Birinci Balkan Savaşı

Cilt I – II

YUSUF HİKMET BAYUR

Balkan Savaşları

BİRİNCİ BALKAN SAVAŞI I

YUSUF HİKMET BAYUR

Balkan Savaşları

(1912)

GİRİŞ

Bu cildin ilk kısmında bulunan ''Önsöz'', ''Sözlük'', ''Kaynaklar'' ve ''Kısaltmalar'' bölümleri işbu 2'nci kısım için de kullanılacaktır; dolayısıyla bu son üç bölümü burada yeniden yazmayı gerekli bulmadık.

Burada yalnız ''kaynaklar'' bölümündeki bir eksikliği doldurmak ve bu bölümle ''kısaltmalar'' bölümündeki iki yanlışı düzeltmek isteriz.

Eksik şudur:

Birinci kısım yazılırken elde bulunmayan Beşinci Mehmed'in Başkâtibi Halit Ziya Bey'in (Halit Ziya Uşaklıgil); ''Saray ve Ötesi; Son Hatıralar'' adlı eseri. (3. cildi 1940, 41 ve 42 yıllarında basılmıştır - H. Z. U.)

Orada yazılı olaylar arasında işbu ''İnkılap Tarihi''mizin 2'nci cildinin ilk kısmında anlattıklarımız bakımından önemli olan üç olay vardır:

a) İtalya'nın Trablusgarp Savaşı'nı açması (Eylül 1911 sonu) - bu cildin ilk kısmında da görüldüğü gibi- Babıâli için yüzde yüz bir baskın olmuş ve onu şaşkına döndürmüştür. Halit Ziya Bey bu olayı pek açık gösterir. O, savaş işi dolayısıyla çekilecek olan Hakkı Paşa ile onun yerine sadarete geçecek olan Sait Paşa arasındaki görüşmede bulunmuştur ve bu görüşmeyi çok canlı olarak anlatmaktadır. (H. Z. U. c. II; s. 211-222).

B) ''Halaskâr'' subayların baskısı üzerine ve az çok da genel durum dolayısıyla Sait Paşa sadaretten çekildiğinde (Temmuz 1912'nin 2'nci yarısı) Talât Bey, Hacı Adil ve Dr. Rüsuhi beylerle birlikte Halit Ziya Bey'i sarayda görmeye gelir ve ona şunları der:

''Sizden bir hizmet istemeye geldik, şimdiye kadar sizden bir şeyler istememiştik, ona hacet de kalmamıştı; fakat bugün ihtiyaç var... Hünkâr yarın bir sadrazam tayin edecektir. Bu kim olursa olsun, yalnız Kâmil Paşa olmasın.. Bizden sonra Kâmil Paşa'nın sadarete gelmesi demek dahilde bir harp demektir. (H. Z. U., c. III, s. 47). Bu yazı eserimizin bu cildinin ilk kısmı ile ilgilidir.

c) Halit Ziya Bey'in, Padişah'ın başkâtipliğinden çekilişini (Temmuz 1912'nin 2'nci yarısı) anlatışı, (H. Z. U., c. III, s. 58-60) Cavit Bey'in 5.8.1912'de Meclisi

Mebusan'da anlatışına benzemektedir. (Bak: İnkılâp Tarihi c. II, K. I, s. 298). Ancak Cavit Bey'in anlatışı az aşağıda yine işbu ilk kısmında imlemiş olduğumuz gibi Lütfi Simavi Bey'i ilgilendiren kısım için bu uzkişinin kendi anlatışına karşıttır.

***

Yanlışlar şunlardır:

1) Mahmut Muhtar Paşa'nın Balkan Savaşı'yla ilgili eserinin adı gerek ''kaynaklar''da gerek ''kısaltmalar''da yanlış olarak ''Balkan seferinde kumandan'' diye yazılmıştır. Doğrusu: ''3'üncü Kolordu'nun ve 2'nci Şark (Doğu) Ordusu'nun muharebatı''dır.

2) ''Emile Laloy''nin Rus belgelerini kapsayan eseri ''kaynaklar''da doğru olarak yazılmış. Ancak ''kısaltmalar'' da onun eseri yerine: E. L. (6-a) işaretlerinden sonra Mandelstan'ın bir eserinin adı konulmuştur (s. XXX); bu yanlış, ''kaynaklar'' bölümündeki doğruya göre düzeltilmelidir.

***

C. II, K. I, kısaltması işbu eserimizin 2'nci cildinin ilk kısmını göstermektedir.

S. J. - Sen Ceyms (Saint James) demektir.

BALKAN SAVAŞI'NIN İLK EVRESİ

GENEL DÜŞÜNCELER

Bu savaş Türk tarihinin en acı anlarından biridir; bu yalnız yenilme, hemen bütün Rumeli'nin elden çıkması ve milyonlarca Türk'ün bin bir eziyet ve eşsiz bir yıkıma uğraması dolayısıyla böyle değildir, bunlar kadar ve bunların da üstünde olarak Türk şanını ve Türk onurunu alçalttığı, herkeste ve birçok Türk'te atalardan kalma bütün manevi büyüklüklerin ve yüksek ıraların da (karakterlerin de) elden çıktığı sanını doğurduğu için böyledir ve Türklük ancak Çanakkale'de o eşsiz kahramanlıkları gösterdikten sonra yeniden kendi kendisinin ve biraz da acunun (dünyanın) gözüne girebilecek ve İstiklal Savaşı ile bugünkü Türklerin yine o eski Türkler olduğuna herkesi inandırabilecektir.

O anda topumuzu utandıran o yenilişler, onların nasıl bir durum içinde olageldikleri ve bunca yenilişten sonra Türk'ün bir an bile yılmadığı ve iç kavgaları süredursun, onların içinde bunalırken dahi, kaybettiklerinin bir kısmını olsun kurtarmayı ve düşmanlarından öç almayı da yenilmeye başladığı anlarda tasarlamış ve bu yolda çalışmaya koyulmuş olduğu göz önüne getirilir ve 1939'da başlayan İkinci Acun Savaşı'nda, durumları Balkan Savaşı'ndaki Türk durumuna göre daha çok uygun olan, bazı ulusların gösterdikleri tinsel ve özdeksel çöküntü Türk'ün 1912 ve 1913 yıllarında gösterdiği çetinlikle karşılaştırılırsa Türk'ün büyüklüğü daha da belirir.

Burada Balkan Savaşı'nın askeri olaylarıyla uğraşmayacağız ve bunları ancak siyasal olayları çerçeveledikleri ölçüde yazacağız.

Osmanlı devletinin siyasal ve askeri, her bakımdan ne kadar kötü bir durumda yakalanıp savaşa zorlanmış olduğunu yukarda ayrıntılarıyla gördük. Yıllardan beri Türk askeri iç ve dış savaşlarla yıpratılmış, imparatorluğun Türk olmayan hemen bütün ulusları devlete karşı bir durum almış veya açıktan açığa ayaklanmış, Türkler de birbirine yabancılardan daha düşman partilere ayrılmış, ordu siyasal bir âlet olup subaylar ve dolayısıyla erler arasında yasav (hukuk) ve güven kalmamış... dış siyasa bakımından Osmanlı devleti tek başına, dostsuz ve bağlaşıksız kalmış, bütün Rus ve Fransız ve dolayısıyla da az sonra İngiliz gücü Balkanlıları desteklemeye koyulmuş... Rus desteğine ve onun saldığı korkuya güvenerek Balkanlılar, var güçlerini Osmanlı sınırlarına yığmış ve Avusturya ve Romanya sınırlarını büsbütün boşaltmış, halbuki Türk ordusu bin bir bucak, sınır ve kıyıya yayılmış ve Kafkasya'ya yığıladuran Rus birlikleri yüzünden orada da birçok önlemler düşünmek zorunda bırakılmış...

Bunlar hep yukarılarda gördüğümüz olaylardır. Aşağıda, eserleri herkesçe alınıp okunabilen askeri yazarlarımıza göre durumu kısaca gözden geçireceğiz. Ordunun yetişmesinin ne durumda olduğunu Yarbay Nihat'ın şu yazısı gösterir (1):

''Binaenaleyh akabı (son) inkılapta Osmanlı ordusunun muharebe noktai nazarından talim ve terbiyesi ordudaki anasırı muhtelifenin fıtri ve ananevi kabiliyeti harbiyesinden pek farklı değildi. Yani itaat, sabır ve tahammül,

cesaret gibi fıtri (doğuştan gelen) ve mamafih az çok her ordu ve millette bulunan evsaf ile muttasıf kıymetli fertler pek çoktu; fakat tam manasıyla bir vazifei harbiye ifasına muktedir kıta hemen hemen yoktu. Ordu seferberlikte adeta nefiriam (halkı askere alma) manzarasını göstermeye mecbur idi. Harbi, ancak vakit ve fırsat bulursa harp esnasında öğrenecekti.

''Akabı inkılapta talim ve terbiyeye büyük bir kıymet atfedilmeye başlandı. Bütün mekâtibi askeriye (askeri okullar) yeni baştan tensik (düzene koyma), muhtelif endaht (atış) mektepleri, talimgâhlar, binicilik ve kıtaat mektepleri tesis edildi; celbedilen Alman zabitanı kumandasında numune kıtaatı teşkil edildi. Bilhassa Erkânı Harbiye Mektebi yeni baştan vücuda getirilerek heyeti tedrisiye en ziyade Almanlardan teşkil edildi. Daha ilk zamandan itibaren endahta, gittikçe büyük mikyasta tatbikata ve manevralara başlandı.

''Fakat matlup (istenilen) gaye Balkan muharebesine kadar bir türlü elde edilememişti. Bir kere zaman azdı; saniyen mevcut zamanın mühim bir kısmı müselsel vekayi (ardı ardına gelen olaylar) ve muhaberatı dahiliye ile dolmuştu. O suretle 1324-28 (1), bu dört senelik zaman zarfında nizamiye ve redif cüzütamlarının (tabur ve batarya) kısmı küllisi laakal (bütünü en azından) 2-4 sefere iştirak etmek ve böylece bu müddetin nısfını (yarısını) ayak üstünde ve iş başında geçirmek mecburiyetinde kalmıştı. Bundan maada (başka) yapılan işlerin esası metin değildi; kabiliyet ve istidadı milli iyice tetkik edilememiş, birçok hususat sadece Alman mukallitliği (taklitliği) halinde vücuda getirilmişti.

''Muhtelif talimgâhlardan geçen zabitan, veya Almanya'ya tahsile giderek avdet edenler (dönenler) bütün ordu içine tevzi edilince (dağıtılınca) derhal ekaliyette (azınlıkta) kalıyor ve öğrendiklerini tatbik imkânından mahrum kalarak teslim aldıkları teamül ve tarza ittiba (uyma) mecburiyetinde kalıyorlardı.

''Eğer bu suretle elden geçmiş zabitan toplu olarak sıra ile muayyen kıtalara verilse memuldü (ümit edilir) ki semere daha yüksek olurdu.

''Saf zabitanı için bu suretle az çok himmet (emek) sarf edilmişken erkânı harbiye zabitanı hemen de el değmemiş bir halde kalmış idi.

''İnkılabı vücuda getiren zabitanın ekseriyetini teşki eden erkânı harbler kendilerini âlimi kül (tam bilgili) addediyor ve tevsi (geniş) ve ikmali malumat emrinde kendi hesaplarına bir şey yapmıyorlardı. Erkânı Harbiye Mektebi ancak istikbalde semeredar olabilirdi.''

Subay ve komuta bakımından durumu göstermesi dolayısıyla Yarbay Nihat'ın şu iki yazısını aşağıya koyuyoruz (1).

''Heyeti zabitan arasında ''teşebbüsü zati'' mefkut (yok) idi. İzinsiz, emirsiz en ufak bir iş yapılamazdı. Yapılmak âdet olmamıştı. Mafevk (üst) ise aledderecat kendi mafevkine (üstüne) karşı aynı vaziyette olduğundan sureti umumiyede işe mütaallik yukardan aşağı evamir (emirler) ve talimat gelmesi de pek nadir bir şeydi. Bineanaleyh vezaif, herkesin basmakalıp gördüğü ve teslim aldığını bilatadil (değişmez) ve tekmil tatbika devam etmesinden ibaretti.

''Heyeti zabitan bu noktayı nazardan her tarafı pas içinde çürümeye başlamış

gayrifaal (çalışmayan) bir makineden başka bir şey değildi.''

''Kumanda heyeti âliyesi de 'Kitapsız' idi. Orduda sarih (açık) ve maksada muvafık (uygun) bir sevku idare mesleği yoktu. Herhangi bir vaziyeti harbiyeyi aynı surette ihata edecek (anlayacak) ve aynı vaziyette sureti umumiyede aynı kararı verebilecek, icabında kendiliğinden bir karar ittihaz edebilecek (alabilecek) zabit ve kumandan ender idi. Nitekim bu husus Balkan muharebesinde kendisini kemali ehemmiyetle hissettirdi ve tekmil kumanda heyeti en kıymetli vakitlerini izah, istizah (bilgi), izin ve istizan (yetki isteme) ile ve bir de yekdiğerini tenkid ve tahtie (yanlış çıkarma) ile geçirdi.''

En yüksek komutanların veya kurmayların kafalarının nasıl işlediğini göstermesi ve herhangi bir asker olmayanın kolay anlayabileceği bir örnek olması dolayısıyla Yarbay Nihat'ın Harb ceridelerinden (raporlarından) aldığı bir kararı aşağıya koyuyoruz. 22/23 İlkteşrin (Ekim) 1912 akşamı Şark (Doğu) Ordusu Komutanlığı'nın emri üzerine Kırkkilise (Kırklareli) ve Edirne arasındaki bütün kolorduların düşmana saldırmaları gerektiği ve iki yanındaki kolordunun bunu var güçleriyle yaptıkları bir sırada İkinci Kolordu Komutanlığı, Yarbay Nihat'ın yazdığına göre (1):

''Bunun üzerine Kolordu vaziyeti şöyle düşündü:

''3'üncü ve 1'nci Kolordular muharebeye girmişse de akşamın hulûlüne mebni (gelişine ayarlanmış) bu muharebenin kesbi şiddet edemeyeceği aşikârdır (!), civarda tutuşulacak bir düşman yok (!) kıtaat pek yorgun ve perişan. Bineanaleyh ikamete geçmek lazım. Etraflı malumatı sahiha (açıkça) aldıktan sonra (!) yarın harekâtı umumiyeye geçeriz.''

Ordunun geri hizmetleri hakkında Yarbay Nihat şunları demektedir (1).

''En vahim noksanlardan biri de menzil ve geri teşkilatı idi. Almanların evvelce büyük bir kitap halinde tertip ve tedvin eyledikleri (derledikleri) ve bunun metnindeki hususatın peyderpey teamül ve muarefe (bilinen) haline gelmesi hasebiyle tedricen küçülterek 30-40 sahifeli bir kitap haline getirdikleri ''Menzil hizmeti nizamnamesi''nin aynen tercüme edilmiş olmasıyla menzil işlerinin vücuda geleceği zannedilmişti. Elde bundan başka bu işlere ait bir şey yoktu. Bunu da bilen ve okuyan nadirattan idi (enderdi). Bu bapta başlıca ihzaratı hazariye (hazırlıklar) olarak seferberlikte ötede beride menzil nokta kumandanı olacaklara vazifeleri tebliğ edilmiş idi ki, bu zevatın ekserisi seferberlik günü ellerindeki tebligatnameyi açarak ''Siz.... menzili nokta kumandanlığına tayin olundunuz seferberliğin... günü orada bulunarak vazifenize başlayınız'' tarzında bir cümleden başka bir şey görmemişler ve ömürlerinde ilk defa işittikleri bu menzil nokta kumandanlığının ne demek olduğunu anlamadan ''noktalarına'' gelince kendilerinin bavulunu taşıyacak bir nefer dahi bulamamışlardır. Gerçi menzil ambarları, kolları, noktaları müessesatı hakkında Erkânı Harbiyede kâğıt üzerine bazı istihzarat (hazırlıklar) yok değildi. Fakat bunların hepsi hazarda (barış zamanında) kâğıt üzerinde idi ve kâğıt üzerinde kalmaya mahkûm idi.''

Bunun sonucu olarak orduda sonsuz bir karmakarışıklık vardı, Yarbay Nihat'ın

aşağıdaki yazıları bunu gösterir (1):

''Telgraf muhaberatı seferberlik günlerinde adeta durmuştu. Hele teşrinievvel (ekim) bidayetinden itibaren hututu telgrafiye (telgraf yolları) o kadar yüklü idi ki muhabere adeta adimülimkân (basit olanaksızlık) hale girmişti.

''Seferberlik devrinde iaşe (beslenme ve barınma) pek vahim şekiller göstermeye başlamıştı. Açlık yüzünden Garbi Rumeli'de bir hayli mustahfız kıtaatını terhisten başka çare görülmediği gibi Trakya'daki 4'üncü Kolordu Edirne'ye mürettep erzakı yoldan çevirerek kale ile kendi arasında uzun dedikodulara bais (konu) olmuş ve her kıta; ilk gününden itibaren açlıktan şikâyete başlamıştı.''

''Vapur, şimendifer nakliyatı da bu hercümerçle tamamen mütenasip bir halde idi. Bilhassa Şark (Doğu) şimendiferlerinde ilk gününden itibaren büyük intizamsızlık ve teehhürat (gecikmeler) baş gösterdi. Zayıf mevcutlu süvari alayları ancak birer günde nakledilebiliyordu.

''Trenlere binen efrat (asker) ve hayvanata ancak birer günlük erzak veriliyordu, halbuki tren yolculuğu günlerce devam etmeye başladığından yolda aç kalıyorlardı.

''Bahriye nakliyatı daha fena idi. Muayyen (belirli) bir mercii (makam) yoktu; rasgelen karışıyordu. Memurini bahriyede ekseriyetle hüsnüniyet mefkut (yok) idi. Bir hayli vapurlar (mesela fırka 5'i Maydos'tan Tekfurdağı'na (Tekirdağı) nakledecek Bezmiâlem vapuru) ''eşya ve asker koyacak yerim yoktur'' diye bila izin Maydos'tan savuşmuştu. Kezalik birçok vapur da aynı suretle fırsat buldukça iskelelere uğramadan veya tam hamulesini almadan hareket edip gidivermişlerdi. Buna mukabil bir kısım hamiyetli ve gayretli kaptanlar da hacmi istiabinin kat kat fevkine (üstüne) çıkacak surette vapurlarını doldurmaktan çekinmiyorlardı; fakat bu suretle iskelelerde fazla vakit geçiriyorlardı.''

''Binaenaleyh umumi seferberlik teşkilatı her noktai nazardan ve her yerde umumi bir buhran içinde geçmiş, her şey zuhurata, talih ve tesadüfe, şahsi gayret ve himmete kalmıştı.''

Ordunun yiyecek bakımından durumunu göstermesi dolayısıyla 1'nci Kolordu Komutanı Ömer Yaver Paşa ile 2'nci Tümen Komutanı Osman Paşa arasında (Lüleburgaz'la Babaeski arasında) yapılan şu telgraf konuşması çok önemlidir (1):

Osman Paşa'dan Yaver Paşa'ya; ''Ben ve Prens Aziz Paşa ve maiyetimiz zabitan peksimet bile bulamadık. Efradın (Askerin) haline Allah acısın.''

Yaver Paşa'dan Osman Paşa'ya: ''Paşa biraderler! gerek ben ve gerekse refakatimde bulunanlar bugün bir şey yemediğimiz gibi Lüleburgaz'da bir dilim ekmek bile bulamadık. Efrat burada da böyledir. İnşallah iyi olur.''

Osman Paşa'dan Yaver Paşa'ya: ''İnşallah''.

Ordunun talim ve terbiyesi, subay ve komutanları ve örgütü Yarbay Nihat'ın şu

yazısında toplanabilir (2):

''Binaenaleyh Osmanlı ordusunun kıymeti harbiyesini hulasa edelim:

''Teşkilat ve nizamı harbinin vüsatine (genişliğine) vesaiti maddiyesinin binnispe mükemmeliyetine rağmen ordu içi boş bir ağaçtı. İlk esen fırtına ile sarsılmaya ve devrilmeye mahkûmdu. Sevk ve idarece en müteşebbisler harbi bir çete kavgası mahiyetinden daha yüksek olarak göremiyordu.''

Ama durumu böyle olan ordunun birçok birlikleri en çok 1909 yılından beri asıl ana savaş alanı bulunan ve her an bir saldırıya uğrayabilecek olan Trakya ve Makedonya'dan uzaklara gönderiledurmuşlardır.

Bu yüzden daha 1911 yılı başında, Doğu Rumeli'de Bulgara karşı duracak olan ordunun (2'nci Ordu) komutanı Abdullah Paşa, bu işten çekilmek istemişti, Edirne'den 31.1.1911'de Harbiye Nezareti'ne yolladığı yazı aşağıdadır (1).

''Yemen'e mürettep taburlar adedinin daha üç taburla takviyesi emir buyruluyor. Bununla ordudan Yemen'e vesair mahallere giden taburlar adedi kırk beşe baliğ (ulaşmış) oluyor.

''12 Kanunusani (Ocak) 326 (1910) ve 4338 ve 11, 15 Kanunusani 326 ve 4757 tarihli ve numaralı arizalarım hiç nazarı dikkate alınmıyor. Nizamiyelerin işini redifler görecek halde olsalardı tabii Yemen'e tertip ve sevk olunmaları lazım idi. Bulgaristan ordusunun, efradı cedideyi cem'e (yeni asker toplamaya) başladığı Filibe Başşehbenderliği'nden bildiriliyor. İkinci ordu mıntıkasında şimdi kalan ve bütün muraza (acemi er) ve tebdilhava hariç olarak muharip efrat miktarı berveçhi atidir (aşağıda olduğu gibidir) :

Üçüncü fırkaKesirsizolarak4000

Dördüncü fırka''''2000

Yirminci fırka''''1900

Yirmi birinci fırka''''2200

Piyade numune alayı''''800'dür.

''Bu kuvvetin efradı cedide (yeni asker) ile ikmali mevcutları meselesi zamana muhtaçtır.

''Redif taburları ise tazmine gayri müsait olduğundan bu mıntıka şu sırada harici hasma müdafaa değil, icabında müdahhar malzemeyi bile muhafaza edebilmek müşkülatına karşı bütün mesuliyeti müstakbelei elimeyi (acı geleceği) bu hal ile dûşuna (üstüne) alacak kumandan kim ise anın izamı ile acizlerinin affedilmekliğimi istirham ederim.''

Abdullah Paşa Balkan Savaşı'ndan az önceki durumu şöyle anlatır (1):

''Gerek İkinci ve gerek Üçüncü orduların birkaç istisnasından sarfınızarla heman tekmil seri ateşli cebel (top) bataryaları Yemen diyarı menhusuna (uğursuz diyarına) sevk edilmiştir. Bütün bu ahval (durumlar), Malisor isyanının Karadağ'la harp edecek had (son) bir şekle girmesi yüzünden yapılan

tahşidat ve daha sonra zuhur yafte (çıkmış) olan İtalya harbi dolayısıyla Çanakkale Boğazı ve sevahilin muhafazası kaydı ve aynı zamanda tekrar alevlenen Arnavutluk isyanı ve Suriye vukuatı yalnız ordunun dislokasyonunu hercümercetmekle kalmayıp büyük fedakârlıklarla gerek vaktiyle ve gerek ahiren (sonra) tedarik edilmiş olan levazımatı harbiye ve vesaitin en mühim kısmının tarumar olmasını intacetmiştir (olmasıyla sonuçlanmıştır).

''Gariptir ki, Trablusgarb'a İtalyanlar tasallut ettiği (saldırdığı) zaman oradaki kuvvei askeriyenin dağıtılmış ve kuvvei müdafaanın madum (zayıf) hükmüne getirilmiş olmasından dolayı Meclisi Mebusan'dan mahalle kahvelerine varasıya kadar her yerde kıyametler koparıldığı halde ne Meclisi Millimizde ve ne de bir hayli azası askeri paşalarımızdan mürekkep olan (oluşan) Âyan Meclisi'nde vatanın aksamı sairesinin esbabı müdafaasını düşünerek istizah edecek ve bunun zamanını hükümete tekeffül ettirecek ferdi aferide (yaratılmış kişi) zuhur etmemiştir.''

Abdullah Paşa, hatıratının 1 numaralı cetvelinde Şark Ordusu'nun 12 tümeninden yalnız ikisinin yerinde bulunduğunu, 10 tümenin ve 3 nişancı alayının bütününün veya bir kısmının başka yerlerde ve bazen gelemeyecekleri çok uzak yerlerde bulunduklarını gösterir.

Vardar Ordusu Komutanı Zeki Paşa da hatıratında (1):

''Nizamı harb mucibince Vardar Ordusu 5'inci ve 6'ncı ve 7'nci Kolordularla bir süvari fırkasından ve Üsküp, İştip, Pizren ve Anadolu'nun bazı redif fırkalarından teşekkül edecek ve ikmal efradının çoğunu da Anadolu'dan alacaktı. Halbuki 6'ncı Kolordu iki ve 7'nci Kolordu da yalnız bir nizamiye fırkasıyla arzı vücut edebildi. Bu kolorduların diğer fırkaları Arnavutluk iğtişaşını (karışıklığını) bastırmak ve Karadağ tecavüzatına (saldırısına) karşı durmak için evvelce elden çıkarılmış idi. Anadolu'nun redif fırkaları da gelemedi. İkmal efradından ancak onda biri silahsız ve elbisesiz olarak vasıl oldu (ulaştı).

''Vardar Ordusu'nun kuvveti 100.000'den fazla olacak iken hakikatta 50 binden yukarı çıkamadı....''

Bu duruma bir de seferberliğin karmakarışıklığını eklemelidir. Bu yolda Abdullah Paşa der ki (2):

''Nizamiye kıtaatının seferberliği bu zayıf kadrolara muinli (yardımcı) muinsiz, muallem (eğitimli), gayrı muallem ve hatta ekseri yerlerde sınıf (piyade, süvari, topçu, bahriye) ve sin (ihtiyat, redif, müstahfız) aranmaksızın nefiriam suretinde toplanmış, kısmen ilbas olunmuş (durdurulmuş), kısmı âzamı köy kıyafetiyle hatta üryan denecek halde yalınayak, başıkabak halk sürülerini doldurmak suretinde cereyan etmiş ve bu zavallı ahalii müçtemianın (toplu olarak) dahi çok yerlerde mürettepIerine iltihakı müyesser (etkili) olamamıştır.

''Nizamiye kolordularının seferberliğini en ziyade duçarı müşkülat eden sebep kıtaatın seferberliğin ilk günlerindeki dağınıklığıdır, bunun derecesi merbut (ekli) bir numaralı cetvelden anlaşılır.''

''Bazı cüzütam kumandanları ikmal efradı namı verilen bu halkın kendi kıtalarının intizam ve zaptu raptını bozmaktan başka bir şeye yaramadığını ve bunlar olmaksızın kıtalarının kadro mevcutlarıyla verilecek herhangi bir vazifeyi daha iyi ifaya kadir olacaklarını (yerine getireceklerini) iddia etmişlerdir.''

Yarbay Nihat da durumu böyle gösterir ve der ki (1):

''Ezcümle Tekfürdağı'nda (Tekirdağı'nda) bulunan İkinci Kolordu bir türlü ikmali mevcut edemiyor, ikmal efradı intihabında çok müşkülpesent davranmak istiyordu. Nihayet kendisine rasgele bulduğu efradı alması emredilmiş ve kolordu bu emrin zirine (ekine) şu mütalaayı (görüşü) yazmıştı: ''Dikkat, demek maksat kıtaatın mevcudunu kabartmaktır, ne cins efrat olursa olsun kolordu bu usuldeki mehaziri nazarı dikkate almasa idi binlerce muayenesiz efradı cemi ve taburlara tevzi ederek (dağıtarak) çoktan ikmali mevcut etmiş olurdu. Fakat bu halde kolordu bir kuru kalabalıktan ibaret kalırdı.''

''Nitekim bu suretle 2'nci Kolordu Kırkkilise muharebesinde bile tabur itibarıyla ancak nısıf (yarı) raddesinde seferber olabilmişti. Seferberliği en kolay kabili ifa piyadeler bu halde bulunursa süvari, topçu ve sunufu fenniyenin ve hiç yoktan teşkil edilecek katar kafilelerin ne halde bulunacağını uzun uzadıya izaha ihtiyaç kalmaz. Ele geçen efrat, muallem gayrı muallem, genç ihtiyar olmasına bakılmaksızın rasgele teşkilata, nizamiye kıtasına veriliyordu. Bu suretle mesela evvelce piyade olan nefer topçuya, topçu olan piyadeye, süvari topçuya, bahriye süvariye geliyordu. Nizamiye kıtaatında 20-40 yaşında adamlar yan yana toplanmıştı. Gayet nişancı neferlerle silahın ağzından veya arkasından dolacağını bile bilmeyen neferler bir mangaya düşmüştü. Ömründe merkebe bile binmemiş neferlere mesela iriyarı bir beygir verilmiş, süvarisin denilmişti.''

Bu durumda bulunan bir ülke ve bir orduyu dış düşmanlara karşı kullanacak ve savaştıracak olanlar arasında, bilgisizlik ve beyinsizlikte şaşılacak dereceleri bulanları vardır; bunlar hakaretle susturulacakları yerde, saçmalarının kâğıt üzerine geçebilmiş, devletçe kabul edilmiş ve yürütülmeye kalkışılmış olması, onların yalnız olmadıklarını gösterir. Bir örnek olarak Osmanlı Genelkurmayı'nın ''Bulgaristan'a karşı harekâtı harbiye layihası''nın başını aşağıya koyuyoruz (1):

''Bulgarların kuvvei külliyeleriyle Trakya darülharekâtından taarruz eylemeleri ağlebi (kuvvetli) ihtimaldir. Gerçi ''Edirne'' mevkii müstahkemi ve ''Meriç'', ''Arda'' nehirleri bir dereceye kadar mevaniden (engeller) addolunabilirse de Makedonya darülharekâtındaki dağlara nazaran harekâtı askeriyeye daha müsaittir. Makedonya cihetinde Bulgarlardan müteneffir olan Sırp, Ulah, Rum gibi ahalii Hıristiyaniye ile şeci (cesur) bir ırkı İslam (1) taarruzatı hasmaneye karşı asakiri Osmaniye'ye zahir olabileceği halde beri taraftaki Rumların bir dereceye kadar Bulgarlaşmış ve ahalii İslamiyenin (2) de yılgın ve secayayı merdangiden (yiğitlik karakterinden) binnispe mahrum bulunmuş olması Bulgarlara badii cüret (ataklık nedeni) oluyor.''

Geçmişi ve zamanı ve gözü önünde olan bitenleri bu kadar az bilen ve anlayan

adamlar ordunun başında olunca sonucun böyle olmasına pek şaşılmamalıdır.

Buna bir de Harbiye Nazırı ve Başkomutan Nâzım Paşa'nın şahsiyetini eklemelidir; kendisi Abdülhamit devrinde uzun zaman menfada (sürgünde) kalmış, günlerinin pek büyük bir kısmını ordudan uzakta geçirmiş, sonra, daha çok siyasal etkenler dolayısıyla, iş başına geçmiş ve birtakım subaylara dayanarak Sait Paşa'yı sadaretten ve İttihat ve Terakki'yi erkten (iktidardan) düşürmüş veya düşürülmelerinde önayak ve göze görünen başlıca alet olmuş olması dolayısıyla Gazi Muhtar Paşa Hükümeti'nin en önemli ve sözü geçer üyesi ve Harbiye Nazırı olmuştur. Sırf askerlik bakımından yetersizliği açık olan bu uzkişi, savaşta saldırgan davranmayı, karşı karşıya bulunan orduların güç ve durumuna göre bir hesap, ölçü ve tartı işi değil her derde deva sanacak veya bunu sanıyormuş gibi davranacak ve buyruğu altındaki komutanlara birdüziye daha ne duruyorsunuz, neden ilerlemiyor ve saldırmıyorsunuz diye teller yağdıracak; ellerindeki birlikleri daha bir kütle yapamamış olan onlara, değil ilerleyişlerinde, yerlerinde durduklarında bile yiyecek ve cephane yetiştiremeyen örgütten başaramayacağı veya daha başarmak durumuna gelmediği işler isteyecek ve kendisinin yıkımda büyük bir suç payı olacaktır; gerçi Nâzım Paşa yalnız değildi, o ölünce, hemen bütün ilgililer bu düşüncesiz ve hesapsız saldırma işinin soravını (sorumluluğunu) onun sırtına yüklemeye çalışmışlarsa da bunun baştan başa doğru olmadığını söylemek gerekir. Onun dolaylarında ve bazı kolordularda onu birdüziye saldırmaya kışkırtanlar vardı; ancak o, ister kendisinin de böyle düşündüğünden, ister bu kışkırtmalara kapıldığından, daha doğrusu her iki yüzden, orduya yanlış işler gördürmüştür; ve komuta bakımından, bozgun ve yıkımın ana yükü onun üzerindedir.

Pertev Paşa'dan aldığımız (1) şu Meclisi Vükelâ zaptı, bu saldırganlık düşüncesinin ne gibi biçimler almış olduğunu gösterir, orada denilmektedir ki:

''Bahriye Nazırı Mahmut Muhtar Paşa, Kırkkilise taarruz ordusundan 3'üncü Kolordu Kumandanlığı'nı deruhte etmek (üzerine almak) üzere hududa azimet edeceğinden (gideceğinden) müşarünileyhin avdetine kadar Bahriye Nezareti'ne ait vezaifin Nafıa Nazırı Salih Paşa tarafından vekâleten idaresi tensibedildiğinden (uygun görüldüğünden)...''

Pertev Paşa yukarda, imli (işaretli) olan, ''Kırkkilise taarruz ordusundan'' sözlerinin Sadrazam Gazi Ahmet Muhtar Paşa'ca kâğıdın tebyizi (temize çekilmesi) sırasında kendi el yazısıyla eklenmiş olduğunu yazar.

Bizce bu belge hükümet üyeleri arasında en çok Nâzım ve Mahmut Muhtar paşaların edimsel olarak saldırgan düşüncede olduklarını gösterir ve bundan bütün hükümetin bu düşüncede olduğu çıkarılamaz. Çünkü Ahmet Muhtar Paşa o sırada seksen yaşında idi ve aşağı yukarı otuz dört yıldan beri askeri işlerden çekilmiş bulunuyordu; dolayısıyla bunu Harbiye Nazırı'nın ve kendi oğlunun etkileri altında yazmış olduğunu kabul etmek daha doğru olur. Öbür nazırların buna ses çıkarmamış olmaları tabii görülmelidir, çünkü bu yazı savaşın sırf askerlik bakımından yönetilmesiyle ilgilidir ve başkomutanlıkça düşünülen şeyin yalnızca bir açıklamasından ileri gitmemektedir.

Yarbay Nihat da, bu saldırganlık düşüncesine en çok Mahmut Muhtar Paşa'nın sarılmış olduğunu ve 1'nci Kolordu Komutanı Yaver Paşa'nın da bu düşüncenin etkin bir kışkırtıcısı bulunduğunu yazmaktadır.

Bundan başka Türk komutanları arasında anlaşmazlık ve çekişmeler büyük bir ölçüdedir. Bu, hem o zamanın komutanlarının yazı ve hatıratlarından (Abdullah, Zeki, Mahmut Muhtar ve Pertev paşalar) hem de işi daha çok sonra ve dolayısıyla daha tarafsız olarak incelemiş olan Yarbay Nihat'ın eserinden anlaşılmaktadır. Bunu düşman da daha ilk günlerde sezmiş ve bundan ayrıca da yüreklenmişti. Bulgar Başbakanı Geşof'la, Lüleburgaz yeni üzerine, 3.11.1912'de yaptığı görüşmeyi Paris'e bildiren Sofya'daki Fransız elçisi, telinin sonunda şunları yazar (1):

''Başbakanın kendisi de, ordunun yenler (zaferler) kazanarak bu çabuk yürüyüşünden az çok şaşırmışa benziyor; ve her fırsatta kendini gösterip Osmanlı ordusunun çekilmesini gerektiren düşman komutasındaki çekişmelerin Çatalca'da da yenilenip yenilenmeyeceğini kendi kendine soruyor. Bu böyle olursa Bulgar ordusu pek az gün içinde İstanbul kapılarına varabilir...

Ancak, eğer Osmanlı komutasının yanlış ölçemlerine (ölçümlerine) Nâzım Paşa'nın bu saldırgan davranışına ve onu bu yolda kışkırtan veya onunla birlik olanların yaptıklarına hafifletici sebepler aramak istenilirse şunlar denilebilir:

O sırada Türk kamuoyunda pek çok coşkunluk belirtileri vardı; buna karşın parti körüklüyordu, işbu parti orduyu eksiksiz yetiştirmiş ve anıklamış (hazırlanmış) olduğunu biteviye yayıyordu ve ne hükümet ne de komutanlık savaşın öngününde bunu yalanlayamazdı; dolayısıyla ilk önemli vuruşları geride, mesela Ergene kıyılarında kabul etmek Trakya'nın büyük bir kısmının yok yere çiğnettirildiği ve Makedonya ordusunun Anayurt'tan kesilerek yok yere gözden çıkarıldığı gibi propagandalara yol açabilirdi. Baştakilerin ödevi, coşkun ama işlerin içyüzünü bilmeyen bir kamuya uymak değil, onu doğru yola getirmek olduğu için bu sözlerimiz demin de dediğimiz gibi ancak bir hafifletici sebep sayılmalıdır.

Bundan başka Nâzım Paşa 93 Savaşı (1877-78) sırasındaki göçmenlerin yıkımlarını görmüş bir adam olmak dolayısıyla bu gibi bir akının önüne geçmek ümidiyle de saldırgan davranmak istemiş ve bu yanlış düşünüşü yüzünden önlemek istediği yıkımın daha büyük ölçüde olmasına yol açmıştır.

Askeri yanlışlar arasında ''Halaskâr'' olayından sonra ve Balkan Savaşı'ndan az önce birtakım askerlerin evlerine geri gönderilmiş olmasını saymıyoruz. Daha yukarda uzun uzadıya üzerinde durduğumuz bu olay, yen (başarı) kazanmış askeri bir ayaklanmanın önüne geçilmeyecek bir sonucu idi ve bu yapılmasaydı erler kendi kendini salıverip sayısız çetelere bölünerek Rumeli'yi soya soya evlerine dönebilirlerdi, nasıl ki bunun bazı örnekleri görülmüştü.

Ordunun bu kötü durumuna gerilerin kötü durumu eklenmelidir. Gerek birinci ciltte gerekse burada Bulgar, Sırp ve Rum çetelerinin, 1908-9 yıllarının bir kısmı bir yana bırakılırsa, Rumeli'de durmadan her türlü kötülüğü

yapageldikleri görülmüştür. Beklenilebileceği gibi savaş patlayınca bunlar büsbütün azar ve ordunun geri ve yanlarını vurur, demiryollarını bozar, köprüleri atar, birçok yerde hükümet makinesini işleyemez bir duruma sokar, kentler ele geçirir, kendi üzerlerine kuvvet çeker, Türklere karşı her türlü kötülükler işler, büyük kalabalıkların ev barklarını bırakıp göçmeye ve kaçmaya koyulmalarını gerektirir ve böylece dolayısıyla da ordunun durumunu baltalarlar. O sırada demiryolları da hep yabancı şirketlerin elinde olup memurlarının pek çoğu da Türk değildi; bunlar da taşıma işlerini bozmak veya ahaliyi ürküterek ortalığı karıştırmaktan geri durmayacaklardır.

Buna, tinsel (ruhsal) bozukluğun sonucu olarak, birçok idari amir ve memurun, düşman daha uzakta iken yerlerinden kaçmalarını ve esen bozgun havasını arttırmalarını eklemelidir. 7.12.1912 tarihli Meclisi Vükela toplantısında bu gibilere karşı önlemler düşünülmüştür.

Komitacıların çalışmalarına ve demiryolu memurlarının davranmalarına örnek olmak üzere, Lüleburgaz çarpışması sıralarına düşen bazı olayları gösteren dört tel aşağı konulmuştur (1):

''Dersaadet'te Huzuru Samii Sadaretpenahiye''

''Bir haftadan beri Dimetoka ve civarında peyda olan çeteler, oraları ihrak (yakıp yıkarak), katli nüfus ve yerli şakiler de kuvvet tedarikiyle şimendifer vesaire köprü ve telleri tahrip ve Dedeağaç üzerine kuvvetle akın ederek Bulgar ordusu geliyor diyerek bütün kasaba ve kur'a asker ailelerini perişan bir halde bulundurduklarından maada (başka) hafazanallahu taalâ (Allah korusun) şu bir iki gün, hariçten Dimetoka ve Sofulu üzerine bir kuvvet yetiştirelemez ise buralarda ne emakin ve mesakin (yerler ve evler) ve ne de bir ferdi Müslimin berhayat kalamayacağı anlaşılmaktadır. Allah ve Resulüllah aşkına buna karşı icra kılınan tedabirin hemen işarı ve tedabir alınmamış ve alınamayacaksa başlarımıza çare aramak üzere iraei tarik olunması şevketlü hükümetimiz namına bütün ailelerimizle makine başında muntazırız ferman.''

Ferecik havalisi ahalisi namına Ferecik Belediye Reisi

Müderrisinden Niyazi Abdülhamit

''Dahiliye Nezareti'nce Dedeağaç Mutasarrıflığı'ndan alınan 20 Teşrinievvel (Ekim) 328 (1912) tarihli telgrafname suretidir.''

''Dün icra kılınan istikşafatın tarassudatına dair yazılan 20 Teşrinievvel 328 (Ekim 1912) tarih ve 1230 numaralı telgrafnamei aciziye zeyildir. Dimetoka ve Sofulu kazalarına müstevli olan eşkıyadan dolayı havf (korku) ve herasa (yılgınlık) duçar olan Petekli ve Ferecik istasyon memurlarının terki mevki ile Dedeağaç merkezine gelmeleri ihbar kılınması üzerine memurini merkumenin serian mahalli memuriyetlerine iadeleriyle trenlerin muntazaman seyrüsefer etmeleri, lüzumu ehemmiyetle bugün Şark (Doğu) kumpanyasının bura

müdürlüğüne batezkere (tezkere ile) tebliğ kılınmış ve yarından itibaren Dedeağaç ile Ferecik kasabası arasında seyrüsefer muamelesi temin edilmiştir. Bugün dahi Dedeağaç'a iki saat budü (uzaklık) mesafede Bey karyesine elli altmış kadar müsellah Bulgar komitacısının vürudettiği (toplandığı) ve silah sesleri işitildiği ve bineanaleyh kariyei mezkûre ahalisinin kuvvei maneviyeleri münkesir (kırılmış) olduğu kariyei mezkûreye mücavir (adı geçen yere yakın) bulunan Şahinler kariyesi muhtarından ba varakai resmiye ihbar edilmesi üzerine derhal liva jandarma taburu bölük kumandanının maiyetinde kariyei mezkûreye miktarı kâfi jandarma izam edildiği gibi mezkûr (adı geçen) jandarmalara muavenet (yardım) etmek üzere bir zabit maiyetinde otuz nefer müstahfızın gönderilmesi lüzumu dahi müstahfız tabur kumandanlığına tebliğ edilmiştir. Ahvali maruzaya ve salifülarz telgrafnamei acizanem ile arz olunan esbaba binaen icrayı icabı seriine inayet buyrulması ehemmiyetle maruzdur.''

''Dahiliye Nezareti'nce Dedeağaç Kaymakamlığı'ndan alınan 20 Teşrinievvel (Ekim) tarihli telin suretidir.''

''Dünkü maruzatımın neticesi .... malumat almak ve tedabiri seria icra etmek üzere sevkiyata memur mevki kumandanıyla jandarma kumandanını müsteshaben (haberli kılarak) ve gönüllü müstahfız efradından otuz kadar kuvvetle ve tertibettirilen treni mahsusla (hazırlanan özel trenle) Dedeağaç'ın şarkında ve merkez nahiye olan Karaçeki'ye azimet olundu, oradan da iktiza eden (sağlanan) kuvvet kendilerine ilave edilerek mülazim Bekir Efendi'nin kumandası tahtında berayı istikşaf demiryolu hattının altmış dokuz kilometresindeki Sofulu'ya sevk edilen trenin altmış ikinci kilometreye kadar giderek orada icra ettikleri tahkikat ve aldıkları malumat Dimetoka hadisesinden cüret alan yerli Bulgar ahalisinin ve kısmen firari efradın Bulgar komitacılarına iltihak etmek (katılmak) suretiyle merkezi kazayı işgal ve ahaliyi havf ve herasa düşüren top seslerinin bomba istimal etmelerinden galat olduğu gibi bunların meyanında intizamı askeriyeyi temin eden Bulgar zabitanı (subayı) elbisesini iksa eden (giydiren) kesan (insanlar) da bulunduğu ve aynı ahvalin Dimetoka'da da vukuu sureti katiyede olduğu tezahür etmiştir. İşin bu derece kesbi vahamet etmesine ve hat boyundaki etradı müstahfızanın kuvvei maneviyelerinin inkisariyle (kırılmalarıyla) terki mevki etmelerine bu yüzden ahalinin hicrete kıyam eylemelerine başlıca sebep bazı bedhah olan kumpanya (1) memurlarının eseritesniatı (uydurması) olan işaattan ileri geldiği...''

''Makamı Celili Sadareti Âzamiye''

''Harbe iştirak eden kıtaatı askeriyenin muayyen kordonlardan ayrılamamasından bilistifade teşekkül eden komiteler katli nüfus ve iğtinamı emvale (zengin mallarına) cüret ve bu cümleden olmak üzere Dimetoka kasabasıyla kurayı İslâmiye bu hain çeteler tarafından dört saat zarfında imha edilmiş, Dimetoka ahalisinden memurin dahil olduğu halde on dört kişi tahlisi cana (canını kurtarmaya) muvaffak ve nüfusu saire haneleriyle beraber muhterik olmuştur (yanmıştır). Şakavet ve akıncılık tevsii daire ederek kurada yağmakerlik ve kıtal (cinayet) gibi ceraimin (suçların) Uzunköprü, Havza, Hayrabolu, Babayiatîk (Babaeski), Sofulu kazalarında hükümferma olmakta,

bulunmasına mebni (dolayı) bu kazalar ahalisi kâmilen buraya hicret eylemiş ve bu çetelerin kazamıza sirayet edeceği tezahür etmekte olduğundan darülharbdeki bahadırlarımızın metruk (terkedilmiş) olan ayallerini, diğer kazaların felâketzede muhacirlerini himaye edecek kaymakamlıkça da Dahiliye Nezareti'ne işar edildiği veçhile Gelibolu'dan veya diğer münasip yerden bir kuvvei nizamiyenin sürati izamına (yollanmasına) ve yarına kadar yetiştirilmediği surette umumiyetle hicret ve hanumanımız (evlerimiz) mahvedileceğinden, emri devletlerine makine başında intizarda bulunduğumuz mâruzdur''

Umum ahali namına

Ali, Hayri, Mehmet, Neşet, Ali, Mustafa

Keşan, 20 Teşrinievvel 328 (2.11.1912)

Ordunun nasıl bir durumda savaşmak zorunda kaldığını gösteren bu yazılarımızı bitirmeden son bir konuya dokunmak isteriz, o da orduda bile bile ve istiyerek hıyanet edilmiş olunup olunmadığı sorunudur. Bilindiği gibi o sırada, yıllardan beri süren iç didişme particilik yüzünden Türkler o kadar birbirine girmişlerdi ki, Balkan Savaşı bozgunları olunca bunların kısmen olsun parti kavgaları yüzünden bazı ordu ve donanma subaylarının hıyanetlerinden doğduğu ve bazı kimselerin bozgun çıkması için elden geleni yaptığı sözü ortalıkta dolaşmıştır; bu demekti ki; siyasal hırs ve iç düşmanlıklar ve ordu içine siyasanın sokulmuş olması yüzünden Rumeli Türklüğü ve hattâ bütün Osmanlı Türklüğü için bir ölüm kalım boğuşması olan bu savşata, bazı Türklerin gözü, düşmanın kazanmasına çalışacak kadar kızmış ve kör olmuştur. Savaştan sonraki durum bu yolda görülmüş işler varsa onların derinden derine incelenmesine ve muhakeme edilmesine uygun olmamış ve dolayısıyla bu yolda resmî olarak bir şey saptanmamıştır.

Ancak Yarbay Nihat'ın eserinde Harp ceridelerinden (gazetelerinden) ve resmi belgelerden alınmış bazı parçalar vardır ki onlar görüldükten sonra bu yolda dolaşmış olan sözlere sadece bir dedikodu demek güçtür; aşağıya iki örnek koyuyoruz, bunlar Kırkkilise (Kırklareli) bozgunu ile Lüleburgaz yenilgisi arasında iki olayı gösterir.

''11/13 Teşrinievvel 328'de (Ekim 1912) 1'inci Kolordu" (1)

''İkinci fırka: Lefece'de 10/11 gecesini geçirmiş olan 2 nci fırkanın kısmı küllisi 11 Teşrinievvel (Ekim) saat 8.30 evvelde sureti umumiyede Lefece'den hareket ederek, Türkbeyi'ne doğru eyi yol olmadığı fikri ile Kırkkilise (Kırklareli)-Babaeski şosesine çıktı. Şose üzerinde yine kesif bir akın cenuba doğru gidiyordu, fırka 2 de buna karıştı.

''Böylece hareket olunurken, ihtimal zeval sıralarında, bir atlı zâbitin kılıcı çekmiş olduğu halde ''Düşman süvarisi geliyor, kaçınız'' feryadıyla kolun yanından dörtnal ile gittiği görüldü. Bunun üzerine bir dereceye kadar toplanmış olan kıtaat tekrar dağılmağa, herkes koşmağa, bindiği vesaiti

nakliyeyi koşturmaya başladı. Mekkâreciler ipleri keserek yükleri atıyor ve çıplak beygire binerek koşuyordu. Kıtaların topluca yürütmeğe muvaffak olan bazı zâbitan meselâ .... (2) den bir bölük şoseden çıkarak geriye şimale (kuzeye) doğru mevzi aldı.

''Bu karışıklık bir müddet devam ederek nihayet düşman süvarisi olmadığı anlaşılınca (?) (3) ortalığa tekrar sükûnet geldi''.

Yine bu tümenin 2 nci topçu alayının Harb ceridesinde şu yazılar vardır (4):

''Lüleburgaz'a muvasalatta (varışında) tabur 2 kumandanı hakkında yaptığım tahkikatta 11/12 gecesi bir pelerinli süvarinin ''yukarda topçular mahvoldu kaçıyor, siz ne duruyorsunuz?'' sözleri üzerine gece bataryaların her birisinin bir tarafa dağıldığı ve ertesi günü tabur kumandanı bin müşkülâtla bataryalarını toplayabildiği, fırka kumandanına bildirilmiş ise de Lüleburgaz'da fırka kumandanı emri ile tabur kumandanı (Binbaşı Asım Bey) çadırında tevkif edildi.''

Bütün bu yazılar Türk ordusunun Balkan Savaşı'nda iç ve dış siyasa bakımından nasıl kötü bir durumda va anıksız (hazırlıksız) olarak, bilgisizlik, görgüsüzlük ve belki de hıyanet havası içinde vuruşmak zorunda kaldığını gösterir; tarihte eşine hemen hiç rastlanmamış denilse yeri olan bu bin bir güçlük içinde Türk bozgun ve yenilmesi onursuzluk sayılamayacağı gibi, güvenle denilebilir ki başka herhangi bir ulus ve ordu yüzlerce yıldan beri olagelen bir sürü kötülüğün sonucu olarak böyle bir duruma sokulmuş olsaydı daha çok önceden yok olur giderdi.

Türk yenilişinde, Ege denizindeki durumun da önemli bir etken olmuş olduğu unutulmamalıdır. Ta seferberliğin başından beri bu deniz Türk taşıtları için kapalı idi, çünkü Trablusgarp Savaşı bitmemişti ve İtalyan donanması orada egemendi; dolayısıyla Türk ordularının yığılması bu yüzden epey gecikmelere ve zorluklara uğrayacaktır. Balkan Savaşı'nın öngününde İtalya ile barış yapılacaksa da bu sefer egemenlik Yunan donanmasına geçer ve Türk donanması, ister komutadaki yeteneksizlik, ister deniz erlerinin gerektiği gibi yetişmemiş olması, ve ister iç siyasal karşınlıkların deniz subaylarına da bulaşmış olduğu için herkesin gerektiği gibi çalışmamış ve ödevini görmemiş olmasından ileri gelsin, Yunan donanmasından hiç de daha güçsüz değilken ona karşı çıkıp önemli bir başarı kazanamaz; ve kendi kendini hapsettiği Boğaz'da kalıp Ege denizi egemenliğini Yunan'a bırakır. Bu yüzden Garp (Batı) Ordusu Türk ana güç kaynağı olan Anadolu'dan ta baştan kesilmiş bulunacak ve alabileceği her şeyi demiryollarla yani savaşta önemi daha büyük olan Şark (Doğu) Ordusu'nun zararına alabilecektir.

Bütün bu acıklı olay ve yenilme etkenleri gözden geçirildikten sonra şunu da unutmamak ve söylemek gerekir ki birbiri ardından gelen bozgunlar arasında pek çok yerde Türk er ve komutanları büyük kahramanlık ve beceriklilik göstermişlerdir. Çatalca vuruşması başarısı bu kahramanlıkların edimsel olarak en çok tepki yapanıdır. Şkodra'da Hasan Rıza Paşa, Edirne'de Şükrü Paşa, Yanya'da Esat Paşa ve denizde Hamidiye Süvarisi Rauf Bey (Orbay) ve

buyrukları altında savaşan subay ve erler büyük ün kazanmışlardır. Bu ünlerin komutanlara ait olanlarının ne derece haklı olarak kazanılmış olduğunu ve bu işler dolayısıyla yapılmış olan aytışmaları (tartışmaları) incelemek askerî yazarlarımızın işi olduğundan, bu konu üzerinde ancak bu kadar durmayı kendimiz için yeter bulduk.

SAVAŞIN BAŞINDAN LÜLEBURGAZ VURUŞMASINA KADAR

18.10.1912 - 28.10.1912

Askeri olaylar:

Burada Balkan Savaşı'nın askerî tarihini yazacak değiliz; dolasıyla askerî olayları ancak siyasal olayları çerçeveleyecek kadar anlatacağız.

Savaşa tutuşan Türk ordusunun Rumeli'de nasıl dağıtılmış olduğunu kısaca gözden geçirelim.

Türk ordusunun başlıca kısımları şunlardır:

a) Abdullah Paşa komutasında Şark (Doğu) Ordusu adıyla Doğu Trakya'da, Edirne-Kırkkilise (Kırklareli) dolaylarında ve bu çizginin gerisinde dört kolordu (1'inci Ömer Yaver, 2'nci Şevket Turgut, 3'üncü Mahmut Muhtar ve 4'üncü Ahmet Abuk paşalar komutasında) ve Edirne garnizonu (Şükrü Paşa komutasında).

b) Daha batıda Kırcaali ve Paşmaklı dolaylarında Filibe'yi ve Filibe-Edirne demiryolunu tehdit edebilecek bir durumda Ali Yaver Paşa komutasında 15- - 16000 kişilik bir mürettep kolordu.

a) Ali Rıza Paşa komutasında Garp Ordusu:

1) Bunun ana kısmı İştip-Üsküp dolaylarındadır ve Vardar Ordusu adıyla Zeki Paşa komutasındadır. Bunun sağ kolu Bergalniça ve Struma ovalarına ve sol kolu Priştine dolaylarına kadar yayılmaktadır.

2) Garp Ordusu'nun başka iki kısmından biri Tahsin Paşa komutasında Kozana-Alasonya dolaylarında ve öbürü Esat Paşa'nın komutasında Yanya bölgesinde bulunuyordu. Yunan sınırı üzerinde olan bu kuvvetler ölçüsüz olarak Yunan ordusundan küçüktürler.

3) Yine Garp (Batı) Ordusu'na bağlı olmak üzere Şkodra dolaylarında Karadağ'a karşı koymak üzere Hasan Rıza Bey (sonra paşa) komutasında küçük bir kuvvet vardır.

4) Bunlardan başka yine Garp (Batı) Ordusu'na bağlı olarak Yenipazar, Taşlıca, Gosine, Yakova... bölgelerinde de dağınık kuvvetler vardır.

Başkomutan sözde padişahtır. Gerçekten bu işi gören onun vekili adıyla Harbiye Nazırı Nâzım Paşa'dır.

Daha önce de gördüğümüz gibi Osmanlı orduları daha derlenip toplanmadan düşmana saldırma emirleri almışlardı; bu, kolaycana bozulmalarında önemli bir rol oynayacaktır.

Bulgarlar başlıca ordularıyla Edirne-Kırkkilise (Kırklareli) çizgisine karşı saldıracaklardır; ancak daha önce, Kırcaali yolu ile Filibe'yi tehdit eden Ali Yaver Paşa kuvvetlerine karşı saldırır, 19 ve 20 İlkteşrinde (ekim) bunları Mestanlı'nın güneyine kadar sürer ve böylece Edirne'ye ve Doğu Trakya'ya saldıracak olan Bulgar ordusunun yan ve gerisini sağlarlar.

Şark Ordusu Komutanı daha başta 13.10.1912'de ordusunu Kırkkilise (Kırklareli) - Yenice-Bostanlı (1) çizgisi üzerinde ve gerisinde toplayıp orada vuruşmayı düşünmüştür. 16.10.1912'den başlıyarak başkomutanlık onu düşmana saldırmaya kışkırtmakta ve bu yolda onu sıkıştırmaktadır. 21.10.1912'de Abdullah Paşa saldırıya karar verir, 22 ve 23.10.1912'de Türk ve Bulgar orduları Edirne-Kırkkilise (Kırklareli) çizgisi üzerinde ve onun kuzeyinde çarpışırlar, en çok Süloğlu dolaylarında ve Kırkkilise (Kırklareli) ilerisinde Osmanlı ordusunda yukarda anlattığımız etkenler dolayısıyla bozgunlar çıkar ve Türk birlikleri karmakarışık bir durumda Vize-Lüleburgaz dolaylarına kadar kaçar veya çekilir. İşin acı yönlerinden biri de şudur ki Süloğlu (2) dolaylarındaki çarpışmalarda bizim 2'nci Tümen'le İzmit Tümenimiz bozguna uğrayıp güney ve doğu-güneye doğru kaçarken, karşılarındaki Bulgarlar da Sarı Dadışman'a (3) kadar kaçmışlardır.

Bulgarlar ne bu yönde, ne de Kırkkilise (Kırklareli) yönünde Türkleri kovalamazlar ve dolayısıyla Şark (Doğu) Ordusu bu bozgunlar yüzünden yok olmaktan kurtulur ve kendini daha güneyde toplar. 22-24.10.1912'de Bulgarların Edirne'yi baskınla alma denemesi başarısız kalır.

27 İlkteşrine (ekim) kadar işbu Doğu Ordusu bin bir zorluk ve sıkıntı içinde çekilecek ve ayın 28'inde Lüleburgaz vuruşması başlayacaktır.

Yine 27 İlkteşrinde (ekim) Kırcaali'den çekilen Yaver Paşa, kalan kuvvetlerinin çoğu ile Ferecik dolaylarında Bulgarlara verilir.

Batı Ordusu'ndaki olaylara geçelim.

22.10.12'de Kosova ovasındaki Türk kuvvetleri yenilir ve o gün bir Sırp kolu Priştine'ye girer, bir gün sonra daha batıda Sırplar Yenipazar'ı alır ve Karadağlılarla birleşmek üzere ilerleye dururlar.

İlerleyip düşmana saldırma emrini almış olan Vardar ordusunun ana kısımlarıyla Sırplar arasında büyük çarpışma Komanova'da 23 ve 24.10.1912'de olur, Vardar Ordusu yenilir, bir kısmı düzenle ve bir kısmı da bozguna uğramış olarak Manastır üzerine çeklir. Vardar Ordusu'nun sağ koluna karşı Küstendil dolaylarında ilerleyen Sırp ve Bulgarlar 24.10.12'de Koçana'ya ve 26.10.12'de İştip'e girerler.

O sırada birtakım Üsküplüler, şehir dolaylarında savaş olmamasını ordudan isterler ve oradaki yabancı konsoloslara başvurarak onlar yolu ile düşmanı

çağırırlar. Bunu Kalkandelen, Gostivar, Manastır ve Selânik'te de göreceğiz; böyle korkaklık, yurtsevmezlik gösterenlerin bir kısmı Türk olmayanlardan idiyse de bir kısmı da Türk'tü. Bunların da bu davranışı ile en ünlüsü Gaziantep olmak üzere birçok Anadolu kentleri halkının yok denecek kadar az silahla sokaklarının her bir karışı için günler ve aylarca dövüşmeleri karşılaştırılınca, bu iki davranıştaki başkalığın nereden geldiği sorusu kendiliğinden doğar. Bizce bu başkalığı, bir yandan Balkan Savaşı sırasında genel tinsel (ruhsal) düşüklükte, ve yurttaşlar arasında sonu gelmeyen ve görünmeyen iç kargaşalık, düşmanlık ve ayrılıklarda ve öbür yandan da ahalisi karışık uluslardan olan kentlerde çok tetik ve çetin davranılmaz ve Türkler arasında çok sıkı bir dayanışma kurulmazsa bozgunculuk havasının kolaylıkla esebilmesinde aramalıdır.

Üsküp 26/27 İlkteşrinde (ekimde) Sırpların eline düşer. Bundan sonra Garp (Batı) Ordusu ülkenin öbür kısımlarından kesilmiş olarak kendi başına savaşa duracaktır, çünkü deniz yolu Yunan'ın elindedir ve Ali Yaver Paşa'nın Ferecik dolaylarında esir düşmesinden beri arada kara ve demiryolları da kesilmiştir.

Sırplar Üsküp'le birlikte Firuvik ve Kaçanik'i de ele geçirirler ve bundan sonra bir kısım Sırp kuvvetleri Makedonya savaş alanını bırakıp Edirne'ye gider ve oranın kuşatılmasında Bulgarlarla elbirliği yapar.

Yunanlılarla olan vuruşmalara geçelim: Sırp ve Bulgar ordularının davranışlarında, işbu iki ulusun özel amaçlarının göz önünde tutulduğu sezilmekte ise de, Türk ordusunu yenmek ve Osmanlıyı barış istemeye zorlamak olan genel amaca bunlarca büyük ölçüde önem verildiği de görülmektedir. Bir kısım Sırp Ordusu'nun Edirne'ye gitmesi de bunu gösterir.

Yunanistan'a gelince, o, ta baştan, hemen yalnız kendi özel amaçları arkasından koşacak ve ana Yunan ordusu kuzeye çıkıp Sırp ve Bulgar ordularıyla çarpışan Türk birliklerinin gerilerine sarkacağı yerde Selanik'e doğru yürümeyi daha uygun bulacaktır. 22 İlkteşrinde (ekimde) Yunanlılar Serfice'ye, 25'te Kozana'ya ve Karaferiye'ye girerler ve oradan sonra Vardar ve Selanik'e doğru yol alırlar.

Karadağ vuruşmaları üzerinde ayrıca durmayacağız.

Denizlerde ilkteşrinin (ekim) 19'u ile 21'i arasında Türk donanması Varna'yı ve dolaylarında bazı yerleri topa tutar, ancak savaşın başlarında Yunan donanmasıyla hiç çarpışmaya kalkışmaz ve Adalar denizini büsbütün ona bırakır. 20 ve 21 İlkteşrinde (ekimde) Yunanlılar Bozcaada (Tenedos) ile Limni adasını ele geçirirler.

Siyasal olaylar:

Bu vuruşmalar olurken ve ta Lüleburgaz vuruşmasının başlarına kadar arsıulusal (uluslararası) siyasal durumu gözden geçirelim:

Bu devrede büyük devletlerin duruksadıkları görülür, bunlar Türk yenilgisinin kesin olup olmadığını daha kestiremedikleri için savaştan önceki durumlarında pek göze çarpan değişiklikler yapmazlar, ve savaştan sonra kim kazanırsa

kazansın toprakça büyümeyeceği yolunda verilmiş olan karara bağlı görüne dururlar. Başlıca ilgili devletlerin genel olarak davranışlarını gözden geçirelim:

Balkan Savaşı daha başlamadan önce ve savaşın ilk günlerinde Rus basını çetin olarak İngiltere'ye karşıdır ve onun Türkiye'ye eyginliğinden (yönelişinden) sızlanmaktadır; savaş başlamadan 15 gün kadar önce Petersburg'daki İngiliz Büyükelçisi'ni görmeye gelen Novoya Vrema gazetesinin dış siyasa başyazarı Profesör Pilenko, gazetesinin, biteviye, 1907'de yapılan Rus-İngiliz anlaşmasından yana olmuşsa, bunu, Balkan gerginliği olunca İngiltere'nin yardımını umduğu için yaptığını ve eğer bu işte İngiltere Rusya'yı tutmazsa İngiliz-Rus anlaşmasının günlerinin sayılı olduğunu söyler. Bunları ve bu durumu hükümetine bildirirken büyükelçi (1) genel olarak Rus basınına pek önem vermediğini, ancak Slavcılık işinde kamuoyunun onunla birlik olduğunu ve eğer bu Balkan işleri için toplanacak konferansta Rusya'ya tam candan yardım edilmezse İngiliz-Rus anlaşmasına önemli bir balta vurulmuş olacağını yazmaktadır.

Buna 22.10.1912'de karşılık veren Nikolson (2): Rusya ile aramızdaki iyi anlaşmada bir gedik açılması gerçekten çok büyük bir yıkım olur. Bunun onlarca (Ruslarca) bilinmesi gerekmezse de kendi kendimden saklayamam ki bu anlaşma (Rus-İngiliz anlaşması) onlardan çok bizim için can alacak asıları (faydaları) kapsamaktadır (of more vital interest).

Dolayısıyla İngiltere, Balkan Savaşı ve onu bitirmek için yapılan konuşmalarda, bir yandan ''İttihat ve Terakki'' tekrar erke (iktidara) gelmesin diye Gazi Muhtar ve Kâmil Paşa hükümetlerinin işlerini kolaylaştırmak, öbür yandan da Türklere dost görünerek sömürgeleri halkının gönlünü az çok hoş tutmak isteyecekse de Almanya'ya karşı en büyük iki kozundan biri olan Rusya'yı kırmak ve elden kaçırmak tehlikesine düşmemek için Balkanlılardan yana olmak zorunda kalacak ve Osmanlı'ya karşı, İstanbul'da bir aralık umulduğu gibi, yardımcı bir siyasa gütmeyecektir.

Bunun bir örneğine savaşın ta başında rastlarız. İstanbul'daki İngiliz Büyükelçisi Sör Gerald Lovter 21.10.1912'de hükümetine yolladığı bir telde (3) Şûrayı Devlet Reisi Kâmil Paşa'nın kendisine haber yollayıp, savaş başlamışsa da, ilk fırsatta, mesela önemli bir çarpışmadan sonra, İngiltere'nin aracılık etmesi düşüncesini ileri sürdüğünü bildirir. Bu kâğıdın altına Londra'da Dışişleri Bakanlığı'nda bulunan Maksvel adında bir başkâtibin: İstediğini daha açık bildirmesini Kâmil Paşa'dan sormalıyız diye yazması üzerine daimi müsteşar Nikolson ve Dışişleri Bakanı Grey: "Sakın Kâmil Paşa'dan daha çok ayrıntı vermesini istemeyelim, en ileri yapabileceğimiz şey, uygun bir fırsat çıkacak olursa dileğini aklımızda tutacağımızı kendisine özel olarak bildirmesini Sör G. Lovter'e yazmak olabilir'' diye yazarlar, yani Kâmil Paşa'ya karşı bir şey üstlenmek istemezler, ve Lovter'e bu yolda bir tel gönderilir.

Bundan böyle İngiliz siyasasında Osmanlı'ya karşı çekingenlik ve Balkanlılara karşı da, hele onların yeninden (zaferinden) sonra, eyginlik gitgide daha çok göze çarpacaktır.

Hem bu siyasanın bir gelişmesi olarak, hem ilk fırsatta savaşı durdurmak için elde bir önerge bulundurmak, hem de Rusya'nın gönlünü hoş tutmak, belki de gerekirse Kâmil Paşa'nın dileğine bir karşılık verebilecek duruma girmek için Grey, Petersburg Büyükelçisi Bukanan'a 23.10.1912'de yolladığı bir özel telde özet olarak şunları der (1):

Kararım şudur ki, bu savaşın sonucunda, Makedonya'da, Abdülhamit ve ondan sonra gelen komite (İttihat ve Terakki)'nin yönetimi sırasında olan bitenlerin yenilenmesinin önüne geçebilecek bir durum ortaya koymalıdır. Bu işte Rusya bize ve kamuoyumuza güvenebilir. Rus Dışişleri Bakanı, Makedonya için bu yolda bir yeğleme tasarı yaparsa belki bu Avusturya dileklerinden pek başka olmaz ve öbür büyük devletler de bu işe yardımcı olurlarsa aracılık işine girişebilirim.

Görüldüğü gibi daha sadece Makedonya yeğlemesi üzerinde konuşulmaktadır ve dolayısıyla toprak statükosunu bozmak sözü daha ortada yoktur; öyle sanılabilir ki bunu yazarken Grey daha Kırkkilise (Kırklareli) bozgununu öğrenmemiştir ve bu başvurması Rusya'nın gönlünü almaya yarayabileceği gibi Kâmil Paşa'nın dileğine de uygun görünebilir.

24 ilkteşrinde (ekimde) Bukanan, Sazonof'un teşekkür ettiğini (1) ve bu yolda bir şey anıklayacağını (hazırlayacağını) söylediğini teller.

Savaş başladıktan sonra ve Kırkkilise (Kırklareli) ve Komanova bozgunları öğrenilmeden önce Rus ileri gelenlerinin ve hiç olmazsa bunların bir kısmının ne düşündüklerini göstermesi dolayısıyla İsvolski'nin Sazanof'a 23.10.1912'de yolladığı bir mektubun özetini aşağıya koyuyoruz (2):

Bu savaşta üç olasılık vardır:

1) Balkanlıların kesin bir yeni (zaferi),

2) Türkiye'nin böyle bir yeni,

3) Savaşın uzaması ve bunun sonucu olarak İstanbul'da veya Türk İmparatorluğu'nun başka yerlerinde Hıristiyanlara karşı kırımlar.

Bence bu olasılıkların en az umulabileceği birincisidir, ancak genel barış için en korkunç tehlikeler de ondan çıkabilir; bu olursa Slavların yalnız Müslümanlıkla değil, Germenlikle de uğraşma ve savaşma sorununu hemen ve bütün tarihi genişliğiyle ortaya atılmış olur ve bu böyle olunca hiçbir yarı önlem para etmez ve genel ve kesin bir büyük Avrupa savaşına anıklanmak (hazırlanmak) gerekir (3).

Kesin bir Türk yeni (zaferi) genel Avrupa savaşından biraz daha az tehlikeli olursa da bize çok ağır gelir. Burada İsvolski sözü, kendisinin Dışişleri Bakanı bulunduğu sırada Bulgaristan'la yapılan bağlaşma görüşmelerine getirir ve Bulgaristan'ın Türkiye ile yapacağı bir savaşta sadece, Rusya'dan Kafkasya'da seferberlik yapmasını istediğini söyler (1). Bunu hatırlattıktan sonra İsvolski kesin bir Türk yeni (zaferi) Türklere karşı yukarda söylenilen baskıyı kullanmak gerekeceğini ve bunun tehlikesiz olmakla birlikte çok etkili olacağını ve sırf

kendisinin özel bir düşüncesi olarak, ''yüksek sesle düşünüyormuş gibi'', bunu Puankare'ye açtığını yazar. Fransız Başbakanı başta bundan ürkmüş, bunun büyük devletlerin hep birlikte davranmaları ve iş görmeleri usulünü bozacağını, Avusturya'yı da böyle bir yola sapmaya kışkırtabileceğini, İngiltere'de Rusya'ya karşı büyük bir kızgınlık doğurup Üçlü Anlaşma'nın bozulmasına yol açabileceğini söylemiş. Buna karşı İsvolski demiş ki: Avusturya'nın asısı (yararı) ve isteği Türk İmparatorluğu'nun güçleşmesi değil yalnızcana Slav devletlerinin güçleşmemesidir; dolayısıyla işbu Slavların yenilmesi üzerine işe karışmak için bahane araması beklenilemez ve öyle sanılabilir ki o, Rusya ile Türkiye arasında, Asya'da çıkabilecek zorluklara pek aldırış etmez. Bu gibi zorluklar bizi Avrupa sınırlarımızdan uzaklara sürükleyebileceği için Almanya bunu ister ve bundan hoşlanır. İngiltere'ye gelince onun asası (yararı) Rusya ile Türkiye arasında bir çekişmeyi önlemek ve arada hakemlik ve barışçılık yapmaktır.

İsvolski'ye göre başta bu işten ürken Puankare sonda, ve mektubun yazıldığı günde, bunu uygun bulmaya başlamış hatta buna eyginlik (yatkınlık) göstermiştir.

Bundan sonra İsvolski 3. olasılığı ele almakta, bunun büyük devletlerin hep birlikte hakemlik etmeleri için çok uygun olacağını ve dolayısıyla Rusya'nın yalnız başına iş görmesini gerektirmeyeceğini söyledikten sonra Osmanlı ülkesinde İstanbul veya başka yerlerde Hıristiyanlara karşı kıyınçlar (kıyımlar) olursa Boğaziçi'nin bazı yerlerinin Ruslarca ele geçirilmesinin gerekeceğini bildirmekte ve bu yolda daha önce buna benzer durumlarda yapılmış anıklıkları (hazırlıkları) hatırlatarak şimdiden bu işin diplomasi alanında olsun anıklanmasını (hazırlanmasını) ileri sürmektedir.

İsvolski haşiye (dipnot) olarak Puankare'nin Türkiye'ye karşı, eğer gerekecek olursa, Rus baskısı kullanılmadan önce büyük devletlerin hep birlikte yapacakları baskıya başvurmanın ve bu yolda sonuna kadar uğraşmanın doğru olacağını söylediğini ekler.

Yukarda gördüğümüz siyasal düşünce ve tasarılar Kırkkilise ve Komanova bozgunlarından veya onların öğrenilmesinden önceki arsıulusal (uluslararası) siyasal durumu anlatır.

Osmanlı yenilgileri bilindikten sonra, fakat Ergene ovası dolaylarında toplanan ana Türk ordularının ne yapacağı daha belli olmadan önceki arsıulusal (uluslararası) durum şöyledir:

Alman siyasal ve askeri çevenlerinde (çevrelerinde) ve basınında sıkıntı vardır ve bunlar Türklerin bu ilk yenilişlerini az çok kendileri için bir onur işi yapmaktadırlar, çünkü Türk ordusunun yetiştirilmesinde payları vardır; asıl sıkıntı Rus egemenliği altında ve Üçlü Anlaşma'ya eklenebilecek yeni bir gücün doğmuş olmasından ve dolayısıyla o ana kadar az çok üstün bir durumda bulunmuş olan Üçlü Bağlaşma'nın Avrupa'daki bu üstünlüğünü Üçlü Anlaşma'ya kaptırmış bulunmasındandır. Avusturya'da kaygı daha büyüktür, çünkü bir yandan öteden beri beslenilegelen Balkanlar'da ve Selanik'e doğru ister toprak ister tutum bakımından olsun büyüme ve yayılma ümitleri suya

düşmüş gibidir, öbür yandan da Balkan Slavlarının yeni (zaferi) yüzünden, imparatorluk içindeki Slavların azmasından ve büyük devletlerin bundan böyle Balkanlılara söz dinletememelerinden korkulmaktadır.

25.10.1912'de Alman Dışişleri Bakanı Kiderlen-Vahter, Fransız ve İngiliz büyükelçilerine, Türkiye büsbütün ezilecek olursa ne yapmanın gerektiği ve savaşçılar arasında aracılık edilmesi ve prensip olarak Osmanlı toprak bütünlüğü bozulmadan Balkanlıların nasıl dinizlenilebileceği (sakinleşebileceği) sorunları üzerinde açılır. Onun düşüncesi, bu üç devletin, yani Balkan işleriyle Rusya ve Avusturya gibi doğrudan doğruya ilgili olmayan devletlerin, bu iş için önce aralarında konuşmaları ve anlaşınca işi Rusya ve Avusturya'ya açmalarıdır.

Bu önergeyi Puankare ve Sazonof, Rusya'yı yalnız bırakmak ve onu Balkan işlerine karıştırmamak için bir deneme sanacaklar ve ona karşı durum alacaklardır. Puankare, Petersburg Büyükelçisi'ne çektiği bir telde (2): Bu Alman denemesine karşılık olarak Rusya'nın, aracılık edilmesi için büyük devletlere önermede bulunmamızı bizden istemeli der, eğer o bunu açıktan açığa yapmak istemezse bunu Fransa'nın, kendiliğinden düşünmüş imiş gibi yapabileceğini ileri sürer ve Alman Dışişleri Bakanı'nın: Prensip olarak Osmanlı toprak bütünlüğü bozulmadan Balkanlıların nasıl dinizlenilebileceği (sakinleşeceği) yolundaki sözünden asılanılması (1) (yararlanılması) düşüncesini ortaya atar.

Grey ise Kiderlen'in düşündüğünün tersine olarak asıl ilgili devlet (Rusya ve Avusturya) dışında böyle bir işe girişmenin doğru olmayacağı ve bu yolda Rusya'dan gelecek tasarı beklemenin gerekeceği düşüncesindedr (2).

Rusya bu yoldaki tasarısını 26.10.1912'de Fransız hükümetine bildirir (3), üç noktada toplanır:

1) İstanbul ve civarında padişahın egemenliğinin olduğu gibi ve gerçekten kalması,

2) Rumeli'nin öbür vilayetlerinde padişahın sözde egemenliğinin kalması ve orada büyük devletlerin murakabe ve inancası altında yeğleme yapılması,

3) Savaşçılardan hiçbirinin toprak kazanmaması.

Görülüyor ki Kırkkilise (Kırklareli) ve Komanova'dan sonra Rusya'nın istediği Balkanlıların savaştan önceki notalarıyla istediklerinin daha geniş bir alanda yürütülmesidir, ancak yeğleme işlerine onları pek karıştırmamakta ve bu işin büyük devletlerin elinde kalmasını istemektedir. Toprak statükosunu bozmak sözünü ise daha ağza almamaktadır.

28 ilkteşrinde (ekimde) Petresburg'daki Fransız Büyükelçisi G. Lui Puankare'nin aracılık için 26.10.1912'de yapmış olduğu önermeye Sazonof'un karşılığını bildirir. O anda Lüleburgaz vuruşması başlamıştır, Sazonof belki daha bunu ve herhalde bunun nasıl sonuçlanacağını bilmemektedir, ancak olayların genel gelişiminden işlerin Balkanlılar bakımından iyi gideceğini ummaktadır, bu ve aşağıda göreceğimiz başka etkenler Sazonof'un karşılığını

aydınlatır. G. Lui telinde özet olarak der ki (1):

Sazonof aracılık yapılmasına eyginse de (yatkınsa da) bunun için uygun anın beklenilmesini istemektedir, şimdi buna girişmek doğru olmaz, Almanya bile onun uygun an gelince yapılmasını ileri sürmüştür. Bu, kesin bir vuruşmadan sonra yapılabilir. Edirne'nin düşmesi öyle bir olaydır ki hemen aracılığa girişilmesini gerektirebilir, ancak bunu yapabilmek için daha önce büyük devletler arasında anıklıklar (hazırlıklar) yapılmış olması gerekir. Bundan başka ne istenileceği de bilinmemelidir; bunun için Sazonof Rumeli'de yapılacak yeğlemeler programı üzerinde çalışmaktadır; bunu 1-2 güne kadar size bildirecektir.

Bundan sonra büyükelçi çok gizli olarak şunları tellemektedir:

Kiderlen'in Balkan devletlerinin dinizlenmesi (sakinleştirilmesi) üzerine söylediklerine gelince Sazonof bu işte saknılı (temkinli) davranılmalıdır dedi; o, çok güvenle sanıyor ki Avusturya toprak statükosundan vazgeçti, işbu hükümetin Belgrad'a bu yolda bir şey söylediğini sanmıyor, ancak öyle görülüyor ki Bulgaristan'ın güvenini kazanmak için Avusturya çok çalışıyor. Sazonof Avusturya'nın asıcıl (faydacı) olmasından ve toprakça büyümeyi düşünmesinden korkmaktadır. Rusya'ya gelince o, ister istemez asıcıl (faydacı) değildir, çünkü ona ne verseler kendisine asıdan (yarardan) çok zarar getirir.

İstanbul'a gelince, orada Türklerin kalması Rusya'ya yeter, oraya biri dokunursa 24 saat içinde savaş çıkar; dolayısıyla Sazonof'un anıkladığı (hazırladığı) programda, ki ana çizgileri size (Puankare'ye) bildirilmiştir, İstanbul'un ve çevresinin (rayon) yani Edirne'ye kadar olan yerlerin padişahın tam egemenliği altında kalmasını ileri sürmektedir.

Yeni Bulgar elçisinin Sazonof'a söylediğine göre Bulgarlar askerlik ve para bakımından bu işi 80-90 günden çok sürdürebileceklerini sanmıyorlar ve Ruslara biteviye uygun an gelince aracılığa anık (hazırlıklı) olun demektedirler. G. Lui bunun üzerine Sazonof'a der ki: Uygun an gelince bize haber verin ve 24 saat geçmeden biz aracılığa girişiriz. Büyükelçinin düşüncesine göre Bulgaristan hem Avusturya, hem Rusya'dan yüz bulduğuna göre pek çok şey isteyebilecek durumdadır.

Bu tel Lüleburgaz vuruşmasının öngününde (öncesinde) Rus ve Fransız düşüncelerini ve az çok da onların, Alman ve Avusturya'nın durumlarını, anlayışlarını aydınlatır. Şöyle ki Trakya'daki ana Türk ordusu daha ayakta dururken ve onun Bulgar ordusuna karşı kazanabileceği bir yenle Kırkkilise (Kırklareli) ve Komanova yenilgilerinin doğurdukları durumunu düzeltebilmesi ve dolayısıyla Türk gücünün Balkanlılar gücünü denkleyedurması ve hatta ona üstün bile gelebilmesi olasılığı varken, Rusya çekingen ve sakıngan davranmak ve savaş başlamadan önce sözleşilmiş olduğu gibi savaşçıların toprak bütünlüğünde değişiklik yapılmaması ilkesine bağlı kalmak ve öyle görünmek isteğindedir. Bu kolay anlaşılır, çünkü daha durum bu biçimde iken, Sazonof'un korktuğu gibi, toprak değişiklikleri yapılması sözünün çıkmasından ancak Avusturya asılanabilirdi (yararlanabilirdi) ve Sazonof'ta, Avusturya'nın

Bulgarı kazanmak için onu böyle bir yola kışkırttığı ve Bulgara Osmanlı'dan toprak kazandırarak kendisinin de Sırp'ı istediği biçime sokmak düşüncesinde bulunduğu kaygısı vardır. Bundan başka Sazonof, bu yolda veya buna benzer anlaşmalarla Bulgar'ın İstanbul'a sokulmasından da korkmaktadır.

O sıradaki İngiliz durumu Londra'daki Fransız Büyükelçisi Pol Kambon'un Grey'le bir görüşmesini bildiren 28.10.1912 tarihli telinden anlaşılır (1). Özeti aşağıdadır:

Grey, Kiderlen'in önermesi üzerine Paris, Berlin ve Londra arasında Doğu işlerine bir çözülme yolu bulmak için oylaşma (oyalama) işinde sizin (Puankare) gibi düşünüyor; o, şimdiki anı aracılık için uygun bulmuyor, o öyle sanıyor ki, eğer doğrudan doğruya ilgili olan Rusya ve Avusturya, Balkanlıların kesin bir yeni (zaferi) karşısında ne yapacaklarını kararlaştırmamışlarsa büyük devletlerin aracılığa kalkışmaları bir Avrupa savaşını önleyemez. Eğer Türkler yenerlerse aracılık kolay olur, Avrupa Türkiyesi'nin bütünlüğü korunur ve büyük devletler oranın yeniden düzenlenmesi işini ele alırlar; eğer Türkler yenilirlerse Balkanlılar ele geçirecekleri yerleri bırakmak istemeyecekler ve Rusya da onları destekleyecektir; o vakit Avusturya ne yapacaktır? Bütün iş oradadır. Yenenlere en çok ne kadar ası (yarar) bırakılabileceği üzerinde anlaşmaları için Petersburg'a söz söylemek Fransa ve İngiltere'ye ve Viyana'ya söz söylemek de Almanya'ya düşer. Böyle bir anlaşmaya varılırsa hiçbir korku kalmaz.

Grey'in Balkan işleri üzerinde önce Rusya ve Avusturya'nın anlaşması gerektiği yolundaki düşüncesini ve Fransa'nın yapılacak görüşmeleri Rusya'ya yalnızca bildirmeyi yeter bulmadığı ve her işte onun düşünce ve dileğini öğrenmek gerektiği yolundaki karşılıklarını alınca Kiderlen (1) bunları doğru bulur; Balkanlılardan da onların açgözlülüğünü kabartmamak için dilekleri sorulurken çok saknılı (ihtiyatlı) davranmak gerekeceğini ileri sürer ve bir konferans toplanmasına karşı olmadığını, ancak Balkanlıların konferansın egemeni olmamaları için onun toplanmasından önce büyük devletlerin aralarında anlaşmış olmalarının gerekeceğini söyler. Sonda Kiderlen artık Balkan Hıristiyanları değil hep Balkan Slavları sözünün kullanılmasından sızlanır ve Balkanlar'da Slavlardan başka ulusların da bulunduğunu ve bulunacağını söyler, Avrupa'da ve en çok İngiltere'de Balkanlar ve statüko üzerindeki düşüncelerin değişmesine şaştığını ekler.

Sazonof'un Puankare'ye yollayacağını söylediği Rumeli'de yeğleme (iyileştirme) programını İsvolski, 29.10.1912'de Fransız Dışişleri Bakanlığı'na verir ve buna göre aracılıkta bulunmasını diler; ana çizgileri aşağıdadır (2):

Rus notasına temel olarak 1880 kanunu alınmıştır (3). Yeğlemenin Rus düşüncelerine göre gerçekleşmesini inancalamak için bunda bazı değişiklikler yapılmıştır. Bunlara göre:

Padişahın görünüşte onurunu korumak için valileri yine o atayacak, ancak bu valilerin gerçekten bir etkisi olmayacaktır.

Asıl yeğleme sancakların örgütü üzerine kurulacaktır; bunlar belli bir zaman

için seçilmiş (4) ve Babıâlice onaylanmış mutasarrıflar ve halkın seçtiği kurullarla yönetilecektir.

Padişahın oruntağı (makamı) olması dolayısıyla valinin elinde az sayıda silahlı bir kuvvet bulunacaktır.

Bir milis kurulması çok çetin karşınlıklara (muhalefete) uğrayacağı için Rus hükümeti bunu ileri sürmeyecektir; ancak mutasarrıfın buyruğu altında, yabancı öğretmenleri olacak olan bir jandarma kurulmalıdır.

Tüzel (hukuksal) işlerin düzenlenmesi, onların Babıâli'ye karşı kesin bir erkinliğe (serbestliğe) dayanmalıdır, yani Babıâli bu işlere karışmamalıdır.

Yersel bütçeler için de öyle olmalıdır; bunların imparatorluk bütçesine yardımları, oraya, önceden kestirilmiş bir pay vermeleri biçiminde olmalıdır.

Bu yeğlenmeyi Meriç'in ağzından başlayıp işbu su boyunca Edirne'ye ve oradan Karadeniz'e giden bir çizginin batısında yürütmek oldukça güç bir iş olacaktır, zira bu yeğlemeleri (öncelikleri) elde ettiren vuruşmaların başlıcaları bu çizginin doğusunda olmuştur (Kırkkilise -Kırklareli- ve başlamış veya başlamak üzere bulunan Lüleburgaz vuruşmaları); ancak Rus hükümeti öyle sanıyor ki gerek Rusya, gerek Avrupa'nın asısı (yararı) bakımından bu çizginin doğu ve güneyindeki yerleri gerçekten padişahın egemenliği altında bırakmak daha iyi olur.

Böylece Lüleburgaz vuruşmasının öngününde (bu nota işbu vuruşmanın ikinci gününde verilmişse de Petersburg'dan bir gün önce yollanmış bir tel üzerine verilmiştir) Rus durumunu ve öbür büyük devletlerin durumunu gözden geçirmiş olduk.

Bu vuruşmanın ikinci gününde yani 29 İlkteşrin'de (ekimde) ise daha henüz bir Bulgar başarısı öğrenilmeden Sazonof İsvolski'ye yeni bir yönerge (talimat) gönderir.

Buna dayanarak da İsvolski 30 İlkteşrin'de (ekimde) Fransız Dışişleri Bakanlığı'na bir nota verir, burada Rus hükümetinin o andaki iç düşünceleri, korku ve kaygıları, neden statükoyu istediği ve neden istemediği açıkça görülmektedir. Notanın özeti aşağıdadır (1):

Olayların çabuk gelişmesi statüko esasının korunmasını gitgide daha güç kılmaktadır.

Bulgar başarıları yüzünden bu işteki Avusturya durumu baştan başa değişmişe benziyor. Petersburg'daki Bulgar Elçisi'nin söylediklerine göre Avusturya Bulgaristan'a para ve silahça yardım etmeyi önermiş ve onun toprakça büyümesine karşı gelmeyeceğini açıkça anlatmıştır. Güvenle sanılabilir ki Avusturya'nın gizli düşüncesi Balkan birliğini dağıtmak için Sırbistan'a karşı Bulgaristan'la anlaşmak, Selanik'e doğru olan Avusturya asılarını (çıkarlarını) korumak ve Bulgaristan'ın Rusya'ya yakınlaşmasını sona erdirmektir. Sözün kısası Avusturya Balkanlar'da yalnız kendi etkisini yerleştirmek için bugünkü durumu kendi işine gelen bir kalıba sokmak istemektedir.

Buna göre isteriz ki Fransa'nın aracılık girişiti (girişimi) şunlara dayansın:

1) Savaşçılar arasında yapılacak aracılığın temeli, büyük devletlerin hiçbir özel ası (çıkar) aramayacaklarını ve her türlü ödünden vazgeçtiklerini açıklayan, demeçleri olmalıdır.

2) Edirne çizgisine kadar bütün Rumeli'de -gerekirse genişletilebilmek üzere- önce bildirilen temellere göre köksel yeğleme (köklü öncelik) yapılmalıdır.

Bundan başka şurası gözde tutulmalıdır ki, eğer statükonun değiştirilmesi temeli kabul edilir ve başka bir büyük devlet Balkanlıların toprakça büyümesine eyginlik (rıza) gösterecek olursa, Rusya, ruhi sebepler dolayısıyla buna karşınlık (muhalefet) gösteremez. Ancak bu büyüme işinde Bulgaristan'la Sırbistan arasında, onlarca önceden yapılmış olan anlaşmaya uygun olarak bir denklik gözetilmesi gerekir. Rus hükümetine göre statükoda değişiklik yapmaktaki büyük tehlike, Avusturya'nın ve başka devletlerin ödün (taviz) istemelerinin önüne geçebilmekteki güçlüktür. Buna göre büyük devletlerin özel ası (çıkar) aramamaları ve Balkanlılara verilecek ödünlerde denklik olması Rusya'ca çok önemli sayılmaktadır.

Burada açığa vurulan Rus kaygısının ne gibi düşüncelerden doğduğunu göstermesi dolayısıyla, üzerinde tarihi bulunmayan ancak 25 ile 30 İlkteşrin (ekim) arasında Viyana'da dış bakanlıkta yapılan bir toplantıda -ki Balkan Savaşı dolayısıyla ortaya çıkan sorunlar orada incelenmiş ve bu yoldaki Avusturya asılarının (çıkarlarının) ne olacağı saptanmıştır- verilen kararların 5'inci ve 6'ncı maddelerinin özetini aşağıya koyuyoruz (1):

M. 5 - Bulgaristan'ın ülkece genişlemesi, Avusturya bakımından, ancak Romanya'nın ödün istemesine yol açacağı dolayısıyla önemlidir. Bu iş bir yana bırakılırsa biz Bulgaristan'ın Balkanlar'ın batısında değil doğusunda genişlemesini daha iyi görürüz. Bu bakımdan Avusturya asıları (çıkarları) Rusya'nın eskiden beri İstanbul üzerinde beslediği istekler dolayısıyla Rus asılarına (çıkarlarına) karşındır (karşıdır).

M. 6 - Balkan buhranının İstanbul'un ne olacağı sorununu bu sırada ortaya atıp atmayacağı, her şeyden önce savaşın gelişmesine bakar. Avusturya için bir sorun -tutumsal yön bir yana bırakılırsa - yalnız şu noktadan ilgi uyandırmaktadır: İstanbul sorununun ortaya atılması Rusya ile Bulgaristan - belki de Rusya ile Batı devletleri arasında- karşınlık doğurabilir. Onunla ilgili olan Boğazlar işi Rus ve İngiliz devletleri arasındaki ilişkilere göre çözümlenecektir denilebilir. Boğazlarla ilgili antlaşmaların Karadeniz'i yalnız Rus asılarına uygun bir kapalı deniz (1) durumuna sokacak biçimde değişmesine Londra'nın yanaşacağına pek inanılamaz. Bunun tersi yani Boğazların bütün savaş gemilerine açık olması ise bizim işimize en uygun gelir.

Bu belgeler Lüleburgaz vuruşması başlamak üzere iken büyük devletlerin istek ve düşüncelerini yettiği kadar aydınlatmaktadır; bunlardan herkes gereken hükümleri çıkarabilir.

Lüleburgaz vuruşmasına ve onun siyasal sonuçlarına geçmeden önce Mısır

işinin o arada almış olduğu durumu kısaca anlatacağız.

Daha Balkan Savaşı başlamadan ve Trablusgarp Savaşı sona ermeden, 15 İlkteşrinde (ekimde), G. Lovter, son Rus Savaşı'nda olduğu gibi (93 seferi, 1877-78) Osmanlı hükümetinin Hidiv'den asker yollamasını isteyebileceğini hükümetine bildirir (2) ve bu olursa nasıl karşılık verilmesi gerekeceğinin düşünülmesini söyler; büyükelçi, Mısır askerlerinin kışın Balkanlar'da bir işe yaramayacaklarını ayrıca eklemektedir.

Bunun üzerine İngiliz Dışişleri Bakanlığı'nın düşüncesi 1877'den beri durumun değiştiği ve şimdi Mısır'da İngiliz askeri bulunduğundan onun kimseden yana olmamasının gerektiğidir; böyle yapılmazsa Mısır'a da saldırılabilir ve İngiltere de savaşa sürüklenmiş olabilir; dolayısıyla Osmanlı-İtalyan Savaşı'nda yapıldığı gibi Mısır yansız (tarafsız) kalmalıdır, ancak Türk ve Müslüman duygularını yok yere İngiltere'ye karşı kışkırtmamak için özenli davranmalıdır ve Lord Kiçner'in düşüncesi sorulmalıdır (1).

16 İlkteşrinde (ekimde) yapılan soruya Kiçner 17'de karşılık verir: yansızlık (tarafsızlık) düşüncesini beğenir ve Şûrayı Devlet Reisi Kâmil Paşa'nın, basına yaptığı bir demeçte, Mısır yansızlığının Türkiye'yi İtalya'yı yenmekten alıkoyduğunu söylemiş olmasından sızlanarak bunun Mısır'da (İngiliz bakımından ve İngilizlere) az çok kötülük yaptığını ve bu demecin Trablus'un elden çıkması sorumluluğunu başka omuzlara yüklemek için bir deneme olduğunu yazar (2).

Bu telin kendisine de bildirilmesi üzerine G. Lovter 22 İlkteşrinde (ekimde) verdiği karşılıkta (3) Kâmil Paşa'nın bu işi İngiltere'ye yüklemeyi düşünmüş olmasını sanmadığını ve bir gün önce İngiliz Büyükelçiliği üyelerinden biriyle görüşürken, Trablus işinde, Mısır savaşa karışsaydı büyük devletler arasında karmaşalar çıkabileceği için o sırada Mısır'ın yansız (tarafsız) kalmasını anladığını, ancak Mısır'ın Yunan'a karşı -hele yalnızca Mısır'daki Yunanlıları ülkeden çıkarmakla kalınırsa- durum almasında korkulacak bir şey olmadığını söylediğini ve kendisine karşılık olarak Mısır işlerinde sorumlu olan İngiltere Yunanistan'a karşı durum alırsa, başka büyük devletlerin de Balkanlılara karşı veya onlardan yana durum alabileceklerinin bildirildiğini teller.

O sırada Hidiv Abbas Hilmi Paşa İstanbul'dan geçmektedir, kendisinden bu yolda bir şey istenilmiş olmalıdır ki Kahire'de Başbakan'a bir tel çekip Türkiye ile savaşan devletlerle ilişkilerin kesilmesini önerir. Mısır bakanları da buna yatkındırlar ve her yerde Müslümanların bunu hoş göreceklerini Kiçner'e söylerler. Kiçner bunu Grey'e bildirirken (1) bu dileğe yatkınlık gösterir, bunun 1897'de (Osmanlı-Yunan Savaşı) yapıldığı gibi Mısır'daki Yunan Konsolosluk memurlarını çıkararak değil yalnızca onlarla resmi ilişkileri kesmekle de yerine getirilebileceğini yazar ve Türkiye bu kadar sıkışık bir durumda iken Mısır'ın yansızlığını (tarafsızlığını) yayımlamasının iyi görülmeyeceğini ekler.

Grey buna 29 İlkteşrinde (ekimde) karşılık verir, tam yansızlıkta direnir ve daha önce Kâmil Paşa'ya verilmiş olan karşılığın Mısır hükümetine de verilmesini ileri sürer.

KÂMİL PAŞA HÜKÜMETİ (2) (29.10.1912)

LÜLEBURGAZ VURUŞMASINDAN ÇATALCA VURUŞMASINA KADAR (28.10.1912-17.11.1912)

Bu devrede en göze çarpan yön, Osmanlı devletinin büsbütün yıkılmak ve İstanbul'un Bulgarların eline düşmek üzere olduğu düşünce, kaygı ve korkusunun ortalığı kaplamış olmasıdır; bu yüzden, olayların baskınına uğramak ve en büyük asılarını (çıkarlarını) ölçemde (ölçmede) geç kalmak yüzünden, elden kaçırmak korkusu ile büyük devletler telaş içinde bir sürü girişitlerde (girişimlerde) bulunacak ve dolayısıyla da Avrupa barışı az çok tehlikede sanılabilecektir.

Lüleburgaz vuruşması (28.10-2.11.1912):

Kırkkilise (Kırklareli) vuruşmasından sonra, Bulgarlar, Türk ordusuna çekilmek ve kendini toparlamak için beş gün bırakırlar; 28.10.1912 akşamı, her iki yandaki komutanların istekleriyle değil, daha çok ileri birliklerin Karaağaç'ta karşılaşmasıyla Lüleburgaz vuruşması adını taşıyacak olan vuruşma başlar.

İşbu günde Osmanlı hükümetinin düşüncesini göstermesi dolayısıyla Noradungiyan Efendi'nin 28.10.1912'de Bompar'a söylediklerini aşağıya koyduk (1). Puankare 26 İlkteşrinde (ekimde) Nant (Nantes)'taki söylevinde dış durumu uzun uzadıya anlatırken sözü Fransa'nın ''barışçıl'' girişimlerine getirmiş: bu yüzden büyük devletler arasında her gün görüşmeler olduğunu ve böylece bunların, olayların gidişini hep birden göz altında tuttuklarını ve günü gelince aracılık yapabilmeyi umduğunu ve belki de bu günün yakın olduğunu söylemişti (2).

Noradungiyan Efendi, sözü bu söyleve getirerek Osmanlı hükümetinin barışı istediğini, savaşa ancak Balkanlılarca zorlanmış olduğunu, ancak o andaki durumun aracılık için pek uygun olmadığını, çünkü yersel çarpışmalarda geçici başarı elde eden Balkanlıların burunlarının çok yükselmiş olabileceğini ve kabul edilmeyecek dilekler ileri sürebileceklerini, Osmanlı ulsal duygusunun böyle bir durumda bir şey yapılmasını uygun bulmayacağını ve bu sırada sözü topa bırakmanın daha doğru olacağını söyler.

O sırada Osmanlı hükümeti değişmek üzere olduğundan, büyükelçi, Noradungiyan'dan sözlerinin bugünkü hükümetin mi yoksa yarınki hükümetin mi düşüncesini açıkladığını sorar; buna nazır tam karşılık vermez ve ancak: bunu daha görüşmedik, eğer Bay Puankare bir girişmde bulunmadan bize işi bildirirse, anın uygun olup olmadığını bildiririz, der.

Yeni hükümeti kuracak olan Şûrayı Devlet Reisi Kâmil Paşa'nın yedi gün önce

İngiliz Büyükelçisi'ne söylettiği ile Hariciye Nazırı'nın Fransız Büyükelçisi'ne söylediği arasındaki aykırılık ufak da olsa gözden kaçmamalıdır.

Bundan bir gün sonra 29.10.1912'de Gazi Ahmet Muhtar Paşa sadaretten çekilir ve yerine Kâmil Paşa geçer; hükümetini 30 İlkteşrinde (ekimde) kuracaktır.

Bu hükümet değişmesi sırasında askeri yasaya hiç de uygun olmayan bir olay olur. Şark (Doğu) Ordusu Komutanı Abdullah Paşa Vize'de kendi buyruğu altında bulunan 3'üncü Kolordu Komutanı Mahmut Muhtar Paşa'ya -ki bundan başka hem Bahriye Nazırı, hem de Sadrazam Gazi Ahmet Muhtar Paşa'nın oğludur- bir tel çekerek şöyle der (1):

''Oradaki askerin halini bizzat gördünüz, buradakiler de aynı haldedir. Bu askerle harbe devam ve vatanı müdafaa eylemek mümkün değildir, daha fena bir hale gelmemek için meselenin tariki diplomasi (diplomasi yoluyla) ile halli (için) sizin de mensup olduğunuz Meclisi Vükelâ nezdinde teşebbüsatı lazımede bulunmanızı rica ederim''.

Bu teli alınca Mahmut Muhtar Paşa 29.10.1912'de saat 1'de (geceyarısı) sadrazama yani babasına şu teli çeker:

''Her şeyi bertafsil (ayrıntılı) arz etmeye vaktim müsait olmadığından yalnız Şark (Doğu) Ordusu Kumandanlığı'ndan aldığım şu telgrafı her iki telgraf memurlarına yemin ettirdikten sonra arz ediyorum.''

Mahmut Muhtar Paşa bu teli çektiği anda Lüleburgaz vuruşması başlayalı birkaç saat olmuştu ve babası Gazi Muhtar Paşa da onu aldıktan birkaç saat sonra sadaretten çekilecektir. Yeni hükümette Mahmut Muhtar Paşa Bahriye Nazırı değildir. O, 30.12.1912'de sadarete yolladığı başka bir telde şöyle demektedir:

''Abdullah Paşa'nın deminki telgrafı tamamıyla doğrudur, dün vaktim olsaydı askerimizin her halde Çatalca hattına çektirilmesi lüzumunu size ispat ederdim. Gerçi yeniden çalışmaya başladık, fakat istikbalden (gelecekten) ümitvar değilim (2)''.

Lüleburgaz vuruşması sırasında Şark (Doğu) Ordusu, 1'inci ve 2'nci Şark (Doğu) Ordusu diye ikiye ayrılacak ve birincisinin başında Abdullah, ikincisininkinde de önce Hamdi ve sonra Mahmut Muhtar Paşa bulunacaktır; bu teller sözü geçen birinci ve 3'üncü komutanın o andaki manevi durum ve düşüncesini açıklamaktadır.

Bu komutanların düşünceleriyle, Abdullah Paşa'nın telinin çekildiği günde Bompar'la konuşan Hariciye Nazırı'nın yukarıda gördüğümüz sözleri arasındaki aykırılık şaşılacak aşamadadır.

Kâmil Paşa'nın sadarete geçtiği 29 İlkteşrin (ekim) ve hükümetini kurduğu 30 İlkteşrin (ekim) günlerinde Lüleburgaz vuruşması var gücüyle olagelmektedir.

29 İlkteşrin'de (ekimde) saat 16 1/2'de Karaağaç dolaylarında (Lüleburgaz'ın 18 km doğu-güneyinde) ikinci Türk Kolordusu bozguna uğrar (1) ve Bulgarlar

bundan çok yüreklenirler. Sazonof'un 1880 kanunu genişletilerek Rumeli'de yeğleme (öcelik) yapılması için bir iki gün önce anıklamış (hazırlamış) olduğu tasar işbu günde Puankare'ye bildirilmişti.

Sazonof işbu 29 İlkteşrin (ekim) akşamı İkinci Kolordumuzun bozulduğunu öğrenmesi üzerine olacak (çünkü ilk önergesini verdiği gün, onu çarçabuk değiştirmeye kalkışması başka türlü anlaşılamaz) G. Lui'yi çağırtır ve ona Rusya'nın yeni isteklerini bildirir ve bunları anlatırken ''Türkiye'nin çökmesi'' sözünü (effondrement) kullanır.

G. Lui, Sazonof'un yeni önergesini saat 22.20'de yani 2'nci Türk Kolordusu'nun bozulmasından 10 saat kadar sonra Paris'e tellemiştir. Artık Sazonof, Avusturya, Bulgarları elinden kapar korkusyla ne olursa olsun Balkanlıların gönlünü almaya ve statüko işini bir yana bırakmaya karar vermiştir. G. Lui'nin Sazonof'un yeni önergesini bildiren telinin özeti aşağıdadır (2):

Olaylar (Rumeli işinde) öncelikle ileri gidilmesini gerektirmektedir ve artık statükodan vazgeçilmelidir, ondan Avusturya bile ümidini kesmiştir ve Rusya Balkanlılara karşı (onlardan yana olmak bakımından) Avusturya'dan geri kalamaz. Sazonof, aracılık için büyük devletlere önermelerde bulunmak işini size (Puankare'ye bırakıyor), yalnızcana bilesiniz diye şunları ekledi:

Rusya Balkanlılarca ''en geniş'' (1) asıların (çıkarların) elde edilmesine yatkındır. Rusya geçmişini yadsıyamaz, o Ayastefanos (Yeşilköy) Antlaşmasını imzalamıştır, oradaki sınırları Bulgaristan'a tanımaya anıktır (hazırdır); Sırbistan'ın payını da büyütmek gerekir ve Yunanistan'a hiç olmazsa Epir ile Girit bırakılmalıdır; ancak ona başka ada verilmemelidir (2); Sırbistan Üsküp ve belki de Ohri'den başka Sen Jan dö Medüa limanıyla Adriyatik'e dar bir yolu candan istiyor; bu, Rusya'nın canına minnettir, eğer ki Avusturya ve Sırp asılarını (çıkarlarını) birbirine uygunlaştırmak elden gelirse; işin ana güçlüğü de buradadır ve Sazonof bunun çözümlenmesini sizden bekliyor; eğer Avusturya tutumsal asıları (ekonomik çıkarları) ve gümrük tarifesinde kolaylıkları yeter bulursa Sırbistan buna peki der; ancak Rus kamuoyu dolayısıyla Sazonof, bu işi doğrudan doğruya Viyana ile görüşemez.

Kolayca görülmüş olacağı gibi bundan öneki Rus önerisi, yürütülmesi çok güç bir şeydi ve onun sonucu Sırp, Bulgar, Rum ve Arnavut'u birbirine katmak ve Balkan bağlaşmasını bir günde bozmak olurdu, çünkü 1880 kanununa göre yapılmış olan bu tasarıda düşünülen sancak kurullarında çoğunluk elde etmek ve mutasarrıfı kendilerinden seçtirmek için bu uluslar ve en çok üç birincisi, hemen komitacı usulleriyle boğuşmaya koyulurlardı; ancak Rusya, Avusturya'dan çekindiği için kesin bir Balkan yeni (zaferi) olmadan hazırlanmış olan statüko esasını açıktan açığa bozmaya kalkışacak kadar kendisinde yürek ve yüz görmüyordu, bunları Lüleburgaz vuruşmasının ikinci gününün sonunda bulacaktır.

Bu teli alan Puankare 30 İlkteşrin (ekim) sabahı saat 10.00'da Londra ve Petersburg büyükelçilerine şu yolda bir tel çeker (1):

Olayların gelişimindeki çabukluk bana öyle sandırıyor ki esasını bütün büyük

devletlerin kabul etmiş oldukları aracılık işi artık çok geciktirilemez.

Bundan başka bugüne kadar Balkanlıların elde ettikleri başarılar, büyük devletlerin daha önce aracılıkta bulunmak için düşünmüş oldukları şartları epey değiştirmiştir.

Dolayısıyla yanında bulunduğunuz hükümete şunu öneririz:

Büyük devletler savaşçılar arasında aracılık etme zamanının yaklaştığını görmektedirler; düşüncelerinin başında Avrupa barışını korumak geldiği için işbu büyük devletler birlikte görüşecekleri bu işte hiçbir özel ası (çıkar) elde etmek amacını gütmeyeceklerini (dans un esprit d'absolu désinteressemant) bildirirler.

Puankare'nin manevrası açıktır, savaştan önce bütün büyük devletler Balkanlar'da toprak değişikliği olmayacağına karar vermişler ve bunu açıklamışlardı; Avusturya da ancak bu anlaşma dolayısıyla Sırbistan'ı bu kadar başı boş bırakmıştı. Şimdi Rusya'nın bundan vazgeçmesini istediği bir sırada ve o bunu daha açığa vurmadan, Fransa, en çok Avusturya'dan ve onun bağlaşıklarından kendileri için bir kazanç aramayacakları sözünü koparmak istemiştir; böylece Balkanlılar toprakça büyürlerse Avusturya ve biraz da İtalya, önceden verdikleri söz dolayısıyla kendileri için bir şey istemeyeceklerdir.

Yine o gün saat 18'e doğru Londra'daki Fransız Büyükelçisi Pol Kambon, Grey'in bu önermeye onaştığını (öneriyi onayladığını) Puankare'ye teller (1); büyükelçi, Puankare'nin önermesini (önerisini) Grey'e anlatırken böylece Avusturya'nın eğer işi onaşırsa (onaylarsa) bağlanmış olacağını ve eğer sakıncalar ileri sürerse iç düşüncelerinin anlaşılacağını söylemişti.

Bu teli alınca Puankare, Rusya ve İngiltere ile anlaşmış olduğunu söyleyerek, önermesini (önerisini) Berlin, Viyana ve Roma'daki büyükelçileri yolu ile ora hükümetlerine bildirir (2).

Bu önerme (öneri) bir sonuç vermeyeektir, çünkü Avusturya bunu istemeyecek ve olaylar o kadar çabuk yürüyeceklerdir ki hemen bütün diplomatik ölçemler (ölçüler) hep geç ve olaylara göre geri kalacaklardır.

Berştold'un bu iş üzerinde, Viyana'daki Fransız Büyükelçisi Dümen'le görüşmesini anlatan raporunun özeti aşağıdadır (3):

''Hiçbir özel ası (çıkar) amacı gütmemek'' düşüncesini onayamayacağını, çünkü Balkan Yarımadası'na doğrudan doğruya komşu bulunması dolayısıyla, Avusturya'nın orada koruyacak asıları (çıkarları) olduğunun besbelli bulunduğunu Berştold büyükelçiye söyler. Dümen karşılık olarak Rusya'yı gösterir; Berştold'un İstanbul'un durumuyla da uğraşacak olan bir diplomatik girişitte (girişimde) Rusya'nın asısız (çıkarsız) olduğunu bildirmesine şaştığını söylemesi üzerine Dümen, Rusya'nın toprakça bir kazanç aramadığı açıklanılmak istenilmiş olmalıdır der ve şunu ekler: Bu girişitte (girişimde) başlanılacak olan aracılık işine karşı güven uyandırmak düşünülmüştür. - Berştold da aracılığın ''tam bir yansızlık düşüncesiyle'' yapılacağının (dans un esprit d'impartialité absolu) yazılmasını ileri sürer ve sizin istediğiniz gibi

yazarsak bir yandan elimizi kolumuzu bağlamış oluruz, öte yandan da Balkanlılarda, onlara her istediklerini yapma özgürlüğünü (carte blanche) verdiğimiz gibi yanlış bir san uyanır der sonda Berştold: ''Paris hükümetince ele alınması gereken bir aracılık denemesine katılabilirim, ancak gösterilen düsturu bu biçimiyle onayamam'' der.

Dümen bu görüşmeyi Paris'e tellerken, bizim görüşümüze göre, Berştold'un sözlerini biraz berkiterek (sağlamlaştırarak) onların anlamını az değiştirir ve Berştold'un aracılığı baştan başa Puankare'ye bıraktığını, ancak özel ası (çıkar) aramamak işinde uygun bir karşılık veremeyeceğini, Avusturya kamuoyunun buna onaşmayacağını (onaylamayacağını) ve bu yapılırsa Balkanlılara artık söz geçirilemeyeceğini söylediğini anlatır (1).

Bu işte Almanya, Avusturya ile birlikte (2), ancak Kiderlen aracılığı savaşçılara zorlamanın doğru olmayacağı ve aracılığa girişilmek için bunu savaşçılardan birinin istemesini beklemenin gerektiği düşüncesindedir.

Puankare'nin bu girişiti (girişimi) bir sonuç vermeden bir sürü sürüncemeden sonra sönecektir.

Rusya'nın statükoya karşınlığı anlaşıldıktan sonra Puankare, vakit kaybetmeden Bulgarların hem güven, hem de minnetini kazanmak düşüncesiyle Sofya'daki Fransız elçisi yolu ile Geşof'a özet olarak dedirtir ki (3): Fransa, aracılığı düşünmüş ve düşünmekte ise de bunu, Balkanlılara kahramanlıklarının ve yenlerinin (zaferlerinin) hak ettirdiği asıları (çıkarları) kaybettirmek için değil, ancak genel bir Avrupa savaşını önlemek için yapmaktadır. Fransa bu işte hiçbir özel amaç gütmediği için Balkanlılar ona güvenebilirler.

29 İlkteşrinde (ekimde) 2'nci Türk kolordusunun bozulması ve Bulgar yeninin (zaferinin) belirlenmesinden doğan başlıca öbür yankılar şunlardır:

Toprak statükosundan vazgeçilmesi yolundaki önermesine (önerisine) Fransa ve İngiltere'nin onaştıklarını öğrenince Sazonof 31 İlkteşrin'de (ekimde) Rus elçiliklerine yolladığı bir genelgede, yeğleme işlerini büyük devletlerle görüşmekten kaçınmakla Türkiye'nin statüko hakkındaki inancayı (inancını) hükümsüz bırakmış olduğunu ve bundan böyle Rusya'nın bu yüzden Balkanlılara güçlük çıkarmayacağını bildirir ve bundan böyle Rus siyasasının şu iki temel üzerinden yürüyeceğini söyler: 1) Büyük devletlerce toprak bakımından özel bir ası (çıkar) güdülmemesi, 2) Balkanlıların elde edecekleri kazançlarda, onlar arasında önceden yapılmış anlaşmalara uygun olarak, denklik bulunması (1).

Sazonof'un statükodan vazgeçmek için ileri sürdüğü bahane ile Fransız hükümetine az önce verdirdiği notada (2) açıkladığı gerçek düşüncesi karşılaştırılırsa onun işbu genelgedeki ''içtenliği'' kolay anlaşılır.

Bulgar yenleri (zaferleri) üzerine statükonun bozulacağını sezince Roma'ya da pay istemeye kalkışır. 31 İlkteşrin'de (ekimde) Fransız elçisini gören Kral Karol ona özet olarak der ki (3):

Biz çok yerden kışkırtıldıysak da şimdiye kadar sakıngan (çekimser) kaldık, bu durumdan ancak iki etken dolayısıyla çıkabiliriz: a) Eğer Bulgarlar İstanbul'a girmek isterlerse; b) Büyük devletler onlara durmak öğüdü verirler ve Bulgarlar bunu dinlemezlerse. Ancak bu iki olasılık da uzaktır. Eğer Bulgaristan toprak istemezse biz de istemeyiz, eğer o büyürse biz de (Bulgar'dan) küçük bir sınır düzeltmesi isteriz.

İlkteşrin'in (Ekim) son yarısında Rus basını, genel olarak var gücüyle İngiltere ve Fransa'ya karşı yazmakta ve statükoda direnmeleri dolayısıyla onlara yüklenmektedir; Fransız-Rus bağdaşmasından vazgeçmenin gerektiğini yazan gazeteler bile olur.

Bu yazıların hele Fransa ile ilgili olanlarının haksız olduğu açıktır; ancak basının bir kısmının bu yazıları: ''Kızım sana söylüyorum, gelinim sen anla'' yolundadır ve bazı gazeteler Balkanlar'ın asılarını (çıkarlarını) korumakta gevşek davranıyor sandıkları Rus hükümetine taş atmak istemektedirler.

Osman Nizami Paşa 29 İlkteşrin (ekim) günü Berlin'den çektiği bir telde, Kiderlen'in bir sözünü bildirir, dışişleri bakanı ona demiş ki: Bütün dost devletler Osmanlı ordusunun bir başarısını bildiren haberleri merakla bekliyorlar; böyle bir başarı Osmanlı ordusunun prestijini yeniden kurarak işbu devletin bu savaştan çok büyük zarara uğramadan çıkmasını sağlayabilecek tek yoldur.

Bu söz kesin çarpışmanın öngününde, Alman hükümetinin düşüncesini açıklar; Almanya o anda en önemli belirtisi Bağdat demiryolu olan Doğu siyasasını, Osmanlı ile eski biçimde işbirliği yaparak devam ettirebilip ettiremeyeceğinde duraksamaktadır. Osmanlı yenilgisi görülür görülmez bu siyasanın değişeceğini az ileride göreceğiz.

Lüleburgaz vuruşmasının, 29 İlkteşrin'de (ekimde) en önemli olayı olan 2'nci Kolordu'nun bozulup geriye akmasının siyasal yankılarını yukarıda gördük. 30 İlkteşrin'de (ekimde) Lüleburgaz vuruşmasının gidişi şöyledir:

Doğuda Vize dolaylarında Mahmut Muhtar Paşa'nın saldırısı üzerine 5'inci Bulgar Tümeni bozulur ve güçlükle tutunur; bu başarı Osmanlı elçiliklerine tellenir ve bir an için Lüleburgaz'da yen (zafer) kazanıldı sanılır. Sol kolda ise İzmit Tümeni bozguna uğrar ve akşama doğru arkaya akar, 1'inci Şark Ordusu adı verilen 4, 1 ve 2'nci kolordular grubu (sonuncusu daha önce bozulmuştu) da bu akşam bozulur ve bu ordu komutanlığı o akşam çekilme buyruğunu verir, dolayısıyla 30 İlkteşrin (ekim) akşamı vuruşmakta olan iki Türk ordusundan biri savaş alanını bırakmış ve çekilmeye koyulmuştur.

Bunun etkisi altında olacak 31 İlkteşrin (ekim) öğle üzeri yeni sadrazam Kâmil Paşa Fransız büyükelçisine (1): Rumeli'de geniş bir merkeziyetçiliğe dayanan yeğleme yapmaya hep anık (hazır) olduğunu, mesela her vilayette ahalinin öğelerine göre kurulmuş kurullar seçilebileceğini ve bunlara geniş yetkiler verilebileceğini, ancak devleti parçalamaya götürebilecek özgürlük istemediğini; eğer büyük devletler aracılıkta bulunurlarsa buna onaşacağını (yanaşacağını)

ve yalnız onlarla konuşacağını ve Balkanlılarla görüşmektense savaşı sürdürmeyi daha uygun bulduğunu söyler. Bundan anlaşılan şudur ki, daha 31 İlkteşrin (ekim) günü Osmanlı hükümeti kesin bir yenilgi duygusu altında değildir, siyasal görüşmeleri az çok güvenle yapabileceğini sanmakta ve bunlara yol açmaya çalışmaktadır.

Babıâli büyük devletlerin aracılık etmek üzere konuştuklarını bilmektedir ve Viyana'daki Osmanlı Büyükelçisi Mavroyeni Bey 31 İlkteşrin'de (ekimde) büyük devletlerin Avrupa adına aracılıkta bulunmak için uygun göreceği anı seçmeyi Puankare'ye bıraktıklarını hariciye nezaretine tellemiştir (1).

31 İlkteşrin (ekim) günü 2'nci Şark Ordusu Vize dolaylarında yersel saldırılarda bulunmuşsa da Bulgarlar, Çongra (2) dolaylarına gelerek onun sol kolunu tehdide başlamışlar ve daha doğuda Sakızköy (3) ve Yürükdere'ye varmışlardı. Bulgarlar bozgun içinde geriye akan Birinci Şark (Doğu) Ordusu'nu kovalamıyorlardı; ancak epey yavaşlıkla 2'nci Şark Ordusu'nun solunu sarmaya çalışıyor sanını vermeye başlamışlardı.

Lüleburgaz yenilgisinin Avrupa'da yankıları:

Bu olayların etkisi altında, Bulgar yenine (zaferine) ve Türk çöküntüsüne gün hatta saat geçtikçe daha çok inanılmaya başlanınca büyük devletlerin durumlarında bazı değişiklikler belirir. Rusya ve ona uyan Fransa, bir an önce savaşı durdurup Bulgarların İstanbul'a girmelerini önlemek, öbür yandan da Avusturya ve Almanya işi uzatıp hem Bulgar'a yüz vererek onu kazanmak ve belki de onu öbür bağlaşıklarından ayırmak, hem de Bulgarlar İstanbul'a girerlerse Rusya ile Bulgaristan ve yine Rusya ile İngiltere arasında çekişmeler olur ümidiyle bu olayı kolaylaştırmak isterler. İngiltere'de ise Balkanlılara doğru bir eyginlik (yöneliş) belirir. Balkanlılara gelince kolay anlaşılabileceği gibi burunları çok yükselmiştir.

Aşağıda bunların ayrıntılarını göreceğiz.

Az yukarıda, üçlü bağlaşmanın Balkanlar'la en ilgili devleti olan Avusturya'nın, aracılık işinde Fransa'ya ne aşamada olduğu Berştold ve Dümen'in raporlarındaki başkalıklar dolayısıyla pek belli olmayan bir özgürlük vermiş olduğunu gördük, buna dayanarak ve Rus'un Bulgarları bir an önce İstanbul yolu üzerinde durdurmak isteğine uymak için Puankare, 1.11.1912 sabahı, Londra ve Petersburg'a birer tel yollar (1) ve aşağıdaki temellere göre aracılığa kalkışmasını beğenip beğenmediklerini ora hükümetlerinden sorar ve bunların karşılıklarını alınca öbür büyük devletlere de başvuracağını bildirir.

1) Büyük devletler, çarpışmaların durdurulması için hep birden savaşçılara başvuracaklardır.

2) İstanbul ve dolaylarında padişahın egemenliği eskiden olduğu gibi kalacaktır.

3) Avrupa Türkiyesi'nin öbür kısımlarına gelince, oraların yerine göre ulusal, siyasal ve yönetimsel durum, işin içinde bulunan bütün devletlerin (Balkanlıların) asılarında (çıkarlarında) denklik gözetilerek değiştirilecektir.

4) Bu işleri tam bir anlaşma içinde görmek için büyük devletler, savaşçı devletlerin ve Romanya'nın da çağrılacağı bir konferans toplayacaklardır.

Bu teli yolladıktan sonra Puankare, Rifat Paşa'yı çağırtıp ona der ki (2): a) Balkanlıların başarılarından sonra eski sınırlar olduğu gibi kalamaz; b) Çatalca'yı berkitin (sağlamlaştırın).

İngiliz hükümeti Puankare'ye o gün karşılık verir (1), genel olarak peki der, olayların çabukluğu dolayısıyla bugün yapılan bir tasarının yarın işe yaramaz olabileceğini söyler ve konferans toplanmadan önce Rus ve Avusturya görüşlerinin az çok bilinmesinin çok iyi olacağını ekler.

Puankare'nin Londra ve Petersburg'a çektiği az önce sözü geçen tel yolda iken, Paris ve Londra'daki Rus büyükelçileri, Puankare ve Grey'e başvurup Puankare'ye (2) göre: Fransa ve İngiltere'nin ayrı ayrı Bulgarlara İstanbul'a doğru daha çok ilerlememeleri öğüdünü vermelerini isterler; Londra'daki Rus Büyükelçisi Benkendrof, Grey'e şunları söyler: Sazonof dostçasına, ama direnerek Bulgarlara Çatalca'ya saldırmamaları öğüdünü vermiş ve onlara demiş ki: Orada çetin bir karşı koyma olacaktır, İstanbul'da çok yıkımlı sonuçlar verebilecek bir ayaklanma olabilir ve bu, orada paraca asıları (çıkarları) çok olan büyük devletleri ilgisiz bırakmaz; bundan başka İstanbul sıkıştırılınca Romanya dahi kımıldanmaya başlayabilir; Rusya öyle görüyor ki Bulgaristan'ın önemli kazançları olacaktır, eğer o yukarıdaki öğütleri dinlerse Rusya ona bu kazançların sağlanılmasında yardım edecektir. Benkendorf: İngiltere ve Fransa'nın da bu yolda, ayrı ayrı ve Rusya başvurmasıyla hiç ilgili görünmeyerek, Bulgarlara buna benzer öğütlerde bulunabilirler mi diye sorar (3).

Rusya'nın istediği: İngiltere ve Fransa'nın -İstanbul'da paraca en çok asısı (çıkarı) olan devletler bulunduklarından- Bulgarları kendilerine gücendirerek ve onların Ruslara kızmasına yol vermeyerek Bulgar ordusunu İstanbul yolu üzerinde durdurmalarıdır. İşbu iki devletin bu işi yapmak istememeleri kolay anlaşılır.

Sazonof'un bu iş için Sofya'daki Rus elçisine çektiği telin özeti Siyah Kitap'ta vardır (1), bunda Bulgarları İstanbul yolu üzerinde durmaya kandırmak için şunlar denilmektedir:

Türkiye'de paraca asısı (çıkarı) olan Fransa ve İngiltere gibi devletlerin bu asılarını (çıkarlarını) korumak istemeleri sonucu olarak büyük devletler İstanbul'a asker çıkarabilirler ve bu iki devlet, Rusya bunu önlemek de isterse, asılarını (çıkarlarını) korumaktan vazgeçmezler. Avusturya ve Romanya da bundan asılanarak (yararlanarak) işe karışmaya kalkışırlar. Dolayısıyla Bulgar hükümetine, uysal davranmak ve vaktinde durmak öğüdünü dostçasına vermelidir. Eğer Balkanlılar bu öğüdü dinlerlerse toprakça büyümek ümidini besleyebilirler; Rus diplomasisi onlara bu yolda yardım edecektir, Bulgaristan'ın bildiği şu şartla ki, bu büyüme; Edirne'den geçerek Meriç ağzından Karadeniz'e giden çizgiyi geçmesin (2).

Fransa ve İngiltere'ye yapılan bu Rus başvurması dolayısıyla Puankare: Ferdinand'ın büyük bir alayla Ayasofya'ya girmesi korkusu, Rus hükümetinin uykusunu kaçırıyor der. İsvolski'ye verdiği karşılıkta böyle bir başvurmanın asısız (yararsız) ve hatta tehlikeli olacağını, eğer Rusya isterse onun hiçbir vakit İstanbul'a yerleşmesine göz yumamayacağını Bulgar hükümetine hatırlatabileceğini, ancak Balkanlıları yenleri (zaferleri) ortasında durdurmaya kalkışması doğru olmayacağını... söyler.

Grey, 31 İlkteşrin'de (ekimde) Sofya elçisinden 3 tel almıştı, bunlar Lüleburgaz'da Türklerin ezilmiş ve Bulgarların İstanbul üzerine yürümeye karar vermiş olduklarını bildiriyordu; bunlara göre Grey, Benkendorf'a verdiği karşılıkta, Bulgarları durdurmakta ve onlardan Türk ordusunun Çatalca'da yeniden toplanmasına yol vermelerini istemekteki güçlüğü anlatır; yani o da Rus dileğine evet demez.

Bundan başka Grey, Londra'daki Bulgar elçisini çağırtıp onunla Röyter telgraf ajansında, Bulgar ordularının İstanbul'a kadar gidecekleri, ancak orayı Bulgaristan'a katmak düşünülmediği yolunda çıkan not üzerinde konuşur: elçi der ki: Bu benim kendi öz düşüncemdir; bunun üzerine Grey ona hükümetine Bulgaristan'ın İstanbul'a yerleşmeyeceği yolunda Petersburg'da demeçte bulunmak öğüdünü vermesini dostçasına söyler; elçi de peki der. Bunlar kendisine bildirilince Londra'daki Rus büyükelçisi bunu yeter bulur (1).

Görüldüğü gibi Rusya kendi eliyle kurduğu Balkan bağlaşmasının ve yine kendi eliyle anıkladığı (hazırladığı) Balkan Savaşı'nın doğurduğu, beklendiğinden çok ileri sonuçlardan ürkmeye başlamış ve İstanbul'un, kendisinin küçük bir korunuğu da olsa, başkasının eline düşmesi düşüncesine dayanamadığını açığa vurmuştur.

2 Sonteşrin'de (kasımda) G. Lui, Puankare'nin bir gün önceki (barışın da ana çizgilerini belirten) aracılık önermesine (önerisine) Sazonof'un karşılığını bildirir (2). Sazonof bu önermeyi (öneriyi) genel olarak beğenmektedir, ancak 2'nci maddede İstanbul'un dolayları yerine çevresi (rayon) sözünün kullanılmasını istemiş, çünkü dolay denirse alan çok daraltılmış olurmuş ve Sazonof'un düşüncesine göre Ayastefanos Antlaşması'nda olduğu gibi Edirne padişahta kalmalı imiş ve Rusya, bu İstanbul işinde çok duygulu (1) imiş. Sazonof, Almanya ve Avusturya'nın küçük devletlerin konferansa girmelerini kabul edeceklerini sanmadığını, ancak buna karşı durum almanın Rusya'ya düşmediğini, bu girişin gerektiğini, fakat çok büyük güçlükler doğuracağını eklemiş.

Sazonof'un bu İstanbul-Edirne bölgesinin Türklerde kalması dileğini İngilizlere bildirişinde biraz başkalık vardır. Bukanan'ın 2.11.1912'de Grey'e çektiği bir tele göre (2) Sazonof berkitilmemesi (sağlamlaştırılmaması) şartıyla Edirne'yi Bulgarlara bırakabileceğini ve işbu İstanbul-Edirne bölgesinde pek çok Rum ve Bulgar bulunduğu için büyük devletlerin orada da yeğleme yapılmasına bakmaları gerektiğini söyler.

Yeni duruma göre İstanbul ve Doğu Trakya, Balkanlar'ı kaplayacak olan büyük

bir Slav kütlesiyle Avrupa'dan ayrılmış bulunacağı ve oraya ulaşabilecek tek büyük devletin Rusya olacağı için bu demekti ki, Rusya yeğleme perdesi altında İstanbul ve Doğu Trakya işlerine karışmak ''hakkını'' istemektedir; bu gibi ''hakların'' nerelere kadar götürüldüğünü ise tarih göstermişti. Daha ilerde göreceğimiz gibi Grey'in İstanbul ve Selanik'in arsıulusallaştırılması için yapacağı önerme bu gibi Rus açgözlülüklerine karşı da olabilir.

Puankare, G. Lui'nin teline yine o gün karşılık verir ve özet olarak der ki (3):

İstanbul ve dolayları yerine İstanbul ve çevresi (rayon) diyebiliriz, ancak dün İsvolski'ye demiş olduğum gibi Bulgaristan'a Edirne'yi alıkoyamayacağını söylemeye kalkışmamız Rusya'nın ve üçlü anlaşmanın manevi etkisi bakımından çok tehlikeli olur; yenlerinin (zaferlerinin) asılarını (çıkarlarını) elinden almaya kalkışmak, Bulgaristan'ın ulusal onurunu ayaklandırmak ve kamuoyunu Rusya ve üçlü anlaşmaya karşı kılmak olur. Böylelikle Rusya, eğer kışkırtmamışsa da yapıldığını önceden bilmiş ve onamış olduğu Bulgar-Sırp anlaşmalarından sonra kendi yaptıklarını yadsıyor gibi görünür ve Bulgaristan'a karşı çetin davranırsa bugünkü durumun üçlü anlaşmaya sağlamış olduğu asılar (yararlar) elden çıkar.

Görüldüğü gibi Rusya bu işte Slavların asılarından (çıkarlarından) önce kendi asılarını (çıkarlarını) düşünmekte ve İstanbul'a Bulgarların ve Balkanlıların yenlerinin (zaferlerinin) üçlü bağlaşmaya ve bu arada Almanya'ya karşı üçlü anlaşma devletlerine sağlamış olduğu üstünlüğü elden kaçırmamayı baş siyasal amaç bilmekte ve Rusya'nın da işi o gözle görmesini istemektedir. Bundan başka, bunu açıkça söylemeseler de İngiltere ve Fransa'nın, Edirne'nin Bulgarlara kalmasıyla Rusya'nın, ileride eğer amacına varırsa, Boğazlar bölgesinde daha ufak bir yer elde edebilmesinden hoşlandıklarına inanılabilir.

Rusya'da ise Bulgarların İstanbul'a girmeleri korkusu her düşünceye üstün olduğu gibi bu korku saklanılamaz bir duruma gelmiştir; bu, Londra'daki Alman işgüderi Fon Külman'ın oradaki Rus Büyükelçisi Benkendorf ve Avusturya Büyükelçisi Mensdorf'la kulüpte bir rastlama sonucu olarak birbiri ardınca yaptığı iki uzun konuşmadan sonra hükümetine yazdıklarında pek açık görülür ve özeti aşağıdadır (1):

Benkendorf'a göre bu anın en yakın tehlikesi Bulgar Kralı Ferdinand'ın, Lüleburgaz yenini (zaferini) sonuna kadar sömürmeye kalkışıp, İstanbul'a girmek istemesidir; eğer yen (zafer) gerçekten kesin olmuşsa Türk ordusunun Çatalca'da tutunabileceği sanılamaz; demek ki şimdi Bulgar ordusu ile Bulgar hırsının en yüksek amacı olan İstanbul arasında pek az yol kalmıştır. Kral Ferdinand yıllardan beri odasında Ayasofya'nın bir resmini asılı bulunduruyor. Onun rüyası, bu eski kutsal yerde Bizans imparatoru olarak taç giymektir. Bulgar ordusu Avrupalıların can ve mallarını korumak bahanesiyle İstanbul'a girer ve Ferdinand da oraya girer girmez Ayasofya'da bir dini tören yapılırsa, o zaman Bulgarların İstanbul'dan bir daha nasıl çıkarılabileceği kestirilemez. Rusya'nın ise, Bulgarları oradan çıkarmak için zor kullanacağı, Rus hükümet çevenlerinde (çevrelerinde) söyleniyor, ancak kendisinin (Benkendorf) buna pek inanı yokmuş, çünkü Slavlık duyguları o kadar çoşabilirmiş ki, hiçbir Rus

hükümeti Bulgarlara karşı silahlı zor kullanamaz olabilirmiş; kurnaz bir politikacı olan Kral Ferdinand bunu herkesten iyi bildiği için böyle bir işe atılabilirmiş; böyle bir olay ise Rusya için çok hoşa gitmeyecek bir durum yaratırmış. Dolayısıyla büyük devletlerin hiç olmazsa, İstanbul'a girmesine göz yumamayacaklarını, hep birlikte Bulgarlara bildirmeleri (Benkendorf'un düşüncesine göre) gerekmekte imiş.

Rusya Almanya'ya, Berlin'deki büyükelçisi yolu ile böyle bir dileği üç gün sonra 4 Sonteşrin'de (kasımda) bildireceğinden Benkendorf'un bu sözleri, kendi coşkunluğu dolayısıyla yönergesiz söylenilmiş sayılabilir. Konuşmanın sonlarında Avusturya Büyükelçisi gelip yanlarına oturur ve az sonra Rus Elçisi gider; o gidince Külman onun sözlerini Mensdorf'a anlatır; o da der ki:

İstanbul'un Bulgar eline düşmemesi her şeyden önce bir Rus asısıdır (çıkarıdır); onun için Avrupa'nın aracılık etmesi işinin düzenlenmesini Rusya'ya ve dostlarına bırakmalıdır. Avusturya bir ''Bulgar İstanbul'' düşüncesine pek güzel alışabilir. Başkenti İstanbul olan bir büyük Bulgaristan'la Rusya arasında doğacak ası karşınlıklarından (çıkar çatışmasından) Avusturya siyasası için ancak iyi olasılıklar doğabilir.

Avusturya Büyükelçisi'nin bu sözleri yukarıda sözü geçen Viyana Dışişleri Bakanlığı toplantısı kararlarına uygundur ve Avusturya ile Almanya'nın tutacakları yolu aydınlatır.

Böylelikle Rusya, Bulgaristan'ı gücendirecek de olsa ve Fransa ise onu gücendirmeden, İstanbul yolunda durdurmak düşüncesiyle uğraşırlarken, Avusturya, yukarda gördüklerimize uygun olarak, birdenbire dönecek ve aracılık işine-bunu açık söylememekle birlikte onu geciktirme yoluna girerek - karşı durum alacaktır; dolayısıyla İstanbul'a girmek isteyen Bulgar açgözlülüğüne yadımcı olacak ve Bulgaristan'ı elden kaçırırız korkusuyla, Rusya ve Fransa'yı Bulgarlara daha da eygin olmak zorunda bulunduracaktır.

Şöyle ki yukarda gördüğümüz gibi 31 İlkteşrinde (ekimde) aracılık işini Puankare'ye bıraktığını söylemiş olan Berştold bir gün sonra Viyana'daki Fransız Büyükelçisi'ne yolladığı bir mektupta (1) özet olarak der ki:

Savaşçılar arasında, zorla aracılığa kalkışmak uygunsuzdur. Aracılığa, ancak savaşanlardan biri bunu isteyince girişmek daha iyi olur.

Yukarıda gördüğümüz gibi bu düşünceyi ilk ortaya atan Alman Dışişleri Bakanı Kiderlen-Vahter idi (2) ve dolayısıyla Almanya da, ilerde göreceğimiz gibi Avusturya'nın bu durumunu destekleyecektir. Böylelikle bu iki devlet aracılık işini geciktirmekle bir yandan Bulgar'ın hoşuna gidecek bir durum almakta, öbür yandan da onu İstanbul yolu üzerinde durdurmaktan kaçınmakla onunla Rusya ve bundan da önemli olarak Rusya ile İngiltere'nin arasını açmak ümidini beslemektedirler.

Bulgarları İstanbul'a girmeye kışkırtmak ve onları kazanmak hem de bağlaşığı Romanya'nın asılarını (çıkarlarını) korumak için, Berştold, 2 Sonteşrin'de (kasımda) Bulgar hükümetine bildirilmek üzere Sofya'daki elçisine şu yolda bir

tel çeker (1):

Bulgar ordularının parlak başarıları, Bulgaristan'ın askeri gücü ve yaşama erkesi (amacı) üzerinde çoktan beri beslemekte olduğumuz düşünceleri berkitmiştir (sağlamlaştırmıştır). Bu başarıların yarattığı durum bizde öteden beri beslenilegelen şu düşünceyi değiştirmez, o da: karşılıklı asılarımızın (çıkarlarımızın) hiçbir noktada çarpışmadığıdır. Bununla birlikte Bulgaristan gözden kaçırmamalıdır ki bu başarılar, komşu Romanya'nın kesin olarak uslu durması yüzünden, Bulgar ordularının var güçleriyle Türkler üzerine yüklenebildikleri için bu kadar parlak olmuştur. Bunun sonucu olarak Berştold Romanya'ya ufak ödünler verilerek onun kazanılmasının gerektiğini ileri sürmektedir.

Jül Kambon'un Berlin'den Puankare'ye daha 18 İlkteşrinde (ekiminde) yazdığına göre Kiderlen-Vahter bir elçiye demiş ki: ''Eğer Bulgarlar Ayastefanos'a (Yeşilköy) gelirlerse belki Ruslarla İngilizlerin söyleyecekleri söz eş olmaz.'' J. Kambon'un bu yazısı, karşı yandaki devletlerin ve hiç olmazsa Fransa'nın, Avusturya ve Almanya'nın bu iş üzerindeki iç düşüncelerini bildiğini gösterir. Yukarıda görmüş olduğumuz Benkendorf'un Külman'a sözleri ise, yalnızca Avusturya ve Almanya'ya bu işte tuttukları yolun doğru olduğunu göstermeye yarayabilirdi.

Her ne ise, Avusturya'nın bu yeni durumu bir yandan aracılığın hemen yapılmasının önüne geçer, çünkü savaşçılardan birinin başvurmasını beklemek gerekir, öbür yandan da Avusturya acaba neler tasarlıyor diye ortada kaygılar uyandırıp Fransa ve Rusya da her şeyden önce Avusturya'dan Balkan işlerinde özel ası (çıkar) aramayacağını açıklayan bir inancanın koparılması gerektiği sanını berkitir (sağlamlaştırır) (1).

Avusturya'nın aracılık işini geciktirdiği gün (1.11.1912) Bulgar Başbakanı Geşof da Sofya'daki Fransız Elçisi'ne der ki (2):

''Doğaldır ki yenen devletler aracılık için başvurmayacaklardır; bunu yapmak, yenilmiş olan Türkiye'ye düşer; bize böyle bir önerme yapılırsa onu inceleriz, ancak onu, karargâhı umuminin düşüncesini öğrendikten sonra şartlarımızı bildirerek ve elimizde Edirne gibi yeter toprak ödümleri (ödünleri) bulundurmak şartıyla kabul edebiliriz.''

Burada Bulgaristan'la Avusturya arasındaki düşünce birliği açık sezilmektedir.

Bu teli alınca Puankare, Bulgarları hoşlandıracak bir karşılık vermiş olmak için Sofya'daki elçisine şunları teller (3):

Aracılık yapılmasına onaşmak (yanaşmak) için Bulgar hükümetinin beslediği tasarılar üzerine bildirdiğinizi aklımda tutuyorum. Fransa'nın dileği şudur ki eğer bir konferans olacaksa Balkanlılar ve en çok Bulgaristan, kendi asılarını (çıkarlarını) korumak üzere oraya çağrılsınlar; her ne olursa olsun büyük devletlerin aracılığı bence, savaşçıların uğraşma ve başarılarının ürünlerini ellerinden alma amacını güdemez.

O sırada Balkan bağlaşmasının bozulmak üzere olduğu, Avusturya'nın

Bulgaristan'ın gönlünü avladığı veya buna varabilecek görüşmeler olduğu sözleri dolaşmaktadır; ancak bunlara o sırada daha inanılmamakta, bunlar yalanlanmakta ve bağlaşıklar, aracılık için bir başvurma olursa buna, aralarında anlaşarak ve hep birlikte, karşılık verecekleri ve Osmanlı Avrupası'nın paylaşılması işini kendi başlarına çözümlemek istedikleri, söylenilmektedir (1).

Lüleburgaz'daki Osmanlı yenilmesinin ağırlığı herkesçe anlaşılması üzerine olan bitenlere geçmeden öbür savaş alanlarında olan bitenleri gözden geçirelim.

İlkteşrinin (ekimin) son günlerine kadar Sırplar Taşlıca sancağının hemen hepsini ellerine geçirmişlerdir.

30 İlkteşrinde (ekimde) Sırplar Pizren'i alır, oradaki Avusturya Konsoloshanesi'ni basar, içerden birçok Arnavut'u alır ve bir kısmını öldürürler. Bu yüzden Avusturya hükümeti çok coşarsa da önemli bir şey yapamaz.

31 İlkteşrinde (ekimde) İpek ve iki gün sonra Yakova, Karadağlıların eline düşer.

Komanova'da yenilen Türk ordusunun büyük kısmı Manastır'a doğru çekilmişti, kentin dolaylarının berkitildiğini (sağlamlaştırıldığı) gören ora ileri gelenlerinden 40 kişi, bazı Üsküplülerin yaptıkları gibi 2.11.1912'de ordu komutanlığına başvurarak düşman saldırısına yol açacak olan her şeyden sakınılmasını isterlerse de komutanlık onlara yüz vermez ve berkitme işini durdurmaz.

1.11.1912'de Bulgarlar Nevrekop'a girerler.

Yunanlılar bir yandan Selanik'e doğru ilerlerken, öbür yandan da Osmanlı donanmasının ortada görünmemesinden asılanarak (yararlanarak) kolaylıkla Adaları toplayadururlar. 30.10.1912'de Taşoz'u, 1.11.1912'de Semenderek (Samotras) adasını ele geçirirler. O sıralarda Rus baskısı dolayısıyla ve işbu devletin buğday ve benzerleri çıkatını (dışsatımını) sağlamak ve kolaylıştırmak için bu işte çalışan birtakım Yunan taşıt gemileri Boğazlar'dan geçip durmaktadırlar.

Lüleburgaz yenilmesinin sonuçları; Osmanlı hükümetinin, aracılık etmeleri için büyük devletlere başvurmaları:

Yine Lüleburgaz vuruşmasına ve işbu yenilmenin sonuçlarına gelelim:

1-2.11.1912 gecesi Başkomutan Vekili Nâzım Paşa, Çerkesköyü'nden Sadrazam Kâmil Paşa'ya şu teli çeker (1).

''Kırkkilise (Kırklareli) ricatından (çekilmesinden) ve karargâhı umuminin Çerkesköyü'ne muvasalatından (varışından) sonra ordunun mürekkep bulunduğu altı kolordu, 1 ve 2'nci Şark (Doğu) Ordusu namıyla ikiye taksim ve birincisinin kumandası Abdullah, ikincisinin kumandası Ferik Hamdi paşalara (2) tevdi kılınarak 2'nci Şark Ordusu Vize havalisinde ve birinci Şark (Doğu) Ordusu da Karaağaç ve Lüleburgaz hattında tahşid edilmişti (toplanmıştır).

''Kırkkilise ricatı üzerine ordunun muhtel olan intizamının iadesine çalışılmış ve bir dereceye kadar muvaffakıyet hasıl olmuştu. 15 Teşrinievvel (ekim) tarihinde iptidar (acele) edip Bulgar ordusuyla ordunun bütün cephesinde dört günden beri devam etmekte olan muharebede 2'nci Şark (Doğu) Ordusu harekâtı taarruziyesinde muvaffak olarak hayli ilerlemiş ve 1'inci Ordu dahi mevkiini muhafaza etmiş olduğu halde muharebenin 3'üncü günü 1'inci Ordu'un sol cenahında görülen âsarı tezelzül (sarsılma belirtisi) üzerine Çerkesköyü'nden ele geçen 9 tabur ve bir batarya top mezkûr cenaha (adı geçen tarafa) acilen sevk olunmuşsa da kolorduların esbabı mücbireye müstenit olmaksızın (zorunlu bir gerekçeye dayanmaksızın) ricata başlamaları üzerine mezkûr 1'inci Ordu Kumandanlığı'nca karargâhı umumiye sormaksızın ricat etmeye emir verildiği işarından anlaşılarak sebat etmeleri hakkında tebligat ifa olunmuş olduğu halde kıtaatın çekilmekte oldukları anlaşıldığından evvelce işgal eyledikleri hattan 15 km kadar geride tevkif edilerek (tutularak) ikinci bir hattın işgal edilmesine sây olunmakta bulunmuştur. Bunda ne dereceye kadar muvaffakıyet hasıl olacağı şimdiden kestirilemez. Bu ahval dolayısıyla bazı kolordu ve fırka kumandanlarının tebdili icap ettiğinden (değiştirilmesi gerektiğinden) bu husus ayrıca arz edilecektir.

''Kırkkilise (Kırklareli) ricatı münasebetiyle ordunun vesaiti nakliyesinin kısmı âzamı elden çıkmış olduğundan temini iaşe ve ikmali teçhizat pek müşkül bir hal almış ve bu husus ademi muvaffakiyet esbabından (başarısızlık gerekçelerinden) birisini teşkil etmekte bulunmuştur.

''Garp (Batı) Ordusu'nun düçar (düşmüş) olduğu vaziyeti elime hasebiyle Makedonya'ya tecavüz etmiş bulunan Bulgar-Sırp kuvvetlerinin karşısında bunları tevkif edecek bir kuvvet kalmadığından işbu düşman kuvvetlerinin müddeti kalile zarfında (az zamanda) bu tarafa nakliyle Bulgarların bu cihetteki ordusunun takviye edileceği muhakkaktır. Vize havalisindeki kuvvei askeriyenin dahi ademi muvaffakıyeti (başarısızlığı) halinde ordunun vaziyeti pek ziyade kesbi müşkülat edeceği ve mamafih ordunun hali hazırıyla ve Çatalca hattının tahkimiyle müdafaaya teşebbüs olunacağı derkârsa (biliniyorsa) da ahvali maruzaya nazaran iktizayı halin şimdiden teemmül (ayrıntılı olarak) ve nazarı mütalaaya alınması.''

Nâzım Paşa bu tel ile henüz ''aman barış'' demiyorsa da, düşüncesinin bu olduğunu sonda az çok anlatmaktadır. Bu tele ek olmak üzere Nâzım Paşa 2.11.1912'de Kâmil Paşa'ya şu teli çeker:

''1'inci Şark Ordusu'nun evvelce işgal eylemiş olduğu (Karaağaç-Lüleburgaz) hattından 15 km. kadar geride bir hatta çekilmekte olduğu ve fakat bunda ne dereceye kadar muvaffakıyet (başarı) hasıl olacağının kestirilemeyeceği arz olunmuştu. Filhakika mezkûr ordunun ekser kıttat ve efradı mezkûr hatta duramayarak daha gerilere gelmekte oldukları ve kolorduların kuvvetleri pek ziyade tenakus (çok azalma) eylediği ve bu suretle mezkûr ordunun intizamına halel geldiği işaratı cümleden anlaşılmıştır. Gerçi Vize havalisindeki 2'nci Şark (Doğu) Ordusu epeyce ilerlemişse de 1'inci Ordu'nun ahvali maruzasına binaen (durumunu belirtmeye dayanarak) işbu muvaffakıyetten istifade imkânı

münselip olmuş (kalmamış) ve diğer taraftan Bulgarların bizim sol cenahımıza karşı sevkıyatı askeriye icra etmekte oldukları istihbar edildiği (haber alındığı) gibi Seyyitler istasyonuna kadar ilerlemeleri dahi ordunun sol cenahını tehdit etmekte bulunmuştur. Bulgarların işbu sevkıyatı askeriyesi bizim sağ cenahımız karşısındaki kuvvetlerini ve belki dahili memleketten getirdikleri ve ezcümle Makedonya'ya karşı bidayeti harpte (savaşın başında) tertip edip (düzenlenen) bizim Garp (Batı) Ordusu'nun hemen mefkut (bilinmeyen) bir hale gelmesiyle bu tarafa sevk eylemeleri tabii bulunan kuvvetlerini (1) ordumuzun sol cenahında tahaşşud eylemekte (toplamakta) olduklarını irae etmekte (ödünç vermekte) bulunmuş olduğundan ve 1'inci Şark (Doğu) Ordusu'nun ahvali mesrudesine (bildirilmesine) nazaran böyle hattı ricatı üzerine tevcih edilecek bir taarruza mukavemet edemeyeceği zahir (görünmüş) olduğundan ordunun inhizam veya esaretine mahal kalmamak üzere Çatalca hattı müdafaasına çekilmeye karar verilerek evamiri lazime ita olunmuştur (verilmiştir). Ordunun muntazaman mezkûr Çatalca hattına çekilmesine muvaffakıyet hasıl olursa avn ve inayeti rabbaniye (Allah'ın yardımıyla) ile orada istihkâmat arkasında muhafazai mevki edilmesi mümkün görülmektedir.

''İşbu ahval ve vaziyete nazaran Çatalca hattının müdafaasında henüz harben düçarı inhizam olmamış bir kuvvei askeriye elimizde bulundurulmuş olacağı cihetle bundan bilistifade bu işe devletçe bir netice verilmesi menutu reyi samii fahimaneleridir.''

Görüldüğü gibi Nâzım Paşa bu her iki telinde Lüleburgaz vuruşmasının son günlerini anlatmakta ve sonda işin artık askerlikle çözümlenemeyeceğinden siyasa ile bitirilmesi gerektiğini belirtmektedir.

O sırada ordunun durumunu Yarbay Nihat şöyle göstermektedir (1):

''Hakikatte 20 Teşrinievvel (ekim) (2) saat 10 dakika 30'da 1'inci Şark (Doğu) Ordusu bir avuç aç, cephanesiz, perişan bir cemaatten ibaretti; 2'nci Şark (Doğu) Ordusu denilen acip ve garip halita (karışım) ise daha 19 akşamı sağ cenahtan itibaren gayrikabili tevkif (tutulamayacak) surette çözülmeye başlamıştı. Bu vaziyeti lehe tadil edecek (çevirecek) surette müdahaleye muktedir toplu ve müteşekkil ve kuvvetli ihtiyat kıtası ise ortada yoktu.''

Yarbay Nihat'ın bu vuruşma üzerindeki genel düşüncesi aşağıdadır (3).

''Lüleburgaz meydan muharebesi, 15 Teşrinievvel 328 (28 Ekim-1912) günü Karaağaç Garp sırtlarında kendiliğinden nasıl başlamışsa başladığının altıncı günü olan 20 Teşrinievvel 328'de (2 Kasım 1912) de öylece kendiliğinden nihayet bulmuş oluyordu; kendiliğinden, çünkü bu muharebenin gerek ihzarı (görünüşü) ve gerek idaresi ve sureti hitamı (son biçimi) üzerinde tarafeyn büyük ve orta kumanda heyetleri hemen de gayri müessir kalmışlardı.

''Bulgar büyük sevk ve idaresinin bu baptaki ilk faaliyeti orduları ve fırkaları, yanlış faraziyelere müstenit (dayanarak) hatalı maksatlarla Cenubu Şarkiye (güneydoğuya) doğru bir cephe yürüyüşü icrasına sevk eylemekten ibaret kalmıştı. Osmanlı büyük sevk ve idaresi de ancak kolorduların durmak hakkındaki metalibini (isteğini) kabul etmek suretiyle Bulgarların Karaağaç

hattı üzerinde Türk Ordusu'na tesadüf etmelerini temin suretiyledir ki bu muharebenin iptidalarında (başlarında) müessir olmuştu.

''Bulgarların doğru yanlış, her ne ise yine bir planları vardı, fakat Osmanlı başkumandanlığının böyle bir planı da yoktu; verilen emirlerin maksada mütaallik (amaca ilişkin) kısımları yerine sadece (kemali şiddetle, metanetle, gayretle, sebatla...) gibi kelimeler kaim (geçer) olmuştu.''

Nâzım Paşa'nın ilk teline daha ikincisi alınmadan Kâmil Paşa 2 Sonteşrin'de (kasımda) aşağıdaki karşılığı verir, siyasa bakımından ordudan ne beklenildiği bunun ilk kısmından anlaşılmaktadır.

''19/20 Minhu tarihli telgrafnamei devletleri Meclisi Vükelâda mütalaa olundu. Vaziyeti hazırai siyasiyemize nazaran Şark (Doğu) Ordumuzun Bulgarlara karşı muvaffakiyeti; hiç olmazsa bir mevkii müstahkem tutarak aylarca şedit (sert) mukavemeti, temin olunabildiği halde, düşmanlarımızın menabii askeriye (askeri kaynakları) ve iktisadiye ve maliyesi haleldar olacağından bu kadar müddet harpte sebat etmeyerek müsalahaya (silahlı çatışmaya) temayüle mecbur olacakları; hususen Garp (Batı) Ordusu dahi bir iki hattı müdafaa tesisiyle, Makedonya'nın tamamen düşmanlarımızın yedine geçmediği ve bu noktaların zaptı müşkül bulunduğu ispata muvaffak olunduğu surette şeraiti sulhiyenin (barış koşullarının) tahfifi mazarratı (hafifletici zararları) mümkün olabileceği ve buna imkân bulunamayıp da ordular ademi muvaffakıyete (başarısızlığa) uğradığı ve Şark (Doğu) ordularımız huda nekerde bir ricatı gayrımuntazama ile düşman tarafından İstanbul'a kadar takip olunduğu takdirde ise şeraiti sulhiyenin (barış koşullarının) pek muzır (zarar veren) bir şekil iktisabederek (alarak) teşebbüsatı siyasiyenin müsmir (etkili) olamayacağı anlaşıldığından vaziyeti hazırai askeriyerimizin mahiyeti hakikiyesi kemahiye hakkuha (yardıma gerek) bilinerek işin ciheti siyasiyesi ana göre idare olunabilmek üzere âtide muharrer mevat (gelecekteki kaçınılmaz ölüler) hakkındaki malumat ve mütalaai âliyelerinin acilen istifsarı (sorulması) tezekkür kılınmıştır:

''1- Garp (Batı) ordumuzun bir iki noktaya cemiyle, orada birer Plevne vücuda getirerek Makedonya'da temdidi mukavemet mümkün değil midir?

''2- Şark (Doğu) ordumuzun 1'inci ve 2'nci kısımlarının elyevm tutmuş oldukları hatlar ne dereceye kadar kabili müdafaadır; kuvayı imdadiye almak hususunda tarafeyn ordularının farkları nedir?

''3- Bulgarların alabileceği kuvayi imdadiyeye mukabil (karşılık) ordumuzun takviyesi mümkün olmadığı halde ne yapılacaktır?

''4- 1'inci veya 2'nci Şark (Doğu) ordumuzun biri huda nekerde bir ademi muvaffakıyete uğrarsa mezkûr ordular hangi hattı müdafaaya çekilecektir ve bunlar muntazaman ricat edebilir mi?

''5- Çatalca'nın temini müdafaası ne kadar askere ve ne miktar topa mütevakkıftır? Elyevm Çatalca'da ne kadar asker ve ne miktar top vardır? Üst tarafı ne kadar müddet zarfında nerelerden gönderilecektir? İcap eden tertibat

ve ihkâmat icra (sağlamlaştırma) ve ikmal edilinceye kadar Şark (Doğu) ordularımızın Bulgarları tevkif ve işgal ederek Çatalca'yı sureti mutlaka ve mükemmelede ihkâm (sağlam) ve müteassirüs-sukut bir hale ifrağ edebileceğimiz (sokabileceğimiz) temin olunabilir mi?

''6- Muharebeye nihayet verilmek üzere icap eden teşebbüsatı siyasiye bila ifatei vakit lazım mıdır? Balâda muharrer es'ileye (gelecekteki sorulara) madde bemadde gayet vazıh (açık) ve kati bir surette cevap itası Meclisi Vükelâ kararıyla mütemenna ve teşebbüsatı siyasiye icrası muktazi (kaçınılmaz) olduğu halde teehhür (gecikmesi) vukuuna ve bu yüzden bir vahamet hudusuna mahal kalmamak üzere ecvibei lazimenin bir saat evvel izbarı maruzdur (Yazıyla bildirilmesi arz olunmuştur).

Osmanlı hükümetinin büyük devletlere ilk başvurması:

Bundan sonra Osmanlı hükümeti 3.11.1912'de elçilerine bir genelge yollayıp şunları bildirir:

Önce düşmanlarla bırakışma ve ondan sonra da toprak bütünlüğümüz korunmak şartıyla barış yapmak istiyoruz, bu yolda yanında bulunduğunuz devlete başvurun. Şartları ''Concert Européen'' (1) bildirsin.

Bu istek Osmanlı büyükelçilerine tellenirken Nâzım Paşa'nın sadarete karşılığı gelmekte idi.

Bunun tarihi de 3.11.1912'dir (2). Bunda Lüleburgaz vuruşmasının sonu ve başkomutanlığın artık her türlü ümidi kaybettiği görülmektedir; muterize (parantez) içinde olup da sonunda M. N. (Mehmet Nihat) harfleri bulunan kısımları Yarbay Nihat'ın, Nâzım Paşa'nın yazıları üzerindeki düşüncesini bildirmektedir.

''2'nci Şark Ordusu evvelce de arz olunduğu üzere bize müsait surette harp etmekte olduğu halde dün mezkûr ordu dahi gayrimuntazam bir surette firar halinde ricata başlamış ve esnayı ricatta (geri çekilme sırasında) kıtaat yekdiğerine karışmış ve perişan olmuş bulunduğundan o cihetten de ümidi muvaffakıyet munkatı olmuş (sağlanmamış) ve umum ordu pek fena bir vaziyete düçar olmuştur. Bu suretle ordumuzun Ergene hattında dahi cem'i (bile toplanması) mümkün olmayıp Çatalca hattına çekilmekte bulunmuştur.

''1'inci ve 2'nci Şark (Doğu) orduları beş gündür devam eden son muharebede hayli mukavemet göstermiş ve takriben 20 bin raddesinde zayiata düçar olmuştur. (Bir hesap ve kitaba gayri müstenit (dayanmayan) rakamdır. Vesika ve medarı istinat kabul etmemelidir. M.N.) Benaberin (Bu kere) istifsar buyrulan (sorulan) mevaddı âtiyeye berveçhi âti cevap arz olunur.

''1- Plevne'de kuvvei maneviyesi mütezelzil olmamış (bozulmamış) bir ordu bulunduğu ve o esnada Kılaı Erbaa dahilinde ve Şipka'da kuvvei mühimmei Osmaniye düşmanı sarsmakta devam ettiği halde Şark (Doğu) Ordusu bilakis düşman önünde ricat ederek sarsılmış ve asker kıtaatı firar hasebiyle (nedeniyle) pek zayıflamış bir ordu bulunduğuna binaen o cihette birer Plevne vücuda getirmesi mümkün değildir. (Vekayi bu sözü iptal etmiş, bilakis İşkodra

ve Yanya müdafaaları sadrazamın fikrindeki isabeti göstermiştir. M.N.) Vakaa Yanya ile İşkodra henüz düşmana karşı mukavemette berdevamsa da bunların asıl Garp (Batı) Ordusu'yla münasebetleri dolayısıyla harekâtı askeriye üzerindeki tesirleri hemen mefkuttur (yoktur). (Acayip! Yunan ordusunun kısmı küllisini, Karadağ ordusunun kaffesini (tümü) daha şimdiden tevkif etmiş ve Sırp ordusundan da kuvvet çekmeye başlamış olan bu mevkilerin mukavemeti nasıl istisgar edilebilir? (küçümsenebilir) M.N.)

''2- Şark (Doğu) Ordusu'nun ahvali mesrudeye (bildirilmiş olmasına) binaen Çatalca hattında cemi ve tevkifi bile ancak geride taze kıtaat celbi (çekmesi) sayesinde kabil olabilip buna muvaffakiyet hasıl olursa vakaa orada müdafaa kabil olabilir; ancak Bulgarların Makedonya'dan getirecekleri 3-4 Bulgar ve Sırp fırkasıyla yani 100 bin kişi ile takviyei kuvvet eylemelerine karşı bizim ancak Erzurum'dan kabili sevk iki fırkamız, yani 15 bin kişi kalmıştır. (Ne hesap! M.N.) Suriye'den gelecek fırkalardan kolera hesabıyla sarfınazar edilmiştir (vazgeçilmiştir). Bittabi 3'üncü müfettişlikten yani Şarki (Doğu) Anadolu'dan diğer kıtaatın celbi Şarki (Doğu) Anadolu'nun boş kalmasını mucip olacağından maada (başka) bu harbe iştirak etmek için vakit dahi müsait değildir.

''3- Bu halde ordunun Çatalca hattında iadei intizamı mümkün olursa orada müdafaadan başka yapılacak bir şey kalmamıştır.

''4- Şark (Doğu) Ordusu zaten gayrimuntazam (düzensiz) ve karışık bir surette ricat etmektedir (geri çekilmektedir). Şimdiden sonra bu ricat bir kat daha intizamdan âri olacaktır.

''5- Çatalca'nın temini müdafaası için şimdi elde mevcut kuvvei askeriye ile Erzurum'dan gelmekte olan 2 nizamiye fırkası derecei kâfiyede olması muhtemelse de, bunların orada tevkif ve iadei intizam edebilmeleri ve işbu kuvvei askeriyenin toplarını dahi beraber getirebilmesi şarttır. Halbuki yağan yağmurlardan dolayı yolların batak bir halde bulunmasından naşi (dolayı) topların bir kısmı azami terk edilmiş olduğundan kısmı cüzisinin Çatalca hattına getirilmesi memuldür (umut edilmekdedir). Elyevm Çatalca'da 4-5 batarya kadar top varsa da eski usuldedir. Orada Dersaadet'te bulunan taşralı efrattan teşekkül etmiş iki redif fırkası dahi varsa da kıymeti harbiyeleri yoktur demektir. Oraca yapılacak tahkimatın ikmaline kadar Şark (Doğu) ordusunun Bulgarları tevkif edemeyecegi (tutmayacağı) izahatı mesrudeden müsteban olmuştur (açıkça bildirilmiştir).

''6 - Bu hallere göre harbe nihayet verilmek üzere icabeden teşebbüsatı siyasiyenin bilâ ifatei vakit icrası lazımdır. Çatalca hattının tertibat ve ihzaratı görülmek üzere bugün Hadımköyü'ne hareket edileceği maruzdur (bildirilmiştir).. (Bizzat firara da güzel bir kulp takılmış olur''! M.N.).

Yarbay Nihat'ın bu telleşme üzerindeki düşünceleri aşağıdadır (1):

''Bu iki telgrafın yekdiğeriyle mukayesesi ne kadar mucibi ibrettir! İçlerinde asker azası kalmamış olan bir Heyeti Vükelâ; askeri bir heyeti âliye olan Başkumandanlık Vekâleti karargâhına nispet, harbin mahiyetini, siyasetle münasebetini ne kadar iyi anlamıştı: Sadrazam, harbi hazırın bir yıpranma

harbi olduğunu, sebat ve mukavemetin asıl bulunduğunu, bu yapılmazsa siyaseten harbe nihayet vermek demek, memleketin hükmü idamını imzalamak olacağını gayet vazıh (açık) surette gösteriyordu; ''Heyeti Âliyei Askeriye'' ise şimdiye kadarki muharebelerde ademi muvaffakıyet hâsıl olduğundan artık hiçbir ümit kalmamış olduğuna, adeta teslimi silahtan başka çare kalmadığına kani bulunuyordu ve hatta ''siz böyle şeyleri bilemezsiniz'' manasında olarak sadrazama ders vermeye bakıyordu!..

''İlerde göreceğiz ki, Başkumandanlık ve Sadaret sonuna kadar böyle ayrı düşünmüşlerdi, Sadaret ''mutlak Çatalca'da sebat edip muvaffak olmalısınız'' derken karargâhı umumi ''hayır yapamayız'' demekte ısrar eylemiş ve bu muhaberat esnasında Çatalca muharebesi kendiliğinden olup biterek sadrazamın fikrini tasdik eylemişti...''

Osmanlı ordusu Bulgar ordusunca hemen hiç sıkıştırılmadan 3-8.11.1912 günleri içinde Çatalca'ya çekilir; Bulgarlar yorgunluk, çokçana kayıp ve bunların da üstünde ikmal ve iaşe güçlükleri ve komutanlığın yüreksizliği ve atılgansızlığı yüzünden Kırkkilise (Kırklareli) bozgunundan sonra da yapmış oldukları gibi, çekilen düşmanlarını sıkıca kovalayıp onu bir daha derlenip toplanmadan yok etmeye çalışmazlar.

Nâzım Paşa'nın, yukarıda görülen ve askerlikçe yapacak bir şey kalmamıştır, Bulgarlar isteyince İstanbul'a girerler diyen teli üzerine Sadrazam ve Meclisi Vükelâ bir yandan Başkomutanlığa yürek vermeye ve onu askerlikçe berkitmeye (güçlendirmeye) çalışacaklar, öbür yandan da savaşı siyasal ölçemlerle durdurmaya uğraşacaklardır.

Nâzım Paşa'nın işbu teli alındıktan sonra, yine 3 Sonteşrin'de (kasımda) Osmanlı büyükelçileriyle Bükreş Elçisi'ne özeti aşağıdaki tel yollanıp az önceki telle bildirilenlerin çabuklaştırılması istenilir ve durumun ağırlığı onlara anlatılır. Bu telde denilmektedir ki:

Dünden beri Çatalca'ya çekilen ordunun durumu çok kötü ve ağırdır (1) - 1878'de yapıldığı gibi (2) Bulgarların İstanbul'a girmelerinin önüne geçmek için çarçabuk siyasal önlemlere başvurmak gerekir - Bulgarların ilerlemesini durdurmak, savaşı kesmek ve barış görüşmelerine başlamak için büyük devletlerin çabuk yardımlarını ve işe karışmalarını sağlamak isteriz. Bırakışma olmaması daha iyi olur, çünkü bunun için karşılıklı komutanlar arasında görüşmeler gerekir, bu vakit kaybettirir (1) ve arada İstanbul düşüp karmakarışıklık (anarşi) olabilir - büyük devletlerin kararını çabuklaştırmak için başvurunuz -. Buradaki büyükelçilerin dileği üzerine tebaalarını güvenlendirmek için büyük devlet başına bir savaş gemisinin Boğaziçi'ne gelmesine izin verdik.

Bu iki tel yollanıldığı gibi Osmanlı Hariciye Nazırı İstanbul'daki büyükelçileri de görerek onlardan: önce bir bırakışma sağlamalarını (aşağı yukarı Balkanlıları bu yolda zorlamalarını) sonra da Balkanlılardan ve Türkiye'den barış şartlarını sormalarını ve bunları öğrenince aracılık ödevlerini yaparak bunları birbirine uydurmalarını yani aradaki aykırılıkları ortadan kaldırmaya çalışmalarını ister

(2).

Görüldüğü gibi Osmanlı başvurması özet olarak büyük devletlere: Bulgar ordusunu durdurun ve konuşalım, demeye geliyordu, ister toprak bakımından, ister başka bakımdan neler vereceğini ve neleri gözden çıkarmış olduğunu söylemiyordu ve sezdirmiyordu ve barış şartlarını kararlaştımak işini büyük devletlere bırakmıyordu.

Hazinei Evrak'ta görmüş olduğumuz belgeler ve Meclisi Vükelâ zabıtları böyle bir şeyi sezdirmemekte ise de, o sırada padişah ve hükümetin Anadolu'ya, Bursa'ya gitmesi işi vükelâca görüşülmüştür; bu yolda, yayınlanmış olan yabancı belgeleri arasında izler bulunduğu gibi bazı Osmanlı ileri gelenlerinin hatıratlarında da bu iş üzerinde yazılar vardır. Bunlardan birkaçı aşağıdadır.

Eski Başmabeyinci Lütfi Simavi Bey, bu olaylardan bir buçuk yıl kadar sonra Avrupa'dan gelip padişahı gördüğünde (1913 yazı) Sultan Reşat hakkında (1):

''Balkan muharebesinden bahsederken Bulgarların Çatalca önünde bulundukları sırada Kâmil Paşa'nın kendisini Bursa'ya götürmek istediğini ve cevaben askerinin başında şehit olmaya hazır olup İstanbul'u katiyen terk etmeyeceğini beyan eylediğini hikâye etti'' der.

Ne Balkan ne de acun (dünya) savaşında hiçbir an askerinin başına geçmemiş olan ve ilerde göreceğimiz gibi Kâmil Paşa'yı sevmeyen ve ondan kuşkulanan Sultan Reşat'ın bu sözünden anlaşılması gereken esas şey şudur ki: o sırada ilerde Çanakkale vuruşmaları sırasında olduğu gibi, hükümetin Anadolu'ya geçmesi düşünülmüştür; yani 93 (1877-78) seferinde yapıldığı gibi İstanbul tehlikeye düşecek olursa onu, geçici bir an için de düşman eline düşürmemek için, her ne bahasına olursa olsun barış yapılmayıp savaşın Anadolu'ya çekilerek sürdürülmesi konuşulmuştur.

O sırada Ticaret ve Ziraat Nazırı olan Mustafa Reşit Paşa ''Bir Vesikai Tarihiye'' adlı yazısında, s. 8 ve 9'da, orduca her türlü ümidin kaybolduğunun başkomutanlıktan bildirilmesi üzerine, olan bitenleri şöyle anlatmaktadır:

''Bu bapta müdavelei efkâr olunduğu sırada düşmanın tahtı tehdidinde bulunan payitahtta ifayı vazife mümkün olmayacağından usul ve emsalden olduğu veçhile hükümetin Bursa'ya veya başka bir şehre nakli lazım geleceğine dair evvelce serd eylemiş olduğu fikri Noradungiyan Efendi tekrar ile bu hususta ne karar ittihaz olunduğu süferayi (elçiler) ecnebiye canibinden istifsar olunmakta (sorulmakta) idüğini beyan eyledi. Hükümetin başka bir mahalle nakledilmeyeceği kendisine ifade olunması üzerine hilafı usul ve emsal olarak hükümet İstanbul'da kaldığı halde süfera birer maslahatgüzara tevdii umur ederek Bursa'ya gitmek istediklerini müşarünileyh beyan ve sekiz yüz yetmiş tarihinde Prusya ve Fransa muharebesinde Paris tehdit altına düşmesi üzerine Fransa hükümetinin Bordo'ya nakledilmiş olduğunu teyidi müddea (ileri sürülmüş) yolunda ityan eylemiş (açıklamış) ise de bünyanı devletin (devletin yapısının) hususiyetine ve bazı devletlerin hakkımızda öteden beri malum olan menviyatına nazaran hükümetin başka bir şehre nakli halinde artık bir daha İstanbul'a avdet müşkül ve belki de müstahil (olanaksız) olacağını ifade

eylediğimden ve şu fikir ve mütalaa nazarı dikkat ve ehemmiyete alındığından hiçbir hal ve kârda başka bir yere nakli idare olunmayacağının süferaya tebliğine karar verildi ve muhasamatı (düşmanlığı) artık hitama (sona) erdirmek üzere devletlerin vesayetine müracaat hususu dahi mevkii tezekküre konuldu. Devletler ilanı bitarafı ettiklerini ileri sürerek tavassuttan (aracılıktan) istinkâf etmeleri (çekinmeleri) mülâhazasına mebni evvel emirde bir mütareke akdi lazım geleceği reyinde bulunmuş isem de Sadrazam Paşa ile Hariciye Nazırı muharebenin artık hitama erdirilmesi hakkında düveli muazzamaya ve alelhusus İngiltere devleti fahimesine vuku bulacak müracaatımız behemehal kabul ve tervic edileceği (ilgi göreceği) kanaatine düşmüş olduklarından talebi tavassut için süferayı saltanatı seniyeye telgraf keşidesine Meclisce karar verilerek ol veçhile icrayı icabı Hariciye Nazırı'na havale olundu. Diğer taraftan Sadrazam Kâmil Paşa merhum burada bulunan süferayı ecnebiyeyi Babıâli'ye davet ederek Zatı Hazareti Padişahi İstanbul'u terk buyurmayacakları gibi vükelâ da vazifeleri başlarından ayrılmayacaklarını ve binaenaleyh Zatı Hazareti Mülkdarı ve Hükümeti Seniyeleri nezdlerine memur olan süfereanın da İstanbul'u terk etmelerine mümanaat (engel) olunacağını ve beyhude sifki dimadan ise muharebeye artık hitam (durması) verilmek üzere Bulgar ordusunun bulunduğu yerde tevakkuf etmesi zımnında tavassut (aracılık) eylemeleri hususunun devletlerine işarını süferayı müşarileyhime bir lisanı müessir ile ifade eyledi.''

Gerçekten Osmanlı hükümeti bu iki yola da, yani önce büyük devletlere ve sonra doğrudan doğruya Balkanlılara sıra ile başvuracak ve bu başvurmaların hiçbiri bir sonuç vermeyecektir; bunları az aşağıda anlatacağız ve bunlardan neden bir sonuç alınmadığını göreceğiz. İstenilen sonuç ancak Bulgar saldırısı Çatalca'da kırıldıktan ve Kâmil Paşa'nın Nâzım Paşa'ya gönderdiği yukarda gördüğümüz 2.11.1912 tarihli teldeki:

''Vaziyeti hazırai siyasiyemize nazaran Şark (Doğu) Ordumuzun Bulgarlara karşı muvaffakıyeti, hiç olmazsa bir mevkii müstahkem tutarak aylarca şedit mukavemeti (sert direnişi) temin olunabildiği halde... düşmanlarımız... müsalâhaya (silahlı çatışmaya) mecbur olacaklardır...''

Sözü yerine getirildikten sonra elde edilecektir.

Bu işin ayrıntılarına girişmeden önce hükümetin İstanbul'dan çıkması ve Anadolu'ya çekilmesi işi üzerinde birkaç söz söylemek isteriz. Mustafa Reşit Paşa'nın yazısından büyük devletlere ilk başvurma ile onların İstanbul'daki büyükelçilerini çağırıp İstanbul'dan çıkılmayacağının bildirilmesinin aynı veya hemen aynı zamanda yapıldığı anlaşılabilirse de belgelerin gösterdiği gibi bunlar ayrı iki olaydır; birincisi 3 ve ikincisi ise büyük devletlerin aracılık işinde atlatma yoluna girdikleri anlaşılmaya başladıktan ve Nâzım Paşa'nın ardı kesilmeyen, işi siyasa yolu ile bitirmek dilekleri çoğaldıktan sonra 7 Sonteşrin'de (kasımda) yapılmıştır.

Osmanlı hükümetinin istemiş olduğu aracılık işine dönelim; yukarda birçok yerde gördük, Bulgarların İstanbul üzerine yürümelerinden Rus hükümeti, Osmanlı hükümeti kadar kaygılanmaktadır; bu kaygı ve korku dolayısıyla

Osmanlı hükümeti, Nâzım Paşa'nın durumu alabildiğine kötümseyen telleri üzerine, bir an önce bırakışma elde edilsin ve aracılıkta bulunsunlar diye sonteşrinde (kasımda) büyük devletlere başvururken Rusya da tıpkı bu gibi düşüncelerle ve yine işbu günde (hatta daha önce, çünkü Sazonof'un bu yoldaki genelgesi 2 Sonteşrin'de (kasımda) yollanılmıştır) büyük devletlere başurmaktadır; ancak Osmanlı hükümeti statüko temelini ileri sürerken, Rusya, Bulgarları İstanbul yolu üzerinde durdurmak düşüncesiyle davrandığını açıklayarak onları ve bağlaşıklarını dinizleyeceğini (durduracağını) sandığı birtakım barış şartları öne sürmektedir, bu şartlar şunlardır (1):

1) İstanbul'un padişahta kalması; sınırın: batıda Meriç ve kuzeyde o andaki Osmanlı-Bulgar sınırı olması.

2) Rumeli'nin kalan kısmının, Balkanlılar arasında onların daha önceki anlaşmaları gereğince bölünmesi.

3) Adriyatik kıyıları boyunca küçük bir Arnavutluk kurulması.

4) Sırbistan'ın denize ulaşması.

5) Romanya'nın Bulgaristan'la anlaşarak sınır düzeltmeleri sağlaması.

6) Aynoros'un İstanbul Rum Patriği'nin yönetimi altında erkinliği (serbestliği).

Bu belge 3 Sonteşrin'de (kasımda) Puankare'ye ve bir gün sonra Berlin'de Kiderlen'e verilecektir. Bu son olayı duyunca Puankare bundan hoşlanmaz, kızgınlığını İsvolski'ye söyler (1) ve bunu kendisine bildiren telin altına şunları yazar (özet):

İsvolski bunu bana dün üç teşrinde (ekimde) gösterdi ama öbür büyük devletlere de şimdiden bildirileceğini söylemedi; ben ona dedim ki: Edirne'nin Osmanlı'da kalmasını sağlamaya kalkışmak vakitsizdir ve Bulgarları yok yere kızdırabilir; Aynoros bölgesi için de böyle dedim.

Bu Edirne yüzünden Bulgarları elden kaçırmak kaygısını ve bu yolda kendisine verilen birçok öğüdü göze alan Rus hükümeti 3/4 Sonteşrin (kasım) gecesi başbakan, dışişleri ve deniz bakanları ve genelkurmay başkanı arasında yapılan bir toplantıdan sonra bu işten vazgeçer, bu toplantıda şuna varılmıştı (2):

Edirne, İstanbul'un anahtarı değildir, çünkü onu çevirerek İstanbul üzerine yürünülebilmektedir, dolayısıyla Edirne Bulgarlarda kalabilir.

Sazonof bu kararı bir zamanlar gizli tutup daha sonra Bulgarlara bildireceğini G. Lui'ye söyler.

Petersburg'daki İngiliz Büyükelçisi Bukanan'ın 5 Sonteşrin'de (kasımda) hükümetine bildirdiğine göre (1):

Bulgar elçisi, Rus hükümetine, İstanbul hakkında istenilen inancayı (güveni) (oranın Bulgaristan'a katılmayacağı inancasını) vermiş ve Bulgar hükümetinin Ayastefanos Anlaşması'yla olduğu gibi Edirne vilayetinin büyük bir kısmını istediğini söylemiştir. Sazonof, Enos-Ergene-Midya çizgisinin yeni sınır olmasını

kabul etmiştir; Bulgar elçisi Edirne düşmedikçe hükümetinin barış yapamayacağını söylemiştir; Sazanof ise İstanbul düşmeden aracılığın başarılamayacağından korkmaktadır; Bulgar elçisine göre, hükümeti, Romanya'ya toprak vermeyi kabul etmemektedir.

Bu telden Sazanof'un Enos-Ergene-Midya sınırını kabul ettiğini kime, Bulgar elçisine mi, yoksa Bukanan'a mı söylediği pek açık olarak anlaşılamamaktadır; ancak Sazonof bu yoldaki kararı, az aşağıda göreceğimiz gibi, Bulgar hükümetine bildirmekte çok gecikmeyecektir.

Savaşın durdurulması ve aracılıkta bulunulmasını hep birlikte isteyen Osmanlı ve Rus hükümetlerinin dilekleri arasındaki aykırılığı yukarda gördük. 3 Sonteşrin'de (kasımda) bu yoldaki Osmanlı başvurması olunca Sazonof işbu hükümeti kendi yoluna getirmek ister ve hükümetinin dileklerini kendisine bildirmeye gelen Turhan Paşa'ya (2):

Korunulamayacak bir duruma girmiş olan Osmanlı toprak bütünlüğü sözünü ağıza almayın; Bulgar ilerlemesini durdurma yolu bu değildir, yazık ki birçok toprağı gözden çıkarmak zorundasınız; şimdi beni görmeye gelen Bulgar Elçisi, hükümetinin Edirne'yi almadan barışı düşünemeyeceğini söyledi; Avusturya, Bulgaristan'ı Sırp'a karşı kullanabilmek için azıtıyor; Arnavutluk, sultanın hükümranlığı altında özgür olmalı ve Makedonya Balkanlılar arasında paylaşılmalıdır.

Turhan Paşa'nın bu başvurmasından sonra Sazonof, İsvolski'ye İstanbul, aracılık ve barış işleri için birtakım yönergeler (1) yollar ve İsvolski bunlara dayanarak 5 Sonteşrin'de (kasımda) Puankare'ye iki eki olan bir mektup gönderir (2); özetleri aşağıdadır:

Rus hükümetinin düşüncesine göre Balkanlıları İstanbul yolunda durdurabilmenin tek çaresi, Edirne ve İstanbul'dan başka bütün Rumeli'nin daha önce bildirilmiş olan programa göre (3) kendilerinde kalacağının bütün büyük devletlerce Balkanlılara inancalanmasıdır (güvence verilmesidir). - Sazonof, Puankare'nin bu yolda büyük devletlere başvurmasını diler- Bunun sağlanılması (Balkanlıların durdurulması) en çok Almanya'nın Avusturya'ya vereceği öğütlere bakar- Sazonof çok gizli olarak şunu da ekliyor ki Balkanlıların İstanbul'a girmesi bütün Karadeniz Rus filosunun da oraya gitmesini gerektirir- Böyle bir Rus ölçeminin doğurabileceği arsıulusal karmaşmaları (karışıklıkları) önlemek için bildirilmiş olan Rus barış şartlarının Almanya ve Avusturya'da kabulünü sağlamak yolunda Fransa'nın elinden gelen her şeyi yapması gerekir- Balkan olaylarıyla duygulanan Rus kamuoyu Rus hükümetini çok güç bir duruma sokabilir.

İsvolski'nin bu mektubunun birinci ekine göre:

Turhan Paşa, Sazonof'a Balkanlıların İstanbul'a girmelerinin önlenilmesi için Osmanlı hükümetinin büyük devletlere başvurduğunu, işbu hükümetin bu olayı beklemeden Anadolu'ya çekilip İstanbul'u önüne geçilemeyecek anarşiye bırakacağını söylemiş (1)...

İsvolski'nin yazısına ekli olan notisin (notunun) sonu ve program (barış şartları) yukarda görmüş olduklarımıza benzediği için onları yazmıyoruz; buna sondan ikinci bölek olarak Sırbistan'a katılacak yerlerden Avusturya malları için özgür geçit sağlanmasının gerekeceği gibi bir hüküm eklenmiştir.

Yukarıda özetini görmüş olduğumuz üç belge bu işteki Rus durumunu aydınlatır.

Fransız düşünce ve durumu şöyledir (2): Osmanlı hükümetinin istediği, büyük devletlerin zorla bir bırakışmayı sağlamaları yani Balkanlıları durdurup Türklere soluk aldırmalarıdır, bunu yapmaya kalkışmak, Türklerden yana ve Balkanlılara karşı durum almak demektir; biz yalnız dostçasına bir aracılıkta bulunma dileğini göz önüne alabiliriz. Puankare, Rifat Paşa'ya bu yolda demeçte bulunurken, sözlerinin Türkiye'ce Balkanlıların dileklerinin ana çizgilerinin kabulü, yani hemen bütün Rumeli'nin elden çıkması demek olduğunu açıklar (3).

İngiliz hükümeti de böyle düşünmektedir, ona göre yalnız Avusturya ve Rusya, Bulgarları İstanbul yolunda durdurabilecek durumdadırlar; dolayısıyla İngiltere ve büyük devletler için yapılabilecek şey ancak Bulgarlardan ne gibi şartlarla duracaklarını sormaktır (1).

Almanya, Avusturya ve İtalya'nın takınacakları durum bildiğimiz sebepler dolayısıyla bir geciktirme durumu olacaktır, onlar, Osmanlı hükümetinin aracılık değil sadece bırakışma istediğini ve bu yolda ne düşündüklerini öğrenmek için Balkanlılara başvurulması gerektiğini ileri süreceklerdir (2).

O günlerde Almanya Doğu siyasasının aldığı yeni yönü aydınlatması dolayısıyla Kiderlen'in bir yazısının bazı kısımlarını aşağıya koyacağız; yukarda görmüştük ki Rusya, Bulgarların İstanbul üzerine ilerlemelerini durdurmak için, Balkanlıları hoşlandıracak sandığı 6 maddelik barış şartları anıklamış (hazırlamış) ve bunları 3 Sonteşrin'de (kasımda) Fransız ve 4 Sonteşrin'de (kasımda) de Almanya hükümetlerine bildirmişti ve bu son bildirişe Puankare kızmıştı.

Kendisine hükümetinin önermesini (önerisini) bildiren ve Bulgarların İstanbul'a girmelerinin hep birlikte önlenmesini ve bunun için Balkanlılara hep birlikte Meriç'in batısında kalan yerlerin sağlanılacağının inançlanılmasını isteyen Rus büyükelçisiyle konuşurken Kiderlen-Vahter, Avusturya-Macaristan'ın, Sırbistan'ın Adriyatik'e çıkmasına göz yumamayacağını ve Sırbistan'ın ancak Ege denizine çıkabileceğini söyler; bu ise en başta Sırbistan'la Yunanistan'ın arasını bozmak demekti.

Kiderlen, Rus büyükelçisiyle bütün bu konuştuklarını Viyana'daki Alman elçisine yolladığı bir yazıda anlattıktan sonra, özet olarak şunları ekler (1):

Kont Berştold'dan sorunuz ki, ister doğrudan doğruya, ister bizim yolumuzla, Rus hükümetine şu düşüncenin bildirilmesini doğru bulur mu:

"Bizim yani Almanya ile Avusturya - Macaristan'ın, Bulgaristan'ı İstanbul'a

yürümekten alıkoymakta hiçbir asımız (çıkarımız) yoktur; ancak bunun tersine olan Rus asısını (çıkarını) anlarız. Rusya'nın da Sırbistan'ın Adriyatik denizine doğru genişlemesine karşın bir asısı (çıkarı) yoktur, ama bu ancak Arnavut ülkesine tecavüzle olabilir; buna da Avusturya - Macaristan müsaade edemez. Genel olarak Balkanlar'da durumun düzenlenmesi, ancak şu düstura göre olmalıdır: yeni ülke kazançları, bir Balkan ırkının asısı (çıkarı) için bir başka Balkan ırkının zararına olarak değil, yalnız Türkiye'nin zararına olarak, gerekleştirilmelidir.

''Belki Avusturya - Macaristan'la Rusya arasında şöyle bir aralama anlaşması yapılabilir: Avusturya - Macaristan kendi asıları (çıkarları) ile birlikte (2), Rusya'nın İstanbul ve Edirne hakkındaki isteklerini destekler, öte yandan Rusya, Adriyatik'e doğru giden bir yoldan (yani Arnavut ülkesinden) vazgeçmesi için Sırbistan üzerinde etkide bulunur; buna karşılık Sırbistan, Ege'ye doğru her türlü genişlemede özgür bırakılır.''

Bu önerme (öneride) Rusya'ya: Batı Balkan işlerinde bize yardım et, biz de sana Doğu Balkan işlerinde, Edirne ve İstanbul işlerinde yardım ederiz demekti, bir yandan da Sırbistan'ı Yunan'a karşı kışkırtmaktı. İlerde bir belgede göreceğimiz gibi Rusya bu önermeyi açıkça kabul etmezse de Bulgarlar İstanbul yolu üzerinde Çatalca vuruşmasıyla durdurulduktan sonra Boğazlardaki Rus isteklerine yardım edilmesi karşılığında, Sırpların Adriyatik üzerindeki isteklerine yardım etmemeye eygin (yatkın) oluduğunu el altından Almanya ve Avusturya'ya duyurmaya çalışır. Sonuçta Rusya, Bosna-Hersek işinde kapılmış olduğu oyuna yine kapılır; Sırbistan Adriyatik denizinde bir limana yerleşemez, yani Avusturya'nın istediği olur, ama Rusya'nın Boğazlar üzerindeki dileklerinin hiçbiri gerçekleşemez.

Bulgarları İstanbul yolu üzerinde durdurmak amacını güden Osmanlı ve Rus başvurmaları böylece bir sürü konuşmaya yol açacak ama edimsel bir sonuç vermeye duracaktır.

Bunlar yapıladursun Osmanlı askeri durumuna dönelim:

4 Sonteşrin'de (kasımda) saat 17'den az sonra Maarif Nazırı Şerif Paşa, Nâzım Paşa ile makine başında şöylece konuşur (1):

Şerif Paşa: ''Çatalca hattında hiç olmazsa 6, 7 gün mukavemete imkân var mıdır? Meclisi Vükelâ kararıyla, buna cevabı kati bekliyorum.''

Nâzım Paşa: ''Ordu henüz hali ricattadır. Çatalca hattında tecemmü (toplanma) ve düşmanın hattı mezbur (adı geçen) önüne muvasalatla müsademata başlaması 5-6 güne mütevakıf olduğu tahmin edilmektedir. Ordu icra ettiği müteaddit ricatlarda (çeşitli geri çekilmelerde) maateessüf düşmana çok top terk etmiş olduğundan Çatalca hattında sebat (durma) ve mukavemetin derecesi, birlikte getirebileceği top ve eslihanın (silahın) miktarına ve meşhut olacak (görülecek) ahvali ruhiyeye tâbi olduğundan şimdiden neticesi kestirilemez.''

Bu konuşmadan sonra Nâzım Paşa bir kere daha her ne olursa olsun bir an

önce bırakışma ve barış yoluna gidilsin diye sadarete başvurur ve 5 Sonteşrin (Kasım) sabahı şu yazıyı yollar (1):

''Vaziyeti hazıra berveçhi âti tafsilat ve mütalaatın itasına lüzum göstermektedir. Şöyle ki: Bundan evvelki telgrafname ile de arz olunduğu veçhile ordu Çatalca hattının gerisinde tecemmü etmek (durmak) üzere ricat etmektedir (geri çekilmektedir). Bu tecemmüün ikmali ve Bulgar ordusunun hattı mezbur önüne muvasalatla tekrar müsademata (silahlı çatışmaya) başlaması beş altı günden evvel vuku bulmayacağı tahmin olunmaktadır. Maateessüf şimdiye kadar yapılan ricatlarda birçok top terk edilmiş olduğu gibi, müteaddit esbap ve avamil (çeşitli nedenler ve etkenler) tesiriyle ordunun her türlü kuvvei maneviye ve maddiyesi de tamamen bozulmuş olduğundan ve elde miktarı kâfi top bulunmaması hasebiyle zaten hali matrukiyette (zayıf) kalmış olan Çatalca hattının şu birkaç gün içinde usulü cedideye (yeni) tevfikan berveçhi matlup (istenen) tahkim ve teslihi (silahlanma) de mümkün olamayacağından ve zaten şimdi karşımızda adeten bize faik (üstün) olan düşman Makedonya cihetinde serbest kalmış olan kuvayı askeriyesini şimendiferle bu tarafa celbederek tefevvuku hazırasını büsbütün tezyidedebileceğinden ve buna mukabil bizim Şarki (Doğu) Anadolu'dan ancak 15-20 güne kadar getirebileceğimiz 15-20 bin kişilik bir kuvvei imdadiye ile ihrazı tefevvuk etmekliğimiz (üstünlüğü sağlamamız) kabil olamayacağından, Çatalca hattında yapılacak muharebenin neticesi meşkûktur (kuşkuludur). Bilakis böyle bir muharebe neticesinde ordunun büsbütün dağılması ve düşmanın bilfiil payitahta girmesi gibi maazallah pek elim ve vahim ahval tahaddüs etmesi muhtemeldir. Binaenaleyh şimdiye kadar yaptığı müteaddit huruçlarda (çeşitli çıkışlarda) muvaffak olmuş olan Edirne mevkii müstahkemi ile beraber Şkodra, Manastır, Yanya ve Selanik mevkileri de daha elimizde iken ve Bulgar ordusu İstanbul'un pek yakınında bulunan ve kapısı demek olan Çatalca önlerine kadar gelip payitahta karşı bir vazı tehdit almadan ve Edirne vilayetinin büyük bir kısmını henüz zapt ve istilasına geçirmeden (?) ve ordumuz büsbütün dağılmadan evvel devletçe harbe nihayet verilmesi ahval ve şeraiti hazıra tahtında en salim bir hareket olmak üzere görülmektedir. Buna nazaran hükümeti seniyenin iktiza eden tedabiri siyasiyeyi (gereken siyasi önlemleri) ittihaz etmesi (alması) tahtı vücuptadır (gereklidir). Teşebbüsatı siyasiyenin ikmaline kadar ordunun arz olunan iktidarı maddi ve manevisinin müsaadesi derecesinde müdafaaya çalışılacağı ve hissemize ait her türlü fedakârlığın ihtiyariyle son vazifei askeriye ve vataniyenin ifa edileceği tabiidir.''

Görüldüğü gibi Nâzım Paşa bir an önce bırakışma ve barış olması için hükümeti sıkıştıradurmaktadır.

Osmanlı hükümetinin büyük devletlere ikinci başvurması:

Nâzım Paşa'nın yazısının alındığı gün Bulgar ilerlemesini durdurmak düşüncesiyle Noradungiyan Efendi, Bompar'la yeniden görüşür ve aralarında yeni bir başvurma konusu olmak üzere şöyle bir metin kararlaştırılır:

''Şurası anlaşılmalıdır ki Osmanlı hükümeti çarpışmaların hemen durdurulması ve barış şartlarının kararlaştırılması için büyük devletlerin hep

birlikte aracılıkta bulunmalarını diler (1).''

Bu başvurmadaki yenilik, görüldüğü gibi büyük devletlerin Bulgar ordularını durdurmalarına karşılık olarak onlara, aralarında barış şartları kararlaştırmak hakkının tanınmasıdır. Bunda, onların önerecekleri şartların kabul edileceği söylenilmemekle birlikte, bu eski başvurmaya göre büyük devletlere daha büyük yetki vermek demekti.

Bompar'ın bunu bildiren telini alınca Puankare, bunu bir genelgeyle büyükelçilerine bildirir ve yanında bulundukları hükümetlerden düşüncelerini sormalarını ister. (6.11.1912) (2).

İşbu yeni Osmanlı önermesiyle barış şartlarını da kapsayan yukarıda gördüğümüz Rus önermesinin (önerisinin) yankılarını gözden geçirelim.

Puankare 6 Sonteşrin'de (kasımda) Rus barış şartlarını (3 ve 5 Sonteşrin'de kendisine bildirmiş olduğunu yukarıda gördüğümüz şartlar) Londra'ya bildirir ve İsvolski'ye şu yolda karşılık vermiş olduğunu ekler (3):

1) Yeni Türk başvurmasını (Bompar'la anlaşılarak yapılan 5.11.1912 tarihli ikinci başvurma) benim öbür büyük devletlere bildirişim ve Avusturya'ya karşılığı (4) bizi müddeialeyh durumuna sokmuştur, bu durumda kalmak daha çok işimize gelir: şimdi aracılık şartlarını açıklamak üçlü bağlaşma devletlerine düşer.

2) Ancak eğer Rusya şimdiden bizim bir tasar ileri sürmemizi istiyorsa buna Fransa yalnız başına girişemez ve bunu Rusya ve İngiltere ile birlikte yapabilir.

3) Fransa genel olarak Rus tasarını beğenmektedir, ancak şunlara bakışı çekmek ister: a) Edirne'yi Bulgar bölgesinin dışında tutmak doğru olmaz, Bay Sazonof'un da işte bizim gibi düşündüğünü sanmaktayım: b) Avusturya malları için sağlanılacak özgür geçit (başlıca Selanik'e doğru) dar bir anlamdadır ve Avusturya'nın onaşamayacağı (onaylayamayacağı) bir biçimde yazılmıştır; c) Aynoros işini şimdiden kesip atmak belki doğru olmaz.

Bu sırada ve bu işle ilgili olarak, İngiltere hükümeti, Rusya'yı son aşamada kuşkulandıran bir düşünceyi Fransa ve Rusya'ya bildirir, o da İstanbul ve Selanik'in arsıulusallaştırılmaması, yansızlaştırılması ve Tanca'nınkine benzer bir biçime sokulmasıdır (1), bu, Rusya ile gözlerini dikmiş olduğu amacı (İstanbul) arasına arsıulusal bir duvar çekmek istemekti. Bunu duyunca çok canı sıkılan Londra'daki Rus büyükelçisi Rusya için birbirinden ayrı iki sorun: Balkanlar ve İstanbul sorunları olduğunu biteviye söylemekte ve Bulgarların İstanbul yolu üzerinde durdurulması için başvurmalarını yenilemektedir. Rus karşıtlığı dolayısıyla bu İngiliz önermesi (önerisi) üzerine bir şey yapılmayacaktır.

İşbu Rus barış şartları üzerindeki Alman iç düşüncesini ve Almanya'nın bunlardan asılanarak (yararlanarak) Sırpların Adriyatik'e çıkmaları ve Bulgarların İstanbul'a girmeleri işlerini Rusya ile bir pazarlık konusu yapmak istediğini yukarıda gördük. Bu iş üzerinde Kiderlen'in açık olarak aldığı durum ise şudur (2):

Bu şartlar genel olarak iyidir, Arnavutluk, Türk egemenliği altında şerit gibi bir yolla İstanbul'a bağlanmaktan vazgeçmeli, Arnavutluk yalnızca sözde kalacak olan padişahın hükümranlığı altında erkin olmalı, İstanbul ve büyükcene bir bölge Osmanlı'da kalmalı, Sırbistan'a Adriyatik'te bir çıkış vermektense ona bu çıkışı Ege denizinde vermek daha kolay olur.

Jül Kanbon'un yazdığına göre kendisi ve Berlin'deki Rus ve İngiliz büyükelçileri, Alman dışişleri bakanının, uzun zaman Avrupa'yı yeni aykırılık ve karşınlıklardan korumak için Rumeli işini geniş ölçüde çözümlemeye eyginliğine (yatkınlığına) şaşmaktadırlar. O, Bulgarlardan yana Ruslardan da ileri gitmektedir, çünkü Rus, Edirne'yi Osmanlı'da bırakmak isterken (o anda yukarıda gördüğümüz yeni Rus kararı daha duyulmamıştı) o, eğer Bulgarlar Edirne'yi alabilirlerse ellerinde kalması gerekeceğini söylemektedir, onca en önemli sorun Sırbistan'ın Adriyatik'e çıkması işidir.

Bu Rus şartları üzerindeki Avusturya görüşü de şudur (1):

Statüko artık korunulamaz -Tasarı değiştirilmelidir- Avusturya'nın komşu devletin (Sırbistan) büyümesine onaşması (yanaşması) işbu devletin kendisine karşı bir siyasa gütmeyeceğini inançlamasına bakar; yalnız adançlar yetmez; arada ortak asılar (çıkarlar) yaratmak için sürekli tutumsal (ekonomik) ilişkiler ve tecimsel (ticari) anlaşmalar ister -Karadağ için de Sırbistan gibi olmalı- Sırbistan için Adriyatik'e ulaşma olamaz -Arnavutluk'a yaşamak ve gelişmek olanakları verilmeli- Romanya'nın haklı dilekleri gözde tutulmalı- Sınırlarımızda yersel düzeltmeler, az toprak (?) (2), büyüme istemeyiz- Balkanlılar bugünkü tecim (ticari) antlaşmalarını veya benzerlerini sürdüreceklerini inancalamalıdırlar (inanmalıdırlar)- Selanik özgür liman olmalıdır, Avusturya ile işbu özgür veya yansız liman arasında gidiş geliş özgenliğini sağlayan (arsıulusal) anlaşmalar yapılmalıdır.

Görüldüğü gibi Avusturya, Doğu Balkanlar ve Edirne işlerine, açıktan açığa olsun, karışmamaktadır.

Şimdi 5 Sonteşrin (kasım) tarihiyle ve Bompar ve Rifat Paşa yolu ile Fransa hükümetine ve Osmanlı öbür büyükelçileri yolu ile de bütün büyük devletlere yapılmış olan ikinci Osmanlı başvurması üzerine büyük devletlerin açıkladıkları düşüncelere gelelim.

Puankare, Bompar yolu ile Osmanlı hükümetine karşılıkta bulunur (1):

Fransa bu iş üzerinde büyük devletlerle görüşecektir. Aracılık sözü her türlü baskı düşüncesini bir yana bıraktırır, dolayısıyla öbür savaşçı devletlerden işbu aracılığı kabul edip etmeyeceklerinin sorulması gerekir.

Puankare hatıratında, Rifat Paşa'nın Sadrazam ve Hariciye Nazırı'nın, Bulgarlar Çatalca'yı zorlamadan Avrupa'ca aracılık etmesinden direndiklerini söylemesi üzerine yukarıdaki karşılıkta bulunmuş olduğunu yazmaktadır (2).

İşbu 6 Sonteşrin (kasım) gününde Rusya, iki önemli kararını bildirir: Sazonof işbu günde Bulgarların Edirne'ye girmelerine karşı olmadığını Sofya'daki

elçisine teller (3). Yine bu günde Sazonof bağlaşıkların İstanbul'a süreksiz olarak girmelerine karşı olmadığını Londra ve Paris'teki büyükelçilerine teller ve onlar da bunu 7 Sonteşrin'de (kasımda) İngiliz ve Fransız hükümetlerine bildirirler (1). Rusya'nın neden böyle davrandığı G. Lui'nin 10 Sonteşrin (kasım) tarihli bir telinden anlaşılmaktadır, bu tele göre (2):

Sazonof istemeyerek Bulgarların İstanbul'a girmesine katlanmaktadır; ancak onların orada kalmaları olasılığını göz önüne getirmek bile istemiyor; öyle anlaşılıyor ki Avusturya'nın Bulgarları kazanmak ve Rusya'dan ayırmak için onları İstanbul'a gitmeye kışkırttığı bu sırada o (Sazonof) Bulgarları gücendirmemeye uğraşıyor.

Sazonof bir yandan da Bulgarlar İstanbul'a girmeden önce Rus Karadeniz donanmasını İstanbul'a yollamak için kapı yapmaya çalışmaktadır; kendisini, ikinci Osmanlı başvurması dolayısıyla gören, Turhan Paşa'ya (3) aracılıkta bir başarı ummadığını, çünkü ilk başvurmadan bir sonuç çıkmadığını, Bulgarların durmayacaklarını ve doğrudan doğruya barış yapmak isteyeceklerini söyledikten sonra, büyük devletlerin İstanbul'a ikişer savaş gemisi gönderdiklerini ve Türk asıları (çıkarları) bakımından da Rusya'nın daha çok gemi göndermesi gerektiğini ekler.

Bir gün önce 5 Sonteşrin'de (kasımda) Londra'da Avam Kamarası'nda Grey ve Peşte'de Meclis'te (deleguation) Berştold artık statükonun kalamayacağını açıklarlar. Grey der ki:

Benim bildiğime göre kimse, hangi şartlarla barış yapacaklarını söylemek hakkını Balkanlıların elinden almayı düşünmemektedir.

Berştold ise şöyle der: Balkan yenleriyle (galibiyetiyle) doğan durumu geniş ölçüde göz önünde bulundurmaya ve böylelikle Balkanlılarla sürekli ve dostçasına bir anlaşmanın temellerini kurmaya anıkız (hazırız). Ancak öbür yandan devletimizin haklı asılarının (çıkarlarının) korunmasını istemekteyiz.

İngiltere ve Avusturya Dışişleri Bakanları'nın işbu sözleri, ''savaşın sonucu ne olursa olsun Balkanlar'da toprakça değişiklikler olmayacağı, yani toprak statükosunun korunulacağı'' üzerine büyük devletlerin önceden yapmış oldukları demeçlerin geri alındığını acun (dünya) kamuoyuna bildirmekte idi.

Birinci Balkan Savaşı Cilt II

BİRİNCİ BALKAN SAVAŞI II

Osmanlı hükümetinin büyük devletlere üçüncü başvurması:

Bu durum içinde 6 sonteşrinde (kasımda), Hariciye Nazırı G. Noradungiyan Efendi, çabuk bir aracılık olamayacağının ve pek çok yeri elden çıkarmak gerekeceğinin anlaşıldığını bildiren aşağıdaki yazıyı sadarete yollar:

''Düveli Muazzama hariciye nazırlarının ifadatına (gerekli açıklamalarına) ve buradaki sefirlerinin tarzı mütalâalarına (görüşlerine) nazaran Düveli Muazzama'nın ilanı harbden mukaddem (önce) vuku bulan beyanatları hilâfına olarak muhasımlarımızın havalii mezkûreyi işgalinden dolayı Balkanlar'da statükonun muhafazası artık mümkün olamayacağı fikrinde bulundukları ve Avrupa'yı Osmani'nin kâmilen değilse bile kısmı azamının muhasımlarımız beyninde taksimi ihtimalini müstebat (uzak) görmedikleri istidlâl olunmaktadır ve bu işten mümkün mertebe az zararla kurtulabilmek ise ancak Çatalca hattı müdafaasında ve Edirne mevkii müstahkeminde mukavemet ederek düşmanlarımızı hiç olmazsa gereği gibi yorup müsalâhaya imale (barışı sağlamak) suretiyle kabil olabileceğinden bu cihetlerin sureti mahsusada (özel olarak) başkumandan vekili Nâzım Paşa hazretlerine tebliği ve bu hattı müdafaanın gerek berren (karadan) gerek bahren (denizden) metin ve devamlı surette müdafaası zımnında buraca dahi manen ve maddeten son derece sürat ve faaliyetle vesaiti lazimenin ihzarı derecei vücupta olduğu derkâr olmakla olbapta...''

Sadrazam Kâmil Paşa hariciyenin bu yazısı ile Nâzım Paşa'nın bir gün önceki yazısını İstanbul'da bulunan, işte veya emekli yüksek rütbeli subaylardan toplamış olduğu bir kurula verir. Bu kurul büyük bir çoğunlukla aşağıdaki karara varır ve Kâmil Paşa bunu o gün Hadımköyü'nde Nâzım Paşa'ya ve İstanbul'da Harbiye Nezareti'ne bildirir; bu kuruldaki subayların adları ve oylarını Yarbay Nihat yayımlamıştır (1). İmzalar bittikten sonra şöyle bir yazı da vardır: ''Âyandan Mahmut Şevket Paşa ile Ferik Hüseyin Hüsnü Paşa dahi hazır iken Şevket Paşa rahatsızlığına binaen gitmiştir.''

Belgenin kararlar kısmı aşağıdadır:

''Vakaa Başkumandan Vekili Nâzım Paşa'nın tasvir ettiği ahvale göre devletçe muharebeye nihayet verilmek için icabeden teşebbüsatı siyasiyede bulunulması muktazi olup maahaza Hariciye Nezareti'nin sureti işarına nazaran ordumuz ihrazı galibiyet ve hiç olmazsa epeyce müddet mukavemet edemeyip de bir şekli mağlubiyette akdi müsalahaya (barış antlaşmasına) mecbur olduğumuz halde Rumeli kıtası tamamen elden çıkarak İstanbul'un muhafazası da bilahara kesbi müşkülat edeceği ve muharebenin bu suretle neticelenmesi şeref ve namusu askerimizi pek ziyade ihlâl etmekle beraber devletin istikbalince de vahameti azimeyi davet edeceği derkâr olmasına ve Şark (Doğu) ordumuzun Vize-Lüleburgaz hattına ricatından sonra Çatalca hattına getirebileceği kuvvet 120.000 tahmin olunup bundan 20.000'i tenzil olunduğu halde elde lâakal (en azından) 100.000 kişilik bir kuvvet kalacağı ve henüz harbe iştirak etmeyip Çatalca hattına gönderilmiş olan Bahri-siyah iskelelerinde ve Dersaadet'te bulunup peyderpey (parça parça) sevk edilmekte olan 65.000 kişinin inzimamiyle (katılmasıyla) Şark (Doğu) Ordusu'nun kuvvei umumiyesi (genel kuvveti) herhalde 165.000 kişiye baliğ (ulaşmış) olacağı ve Çatalca hattında elvevm (hemen) yapılacak ihkâmat, istihkâmatı fenniye ve cesime vücuda getirmek olmayıp avcı siperleri yapılarak topların gizli ve müsait mahallere (uygun yerlere) yerleştirilmesinden ve Çatalca'da hattı müdafaa ve mukavemet vücuda getirmekten ibaret ve bu ise gayret olunduğu halde birkaç günde mümkünühusul (gerçekleşmemiş) olduğu ve esnayı ricatta elde 100 top kaldığı farz olunsa Dersaadet'ten gönderilmekte olan 140 top ve obüsün bunlara inzimamiyle (katılmasıyla) Çatalca hattı müdafaasına lâakal (en az) 240 top ve obüs tâbiye olunabileceği ve Çatalca'nın Karadeniz ve Marmara sahillerine ikame olunacak sefaini harbiye (savaş gemileri) ile Orduyu Hümayuna bahren (denizde) dahi muavenet (yardım) mümkün bulunduğu cihetle bir taraftan ordunun takviyei maneviyatına ve diğer taraftan esbabı müdafaanın istikmaline gayret ve müsaraat (acele) olunduğu halde Orduyu Hümayunun Çatalca hattı müdaafasında epeyce müddet mukavemet (direnmesi) etmesi imkânı mümteniülistihsal addolunamayacağından (tam olarak sağlanmış sayılamayacağından) ve mevsim ilerlemiş ve Bulgar ordusu, merkezinden pek çok tebaüd ederek (uzaklaşarak), düşmanımızın ordusuna cephane ve erzak yetiştirmesi kesbi müşkülât etmiş olmasından dolayı Orduyu Hümayun mukavemet ettiği halde Bulgar ordusu gün geçtikçe mütezayiden (artan) düçarı zaif ve müşkülât olarak talii harbin lehimize teveccüh etmesi (dönmesi) memul bulunmasına binaen (ümit edilmesine dayanarak) bir taraftan teşebbüsatı siyasiyede bulunmakla beraber Hariciye Nezareti'nin tezkeresiyle melfufunda muharrer (zarf içinde yazılmış), tafsilâtı mühimmenin müşarünileyh Nâzım Paşa'ya tebliği ile mukavemet menafii vataniyeye ne derece muvafık ve aksi ise ne derece muzır (zararlı) ve vahim (tehlikeli) olacağı müşarünileyhçe anlaşıldıktan sonra ordu heyetiyle bilistişare vâkı olacak mütalâatın muvazzahan (açıkça) bildirilmesi lüzumunun işarı, maahaza gerek Bahrisiyah iskelelerinde ve gerek Dersaadet'te ve mevakii sairede bulunan ve kabili sevk olan kuvvayi imdadiyenin ve gönderilmekte olan top ve obüslerle levazımı sairenin kemali süratle isali (ulaştırılması) ve askerin iaşesi pek mühim

olduğundan, isal (ulaşım) ve tevzii erzak maddei mühimmesinin herhalde yoluna konulması ve mümkün olduğu kadar sıcak muayyenat (yiyecek) verilmesi ve natuk (güzel sözle) ve efradın ruhiyesine vâkıf ve nafiz (etkili) ulemadan lâakal (en azından) 100 kadar zevatın serian (çubuk) izamiyle (gönderilmesiyle) efrada, anlayacakları lisan ile nesayihi müessire ifası ve zâbitan kadroları pek noksan olduğundan lüzumu kadar zâbitanın behemehal acilen gönderilmesi ve alaydan yetişmiş ve harb meydanlarında ehliyet ve hüsnü idareleri görülmüş erkânı ümera ve zâbitandan münasiplerinin (uygunlarının) kıtaata memur edilmesi pek müfit netayiç hasıl edeceğinden (çok yararlı sonuç doğuracağından), bu evsafı cami erkân, ümera ve zabitandan münasiplerinin Orduyu Hümayuna memur edilmesi ve meydanı harbde bulunan ümera ve zâbitan ile çavuş ve başçavuşlardan yararlıkları görülenlerin terfii ile bu suretle teşvikat icrası, def'i firara memur kıtalar teşkili ile firar edenler üzerine kavaidi askeriyeye (askeri yasalara) tevfikan ateş edilerek firar vukuunun sureti katiyede men'i çaresinin temini ve Çatalca hattı müdafaasında teller ile arızalar ve nakilli tellerle iştial eder (tutuşur yanar) lağımlar envaının acilen vücuda getirilmesi ve erzak ve mühimmat sevkıyat ve nakliyatının ve tevziatının mutlaka tanzim edilmesi ve askerin muhafazai sıhhatlerine pek ziyade itina olunması ve Anadolu'dan daha ne kadar kuvvet celbi (alınması) mümkünse olduğu kadar kereste sevkiyle münasip mahallerde baraka ve zeminlikler vücuda getirilmesi hususunun Başkumandan Vekili Paşa ile Harbiye Nezareti Vekâleti'ne tavsiyesi tezekkür kılındı (hatırlatıldı).

Kâmil Paşa'nın tezkeresiyle bu mazbatayı alınca Nâzım Paşa hemen Hadımköyü'ndeki ileri gelen subayları toplayıp 7 sonteşrinde (kasımda) hep birlikte şu karşılığı verir. Yarbay Nihat bir gün sonra Nâzım Paşa'dan dayanmak gerektiğini bildiren karşılıklar geldiğini, fakat onun bunları sadarete bildirmediğini yazar (1); Nâzım Paşa'nın sadarete yolladığı karşılık şudur:

''Başkumandan vekili Nâzım Paşa Hazretleri tarafından vuku bulan davet üzerine biliçtima Ağır Topçu Müfettişi İbrahim Paşa'ya mevduan irsal (verilmiş) kılınan 24 teşrinievvel (ekim) (2) tarihli tezkerei samiye (3) ile melfufu (zarfı) ve İstanbul'da müçtemi (toplanmış) heyeti askeriye mazbatası ve evvelce Başkumandan Vekâleti tarafından makamı samii sadaretpenahiye takdim kılınan 23 minh tarihli ve ordunun ahvalini musavvir tahrirat kıraat olundu:

''İstanbul heyeti askeriyesinin mazbatasında Şark (Doğu) Ordumuzun (Vize-Lüleburgaz) hattından ricatında Çatalca hattına getirebileceği kuvvet 100-120 bin ve bunu takviye için peyderpey geriden gelecek kuvvetler 65.000 raddesinde tahmin olunarak bu suretle Çatalca hattına 165 bin kişilik bir kuvvet toplanacağı ve elyevm (önce) ordunun elinde kaldığı tahmin edilen 100 topa Dersaadet'ten gönderilmekte olan 140 kadar top ve obüs ilavesiyle lâakal (en az) 240 top ve obüs tabiye olunabileceği zikredilmekte ise de hakikatı halde bugün Çatalca hattına doğru çekilmekte olan 1. ve 2. Şark ordularının mecmu (toplam) kuvveti 40-50 bini tecavüz etmemekte olduğu gibi İstanbul'dan gönderileceği beyan edilen 140 top ve obüsten hiçbirisi hattı müdafaaya vasıl olmayıp bunların teşkilâtı da mefkut ve eski obüslerin kıymeti harbiyeleri sıfır

derecesinde bulunduğundan ve elyevm (önce) Şark (Doğu) ordusunun elinde kalan topçu bataryaları zâbitanı hayliden hayliye zayi olduğundan ve gönderileceği beyan edilen 65.000 kişilik kuvvet dahi gayri muallem efrattan (eğitim görmemiş askerlerden) ibaret olduğu cihetle bunların, zaten kuvvei maneviyesi muhtel olmuş olan Şark (Doğu) Ordusu üzerinde bir aksülamel husulüne muvaffak olmaları ve bir fayda temin etmeleri muhtemel görülmediğinden ve zaten şimdiye kadar ordunun girdiği ahval (durum) bir mağlubiyet neticesi olmaktan ziyade askerin esbap ve avamili muhtelife (çeşitli araç ve nedenler) tesiriyle kuvvei maneviyesi bozulan bila lüzum dağılmalarından ileri geldiğinden ve kuvvei maneviyedeki bu tezelzül (bozulma) bütün orduda umumi olduğundan ve 2-3 günden beri meşhut olmaya (görülmeye) başlayan dizanteri ve şüpheli hastalık alâimi (belirtisi) dahi ordunun hali perişanisini büsbütün tezyide sebep olacağı şüphesiz bulunduğundan Bulgar ordusunun mühim bir kuvvetini Yunan donanmasıyla müttehiden (birlikte) Bolayır hattına sevk ederek Çanakkale istihkâmatının gerisini almaya çalışması da muhtemel olduğundan bu ahval ve şerait dahilinde Çatalca hattının müdafaasına gayret olunmakla beraber burada verilecek muharebenin neticesi meşkûk (belirsiz) olduğu hakkında Başkumandandan Vekili Nâzım Paşa Hazretleri tarafından Babıâliye takdim kılınan ve sureti merbut bulunan 23 minh tarihli tahriratta münderiç mütalâata tamamıyla iştirak ederiz.''

Bu düşünceler dolayısıyla Yarbay Nihat şunları yazmaktadır (1):

''Karargâhı umuminin, gözünü böylece, bu vaziyette gayrikabili tahakkuk olduğunu asla kestiremediği sulha dikmesi Çatalca hattının ihzarına sadece suitesir icra eylemişti. Filhakika: 22 günü bu maksatla tamamen boşuna geçirilmiş, 23'te sadece Çatalca'nın geri hidematı (hizmetleri) hakkında umumi bir direktif yazılmış, 24'te firarilerin ve perakendelerin tecemmüü (toplanması) ve tevkifi (tutuklanması) hakkında ilk tedabiri inzıbatiye derhatır olunmuş ve 1. ve 2. Şark (Doğu) ordularının Çatalca'da tecemmü (toplanma) mıntıkalarının sureti umumiyede tesbitiyle iktifa edilmiş, 25 teşrinievvel (ekim) günü sadece - berveçhi bâlâ-mazbata teatisi ile geçirilmiş ve ancak 26 teşrinievveldir (ekimdedir) ki ilk defa olarak ordunun Çatalca hattında vecih (uygun) teşkil ve tanzimi ve müdafaa mıntıkaları hakkında etraflı bir emir ihzar ve 27'de verilebilmişti ki bu emrin itasına (verilmesine) ancak sadaret mazbatasının müessir olduğunu kabul edebiliriz.''

Daha aşağıda Yarbay Nihat şunları ekler (1):

''Halbuki bu müddet zarfında ordu, yeniden meydana çıkmıştı ve sadaret mazbatası âdeta harfi harfine tahakkuk eylemişti; filhakika mesela Çatalca muharebesinden bir gün evvel, 3 teşrinisanide (kasımda) kuvvei umumiye 150.000 insan, 234 topa baliğ olmuştu (ulaşmıştı). Nizamı harpte 176 tabur, 21 süvari bölüğü, 86 batarya halinde idi. Halbuki bu günler zarfında, bu miktardan hariç olarak 40.000 kadar da kolera zayiatı verilmişti.

''Hattı harpte bulunan bazı kumandanlarca vaziyet hatta bir taarruza geçecek kadar bile kuvvetli görülmeye başlamıştı; ezcümle Muhtar (2) Paşa 31

teşrinievvel (ekim) tarihli teklifinde mevziin müdafaadan ziyade taarruza müsait olduğunu, eğer taarruz fikrimiz yoksa sağ cenahın geri alınması geldiğini, halbuki düşmanın bugüne kadar merkez ve sağ cenahımız karşısında yalnız bir fırkası bulunduğu anlaşılmış olduğundan buna hemen taarruz edivermenin zamanı geldiğini bildirmiş ve muvafakat edilmemişti; karargâhı umumi düşman vaziyetini -Muhtar Paşa'ya nispet- daha iyi takip ve takdir eylemişti.''

İşbu 7 sonteşrinde (kasımda) yani karargâhı umuminin yukarda sözü geçen ve çabuk barış istemekte direnen son mazbatası gününde Osmanlı hükümeti yeniden büyük devletlere başvurur. Hariciye Nazırı, büyükelçileri çağırarak şu yolda demeçte bulunur(1):

Osmanlı hükümeti sonuna kadar Çatalca'da tutunacaktır ve bunu başaracağını ummaktadır, ancak öbür olasılığı da göz önünde tutması gerekir. Böyle olursa ve Bulgar ordusu İstanbul kapılarında durmayıp Kral Ferdinand yen (galibiyet) kazanmış askerlerinin başında İstanbul'a girmeye kalkışırsa durum çok çetin ve ağır olur. Kral Ferdinand bu savaşın bir haçlı savaşı olduğunu açıklamıştı; Bulgar çeteleri yolları üzerindeki bütün Müslümanları öldürmektedirler; İstanbul'a sığınanlar bu yolda korkunç şeyler anlatmaktadırlar ve İstanbul ahalisinde coşkunluk görülmeye başlamıştır.

İstanbul, hilafetin merkezidir ve orada 350.000 Müslüman olmayana karşı 650.000 Müslüman vardır, dolayısıyla bir yıkıma doğru gidiyoruz. Meclisi Vükelâ dün bu iş üzerinde uzun uzadıya görüştü; güven ve baysallığı sürdürmek ve azınlıkları korumak için gereken bütün önlemler alındı; ancak Bulgar askerleri İstanbul'a girerse bu önlemler para etmez. Padişah ve şehzadeler saraylarında kalmaya karar verdiler, nazırlar da nezaretlerinde kalacaklar ve topumuz işlerimiz başında öleceğiz. Öyle düşündük ki Avrupa, gerçek durumu ve bizim kararlarımızı bilmelidir. Bunun için bu toplantıyı yaptık. Şimdi ne yapacaklarını kararlaştırmak ve Bulgar ordularını durdurarak anıklanan (hazırlanan) korkunç olayların önüne geçmek büyük devletlere düşer.

Ondan sonra sadrazam odaya girer ve yine bunları daha büyük bir coşkunlukla anlatır; düşmanı Babıâli'de bekleyeceğini ve koltuğunda öleceğini söyler, Bulgar ordusu İstanbul'a girerse hiç kimsenin, elçilerin, yabancıların ve Hıristiyanların yaşayışı inanca altında bulundurulamaz; dolayısıyla Avrupa çabuk davransın, Bulgarları durdursun, donanmalarını yollasın; bunun için Boğazları açacağız.

Başkomutanlığın ve karargâhı umumideki yüksek subayların, artık kurtarılabilecek bir şey kalmadı, bir an önce barış yapılsın yolundaki biteviye başvurmalarının sonucu olan Hariciye Nazırı ve Sadrazamın bu demeci bazı büyükelçiler üzerinde oldukça önemli etkiler yapmıştır; Fransız Büyükelçisi Bompar bunlar arasındadır ve bir an önce aracılıkta bulunulup bırakışmaya varılmasını, yoksa bütün bu yıkımların olacağını ve bırakışma da ancak Avrupa'nın zoru ile elde edilebileceğini hükümetine teller (1).

İşbu Osmanlı başvurmasının almış olduğu bu biçim yani her ne olursa olsun İstanbul'da kalmak ve orada ölmek kararı Mustafa Reşit Paşa'nın yukarda

görmüş olduğumuz gibi anlattığı Meclisi Vükelâ aytışmasının (tartışmasının) bir sonucu idi (2).

O sırada İstanbul'dan çıkmak veya orada kalmak işinde Rusya'nın ne düşündüğünü görmek asılı (yaralı) olur. İşbu devlet, başka şartlar altında olsa da, Mondros bırakışmasından sonra 1914-18 acun (dünya) savaşını kazanmış olan devletlerin Osmanlı'yı yıkmak istedikleri1919-20 yıllarında düşünecekleri gibi düşünmektedir ve Osmanlı hükümeti savaşın sürdüğü müddetçe ve savaşı Anadolu'dan idare düşüncesiyle İstanbul'dan çıkıp çekilirse daha güçlü olur korku ve kaygısına düşmüştür. Gerçi bunda Rusya için ayrıca bir kaygı daha vardır, o da kendisi oraya yetişemeden İstanbul'a başka bir devletin girmesi ve orada kalmaya kalkışmasıdır, ancak Ruslar'da Osmanlı'nın güçlenmesi kaygısı da gerçekten vardır. Bunu aşağıdaki belge gösterir. İstanbul'da Hariciye Nazırı ve sonra Sadrazam, büyükelçilere yukarda anlatmış olduğu demeci yaparlarken, Londra'daki Rus Büyükelçisi Benkendorf, Grey'i görür ve ona anlattıklarını iki gün sonra yazı ile de İngiliz Dışişleri Bakanlığı'na yollar, bu notasının özeti aşağıdadır (1):

Biz İstanbul'un bağlaşıklarca (2) süreksiz olarak ele geçirilmesine karşı değiliz; ancak ilerdeki barış görüşmelerinde bu yüzden çıkacak güçlüklere gözleri (dikkati) çekmek isteriz.

Asya'ya çekilmiş olan bir Türk hükümeti bundan böyle kaybedecek bir şeyi kalmayacağı için hiç de uysal olmaz ve Türk ordusu yeni saldırılardan korkmadan kendini derleyip toplar.

Bundan başka Balkanlıların kaynakları dardır ve büyük devletler arasındaki düşünce birliği de yeteri kadar kurulmuş değildir. Barış görüşmeleri uzayacak olursa kaynak darlığı Balkanlılar için kötü sonuçlar doğurabilir ve büyük devletler arasındaki düşünce birliksizliği de Avrupa barışını tehlikeye düşürebilir.

İstanbul'un Balkanlılarca uzun zaman elde tutulması olasılığı dolayısıyla, onlar daha Türk payitahtına varmadan biz oraya Karadeniz donanmamızı yollamak zorunda kalacağız, ve onlar orada durdukça donanmamız da orada kalacaktır.

Bizim düşüncemiz şudur ki Türkiye'nin büyük devletlere başvurmasından sonra bunlar, şu sırada aracılık etmek isteyip istemediklerini aydınlatmalı ve ondan sonra önermelerini (önerilerini) Balkanlar'a bildirmelidirler.

Büyük devletlerin başarı ile aracılık edememelerinin sebepleri ve aralarındaki çetin karşınlıkları

- Osmanlı başvurması üzerine büyük devletler, aracılığın ilk adımı olan bu yoldaki Osmanlı dileğini Balkanlılara bildirmek ve onlardan şartlarını sormak işini bir türlü başaramayacaklardır ve sonda Osmanlı hükümeti doğrudan doğruya Bulgaristan'a başvurmak zorunda kalacaktır.

Bunun neden böyle olduğunu incelersek şunları görürüz:

Savaş çarçabuk üç türlü ana sorunu ortaya çıkarmıştır:

1) Balkanlıların büyümesi ve Balkanlar'da bir Slav egemenliği kurulup, İstanbul ve Boğazların Avrupa'dan, Rusya'ya az çok bağımlı bir Slav duvarıyla ayrılması.

Bunun böyle olmasını aşağı yukarı bütün büyük devletler göze almışlardır; ve Osmanlı toprak bütünlüğünü korumak için bir savaşı, hatta bir genel savaşı göze almadan, bunun önüne kimse geçemezdi; ancak bu işte ana düşüncede birlik var idiyse de, ayrıntılarda, her devletin özel asılarına (çıkarlarına) daha çok önem vermesi dolayısıyla bir sürü çekişmeler de vardı.

Rusya istiyordu ki Doğu Trakya'nın İstanbul ve Edirne'yi de içine alan büyükcene bir kısmı Osmanlı'da kalsın, ta ki ilerde tasarladığı gibi bu bölgede kendisine düşecek parça elden geldiği kadar büyük olsun, dolayısıyla o, Bulgar payını bu yönden küçültmeye eygin (yatkın) idi.

Avusturya istiyordu ki Arnavutluk elden geldiği kadar büyük olsun; dolayısıyla o, Sırbistan ve Karadağ'ın payını elden geldiği kadar küçültmeye eygindi (yatkındı). Bundan başka Avusturya daha iki şey istemekte idi:

a) Kapitülasyonlarla bağlı Osmanlı Rumelisi'nde ve Selanik'e giden yol üzerinde öteden beri elde etmiş olduğu pek çok asıları (çıkarı) korunsun, yani Sırbistan hiç olmazsa tutumsal (ekonomik) bakımından az çok kendisine bağlı olsun,

b) Avusturya'daki Yugoslavlar da (Güney Slavları), Sırbistan'a katılmak veya bağımsız olmak istekleri uyanmaması için Sırbistan çok büyümesin veya her ne biçimde olursa olsun, Avusturya'ya siyasal bakımdan da az çok bağımlı olsun.

Arnavutluk işinde Avusturya ile birlik olan İtalya bu son iki işte ona çok çetin olarak karşıdır, çünkü Avusturya'nın bu düşünce isteklerini Balkan yarımadasının batısında ve Adriyatik'in doğu kıyısında egemenlik kurmak ve İtalya'yı boğmak amacına bağlı saymaktadır (1).

Bu böyle olunca Bulgaristan'ın -Rusya onu elden kaçırmamak için, Edirne'yi ona vermeye ve onun süreksiz olarak İstanbul'u ele geçirmesini onamışsa da-Avusturya'ya gitgide yaklaşması ve Avusturya'nın onu birdüziye İstanbul'a doğru kışkırtması ve Sırbistan'ın da Rusya'ya gitgide daha çok dayanması kolay anlaşılır. Bu iş Rusya ile Avusturya ve dolayısıyla Üçlü Anlaşma ile Üçlü Bağlaşma arasında dost avlamakta bir önürdeşliğe yol açacaktır. Bu yüzden de bu iki takım devletin aracılık işinde anlaşması güç olacaktır.

2) İstanbul ve Boğazlar sorunu: Rusya, artık kendi etki bölgesine girmiş saydığı bu yerler üzerinde, bir kuluçka tavuğun civcivlerini beklemesi gibi, bekçiliğe koyulmuştur; o, kendisince oraların toptan veya adım adım ele geçirilmesi için uygun durumu beklemekte ve o an gelinceye kadar oraları başkalarına kaptırmamaya çalışmaktadır. Ancak Rusya, İstanbul'u bu patırtılar sırasında da ele geçirebileceğini ummaktadır; bunun bir örneği aşağıdadır.

4 sonteşrinde (kasımda) Puankare, İsvolski'ye yolladığı bir mektupta: Avusturya'nın şüpheli durumundan Rusya kadar Fransa'nın da kaygılandığını ve eğer Avusturya toprakça büyümeye kalkışırsa ne yapılacağı üzerinde

şimdiden konuşmanın iyi olacağını, kendisinden (İsvolski'den) İtalya ile yapılan Rakoniği (1) anlaşmasında, işbu devletin de Rusya gibi, herhangi bir büyük devletin Balkanlar'da büyümesine karşı olduğunu öğrendiğini, Fransa'nın da böyle bir olayın her türlü karmaşaya yol açacağı düşüncesinde olduğunu, Rusya'nın böyle düşünüp düşünmediğini ve böyle bir şeyi önlemek için Fransa ve İngiltere ile görüşmeye eygin (yatkın) olup olmadığını bilmek istediğini yazar (2).

İsvolski, bu mektubu Sazonof'a yollar ve verilecek karşılık için yönerge ister; Sazonof ona yolldığı Çar'ca da onanmış yönergede (3): "... yabancı kabinelerle görüşmelerimizde bize ilerde engel olabilecek her şeyden dikkatle sakınmamız gerektiği düşüncesindeyim. Bu bakımdan Puankare'ye vereceğiniz karşılık da, onun mektubunda ipuçları bulunan demeçlere benzer: "Osmanlı toprağının bir büyük devletçe kendi ülkesine katılmasına kesin olarak karşı" gibi çok açık demeçlerde bulunmaktan çekinmeniz gerekir sanırım. Bu düstur Boğazlar işinde Rusya'ya karşı da yürütülebileceğinden..." (1).

İngiltere, Rusya'nın bu gibi düşüncelerini önlemek için yukarda gördüğümüz gibi, İstanbul ve Selanik'in arsıulusallaştırılması işini ileri sürmeye kalkışacak, ancak Rusya'nın kızması yüzünden bundan vazgeçecektir.

Yine yukarda gördüğümüz gibi Almanya, Rusya ile İngiltere'nin arasını açar ümidiyle İstanbul ve Boğazlar işinin ortaya çıkmasını isteyecek ve bu düşünce ile Bulgarların İstanbul'a ulaşmalarına engel olabilecek bir aracılığı elinden geldiği kadar geciktirmeye uğraşacaktır.

3) Slav devletlerinin Adriyatik'e çıkmaları sorunu: Sırbistan denize çıkmak ve elinde bir liman bulundurmak isteğindedir; buna, Adriyatik veya Ege denizine ulaşmakla varabilirdi; bu iki deniz kıyısında ve oraya götürecek yol üzerinde, hiç olmazsa bu yolların büyük bir kısmında Sırp yoktur, dolayısıyla Sırbistan bu isteğini ulusallık ilkesine dayayamamaktadır. Ege denizine çıkmak için Sırbistan'ın, bağlaşıkları Bulgaristan'la ve Yunanistan'la çarpışması veya onların gönüllerini alması, Adriyatik'e çıkmak için birtakım Arnavut yerlerini kendi ülkesine katması gerekecektir.

Avusturya hem daha önce söylenilen etkenler dolayısıyla hem de Sırbistan'ı Rusya'nın bir türlü öncüsü saydığı için, İtalya da bu son düşünce ve korkuyu beslediği için, kesin olarak Sırbistan'ın Adriyatik'te bir liman elde etmesine karşı olacaklardır.

Dolayısıyla bu işte Üçlü Anlaşma, öbür işlerde olduğu gibi, İtalya'nın bağlaşıklarından ayrılarak kendisiyle birlik olmasına güvenemeyecektir. Bundan başka Almanya ve Avusturya Rusya'yı kandırmak için Boğazlar işiyle bu Adriyatik işini birbirine bağlamaya eyginlik (yatkınlık) gösterecekler ve başka yerde de gördüğümüz ve göreceğimiz gibi Rusya'da Boğazlar için ümitler uyandırarak onun Adriyatik işinde, Rus halkındaki Slavcı duyguların çokçana kabarmasını önlemek için yapılmış bazı gösterişler bir yana bırakılırsa, çetin davranmasının az çok önüne geçeceklerdir. Bütün bunlar yüzünden Sırbistan Adriyatik'e çıkma dileğine erişemeyecektir; işbu devlet daha sonra

Bulgaristan'la çarpışacaksa da Ege denizine çıkışı en çok Yunanistan'ı ilgilendirdiği için, onunla da karşı olmayı göze alamayacak ve Balkan savaşları sonucunda iki denizden birine çıkmak amaçlarından hiçbirisine kavuşamayacaktır.

Lüleburgaz ve Çatalca vuruşmaları arasında, Osmanlı hükümeti, başkomutanlığın baskısı altında, biteviye aracılık etmeleri ve Bulgar ordularını durdurmaları için büyük devletlere başvururken, işbu büyük devletler, bu Adriyatik işi yüzünden aralarında bir genel savaşa tutuşmak üzere gibidirler ve Avusturya ile Rusya birdüziye askeri önlem almakta ve asker yığmaktadırlar.

7 sonteşrinde (kasımda) Berlin'deki Sırp işgüderi, Alman Dışişleri Bakanı Kiderlen-Vahter'i görüp hükümetinin Adriyatik'te bir liman elde etmekten vazgeçemeyeceğini söyler. Buna karşı Kiderlen, Almanya bu işte bağlaşığı Avusturya'ya yardım etmek zorunda kalacaktır der. Bunun üzerine Sırp işgüderi bu yardımın yalnız siyasal mı kalacağını veya askeri de mi olacağını sorar; Kiderlen: Eğer Rusya Sırp'a askerce yardım ederse biz de Avusturya'ya öyle yardım ederiz der- Sırp işgüderi yeniden sorar: Rusya bağlaşıklarını yardıma çağırmasa da mı?- Kiderlen: Evet çağırmasa da (1), der. Alman hükümeti Sırp işgüderinin bu biçimde konuşma yüreğini kendisinde bulmasına çok kızar, bunu bir küstahlık sayar ve Sırbistan'ın her ne olursa olsun bu işte Rusya'ya güvendiğine inanır.

Bir gün önce 6 sonteşrinde (kasımda) Londra'daki Sırp işgüderi hükümetinin Drac'ı ele geçirmeye ve orada kalmaya karar vermiş olduğunu Grey'e bildirir (1):

9 sonteşrinde (kasımda) Puankare'yi gören Alman Büyükelçisi Şön: kendisinin de, Avusturya'nın sonra onarılamayacak bir işe atılmaması gerektiği düşüncesinde olduğunu, çünkü bu yüzden (Adriyatik'te Sırp limanı yüzünden) bir savaş çıkarsa Almanya Avusturya'nın ve Fransa da Rusya'nın arkasında olacağını ve işin ise bu kadar değeri olmadığını söyler (2).

Bu işte İngiltere'nin başta aldığı durum şudur:

Bu iş yüzünden bir genel savaş çıkması çok yazık olur, istenilen yerlerin (Adriyatik limanlarının) savaş sırasında ele geçirilmesinin önemi yoktur ve iş kesin olarak barış sırasında çözümlenecektir; dolayısıyla şimdiden coşmamak gerekir. Puankare de Avusturya ve Almanya büyükelçileriyle bu yolda konuşmaktadır (3).

Almanya ve Avusturya'nın, Sırbistan'a gözdağı vermeye kalkışmaları ve Avusturya'nın bazı askeri önlemler alması dolayısıyla Rusya da o yolda önlemler alır ve Sazonof 10 sonteşrinde (kasımda) G. Lui'ye der ki: eğer Sırplar Adriyatik kıyılarına varırlar ve Avusturya onları oradan zorla çıkarmaya kalkışırsa Rus kamuoyunu tutmak elden gelmez (4).

Öbür yandan, yine işbu 10 sonteşrinde (kasımda) İtalyan Dışişleri Bakanı San Giuliano 1901 anlaşması (5) dolayısıyla İtalya'nın bu işte Avusturya ile birlikte olduğunu söyler (1). Daha sonra Paris'teki İtalyan Büyükelçisi Tittoni bu işi daha çok açıklayacak (2) ve Puankare'ye: işbu 1900 ve 1901 anlaşmalarının

rakoniği (3) anlaşmasına karşı olarak da İtalya'yı Avusturya ile işbirilği yapmak zorunda bırakacağını söyleyecektir. Puankare 1902 Fransız-İtalyan anlaşmalarını (4) ileri sürünce de Tittoni, bunların 1900-1901 Avusturya-İtalya anlaşmalarından sonra olduklarını ve dolayısıyla onları bozamayacaklarını söyler. Puankare 1902 anlaşmalarının genel özde olduklarını ve ayra kabul etmediklerini söylemesi üzerine Tittoni kaçamaklı karşılık verir ve en iyisi bu işin ortaya çıkmasını sağlamaktır der.

Yine 10 sonteşrinde (kasımda) Roma'daki Rus büyükelçisi, İtalyan hükümetine şunları bildirir:

Alman Büyükelçisi Sazonof'a dedi ki: Alman hükümeti, Avusturya'nın Sırplara Adriyatik'te bir liman verilmesine karşın durumunda onunla birliktir: Sazonof da ona: uysal bir düşünce ile bu işi çözüleme (çözümleme) yolunu arayacağını, ancak Üçlü Bağlaşma devletleri, Bosna-Hersek işi sırasındaki durumlarını takınmaya kalkışırlarsa savaş çıkacağını bildirmiştir (5). Rusya İtalya'dan Balkanlılara eygin bir siyasa gütmesini ister ve bu yapılmazsa aradaki ilişkilerin bundan zarar göreceklerini bildirir.

İsvolski de bunları Puankare'ye söyler ve Sırbistan'a usluluk öğütleri verildiğini ve onun, ya toprak elde ederek veyahut da bir demiryolu ile denize ulaşarak, tutumsal (ekonomik) erkinliğini elde etmesine çalışılacağını bildirir. Bu demiryolundaki Sırp geçiş hakları, Avusturya'ya Selânik'e giden demiryolunda verilecek geçiş haklarının eşi olabileceğini de ekler (1).

Almanya ve Avusturya'ya karşı bu durumu almakla birlikte Rusya, hem İtalya'nın bu işte bağlaşıklarıyla birlikte olduğundan, hem de Boğazlar işi dolayısıyla, uysallığı daha doğru bulmaktadır ve biteviye Avusturya'ya meydan okuyan ve bütün Avrupa'ya kafa tutmaya kalkışan Sırbistan'ı sıkıştırmaya koyulur. Sazonof Belgrad'daki Rus elçisine çektiği bir telde (2):

Avusturya'nın, Sırbistan'ı Adriyatik'e çıkartmamak kararı kesindir ve bu işte Almanya onu desteklemektedir -Fransa ve İngiltere ise bu yüzden bir iş çıkmasını istemediklerini açık söylemişlerdir- Rusya da bu yüzden bir savaşa sürüklenmek istemediğini kesin olarak bildirmek ister... der.

Bundan sonra Sazonof, Sırbistan'ın uysal davranmakla daha çok kazanacağını ekler.

Avusturya'nın Sırbistan'a karşı durumu, işbu devlete, Belgrad'daki Avusturya elçisince 10 sonteşrinde (kasımda) bildirilir (3). Özeti şudur:

Avusturya, Almanya ve İtalya ile birlikte Sırbistan'ın Adriyatik kıyılarına yerleşmesine göz yumamaz, orası özgür Arnavutluk'a kalmalıdır -Avusturya, Sırp teciminin (ticaretinin) Bosna ve Spalato (Split) limanı yolundan asılanması (yararlanması) için her türlü kolaylığı gösterecektir,- bu tecim (ticaret) Yenipazar sancağı ve Karadağ yolu ile de yapılabilir -Avusturya, Yenipazar'ın Sırbistan ve Karadağ arasında paylaşılmasına karşı koyamayacaktır (burası pek açık değildir) - Sırbistan'dan geçecek Avusturya tecimine gelince işbu devlet Sırbistan'dan bazı imtiyazlar istiyecekse de bunların hiçbirisi Sırbistan'ın

erkinliğine dokunacak özde olmayacaktır.

Bu iş Puankare ile İsvolski ve Sazonof arasında da biraz kızgınlık doğurur (1), şöyle ki: Rusya, bu işte Avusturya bağlaşıklarına dayanarak, atılganlık gösterirse Fransa ve İngiltere'nin alacakları durumu sorar, Puankare bu böyle olursa ne istediğini söylemenin Rusya'ya düştüğünü bildirir; daha sonra Puankare Rusya'nın Sırbistan'ı uysal kılmak için Fransa ve İngiltere'nin bu işin ileri götürülmesini istemediklerini söylemiş olmasından sızlanır ve 1908-9'da, Bosna-Hersek işinde Rusya'nın diplomatik yenilgisinin, Fransa'nın ona gerektiği gibi yardım etmemiş olmasından doğduğunun söylenilmiş olduğunu ve bu işte de böyle bir sözün söylenilebilmesini istemediğini ve Fransa'nın Rusya'ya, aradaki bağlaşma antlaşmasının gerektirdiği yardımı yapacağını, yani gerekirse savaşa kadar gideceğini bildirir.

Sırbistan'ın Adriyatik'te bir liman elde etmesi işinin neden daha ileri götürülmediği G. Lui'nin 20 sonteşrinde (kasımda) Paunkare'ye yolladığı bir yazıdan anlaşılmaktadır (2); bunda, Sazonof ve Çarın: ana Rus gücünün İstanbul ve Boğazlar işi için saklanılması gerektiği ve yakında belki Ermenistan (3), Ege adaları, Kudüs ve Palestin (Hıristiyan kutsal yerleri) sorunlarını da çözümlemek gerekeceği düşüncesinde oldukları bildirilmektedir. Yani Rusya, Almanya'nın ortaya attığı, Balkanlar'da bir türlü egemenlik paylaşılması (Doğu Balkanlar'ın Rus, ve Batı Balkanlar'ın Avusturya ası (çıkar) bölgesi olması) düşüncesini benimsemeye koyulmuş demekti. Bu iş biraz yatışır gibi olduktan sonra Sırpların 28.11.1912'de Draç'a varmalarıyla yeniden canlanır.

Bundan birkaç gün önce Fransız ve İngiliz hükümetleri, aralarında ara sıra yapılan genelkurmay konuşmalarına ve bunlar sonucunda yapılmış olan askeri tasarlara (tasarılara) da işaret ederek, birer mektup vermişlerdi (1). Bu mektuplarda, bir savaş tehlikesi sezilince iki hükümetin konuşup danışacakları ve bunlar sonucunda bir işe girişmek gerekirse genelkurmaylarının anıklamış (hazırlamış) oldukları askeri tasarıların göze alınacağı ve onlara nasıl bir sonuç verileceğinin kararlaştırılacağı yazılmıştır.

Sırplar Draç'a girince Avusturya askeri anıklarını (hazırlıklarını) arttırır; Rusya da öyle yapar; bu son devletin bu işte pek ileri gitmek istemediğini ve Boğazlar işiyle uğraşmayı daha uygun bulduğunu yukarıda gördük ve aşağıda da göreceğiz; ancak Rus ulusundaki Slavlık duygularının coşması ve Bosna-Hersek işinde olduğu gibi Alman devletlerince yeniden küçültülmek korkusuyla Rus hükümeti de biteviye askeri ölçem (önlem) alır ve o da Avusturya'nın yaptığı gibi sınırlarına asker yığar. Bu işte yukarıda gördüğümüz gibi İtalya da Avusturya ile birliktir ve bundan başka İtalya, Yunanistan'ın Avlonya karşısındaki Saseno adasını almasını istememektedir. Bu işte Romanya da Avusturya ile birliktir.

28 Sonteşrin'de (kasımda) Alman Dışişleri Bakanı Kiderlen Vahter, Bundesrat encümeninde bir demeçte bulunurken bu işteki Avusturya ve Alman durumunu da anlatmıştır (2); söylediklerine göre:

Eğer bu işte Avusturya, Slavların isteklerine karşı, kendi büyük devlet

durumunu gözden çıkarmadan vazgeçemeyeceği asılarını (çıkarlarını) korumak ister ve bunu yaparken (yani Sırp'a karşı zor kullanırken) Rusya ona saldırırsa Almanya bağlaşıklık ödevini baştan başa yerine getirecektir. - Çok kere Almanya'nın Draç limanı veya Avusturya'nın Arnavutluk ve Adriyatik'teki asıları (çıkarları) için savaşmamasının gerektiği söylenilmiştir; ancak konu bu değildir. Bizim Avusturya ile olan bağlaşmamızın amacı onu bir büyük devlet durumunda tutmaktır, ta ki Bismark'ın demiş olduğu gibi sırtımızda Fransa olarak Rusya ile (yalnız başımıza) burun buruna kalmayalım. Dolayısıyla eğer Avusturya her neden ötürü olursa olsun, kendi büyük devlet durumunu korumak için savaşmak zorunda kalırsa onun yanında bulunmalıyız, ta ki daha sonra güçsüz kalmış bir Avusturya'nın yanında tek başımıza savaşmak zorunda kalmayalım. Bu bizim aradaki anlaşamamazlıkları azaltmak için elimizden geleni yapmamıza engel olmaz; ancak anlaşamayacak olan bir sınır vardır, bağlaşığımızın alçaltılmasına göz yummayız.

2 İlkkanun'da (aralıkta) Alman Başbakanı Betman-Holveg, Alman kamutayında (meclisinde) yaptığı bir demeçte, bu iş üzerinde söz söylerken Avusturya bu yüzden bir saldırıya uğrarsa Almanya'nın onunla birlikte olacağını söyler.

Böylelikle savaş havası ortalığa yayılır.

6 İlkkanun'da (aralıkta) İngiliz Kralı ile uzun bir konuşmada bulunan Alman imparatorunun kardeşi Prusya Prensi Heinrih, eğer Avrupa'nın bugünkü durumu yüzünden, bir yandan Almanya ve Avusturya ve öbür yandan Fransa ve Rusya arasında bir savaş olursa İngiltere'nin bu iki son devletin yardımına gidip gitmeyeceğini sorar, kral da ''bazı şartlar altında hiç şüphesiz evet'' karşılığında bulunur; Prens Heinrih şaşırmış ve üzgün görünür, ancak ''hangi şartlar altında?'' diye sormaz (1).

Bu kızgın ve çetin durum yavaş yavaş yatışacaktır.

Sonra daha ileride görüleceği gibi Sırbistan Adriyatik'te bir liman elde edemeyecektir; ancak o, askerlerini Draç'a ve başka Adriyatik kıyılarına ulaştırdığı vakitte Avusturya, Rus kamuoyunu coşturmamak için onu oradan hemen çıkarmaya kalkışmamıştır.

Osmanlı bırakışma ve aracılık isteyişi böyle bir hava içinde yapılmış ve bu yoldaki bütün görüşmeler Avrupa'da bu gergin hava varken olagelmiştir.

Yen (zafer) kazanmış olan Balkanlıları ve onlar arasında bazılarını kendine çekmek için büyük devletlerin birbirleriyle önürdeşmesi, İstanbul ve Boğazlar işi yüzünden doğan dolanlar ve Adriyatik işi, büyük devletleri o kadar birbirine katmakta, hatta gördüğümüz gibi, onlarda, kendi aralarında bir savaş göze alacak kadar aykırı ve karşı düşünce, duygu ve istekler uyandırmaktadır ki, işbu büyük devletlerin Balkanlılara söz geçirmeleri olanaksızdır.

Dolayısıyla Sırplar Avusturya ve İtalyan karşınlığına (muhalefetine) aldırmayarak Adriyatik'e doğru ilerleyecekler, 18 Sonteşrin'de Leş'e ve 28 Sonteşrin'de (ekimde) başlıca amaçları olan Draç'a gireceklerdir; Bulgarlar da Rus karşınlığına (muhalefetine) aldırmayarak İstanbul'a doğru yürüyeceklerdir

ve oraya girememeleri, herhangi bir devletin karşınlığı (muhalefetine) veya arsıulusal bir baskı yüzünden değil, Çatalca'da dayak yemeleri yüzünden olacaktır.

Avusturya, Rus kamuoyu coşar ve bir genel savaş çıkar diye o anda daha bütün Balkanlılar birleşik ve bağlaşıkken Sırpları zorla Adriyatik yolu üzerinde durdurmaya yüreklenemez; bunun neden böyle olduğunu Fransız genelkurmayının askeri durumu açıklayan raporu üzerine Puankare'nin Rus hükümetine yürek ve güven veren demecinde aramalıdır (1).

Rusya da Bulgaristan'ı Almanya ve Avusturya'nın kucağına atar ve Balkan bağlaşmasını kurmakla umduğum ve elde ettiğim bütün asıları (yararları) elden çıkarırım diye Bulgarların karşısına dikilmeye kalkışmaz, bu işi Türk ordusu görür.

Bulgarların İstanbul'a girme işinde bir yandan Almanya ve Rusya'nın, öbür yandan da İstanbul'daki Alman büyükelçiliği ile Berlin'de Alman hükümetinin karşılıklı durum ve düşüncelerini göstermesi dolayısıyla, İstanbul'daki büyükelçi Vangenhaym'ın Alman Dışişleri Bakanı Kiderlen Vahter'e göndermiş olduğu bir özel mektubu ve buna ek notu aşağıya koyuyoruz. Mektubu baştan başa aşağıya koyuşumuz, bunun Türk askerinin atalarının bütün kahramanlığını taşıdığını gösteren en iyi belgelerden biri olduğu içindir; bundan başka bu mektup şunu da açıklamaktadır: İstanbul'daki Alman büyükelçiliği Türkleri berkitmeye (sağlamlaştırmaya) uğraşırken Berlin'de buna karşın siyasa tutulmuştur ve Bulgarların bir an önce İstanbul'a girmesi istenilmektedir. Alman imparatorunun kendi eliyle mektup üzerine yazdığı notlardan, bu açık olarak görünür, mektup aşağıdadır (2), muterize (parantez) içinde italikle olan yazılar Kayser'in el yazısıyla olan notlardır:

''İsa ile Muhammed arasındaki savaş burada birbiri ardı sıra gelen darbelerle ve o kadar çabuk oldu ki birçok başlanmış raporları yırtmaya mecbur oldum, çünkü muhtevaları yeni yeni hadiselerle eskimiş idi.

''Ekselansınız gibi yıllarca Türkiye'de Türkiye menfaatine çalışmış olan kimseyi, Türkiye üzerine çökmüş olan felaketin, en derin surette müteessir etmesi lazımdır. Marşal hayatının sonuna kadar bahtiyar bir insandı. Ömrünün eserinin parçalanmaya başlaması tarihinden iki hafta önce ölmek bahtiyarlığına nail olmuştur (Doğru). Galtz'un da pek büyük hayal sükûtuna uğradığını ve kimse ile görüşmek istemediğini işitiyorum. Buna rağmen, bilhassa onun kederli olmasına bir sebep yoktur. Çünkü onun güvendiği Türk askerleri, bugünkü afetin hiç de mesulleri değillerdir. Makedonya'da yenilgiye uğrayacakları önceden belli idi. Oraya ancak ikinci kaliteden askerler gönderilmişti, bunlar, ta baştan yenilmiş addedilebilirlerdi (sayılabilirlerdi). Kati neticeyi verecek şark (doğu) cephesine gönderilen beşte dördü talim görmemiş Türk askerleri, şimdi aleyhlerinde söylenen bütün sözlere rağmen, hayrete değer başarılarda bulunmuşlardır. Nerede iyi bir durumda düşman üzerine saldırdılarsa, eski zamanlarda olduğu gibi ölümden korkmadan savaştılar. Aralarında, daha hiç eli silah tutmamışlar vardı. Burada burunları kesilmiş birçok yaralı görülüyor. Bunlar, tüfek atarken tüfeklerini burunlarının yanında

tutmuşlardı. Subay ise birçok redif taburlarında, ancak tabur başına ikişer tane vardı. Bu subayların çoğu, daha henüz hiç üniforma giymemiş memurlardı. Bir hastanede, önce Büyükdere'de arabacı olan bir subay yatıyor. Bütün bu adamlar, ateşin altında, duvar gibi durdular ve biraz yiyecekleri olduğu ve kâfi cephaneleri bulunduğu takdirde, her yerde muvaffakiyetle savaştılar. Hücumda da vücutları müsaade ettiği nispette, komutanlarının peşinden cesaretle yürüdüler. Eğer ordu idaresi iaşe ve cephane işlerinde en ufak tedbiri almış olsaydı, hem Kırkklilise (Kırklareli) hem Lüleburgaz muharebeleri kazanılmış olurdu. Muharebeler, ancak askerler dört, hatta beş günlük açlıktan sonra, mermisiz olarak saatlerce ateş altında kalıp sonunda ümitsizliğe düştükten sonra kaybedilmiştir. Savaşlar, - belki de Türkiye'nin alın yazısı - askerler nerede ekmek varsa oraya gidip savaşa devam edelim dedikleri anda taayün etmiştir (belirmiştir). Eğer Türkler yerine, başka memleketlerin en iyi askerleri burada ateş altında bulunmuş olsalardı, onlar da tıpkı Türkler gibi kaçarlardı. Vize'deki kaçışı gören subaylarımız, yarasız birtakım askerlerin yere düştüğünü ve öldüğünü görmüşlerdir; bunlar açlıktan ölüyorlardı. Köylerde nerede bir tavuk görünse, askerler arasında bu zayıf ganimeti elde etmek için savaş oluyordu ve asker bu münasebetle birbirinin boğazından ısırıyordu.

''Demek oluyor ki Türkiye'nin yenilmiş olmasının sebebi Türk milletinin askerlik vasıflarının noksan olmasında değil, kendilerine bu bahtı kara milletin idaresi teslim edilen kimselerin canice hafifmeşrepliğinde ve manen düşkünlüğündedir. Alman ıslahatçıları (1) tarafından yıllardan beri şuna işaret edilmektedir ki, savaşta un, barut kadar elzemdir ve eğer nakliye ve menzil işi nizama konmazsa, ordunun gıda almak hususunda hiçbir imkânı olmayacaktır. Bunun üzerine iaşe ve cephane arabaları, hasta arabaları için büyük meblağlar sarf edildi; fakat arabalar tedarik edilmedi, çünkü teslim edecek olan fabrikalar, burada mesul makamların kendileri için istedikleri bahşişi (2) vermek istemediler. Alman ıslahatçılarının başka teklifleri, mesela konserve fabrikaları açılması ilh... Harbiye Nezareti tarafından, Türk askerinin, Alman askerinin muhtaç olduğu konfora ihtiyacı olmadığı fikriyle reddolundu.

''İki üç yüz bin aç ve susuz Türk, şimdi yavaş yavaş Çatalca hattına çekiliyor. Bütün mütehassısların (uzmanların) fikrine göre bu hat, istenilse, bu yenilmiş ordu tarafından uzun zaman tutulabilir, hattın gerisinde mağlup ordu düzene konabilir. Dar cepheyi müdafaa için az askere ihtiyaç vardır. Geri kalanlar ya Asya'ya gönderilebilir, yahut da İstanbul'da yeniden talim görebilirler. Çatalca'da barakalar inşa edilebilir. Kıtaların iaşesi için dört yol açıktır. Kış başlar başlamaz Bulgarlar, başkentlerine yakın olan Türklerden çok daha güç bir duruma girerler. Kış esnasında, yeniden disipline sokulmuş Türk ordusu hücuma geçip belki savaşın bütün alınyazısını döndürebilir.

''Maalesef şimdilik maneviyatın yükselmesine doğru hiçbir hareket görmüyorum. Nâzım Paşa barışı tavsiye ediyor, çünkü kendisi askerin güvenini kaybetmiş ve başka bir başkomutanın kendisinden daha iyi işin içinden çıkmasını istemiyor. Babıâli'de, memurlar ve halk arasında tam manasıyla panik hâkimdir. Bu ruhi halet, Türklerin çabucak yenilmesini isteyen bura

Hıristiyanları ve Rus Büyükelçiliği'nden çıkan ve bütün İstanbul'a yayılan, durumu tasvir edici haberler tarafından beslenmektedir. Girs'e Bompar bu hususta yardım etmektedir, Pallavicini de ziyadesiyle sinirli oldu; bütün bunlar Türklerin maneviyatına fena tesir etmektedir. Ben Strempel ile ıslahatçılarla birlikte Türklere cesaret vermeye ve Çatalca hattını terk etmelerine mani olmaya gayret ediyorum. (Bu bir büyükelçinin ne işi ne de ödevidir, bunu bıraksın.)

''Türkler, Çatalca'nın müdafaasına hiç olmazsa teşebbüs etmezler ve Küçük Asya'ya kaçarlarsa o zaman Türklerin alınyazısı herhalde taayyün etmiş (belirlenmiş) olur. (Öyle de böyle de belirmiştir). Fakat birkaç ay dayanırlarsa bu mukavemet, son hesaplaşmada hem Türkiye'nin matlubuna (alacağına) hem de Avrupa vilayetlerinin paylaşılmasında menfaatı olmayan devletlerin matlubuna (alacağına) yazılacak bir şey olur. (Kimsenin böyle bir acısı yoktur, bunu bekliyoruz) Galip bir Türkiye genel bir yangına mani olmayı kolaylaştırırdı. Fakat tam ve şerefsizce yenilmiş bir Türkiye üzerinden, galipler cezri (köklü) neticeler çıkaracak olurlarsa, ne olacak? Belki şimdi, ikisinin ortası bir yol mümkündür. (Onlar dikkatli hareket ederler.)

Kabineler arasında olup bitenler burada bilinmiyor. Avrupa Türkiyesi'nin ortadan kalkmasının bize ufuklar açması düşünülebilir. (Evet, herhalde) Rusya ile aramızdaki büyücek bir anlaşmamazlık noktası ortadan kalkar. Her ne kadar elçiler arasındaki münasebet nazik şekiller içinde cereyan etmekte ise de devletin bize karşı durumlarında bir değişikliğin farkına varmıyorum. Burada, yalnız Almanya'nın Türkiye'yi mukavemet kabiliyetli bir kuvvet haline koymak için vermek istediği vasıtaların muvaffak olamaması karşısında, Ruslarla Fransızların, daha az olarak İngilizlerin, sevincini görüyorum. Her Türk yenilgisi burada, hem siyasa hem askerlik alanında Almanya'nın bir muvaffakıyetsizliği halini almaktadır. Bütün aziz dostlarımız Türklere şöyle diyorlar: ''işte size Alman dostluğunun getirdiği, Alman talimi, Alman topları ve gemileri ne işinize yaradı?'' Vize civarında Mahmut Muhtar bir Alman subayına: ''bunu von der Goltz'a borçluyuz'' demiş. Burada ıslahatçılar bütün komisyonlardan adeta dışarıya atılıyorlar ve artık yardımlarına ihtiyaç olmadığı kendilerine ihsas ediliyor (sezdiriliyor).

Balkan Savaşı'nda yalnız haç ile hilal arasında değil, İslavlık ile Cermenlik arasında bir savaş bahis mevzuudur. Bir Alman yapısı olarak ve güya yenilmez ordusu ile Almanya'nın ve üçlü ittifakın bir peyki olarak görülen ıslah edilmiş Türkiye, parça parça edilecek, yerine bir Balkan birliği geçecek ki onun silahları İslav egemenliğinin emrine hazır bulunacak. (Bu, işte bir hesap yanlışıdır. Bu olmayacak). Fakat bunda Avusturya'nın Cermen unsurlarına da hücum vardır: Onun da İslavlıkla uyuşmaya mecbur kalması isteniyor.

Bu takdirde, tecrid edilmiş bir halde bulunan Romanya için de Balkan Birliği'ne girmekten başka bir çare kalmayacak.

Bay Sazonof bundan biraz evveline kadar bir büyük Bulgaristan'ın sözünü bile işitmek istemiyordu. Fakat burada Bay de Giers bile bile ve açıkça gelip Bulgarların İstanbul'a girişlerini hazırlamaktadır. (Girsinler de) Hatta bunu,

müthiş bir felaketin vuku bulması tehlikesini göze alarak yapıyor. Burada bulunan yabancı zırhlıların gözü önünde Ferdinand Ayasofya'ya girecek. (Tabii büyükelçiler de seyredecekler). Hilal eski camiden kaldırılacağı vakit, Bulgar çarına yardım edecek olan Rus papazı herhalde buradaki harp gemilerinin birinde saklı tutuluyordur.

Onun içindir ki Çatalca hattını muhakkak surette tutmak lazımdır. (Hayır, bu Vangenhaym'ın işi değildir.)

Kayser son düşünce olarak mektubu altına şunu yazmıştır:

''Ona (1) ve Strempel'e (2), haber gitsin ki, onların Türklere söyleyecekleri bir şey yoktur; Çatalca'da durmaları için de uğraşmasınlar; askeri ve siyasal her türlü işe karışmaktan uzak dursunlar. W (3).''

Rusya'nın, Bulgarların İstanbul'a girişleri hakkındaki düşünce ve duygularının ne olduğunu yukarda uzun uzadıya gördük.

Japonya'ya yaptığı bir geziden sonra 6 sonteşrinde (kasımda) Berlin'e dönen Kayser Wilhelm'in kardeşi Prens Heinrich, yolda Çar'la görüşmüş ve bu görüşmesini Kayser'e anlatınca o da bunu şu yazı ile Alman Başbakanı Betman-Holveg'e bildirmiştir (4).

''Son Altes Prens Heinrich bana şimdi bildirdi ki: Balkan Savaşı hakkında Çar'la olan birkaç konuşmada, Bulgarların İstanbul'a girmekte ısrar etmeleri hususunda majestelerinin noktai nazarları ne merkezdedir? Diye sormuş. Sa Majeste, (Çar): ısrar ederlerse, girerler, herhalde kimse onlara mani olamaz, diye cevap vermiş. Heinrich acaba bu majesteleri için de nahoş olmaz mı? Diye sorunca, Sa Majeste cevap vermiş: neden olsun? Bunun üzerine Heinrich, kendisi ve bütün dünya, majestelerinin ve Rusya'nın İstanbul'u işgal edeceğine kanidir, diye cevap vermiş. Bunun üzerine Sa Majeste, enerjik bir jestle, bunu düşünmediğini, İstanbul'u hediye olarak bile istemediğini, Bulgarların işgal etmelerinin yahut etmemelerinin onca ehemmiyetsiz olduğunu söylemiş. ''İşgal ederlerse haç Ayasofya üzerine takılacak, budur mühim olan'' demiş ve Sa Majeste Bulgarlara pek ziyade teveccüh göstermiş.''

Yine işbu nota göre Prens Heinrich, Çar'la bu görüşmesini Alman başbakanına az başka biçimde anlatmıştır; bu anlatış üzerine başbakanın bıraktığı yazı şudur:

''Son Altes Prens Heinrich bana bugün, Rusya imparatorunun Spala'da kendilerine şunu söylediklerini bildirdiler: İstanbul'u hediye olarak da kabul etmiyorlar; İstanbul'u gayet dar bir muhitle birlikte Türklere ''ikametgâh'' olarak bırakmanın daha tavsiyeye şayan olduğunu ve Çanakkale Boğazı hakkındaki isteklerini mahfuz (saklı) tuttuklarını söylediler. Çarın beyanatı aynen budur.''

Bu iki yazıyı da gören Kiderlen: ''Bu, biraz önce bildirilen biçimden biraz başkadır'', düşüncesini yazmıştır.

İkinci yazı bütün belgelerde açıkçana görülen siyasaya uygun olması dolayısıyla

daha doğru sayılmalıdır.

Bu kadar karışık arsıulusal bir durum içinde büyük devletlerin Bulgarları İstanbul yolunda durdurmamış olmaları kolayca anlaşılabilir, ancak işbu devletler arada günler geçtiği halde Osmanlı aracılık dileğini Balkanlılara yalnızcana bildirmek ve onlardan karşılık ve şartlarını sormak gibi, işten bile sayılmaması gereken, bir işi de başaramazlar.

Bu gecikme en çok Almanya yüzünden olur, işbu devlet Osmanlı hükümetinin kendisine yalnızca bir bırakışma için başvurduğu ve aracılık istemediğini ileri sürecek (1), 8 sonteşrine (kasıma) kadar yalnız ilk Osmanlı başvurmasını biliyormuş gibi davranacak; 7 sonteşrindeki (kasımdaki) Osmanlı başvurmasını bildiğini ancak 9 sonteşrinde (kasımda) açığa vuracak ve o anda bu iki başvurma arasında aykırılıklar görüp bunlar üzerinde direnecek ve işi uzatmak için bir sürü bahaneler çıkaracak (2); bunun üzerine Rusya da, Balkanlılar dahi aracılık dileyinceye kadar bekleme durumuna girmek isteyecektir (3).

Avusturya, 11 sonteşrinde (kasımda) Balkan başkentlerinde bulunan elçilerine, aracılık için öbür elçilerle birlikte Balkan devletlerine başvurmaları yolunda yönerge verildiğini Fransız Dışişleri Bakanlığı'na bildirir (4). Bunun üzerine Puankare Rusya'ya başvurarak Üçlü Bağlaşma devletlerinin Türkler arasında Üçlü Anlaşma devletlerine karşı yaptıkları propagandayı önlemek için Avusturya elçilerine verilen yönergeye benzer yönergenin Fransız ve Rus elçilerine de verilmesini ister. Ancak Sazonof bu işi geciktirmede direnirse kendisinin de ona uyacağını ekler (5).

Bunlardan şu çıkmaktadır: Almanya işi uzatma yolunu tutunca Rusya, bunun Balkanlıların hoşuna gideceğini düşünmüş ve o da Balkanlılar Almanya'ya yaklaşmasınlar diye aracılık işinde geciktirme yoluna sapmıştır; Avusturya ise işi çabuklaştırma yani Osmanlı'yı hoşlandırma yolunu tutunca Fransa da bu iş üstünde Rusya'nın gözünü açmak istemiştir.

12 sonteşrinde (kasımda) Sofya'daki bütün büyük devlet elçileri aracılıkta bulunmak için son 3 gün içinde yönerge almışlardır, yalnız Alman elçisi bu yolda bir şey alamamıştır (1). Bu elçi bunu ancak 13 sonteşrinde (kasımda) alır; halbuki bir gün öne bu gecikmelerden usanan Osmanlı hükümeti bir bırakışma için doğrudan doğruya Bulgaristan'a başvurmuş bulunuyordu.

Yukarda gördüğümüz belgeler ve Kayser'in notları Almanya'nın bu geciktirmeleriyle ne umduğunu aydınlatmıştır.

Osmanlı hükümetinin, büyük devletler arasındaki bu çekişme ve anlaşmazlıklardan asılanmaya (yararlanmaya) kalkışmasını önlemek düşüncesiyle olacak, Puankare, 8 sonteşrinde (kasımda), kendisine, bir gün önce İstanbul'daki büyükelçilere yapılmış olan başvurmayı yapmaya gelen Rifat Paşa'ya (2):

''Siz büyük devletler arasındaki hem anlaşmanın hem de anlaşamamanın kurbanı olursunuz'', der (3).

Garp (Batı) Ordusu, Adalar

Siyasal olayları biraz bir yana bırakıp askeri olayları gözden geçirelim.

3 sonteşrinde (kasımda) Yunanlılar Preveze'yi alırlar.

Baniça (Ekşi su) güneyinde bir yenilgiye uğrarlarsa da Yunanlılar, 5 sonteşrinde (kasımda) Vardar kıyılarındadır. O gün başta Selanik Valisi Nâzım olmak üzere 17 kişi Selanik Vilayeti Meclisi İdaresi mührüyle Komutan Hasan Tahsin Paşa'ya bir mazbata verirler, bunda:

''Şehir kurbünde hattı müdafaa teşkili memleketin tahribini ve ahalinin mevkii felakete kalmasını müstelzim olacağından (gerektireceğinden), başka bir noktada müdafaa olunması...'' Belediye Meclisi ve İdare heyeti adına dilenmekte ve şunlar denilmektedir:

''Bir haftadan beri Manastır telleri ve dün saat 10'dan sonra Drama cihetinden Dersaadet telleri kesilmiştir. Garp (Batı) Ordusu'yla ve Dersaadet'le muhabereye imkân ve tellerin açılmasına intizara da vakit ve zaman kalmadığına mebni maazallahu taala ordu Vardar mevkiinden ricat ve düşmanın şehre takarrübü (yaklaşması) tahakkuk ettiğini müteakıp konsoloslar davet olunarak tavassutlarının (aracılıklarının) talep olunacağı ve bazı şeraitle teslime muvafakat olunacağı bu kere de karargir (karara bağlanmış)...'' olduğu.

Bu gibi yazılar okunurken Gaziantep başta nice Anadolu kentinin İstiklal Savaşı'ndaki kahramanca durumunu göz önüne getirmemek elden gelmez. Aradaki davranış başkalığının neden doğduğunu yukarda görmüştük.

5/6 sonteşrin (kasım) gecesi bir Yunan torpidosu Selanik limanına girip Fethi Bülent savaş gemisini batırır; 6 sonteşrinde (kasımda) Yunan ordusu Vardar'ı geçmeye başlar; Yunan kruvazörü Averof, Karaburun'u topa tutar.

7 sonteşrinde (kasımda) Yunan ordusu Selanik üzerine yürümektedir, yine o sırada Toyran'ı alan Sırplar Kılkış üzerine yürümektedir, Bulgarlar da Selanik'e çok yaklaşmışlardır ve Yunanlılar Kessendere'ye asker çıkarmışlardır.

İçerden vali, vilayet ve belediye meclisleri ve birçok ileri gelenlere sıkıştırılan ve dışardan her yandan kuşatılmış olan ve komuta kötülüğü ve genel maneviyat düşüklüğü yüzünden her şeysi bozulan ordu, silahlarını bırakmak zorunda kalır; 8 sonteşrinde (kasımda) Yunanlılarla verişme anlaşması yapılır ve bir gün sonra Yunanlılar Selanik'i kuşatan tepeleri tutarlar, o gün elden geldiği kadar çabuk ilerleyip Selanik'i kendileri için almaya çalışan Bulgarlar kentin önüne gelirler ve orayı almak isterlerse de sayıları yetmediği ve Yunanlılar daha önce gelmiş olduğu ve daha kalabalık bulunduğu için Selanik Yunanlılarda kalır ve Bulgarlar oraya Yunanlıların konuğu gibi girmek zorunda kalırlar. Bu Bulgarların çoğu, daha sonra, denizden Dedeağaç'a taşınacak ve Çatalca dolaylarına gideceklerdir.

Selanik düşmeden öne orada bulunan eski padişah Abdülhamit Alman Büyükelçiliği'nin savaş gemisi ile (stasiyoner) İstanbul'a taşınılmıştı.

6 sonteşrinde (kasımda) Sırp ve Karadağlılar Yakova'ya girerler.

14-18 sonteşrin (kasım) günlerinde Manastır dolaylarında Komanova'dan beri çekilen Vardar ordusu ve ona katılan Garp (Batı) Ordusu'nun birtakım birlikleriyle Sırplar arasında çetin bir vuruşma olur. Türk ordusu çekilir. Yunanlılar Selanik'e gidecekleri yerde Serfice'den kuzeye Görice, Florina yönlerine doğru çıkmış olsaydılar Manastır'da vuruşan Türk ordusu toptan tutsak olabilirdi; bu orduya Yanya kurganına (kalesine) girmemek üzere orasını mihverülharekât (hareket merkezi) ittihaz etmesi buyruğu verilecektir.

Manastır'dan sonra Sırplar 21 sonteşrinde (kasımda) Resne, 28'de Debre ve 29'da Ohri'yi alırlar.

Daha kuzeyde 10 sonteşrinde (kasımda) iki Sırp kolu Yakova ve Prizren'den kalkıp Avusturya ve bağlaşıklarının ateş püskürmelerine ve Rus hükümetinin usluluk öğütlerine aldırmayarak Drin ve Mat ovaları boyunca Adriyatik'e doğru ilerler ve 28.11.1912'de yukarıda gördüğümüz gibi ilk Sırp birlikleri Draç'a girerler. Sırplar bundan on gün önce Leş'e girmişlerdi.

Sonteşrinin (kasımın) ilk yarısından beri Karadağlılar İşkodra'ya ve oradaki Taraboş Tepesi'ne karşı boş yere saldırmalarda bulunmaktadırlar.

17.11.1912'de Yunanlılar Nikarya Adası'nı alırlar ve ayın sonlarında Yanya karşısındadırlar. Onların Midilli'yi ele geçirmeleri 21 sonteşrinden (kasımdan) 20 ilkkânuna (aralık) ve Sakız'ı ele geçirmeleri de 24 sonteşrinden (kasımdan) 3 ilkkânuna kadar sürer.

Osmanlı iç durumu.

-İlkteşrin (ekim) ayının sonlarında İstanbul'da ve Osmanlı ülkesinde kargaşalık çıkacağı korkusu dolaşmakta ve büyükelçiler Osmanlı içişlerine öteden beri her sıkışık anda karışageldikleri için bu yolda alınması gereken ölçemleri (önlemleri) aralarında görüşmekte ve düşündüklerini Osmanlı Hariciyesine bildirmektedirler.

Bunların başvurmaları ve dilek ve düşüncelerini kendisine bildirmeleri üzerine Hariciye Nezareti, 1 sonteşrinde (ekimde) işi sadarete yazar ve büyükelçilerin dileklerini bildirir.

Bunun da etkisiyle olmalı Dahiliye Nazırı'nın başkanlığında bir komisyon kurulur ve onun tasarına göre 3 sonteşrinde (kasımda) Meclisi Vükelâ birtakım kararlar alır, başlıcaları aşağıdadır:

1) Bulgar ilerlemesi dolayısıyla akın gibi İstanbul'a gelmiş olan göçmenlerin sağlık bakımından sıkı murakabesi (denetlenmesi).

Ve baysallık (huzur ve refah) bakımından:

a) Kıpti göçmenlerin ellerine para verilerek Anadolu'ya yollanılması.

b) Anadolu ve İstanbullulardan gönüllü olarak orduya girmiş olup şimdi İstanbul'a geri dönmüş olanlardan Anadoluluların yerlerine geri gönderilmesi, İstanbullulardan olup işsiz güçsüzlere karşı serseri nizamnamesine göre davranılması.

2) Terkos suyunun her bakımdan korunması.

3) İstanbul'daki askerin baysallığa (huzuru sağlamaya) yettiğini Muhafız Paşa sağlıyorsa da ona 2 taburun daha eklenmesi. Polis müdürü umumisinin ciheti askeriye ile ilgisi olmakla birlikte vilayete bağlanması.

4) Karışıklık çıkarsa yabancı elçilik, konsolosluk, banka, hastane ve mekteplerin korunması için önlemler alınması.

5) İstanbullular için olandan başka, Şark (Doğu) Ordusu için İstanbul'da 100-200.000 okka ekmek yapılıp yollanmaktadır, bunun belediyece sağlanması.

İşbu sonteşrin (kasımda) ayında Osmanlı Asyası'na karşı aç gözlerin dikildiğini ve oralarda kargaşalık çıkararak yer kapmak düşünüldüğünü gösteren belirtiler ortaya çıkar. Bunlar arasında Doğu vilayetlerini ilgilendiren Rus dolanlarını (söylentilerini) yukarda gördük.

Sözü daha önce geçmiş olan Hintli Seyyit Ali, Londra Büyükelçiliği yolu ile: ''Asya'daki memalikimizin âtiyen (gelecekteki) hedefi ihtirasat (asırı istekleri) olmasına meydan vermemek için yeniden ıslahatı ciddiye ve mükemmele icrası...'' öğüdünü yollar ve göçmenler için 1800 (altın) lira verir (1).

Beyrut Valisi, oradaki istek ve düşünceleri bildirerek ''harbi hazır dolayısıyla efkârı umumiyede hasıl olan cereyanlardan bahisle halkın ihtiyaç ve refahını temin edecek surette tevsii selahiyeti mahalliye (2) yolunda ıslahatı fiiliye ve ciddiye vücuda getirilmesi lüzumuna...'' dair gizli bir yazı yollar. Kendisine Meclisi Vükelâ kararıyla verilen karşılıkta (3) şunlar denilmektedir:

Devletçe bütün vilayetlerde yeğleme (iyileştirme) yapılırken orada da yapılacaktır - Meclisi Mebusana verilmek üzere meclisi vilayet şimdiden bu yoldaki düşüncelerini kâğıt üzerine koysun - Mebuslar ülkenin gerçek ihtiyaçlarını bildirirler.

28 sonteşrinde (kasımda) Grey'in bazı büyükelçilerine yolladığı bir genelgede (1) şunlar da vardır:

Söylenildiğine göre, Arnavut olan eski Sadrazam Ferit Paşa, Hidiv'le (1'incinin oğlu ikincinin kızını almıştır) şöyle bir anlaşma yapmış imiş:

Kendisi Babıâli ile anlaşarak özgür bir Arnavutluk'un başına geçecek ve Suriye'nin de Mısır'la birleşmesini ileri sürecek. Grey, bu son düşüncenin Babıâlice zor kabul edilebileceğini eklemektedir.

Bu ve buna benzer dolanlar (söylentiler) üzerinde ortalıkta konuşuladurulması ve İngiltere ile Almanya arasında bir yakınlaşma sözünün dolaşması Fransa'yı kuşkulandıracaktır. (Bir yandan Suriye'de gözü olduğu için, öbür yandan da genel siyasası bakımından böyle bir yakınlaşmadan korktuğu için) 5 ilkkânun (aralık) 1912'de Grey, kesin olarak bunları Pol Kambon'a yalanlayacaktır (2).

İlerde bu Arap vilayetleri işleri üzerinde daha çok duracağız.

İstanbul'da oldukça gerginlik vardır, ''İttihat ve Terakki'' hükümete karşı çalışmaktadır, bunun sonuçları ilerde görülecektir; ancak işbu ay içinde onunla

en çok uğraşan askeri idaredir: halbuki, 1-1 1/2 ay sonra Nâzım Paşa'nın onunla arası iyileşecek ve en çok Dahiliye Nazırı ona karşı durum alacaktır.

Dahiliye Nezareti'nin 28.11.1912'de sadarete gönderdiği bir tezkerenin aşağıya koyduğumuz bazı parçaları bunu gösterir, işbu tezkerede (3):

Babıâli'ye ve hükümet aleyhine tecavüzatı hainanede bulunmalarından dolayı mazunualeyh olan 21'i mevkuf ve 59'u derdesti tevkif eşhasın divanı harbi örfice memaliki Osmaniye dahiline nefi tebitlerine (sürgün edilmelerine) karar verildiği - Bu yoldaki ilamı alan 1'inci Kolordu kumandan vekili ve İstanbul muhafızı bunların nereye gönderileceklerini ve nereden tahsisat alacaklarını sorduğu - Divanı Harbin idareten ve yolsuz iş gördüğü.... yazılıdır.

Bunun üzerine Meclisi Vükelâ:

Hodbehot (kendiliğinden) iş görülmemesine ve kanuna göre hareket edilmesine, ciheti adliyeden Divanı Harb nezdine evsafı lazımeyi haiz bir müddeiumumi ve önce olduğu gibi iki müstantik (sorgu yargıcı) tayinine karar verir.

Büyük devletlerin savaş gemilerinin Boğazlar'dan girmesi

- İlkteşrin (ekim) sonlarında ve sonteşrin (kasım) başlarında, İstanbul'da ve başka Osmanlı kentlerinde, ucu kendilerine ve asılarına (çıkarlarına) dokunacak kargaşalıklar olur düşüncesiyle büyük devletler, Osmanlı sularına savaş gemileri yollamak isteğindedirler. 2 sonteşrinde (kasım) Alman Dışişleri Bakanlığı'nda, Dışişleri Bakanı Kiderlen - Vahter, Alman Deniz Genelkurmay Başkanı ve İngiliz ve Fransız büyükelçileri arasında bir toplantıda Osmanlı sularına yollanılacak olan gemilerin süvarileri, durum bunu gerektirirse, İstanbul'daki büyükelçiler yolu ile Boğaz'dan geçme iznini Babıâli'den isteyecektirler (1).

4 sonteşrinde (kasımda) Osmanlı hükümeti barış başlangıçları imzalanır imzalanmaz çekilmeleri şartıyla bu gemilerin İstanbul'a gelmelerine izin verir.

Daha sonra Bulgarlar İstanbul'a girecek olurlarsa Rusya'nın oraya bütün bir donanma göndermesi sorunu ortaya çıkınca bunu kendisine söyleyen ve ne yapacağını soran Fransız Büyükelçisi'ne Grey: İstanbul'da bir gemimiz var, belki üç tane daha Beşike'ye göndereceğiz, İngilizleri kıyımdan korumak için ne kadar gemi yollamak gerekirse yollayacağız, ancak İstanbul'da bir deniz gösterisi yapmayacağız, der (2).

Grey'in, sözlerinin Rusya'ya karşın (muhalif) görünmemesi için kullandığı konuşma biçimine rağmen, İngiliz gemilerinin Rus donanmasını İstanbul'da yalnız bırakmamak için yollanılacağı ve kıyım sözünün bir bahane olduğu açık anlaşılmaktadır.

Batı Azerbaycan işleri

Balkan Savaşı başlar başlamaz Rusların Batı Azerbaycan'dan Türk birliklerini çıkartıp oraları ele geçirmek için Osmanlı'nın kötü durumundan asılanmış (yararlanmış) olduklarını gördük. Osmanlı hükümeti oraya (Nevahiyi Şarkiye) ahalisinin Sünni olması dolayısıyla Türk askerleri çekilince kıyım olur

kaygısına düşer, oraların boşaltılmasının ilkbahara bırakılmasını, o ana kadar ahalinin İran hükümetiyle barıştırılmasını ve bu olmazsa o sırada mevsim uygun olacağından isteyenlerin çekilen Türk birlikleriyle göç ettirilmesini düşünür. Ancak Rus hükümeti oraların durmadan boşaltılmasında direnir ve dolayısıyla onun dilediği gibi yapılır (2).

Daha sonra Urmıya, Osmanlı Konsolosu'nun bildirdiğine göre oraya girmiş olan Ruslar Kürt ileri gelenlerinden Seyit Taha ve Abdülrezzak yolu ile Osmanlı ülkesindeki Kürt oymaklarını ayaklandırmak için çalışmalara koyulurlar (3).

Mısır işleri

Lüleburgaz yenilgisinden sonra Mısır'daki İngiliz yüce komiseri Lord Kiçner, Grey'e özel bir mektup yollayıp şunları bildirir ve ileri sürer (1):

Mısır'da Hidiv, hükümet ve ulusseverler bize kafa tutmak, güçlük çıkarmak ve istemedikleri işleri geciktirmek veya durdurmak için hep Türk hükümranlığını bir silah ve bahane gibi kullanmaktadırlar. Bugünkü durum bu gibi denemeleri durdurmak üzere Türkiye ile bir anlaşma yapmamıza uygundur. Kabataslak olarak Türkiye'den şunları isteyebiliriz:

1) Padişahın hükümranlığı kalsın, ancak İngiliz hükümetinin haber ve onaması olmadan kullanılmasın.

2) Hidiv atanması ya padişahın düşüncesi alınarak İngiliz hükümetince veyahut da İngiliz hükümetinin vereceği öğüde göre davranarak Türkiye'ce yapılsın (2).

3) Bundan böyle konsolos beratlarını Mısır versin.

4) Mısır kadısını Mısır hükümeti atasın (şimdiye kadar Türkiye hep Türkleri atıyor ve bugünkü kadı Arapça bilmiyor) (3).

5) Türk Yüce Komiserliği kalksın, Mısır'daki Türk asılarının (çıkarlarının) korunması işi İngiliz Yüce Komiseri'ne bırakılsın.

6) Türkiye'nin Sudan üzerine ileri sürebileceği bütün haklar İngiltere'ye verilsin. (Bildiğimize göre oranın alınmasından beri bu yolda bir hak kalmamıştır) (4).

Sonra Kiçner, bunlar olursa, Mısır'ı İngiltere'ye katmak işini, hiç olmazsa şimdilik, düşünmeyebiliriz der.

Grey, bu yazıya 14 sonteşrinde (kasımda) karşılık verir (1), özeti aşağıdadır:

Mısır için altı dileğinizi bir yere yazdım - Türkiye ile Balkanlılar arasında yapılacak anlaşmanın, öbür devletlerin de bir şey ele geçirmelerine yol açıp açmayacağını bilmiyorum- şimdilik bütün büyük devletler, hiç olmazsa Türkiye'den, bir kazanç aramamaya yeminli gibidirler -kendimiz için bir şey elde etmeye kalkışırsak durumumuz çok zayıflar ve genel bir kapışma olur- Bundan başka fırsatlar çıkabilir.

Osmanlı hükümetinin Balkanlılara başvurması ve Çatalca çarpışması

Yeniden savaş ve dış siyasa işlerine dönelim.

9.11.1912 tarihli bir Meclisi Vükelâ zaptı, o anda askeri durum hakkında Karargâhı Umumi ile hükümet arasındaki durumu ve hükümetin, artık savaş olamaz diyen karargâhın tinsel (ruhsal) durumunu yükseltmeye ve özdeksel (maddi) olarak da ona silah bakımından elden geleni yetiştirmeye nasıl çalıştığını gösterir; bu zabıt, Karargâhı Umumi'nin yukarda görülmüş olan 7 sonteşrin (kasım) tarihli mazbatasının ve işbu karargâhla hükümet arasında, savaşın sürdürülebilip sürdürülemeyeceği yolundaki aytışmanın (tartışmanın) ardalasıdır; zabıt şöyledir:

"Elyevm ordunun İstanbul'da bulunan ihtiyat cephanesi 14.000 atımdan ibaret olup bunlar Çatalca hattında cemolunacak (toplanacak) toplara taksim olundukta her topa 100 atım isabet edeceği cihetle bu kadar cephane ile 2 günden ziyade muharebe etmek mümkün olmadığı ve bundan başka Çatalca hattında bulunan kıtaatı askeriye meyanında hükümferma olan kolera tevessü etmekte olup 1'inci günde 2 musap (rastlanmış) 2'nci günde 3 musap olduğu halde 3'üncü günü ve 4'üncü günü 50 musap vuku bulduğu ve buraya gelen efrat içinde dahi 2 gün zarfında 50 musap görüldüğü ve hali tedafülde (korunmada) bulunan bir ordu mahallini tebdil edemeyeceği (yerini değiştirmeyeceği) cihetle böyle bir orduda kolera zuhuru pek vahim netayiç hâsıl edeceği Başkumandan Vekili Nâzım Paşa tarafından Dersaadet'e gönderilen Erkânıharbiye Reisi Mehmet Hâdi ve Başkumandan Vekili Muavini ve Bahriye Nazırı Vekili Salih ve Başkumandanlık Erkânıharbiye Reisi Sanisi Mirliva Pertev ve Şark Ordusu Erkânıharbiye Reisi Sanisi Mirliva Ali Rıza paşalar tarafından müştereken verilen takrirde dermeyan olunduğu gibi Başkumandan Vekili Nâzım Paşa tarafından Hadımköyü'nden alınan 26 teşrinievvel (ekim) tarihli telgrafnamede dahi Dersaadet'te mevcut olduğu Harbiye Nezareti Vekâleti'nden bildirilen sahra topçu cephanesi orada hemen bütün cephanesini sarf etmiş olan bataryalardaki toplara taksim edildiği halde top başına yüz mermi isabet etmekte ve bu kadar cephane pek cüzi (az) olup ancak bir iki günlük bir muharebeye kifayet edeceği hatta top başına 200 mermi temini bile mümkün olsa bununla yine ciddi ve devamlı bir müdafaa icrası kabil olmadığı ve müsadere edilen Sırp topları (1) cephanesinin bizim toplarda kabili istimal (kullanmak olanağı) olmadığı vekâleti müşarünileyhden istifsar ve tecrübelere nihayet verilip Sırp toplarının sürati mümküne ile irsali lüzumu tekiden işar olunduğu beyan kılınması üzerine Harbiye Nezareti'nden sureti mahsusada celp olunan (getirilen) memurlardan istihsal edilen malumata nazaran sahra toplarının Dersaadet'te 15.000 kadar mermisi mevcut olduğu ve bundan başka 12.000 atım sahra mermisinin de 4-5 güne kadar Köstence'den buraya vasıl olacağı Erzincan'dan vürud eden (gelen) 24 topun dahi 5.000 mermisi olup bunların toplarıyla beraber derdesti sevk bulunduğu ve Trabzon'dan gelmekte olan 24 topun 12.000 mermisinin Trabzon'a beş altı güne kadar vasıl olacağı ve bunların mecmuu (toplamı) 44.000'e baliğ olmakta (varmakta) bulunduğu ve bundan maada (başka) Erhat fabrikasında bulunan 23.000 merminin de peyderpey celp ve sevk olunacağı ve seri cebel toplarının mevcut mermileri ise 40.000 atım olup Sırp toplarının da 34.000 tahrip tanesi ve 1000 adet şarapneli bulunduğu ve 12 Şnayder cebel topuyla 850 cephane

arabası dahi Köstence'den gelmek üzere olduğu ve Sırp toplarının sevkine mübaşeret olunduğu (başlandığı) anlaşılıp keyfiyet tarafı sadaretten 26 teşrinievvel (ekim) 328 tarihli telgrafname ile Başkumandan Vekili Nâzım Paşa'ya işar ve Orduyu Hümayunda elyevm mevcut olan mermilerin miktarı istifsar olunduğu ve Harbiye Nezareti Vekâleti'nden gelen 26 teşrinievvel (ekim) 328 (1) tarihli ve 1.118 numaralı tezkerede her ihtimale karşı Ayastefanos (Yeşilköy) - Küçükköy hattında ve Kâğıthane'nin şimal (kuzey) sırtlarında 2'nci bir müdafaa mevzii ihzarı tensip olunduğu halde mütekaidinden hamiyyeten arzı hizmet eden erkân ve ümera ve zâbitandan ekseriyetinin mezkûr mevazii müdafaanın ihzarında faydalı surette istihdamları varidi hatır olduğu bildirilmesine binaen bu baptaki mütalaanın serian izbarı (yazılı bildirilmesi) zımnından kezalik 26 teşrinievvel (ekim) 328 tarihinde müşarünileyh Nâzım Paşa'ya telgrafla yazıldığı kıraat edilmiş evraktan anlaşılmıştır.

"Dairei askeriyeden verilen salifüzzikir (adı geçen) malumata (bilgiye) göre sahra toplarının Dersaadet'te bulunan ve Köstence'den ve Erzincan'dan ve Trabzon'dan gelmekte olan mermilerin mecmuu (toplamı) 44.000'e baliğ (varmakta) olup bu hesapça her sahra topuna 230 küsur tane isabet etmekte ve bunlar için 23.000 merminin daha fabrikadan sürati mümkine ile celbine çalışılmakta olduğu gibi sevkine mübaşeret olunan (gönderilmesine başlanan) 50 bu kadar Sırp topunun 34.000 tahrip tanesi ve 1000 adet şarapneli bulunmakta yani bu topların her birine 654 mermi isabet etmekte olduğu ve cebel toplarının 40.000 mermisi bu nevi toplara taksim edildiği halde bunlara daha ziyade isabet edeceği anlaşılmakta olmasına ve mütekaidin ve müstahdemini ricali askeriyemizden bazıları Orduyu Hümayun'un ahvali maddiye ve maneviyesinin bilcümle ıslahıyla Çatalca'nın temini müdafaası mümkün olacağını beyan etmekte olmalarına binaen ordunun ve Çatalca hattının ahvali hazırasını görerek hattı mezkûrda (adı geçen yerde) ne dereceye kadar müdafaa ve mukavemet mümkün olduğunu ve Ayastefanos (Yeşilköy) ve Küçükköy hattında 2'nci bir mevzii müdafaa tesisi muktazi (gerekli) ve kabul olup olmadığını ve olduğu takdirde ne yapmak lazım geldiğini müşarünileyh Nâzım Paşa ve ordu erkâniyle hemen müzakere ve istişare etmek üzere âyandan Müşir Fuat Paşa ve Birinci Ferik Süleyman ve Ferik Ali Rifat ve Bahri, Mirliva Sami ve Veli paşaların yarın Hadımköyü'ne izamları (gönderilmeleri) ve keyfiyetin tarafı sadaretten müşarünileyh Nâzım Paşa'ya işarı tezekkür kılındı yanıt olarak bildirildi)".

Bu zabıt Nâzım Paşa'nın ve Karargâhı Umuminin tinsel (ruhsal) durumunun yine düşük olageldiğini, onların durumu kötümsemekte ve ümitsiz görmekte direndiklerini ve hükümetin silah ve cephane sayısını bile birer birer inceleyerek ve ortaya çıkararak durumun onların gördükleri ve göstermek istedikleri kadar kötü olmadığını onlara karşı açıklamaya çalışageldiğini belirtmektedir.

13 son teşrinde (kasımda) Meclisi Vükelâ, Karargâhı Umumi'nin etkisi altında Çatalca gerisinde berkitilmiş (sağlamlaştırılmış) yeni bir çizgi kurmaktan vazgeçer; bu yoldaki zaptın en önemli kısımları aşağıdadır:

''İstanbul civarında bir hattı müdafaa tesisi halinde yapılacak istihkâmat için elde fazla top ve mermi mevcut olmadığı gibi firar suretiyle kuvvei mâneviyeleri bozulmuş ve şuraya buraya iltica etmiş olan efradın bu hatta istihdamından yahut gönüllü olarak İstanbul civarından efrat cemiyle orada ikamesinden bir fayda hasıl olamayacağına ve çünkü evvelki ricatler, gayrı muallem efradın dağılması üzerine efradı muallemenin dahi metanetini muhafaza edememelerinden inbias eylediği (ileri geldiği) mutahassisini askeriyenin ifadei vakıasından anlaşılmasına ve bu hattı cedit (yeni hat) için Çatalca'dan kuvvet ifrazı, (çıkarmak) zaten derecei kifayede olmayan kuvvei umumiyenin bir derece daha tenakusunu mucip olacağına binaen, böyle bir ikinci hattı müdafaa tesisi mahzurdan salim olamayacağından şimdilik bundan sarfınazarla (çekinilmesiyle) firarilerin toplanması ve hastalığın meni sirayeti (salgınlığının önlenebilmesi) için lazım gelen mevakide yalnız bir askeri kordon teşkili ile takayyüdatı şedide ifası ve ona göre tertibat icrası hususunun Nezareti Müşarünileyhe Vekâletine (Harbiye) tebliği tezekkür kılındı.''

Ancak 14.11.1912'de, hükümet, Harbiye Nezareti Vekâleti'nin düşüncesini aldıktan sonra yeniden işbu berkitmelerde bulunmaya karar verir. Bu yoldaki zaptın önemli kısımları aşağıdadır:

''Mezkûr tezkerede (1) hattı müdafaada kullanılacak efradın yalnız istihkâmat işiyle meşgul olacaklarına ve sadece kazma ve kürekçilikten ibaret olan bu hizmette bulunacak efradın silahları da bulunmayacağına binaen bunların hattı müdafaanın müdafileri olmayacaklarına ve ateş hattında bulunmayacaklarına nazaran tasavvur olunan mehazire (çıkışa) bittabi mahal kalmayacağı ve esasen bu hattı müdafaa için ayrıca müdafaa ve top ihzarı mukarrer olmayıp yalnız maazallah ordunun Çatalca'dan ricatı (geri çekilmesi) halinde kendisine medarı istinat (dayanak) olmak üzere hazırlanmış bir mevzi bulundurulmaktan ibaret olduğu ve firarilerin toplanması ve hastalığın meni sirayeti için esasen tertibatı lâzime ittihaz olunmakta olmakla (gerekli önlem alınmakla) hattı müdafaa teşkilatının bunlara bir tesiri olmayacağı ve Dersaadet civarında bir hattı müdafaa tesisi ve müzakeratı sulhiye esnasında elimizde Çatalca ve Dersaadet hududu müdafaası gibi iki hat bulunması siyasetimiz için medarı istinat olacağı gibi hüdanekerde Çatalca'dan ordu çekilmeye mecbur olursa onu büsbütün mahiv ve muzmahil (mahv ve çökmüş) olmaktan vikaye edecek (koruyacak) bir ricatgâh olmak itibarıyla askerlikçe de haizi ehemmiyet bulunduğu gösterilmiş ve sureti işara nazaran mezkûr hattın tesisi muktazi görülmüş olduğundan serian ifayı muktezasının Vekâleti müşarünileyhaya ve Başkumandan Vekili Nâzım Paşa'ya işarı tezekkür kılındı.''

Başkomutan olarak Nâzım Paşa'nın yetersizliğini ve durumunu daha çok siyasal etkilere borçlu olduğunu yukarda gördük; bunu genel olarak, ileri gelen pek çok subay söylemiş ve yazmıştır; Meclisi Vükelâ ile Karargâhı Umumi arasındaki aytışmaların (ayrılıkların) da onun tinsel (ruhsal) durumunu küçültmüş olması gerekir, o sıralarda Nâzım Paşa'nın kendi buyruğu altında bulunanlara nasıl söz geçirememekte olduğu 10.11.1912 tarihli bir Meclisi Vükelâ zaptından da ayrıca anlaşılır; o gün Nâzım Paşa'dan alınan bir tel

üzerine şu yolda bir karara varılır:

''Mezkûr telgrafnamede Yunanlılar adalar denizine hâkim kaldıkça Bulgarların levazım ve mühimmatını ve her türlü sevkiyatını suhuletle tedarik ve icra edecekleri cihetle adalar denizinde hâkimiyeti bahriyei Osmaniyeyi temin etmek üzere Donanmayı Hümayun'un hemen adalar denizine sevkinin muvafık ve münasip olacağı dermeyan kılınmış ve kuvayı berriye ve bahriyenin kumandası başkumandanlık vekâletine ait olup müşarünileyh Nâzım Paşa, donanmanın Adalar denizine hemen ihracına lüzum göstermesine nazaran müşarünileyhin tervici işarı umuru tabiiyeden bulunmuş olduğundan keyfiyetin Bahriye Nezareti Vekâleti'ne acilen tebliğ ve müşarünileyh Nâzım Paşa'ya malumat itası tezekkür kılındı.''

Bu duruma göre neden o sıralarda Nâzım Paşa'nın değiştirilmediği sorusu ister istemez akla gelmektedir; bunun tam karşılığını vermek için elde belge yoktur. Kâmil Paşa'nın başkomutan vekâletini Mahmut Şevket Paşa'ya önerdiğini ve onun bunu kabul etmediğini Kâmil Paşa'nın oğlu Sait Paşa ve damadı General Naci Eldeniz (1) bana söylemiştir.

Genel olarak akla gelen, yurt içinde tanınmış ordu ve ulusa güven verebilecek ve bu işi kabul edecek birinin bulunamaması yüzünden, düşman İstanbul kapılarında iken pek çok çevenlerde pek çok dayanağı olan bir başkomutanı değiştirmekten çekinilmiş ve bu yüzden çıkabilecek sarsıntılardan kaçınılmış olmasıdır.

Az sonra ise Çatalca yeni, Nâzım Paşa'nın tinsel (ruhsal) durumunu oldukça yükseltecektir.

Birdüziye ve bir an önce bırakışma ve barış isteyen Karargâhı Umumi'nin baskısı altında Osmanlı hükümetinin birkaç kere büyük devletlere başvurmuş ve işbu devletler arasındaki çekişmeler yüzünden bu yolda bir şey elde edilememiş olduğunu yukarda gördük.

8 sonteşrinde (kasımda) Osmanlı hükümeti kendisine hiçbir bakımdan yardımda bulunmadığından dolayı İngiliz hükümetine sızlanmaktadır (1).

9 sonteşrinde (kasımda) Londra belediye başkanının ziyafetinde İngiliz Başbakanı Asküis çok önemli bir demeçte bulunup hükümetinin o andaki düşüncelerini açıklar; sözlerinin özeti aşağıdadır (2):

Büyük devletlerin her biri, kendi özel bağlaşıklık ve dostluklarını korumakla birlikte, bunlar Balkan işlerinde hep birden büyük bir açıklık ve düşünce birliği ile çalışmaktadırlar.

Çok büyük ve yüreklere dokunan olaylar karşısındayız. Makedonya ve Trakya edimli (gerçekleşmiş) olarak Balkan ordularının elindedir. -Hıristiyanlığın Avrupa'ya giriş kapısı olan Selanik, Yunanlıların eline düştü.- Her an İstanbul'un da düştüğünü öğrenebiliriz- Eski duruma artık geri dönülemez.- Olutları kabul etmek devlet adamlarının ödevidir- Avrupa kamuoyu bir nokta üzerinde birleşiktir: O da yenenlerin elinden, yenleri (zafer) ürünlerinin alınılmamasıdır.

Bu demeç Osmanlı'ya: bizim yardımımızı bekleme, bizim aracılığımız yalnızcana sizin dileğinizi düşmanlarınıza bildirip onların dileklerini sormaktan ileri gidemez, biz size göre az çok uygun bir barış sağlamak için ortaya atılamayız, demekti.

11 sonteşrinde (kasımda) Bulgarlar Tekirdağ'ını almakla Marmara üzerinde bir liman elde ederler.

Büyük devletlerin ve o anda en çok güvenilen İngiltere'nin bu durumu, ve Karargâhı Umumi'nin hükümeti biteviye sıkıştırması, Babıâli'yi bırakışma için doğrudan doğruya Bulgarlara başvurduracaktır.

12 sonteşrinde (kasımda) Sadrazam Kâmil Paşa, Rus Büyükelçiliği yolu ile Bulgaristan Kralı Ferdinand'a bir tel çekip bağlaşıklardan bırakışma ister, bu telde: Büyük devletlere daha önce başvurulmuş olduğu, ancak istenilen sonucun doğrudan doğruya yapılan başvurma ile daha kolay elde edileceğinin düşünüldüğü söylenilmekte ve Bulgar ve Türk başkomutanlarının bir bırakışma ve ön barış (preliminaires de paix) için anlaşmaları istenilmektedir.

Bununla birlikte Kâmil Paşa, Nâzım Paşa'ya şu teli çeker:

''Evvel ve ahır işarınız üzerine bir iki gündür düveli muazzamanın tavassutunu istemek için yapılan teşebbüsattan ümitbahş hiçbir netice hasıl olmayıp devletlerin bir müdahalei fiiliyede bulunmayacakları münfehim (anlaşılmış) olmasına ve Bulgar ordusunun Çatalca'ya takarrübüne mebni (yaklaşmış) bir tehlikeye mahal bırakılmayarak işarı devletleri veçhile harbe hemen nihayet verilmesi zaruri görüldüğünden tarafeyn kumandanları arasında bilmüzakere bir mütareke akdi için Bulgar kumandanlığına emir verilmesi zımnında Tarafı Senaveriden Bulgar Kralı'na telgraf keşide edilmiş (çekilmiş) olmakla şayet memurlar gelirse bir taraftan müzakereye başlanarak diğer taraftan müdafaa esbabının istikbali...''

13 sonteşrinde (kasımda) Babıâli bir genelge ile bu başvurmasını kendi büyükelçilerine de bildirir.

İngiliz Büyükelçiliği baş tercümanı Fiçmoris bir andıcında (raporunda) Balkanlılarla doğrudan doğruya görüşmenin daha iyi olacağını operatör Cemil Paşa ve onun kayınbabası Şeyhülislam Cemalettin Efendi ve âyandan Damat Ferit Paşa yolu ile sadrazama oydamış (ulaştırmış) olduğunu anlatmaktadır (1).

Sadrazamın Ferdinand'a çektiği tel üzerine olan bitenleri Bulgar Başbakanı Geşof özet olarak şöyle anlatmaktadır (2):

Geşof, 13 sonteşrinde (kasımda) alınan Kâmil Paşa'nın telini krala gösterince o, bundan hiç hoşlanmaz ve ertesi gün (14 sonteşrin-kasım) ona, kendisi (kral) doğrudan doğruya başkomutanın ve ordu komutanlarının bu iş üzerindeki düşüncelerini öğreninceye kadar, işi gizli tutmasını söyler. Bu görüşmenin sonucunun ne olduğu anlaşılamamıştır; ancak bir yandan Geşof, Kâmil Paşa'ya, yine Rus Büyükelçiliği yolu ile bir tel çekip Bulgaristan'ın bağlaşıklarıyla görüşmekte olduğunu ve bunun sonucunun ayrıca telleneceğini

bildirir (3), öbür yandan da 17 sonteşrinde (kasımda) Bulgar ordusu Çatalca'ya saldırır. Geşof yukarıda sözü geçen risalede (4): ''Biz Bakanlar İstanbul'a girmeye karşı idik, ancak askerler bizden düşüncemizi sormadılar'' demektedir. Albay Lamuş ise Çatalca'ya saldırışı şöyle anlatır (5):

''13 sonteşrinde (kasımda) (6) Başkomutan General Savof, kralın isteği üzerine, saldırma buyruğunu verdiğinde, Çatalca'da komutanlık eden General Radko Dimitriyef, askere dinlenmek için 3-4 gün bırakılmasını ondan istemiş ve böyle yapılmıştı; yukarda söylenilmiş olduğu gibi saldırı 17 ve 18'de yapılmış ve Karargâhı Umumi ile ayrıca danışılmadan Radko Dimitriyef'çe kararlaştırılmıştır.''

Bütün bunlardan şu çıkar ki Bulgar Kralı Ferdinand ve Başkomutan Savof, Kâmil Paşa'nın bırakışma teline karşılık vermeden önce, Bulgar başbakanının ve hükümetinin bunu istemediklerine aldırış etmeyerek bir kere silah talihini denemeye ve İstanbul'u ele geçirmeye kalkışırlar ve bu yüzden 17 ve 18.11.1912 Çatalca vuruşması olur: işi silahla başaramayınca ve başaramayacaklarını anlar anlamaz yani 19 sonteşrinde (kasımda) bunlar Osmanlı hükümetine kendilerinin ve bağlaşıklarının bırakışma şartlarını bildirirler.

Yukardaki siyasal olaylar dışında olarak işi sadece askerlik bakımından inceleyen Yarbay Nihat, Bulgar Karargâhı Umumisi'nin davranışını şöyle irdelemektedir (1):

''Lüleburgaz meydan harbinden Çatalca önüne kadar olan vasati 100 kilometrelik mesafeyi ancak 7 günde kateden Bulgar ordusunu, bu yürüyüş pek ziyade hırpalamıştı: Şarka (Doğuya) doğru attıkları her adım iaşe ve ikmal vaziyetini büsbütün vahimleştirmiş ve gittikçe çoğalan ordu hastalıklarına 26'dan itibaren kolera da inzımam eylemiş ve bizde olduğu gibi burada da birdenbire büyük bir vüsat (boşluk) ve dehşet iktisabeylemiştir. O suretle ki, Çatalca hattı önüne gelen Bugarlar huduttan itibaren 200-300 kilometrelik bir sahayı muzafferane katı ve mağlup düşmanı takip ile payitaht önüne gelmiş muzaffer bir ordu haleti ruhiye ve maddiyesini hiç de göstermiyordu. Daha muntazam ve mükemmel ordularda daha büyük mesafede tesirini gösterecek olan istila ordusu haleti ruhiyesi Bulgar ordusu gibi vasattan dûn (düşük) bir orduda bu kadarcık bir saha dahilinde kendisini göstermişti. ''Nereye gidiyoruz? Bunun sonu nereye varacak? Türkler günden güne kuvvetleniyor. Bu bizim diplomatlar da ne yapıyor, bir an evvel niye sulh yapmıyorlar?'' sualleri günden güne daha kuvvetle iradedilmeye (ileri sürülmeye) başladı. Bilhassa Ergene'den sonra gittikçe dağ manzarası olan arazide hareket pek çok müşkülatı mucip olmuş (zorluğu gerektirmiş), her türlü tertibat pek ziyade bozulmuştu. Velhasıl ordu nefsine ve kuvvetine itimadı kaybetmiş idi. Kendini düşman arazisi dahilinde yolunu şaşırmış, kaybolmuş bir vaziyette hissediyordu.

''Binaenaleyh Çatalca önüne geldikten sonra şimdi de ne yapalım? meselesi ciddiyetle meydana çıkmıştı. Yapacak şey malûm olmak lazımdı: Madem ki karşıda düşman ordusu var veyahut var kabul ediliyor, bunun ortadan kaldırılması ilk yapılacak işti. Fakat buna karar verilemediği içindir ki acaba

başka yapacak ne var meselesi husule (meydana) gelmişti!

''En basit fikri askeri burada geçirilecek her günün düşman lehine kazanılmış olacağını gösterebilirdi. Bu sebeple daha evvel her ne sebeple gelememiş olursa olsun 30'da yanaşarak 31 teşrinievvelde (ekimde) (1) taarruz etmek elzemdi. Fakat şu iki silsilei efkâr aynı kuvvetle devam ediyor ve bir türlü birisi tefevvuk edemiyordu (üstün gelemiyordu):

''A) Vakit geçirmeyelim, hemen taarruz edelim, düşmanı mahv ve payitahtı zaptederek sulhu dikte edelim?.

''B) Fakat kuvvetimiz kâfi değildir. Çatalca hattı çok kuvvetlidir. Düşmanın birçok ağır topları vardır. Bizim ağır topumuz yok gibidir. Sonra muvaffak olamazsak şimdiye kadar ki müsait vaziyeti siyasiye (uygun siyasi durumu) ve askeriyeyi birdenbire aleyhimize tebdil etmiş (değiştirmiş) oluruz.

''Bu haleti ruhiye Karargâhı Umumi'den itibaren tekmil makamatta hemen aynı idi. Başkumandan vekili (Savof) geldi. Uzun müzakerelerden, tabiri aharla meclisi harblerden sonra, her meclisi harbin mukadder neticesi olarak şu sakat ve yarım karar ortaya çıktı.

''Bir keşif yapalım!'' diyorlardı ki ''tekmil kuvveti hazırlayalım, keşfi taarruzi yapalım, düşmanın zayıf yerini anladıktan sonra ihtiyatları hemen oraya teksif eder (yoğunlaştırır) ve neticei katiyeyi istihsal (kesin sonucu elde) ederiz.''

''Fakat bu kararı, her iki ordunun mutemet (güvenilir) kumandan sıfatıyla tatbika memur olan Radko Dimitriyef, işi ciddi tutarak bir taarruzu kati yapmak fikrini iltizam eylemekte (gerekli saymakta) olduğundan zirde (aşağıda) görüleceği üzere nihayet meydana öyle bir tertip çıktı ki; keşfi taarruzi noktai nazarından pek fazla kuvvet birinci hatta konulmuş, neticei katiye (kesin sonuç) için ise hiçbir yerde kâfi kuvvetle işe girişilmemiş oldu. Elde kalan kuvvetli ihtiyatların ise istihdamı (kullanımı) bir türlü bilinemedi. Ve mütereddit kararların neticei mukadderesi olan ademi muvaffakıyet tahakkuk etti (başarısızlık gerçekleşti).

''Bu müzakerat ve münakaşat bittabi uzun sürdü; yorgun ve sarsılmış ordulardaki haleti ruhiyei tabiiye neticesi olarak herkes ''aman acele etmeyelim, dinlenelim, noksanlarımızı ikmal edelim, hazırlanalım'', diyordu. Bu sebeple taarruz 4 teşrinisaniye (1) (kasıma) talik edildi (geri bırakıldı). Halbuki bu geçirilen 5 gün zarfında ikmal ve hazırlık namına yine büyük bir şey yapılamadı, çünkü bu menzil ve ikmal şeraiti dahilinde yapılamazdı.''

Bulgar ordusunda gazeteci olarak savaşı görmüş olan Avusturyalı teğmen Vagner, Yarbay Nihat'ın bu yazısını berkitmektedir (desteklemektedir) (1):

''Bozulmuş Türk ordusunun Çatalca çizgisine vardığı sıradaki durum, her türlü yeni bir dayanma olasılığını bir yana bıraktıracak biçimde idi. Nâzım Paşa orduda düzene benzer bir şeyi yeniden kurmuştuysa da ordunun tinsel (ruhsal) durumu o kadar düşüktü ki hemen yapılacak bir Bulgar saldırısında her türlü başarı ümidi olabilirdi. Türklere ancak henüz eksik düzenlenmiş yeni iki tümen eklenmişti ve (Çatalca'da) berkitmelerin durumu parlak değildi.

''İstanbul'da büyük bir korku doğuran ve padişahı Anadolu'ya geçmek için hazırlıklar yapmaya kışkırtan ve hemen hemen ümitsiz olan bu durum, Bulgarların durup beklemeleri yüzünden her gün daha iyileşecektir.

Türk ordusunun İstanbul'u örtmek (savunmak) için çekilmekte olduğu Çatalca çizgisinin ve onunla çok ilgili olan Bolayır'ın durumunu Yarbay Nihat şöyle anlatır:

''Trakya'da bundan başka bir de Çatalca-Bolayır tahkimatı vardı. Çatalca hattı müdafaası İstanbul Boğazı'na doğru darlaşan Trakya'nın müntehayı şarkisine (en doğusuna) yakın bir mahalde ve İstanbul'un takriben 50 km. garbında (batısında) Terkos ve Büyükçekmece gölleri arasında daha 1293 (1877-78) harbi esnasında Rus istilasına karşı intihab edilmiş ve seferden sonra az çok tahkim ve teslih edilmiş (silahlandırılmış) bir hat olup ilanı Meşrutiyet'ten sonra sureti umumiyede feshedilmiş ve teslihatı (silahları) Edirne'ye nakledilmişti. Bu suretle Balkan seferberliği bidayetinde (başlangıcında) tavafuk edemezdi (uyamazdı).

''Bolayır berzahında (yarımadasında) da Kırım seferi hengâmında yine Rus istilasına karşı müttefikinin muvasalai bahriyesini muhafaza noktai nazarından yapılmış kârı kadim (çok eski) birkaç tabyadan, bir miktar eski toptan mürekkep bir tahkimat vardı.

''Gelibolu şibih ceziresi (yarımadası) üzerinde sureti umumiyede Boğazı yine bahren (denizden) müdafaaya hadim sahil tahkimatı vardı. Bunların arkası ve Saros körfezi sahili açıktı. Son İtalya harbi esnasında bu tahkimatın arkasını muhafaza için esaslı bir şey yapılamamıştı.''

Çatalca üzerinde Şeyhülislam Cemalettin efendi şunları yazar (1):

Çatalca istihkâmatındaki mezkûr büyük topların kaldırılması Harbiye Nezareti'nde bulunduğu zamana müsadif olmasından naşi esbabını heyeti askeriye meyanında bulunan Mahmut Şevket Paşa merhumdan bizzat sual ettim. İtalya donanmasının Boğazı zorlaması ihtimali kavi (güçlü) olduğundan mezkûr toplar ile Edirne istihkâmatında mevcut büyük çaptaki toplardan bazıları Kalei Sultaniye ile Bolayır istihkâmatına nakil ve tabiye edilerek Boğaz'ın hududu tedafüiyesi (savunması) takviye olunduğunu söyledi.''

Bütün bunların özeti Çatalca'da daha önceden hiçbir anıklığın (hazırlığın) yapılmamış olduğudur.

Yarbay Nihat Çatalca vuruşmasına girişildiği anda ordunun durumunu şöyle anlatır (2):

''Ordu takriben bir haftalık zaman zarfında az çok meydana çıkmıştı. Yüzlerce tabur vesairenin yekdiğerine kalbi suretiyle meydana getirilecek teşkilat cidden bir emri azim idi. Alakadar makamatın himmetiyle hemen hemen de tahakkuk etmişti; artık kıtaya benzer kuvvetler görülmeye başlanmıştı.

''İaşe henüz yoluna tamamıyla girmemiş olmakla beraber askere mehmaemken (olabildiği kadar) sıcak yemek yedirilmeye başlanmış, efrat (asker) dinlenmiş, az

çok uyumuş, bu maddi fevaide (yararlar) kendini toprak içinde tahassun ederek (kapanarak) hâkim bir mevzide görmek, düşmanın önündeki vâsi (geniş) düzlükten ilerleyeceğini düşünmekten mütevellit (doğan) manevi fevait (yarar) inzımam etmiş; Kırkkilise, Lüleburgaz melhamelerinde olduğu gibi tesadüfi bir muharebe vaziyetinden pek farklı olarak, bir hafta zarfında, düşman geleceği, düşmanla muharebe edileceği fikrine tedricen ısınılmıştı, hazırlanılmıştı. Binaenaleyh Türk kanındaki cevheri kıymettar uyanmaya başlamış, nefse, silaha itimat hissi uyanmıştı. Burada düşmanı durdurmak mümkün olacağına inanmayanlar yalnız karargâhlardı. Yoksa kıtaat sureti umumiyede düşman Çatalca'yı geçemez kanaatini hasıl etmiş idi. Tahkimatın bu hissi hasıl eylemekte çok faydası olmuştu. Yalnız ortaya yeniden pek vahim bir şey çıkmıştı: Kolera!.''

Daha yukarda Geşof'un Kâmil Paşa'ya yolladığı bir telde Balkanlıların bırakışma şartlarını kararlaştırmak için aralarında görüşmekte olduklarını bildirdiğini görmüş ve bu telin 16 sonteşrin (kasım) tarihli olması gerektiğini haşiyede (not olarak) yazmıştık. Yine yukarda anlattığımıza göre avutucu olan bu tel gönderildikten sonra Bulgar ordusunun 17 sonteşrin (kasım) sabahı erkenden Çatalca'ya saldırdığını görmüştük. Bu saldırıyı daha öğrenmeden olacak verilmiş olan 17.11.1912 tarihli bir Meclisi Vükelâ kararı durumu başka bir bakımdan da aydınlatır; bunda denilmektedir ki:

''... tarafı Sadaretten Bulgaristan Kralı'na yazılmış olan telgrafnameye alınan cevaba göre muhasımlar beyninde teati edilecek müzakeratın (görüşmenin) uzaması muhtemel olduğundan Çatalca'da lazım gelen vasaiti müdafaanın ikmali muktazidir (gerekmektedir); zira mevkii mezkûrun ihkâm (adı geçen yerin sağlam) ve düşman taarruzatına şiddetle mukavemet edecek bir hale ifrağı (getirilmesi) Bulgaristan ile cereyan edecek müzakeratı sulhiye üzerine tesir edeceği şüphesiz bulunduğu gibi, müttefikler beynindeki teatii efkâr (fikir alışverişi) esnasında, Rusya Hariciye Nazır Muavini'nin müsalâha edilmezse (barış sağlanmazsa) Bulgarların Dersaadet'e girmeye karar verdikleri yolunda vâki olan ifadesiyle de müeyyet olduğu (doğrulandığı) üzere, Bulglarların ansızın hücum ile Dersaadet üzerine yürümeleri ihtimalini bertaraf edeceği aşikâr olduğundan Çatalca'nın ihkâm ve müdafaasına son derece ehemmiyet verilmesinin Başkumandan Vekili Nâzım Paşa'ya serian (acele) telgrafla tavsiye ve işarı tezekkür kılındı.''

Bu karar bir yandan Rusya'nın, Bulgarlara İstanbul'a girmek fırsatı verilmesin ve Balkanlılar çok yıpranmadan iş bitsin diye biteviye Babıâli'yi barışa kışkırttığını, öbür yandan da Osmanlı hükümetinin Bulgar oyununu yani görüşme perdesi arkasında ve onun Osmanlı'ya vereceği güvene dayanarak saldırıda bulunabileceğini sezdiğini göstermektedir.

Yine işbu 17 sonteşrinde (kasımda): ''... İstanbul etrafında, Ayastefanos (Yeşilköy) -Küçükköy- İstinye hattında bir ikinci müdafaa hattı yapılacağı gibi Bahrı Siyah (Karadeniz) Boğazı istihkâmatının kara cihetinden (tarafından) müdafaası için dahi Karbica burnu -Zekeriya köyü- Büyükdere arasında bir hattı müstahkem inşası...''nın elde olduğu ve çabuklaştırılması gerektiği

yolunda bir Meclisi Vükelâ kararı vardır.

Çatalca vuruşmasının ayrıntılarına girmeyeceğiz, bilindiği gibi Bulgarlar 17 ve 18 sonteşrin (kasım) günlerinde saldırılarda bulunduktan ve 10.000'den çok adam kaybettikten sonra bu işten vazgeçerler ve 19 sonteşrinde (kasımda) Babıâli'ye bırakışma şartlarını yollarlar.

Bu çarpışma sırasında hükümetin düşüncesini göstermesi dolayısıyla Kâmil Paşa'nın Nâzım Paşa'ya, çarpışmanın birinci günü olayları üzerine 4 yani 17 sonteşrinde (kasımda) çekmiş olduğu teli kapsayan Yarbay Nihat'ın şu yazısı aşağıya konulmuştur(1):

''Evvelemirde dört muharebesinin cereyanı muvafıkı sadarete tebşir edilerek (müjdelenerek) şu cevabı alınmıştı:

''... düşmanı mütareke teklifini kabule imale için mukavemet ve mevakii müstahkemeden tebaud etmeksizin (uzaklaşmadan) mümkün olduğu kadar yormak ve kırmak kâfi olduğu malumu âlileridir. Bir hud'ai harbiyeye (kendiliğinden bir savaşa) mâruz kılınmamak için kıtaatımızın mevakii müstahkemeyi terkle ileri gitmekten tevakki etmeleri (sakınmaları) muvafıkı ihtiyat olacağı bir hatıra kabilinden olmak üzere beyan olunur.''

''Bu suretle eski asker olduğu rivayet edilen (2) Sadrazam Kâmil Paşa ordunun ''benim'' diyen erkân ve ümerasına bir de dersi askeri veriyordu! Maahaza ordu erkânı âliyesi ''burada muharebe edemeyiz'' demişken Sadrazam'ın ''hayır edebilirsiniz ve etmelisiniz'' demiş olmasına ve bunun doğru çıkışına nazaran bu ders tam yerinde idi!.''

Ancak Nâzım Paşa'ya bu yolda öğütler vermek hiç de gerekmemektedir. Yarbay Nihat'ın yazdığına göre (1) Karargâhı Umumi'nin:

''Nefsine itimadı hiç de yükselmemiş idi, bu sebepledir ki 4/5'de (2) yazılan bir şifrede cephane mevcudundan bahsedilerek: ''Bu miktar cephane ile üç günden fazla mukavemet kabil olmadığından bu müddet zarfında sulhun takriri esbabının istikmali (yazılı gerekçenin tamamı) arz edilmişti.''

Şu kadar var ki Kâmil Paşa bu öğüdü, Nâzım Paşa'nın bu sefer kendi istemeyerek, öbür komutanlarca bir saldırıya sürüklenmesi veyahut onların saldırı isteklerine gerektiği kadar karşı koymaması gibi bir olasılığı düşünerek vermiş olabilir. Sağ kolda Mahmut Muhtar Paşa'nın Karargâhı Umumi'ye bildirmeden bir saldırı anıkladığını (hazırladığını) ve 18 sonteşrin (kasımda) sabahı Lusof Bey'in (3) bu işe başladığını ve işi Karargâhı Umumi'ce öğrenilince durdurulduğunu ve bu saldırı geniş ölçüde gelişebilseydi ordu ve komutanın o sıradaki durumuna göre ancak bir yıkımla sonuçlanabileceğini Yarbay Nihat yazar (4). Mahmut Paşa'nın yaralanmış olması da işi zaten durdurmuştu. Ancak başkomutanın cephanem yok, üç günde barış yapın dediği bir sırada, karargâhı onunkinden birkaç kilometre uzakta bulunan bir ordu komutanının, işi ona bildirmeden saldırıya kalkışması da o andaki Osmanlı ordusunun durumunu iyice aydınlatır.

Büyük devletlerin İstanbul'a asker çıkarması

Çatalca vuruşması başlayınca Bulgarların İstanbul'a girecekleri genel olarak sanılmakta idi. 17 sonteşrin (kasım) sabahı Bulgar topları baştan başa ateş açınca ilk şaşalayan Karargâhı Umumi olmuştu. Yarbay Nihat onun durum ve davranışını acı bir dille anlatır (1). Gerçi bazı belgeler, Bulgarların Lüleburgaz yeninden sonra yavaşlamaları yüzünden İstanbul'a girmek fırsatını kaçırdıklarının sezilmeye başlanıldığını göstermekte idiyseler de, on binlerce göçmenle ve birçok ulus ve dinden insanlarla dolu İstanbul gibi çok kalabalık bir kente Bulgar askeri girecek olursa gerek yerlilerin coşkunluğu gerekse Bulgarların bütün Trakya ve Makedonya'da yapageldikleri tüyler ürpertici kıyım ve işkenceler dolayısıyla büyük kargaşalıklar çıkması olasılığı herkesi düşündürüyor ve önlem almaya kışkırtıyordu. Bu durum ve bu kaygı ve korkular dolayısıyla ve Osmanlı hükümetiyle danışılıp anlaşılmadan 17/18 sonteşrin (kasım) gecesi yabancı savaş gemilerinden İstanbul'a deniz erleri çıkarılmaya başlanılır. Çıkanlar yabancı elçilik, konsolosluk, okul, banka, hastane ve kurumlarına yerleştirilirse de, bunların taşıp sokaklarda da gözüktükleri olur.

Subay ve er olarak 2250 kişi kadar çıkmış olup Almanlar iki dağ topu ve İngilizler de bir mitralyöz çıkarmışlardır. Büyük devletlerce çıkarılan subay ve erlerin sayısı sadaretten hariciyeye 27.11.1912 tarihiyle gönderilen ve bunların geri alınması için yeniden başvurulmasını isteyen bir tezkereye göre:

679 Alman

530 Fransız

200 İngiliz

200 Rus

122 Avusturyalı

100 İtalyan

70 Amerikalı

ve artanı da İspanya, Romanya, Felemenk, İsveç ve Norveçlidir.

Bu işin ne gibi etkiler altında yapıldığı, durumun ne olduğu ve Osmanlı hükümetinin bu yolda ne düşündüğü aşağıdaki 18.11.1912 tarihli Meclisi Vükelâ zaptından anlaşılmaktadır:

''Limandaki sefaini harbiyei ecnebiyeden karaya asker ve mitralyöz ve top ihraç olunduğu cihetle ahali düçarı heyecan olduğundan bahisle bazı ifadat ve mütalaatı havi dahiliye nezaretiyle İstanbul muhafızlığından gelen tezkerelerle ledelicap (gerektiği zaman) karaya çıkarılacak asakiri ecnebiyenin sureti hareketine dair ikinci hafif filo kumandanı Kontr Amiral tarafından Beyoğlu Kumandanlığı'na verilip sureti, mezkûr muhafızlıktan ba tezkere gönderilen proje okundu:

''Karar

''Muhafızlığın tezkerelerinde 24 saatten beri sefaini ecnebiyeden mühim bir

yekûna baliğ olan asker ihraç olunmakta ve ecnebi askerin bir mevkiden müsellahan (silahlı) gidip gelmeleri ve sefarethane kapılarında talimle meşgul olmaları Beyoğlu halkını heyecanda bırakarak dükkânlar kapanmakta olduğundan ve Beyoğlu'nda bir bedbah tarafından atılacak bir iki el silahın ihlali asayişe bais (neden) olacağından ve böyle başlı başına ve siyasiyat ve ruhu memleketle alakadar olmayan bir kuvvei ecnebiye vasıtasıyla yapılacak tertibat, inzibatı memleketi ihlal edeceğinden bu yüzden zuhuru muhtemel bulunan vekayiden (olaylardan) İstanbul muhafızlığınca mesuliyet kabul edilemeyeceği beyan ve salifüzzikir (bildirilen) proje hakkında bazı mütalaat ve mülahazat dermeyan olunmuştur. Limanda bulunan süfünü harbiyei ecnebiyeden (yabancı savaş gemilerinden) karaya ledelhace (gerek görüldüğü zaman) asker çıkarılmasına muvafakat edilmesi sefarethane ve konsoloshanelerle, banka, mektep ve hastane gibi müessesatı ecnebiyenin muhafazası maksadına maksut olduğu gibi lehülhamd memleketçe iğtişaşı mucip (karışıklığı gerektireceği) ve karaya asakiri ecnebiye ihracına bâdi (geçici) bir hal ve hareket mevcut olmadığı halde süfünü harbiyei mezkûreden karaya külliyetli asakiri ecnebiye ve top ve mitralyöz ihracı ve bunların sefarethane ve konsoloshanelerden başka mahallere ikamesi ezcümle Galata'da Viner Bank üzerine mitralyöz tabiye edilmesi esasen gayricaiz olup, bu gibi calibi nazar ve baisi kıylükal hareket ahaliyi bila mucip duçarı heyecan ederek hiç yoktan bir hadise zuhuruna sebep olacağından ve hükümeti seniyece asayiş ve inzıbatı memleketin muhafazası için icap eden tedabiri (gerekli önlemler) askeriye ittihaz kılındığından (alındığından) sefaretlerin bu gibi tertibat ve muamelatı müheyyicesinden (heyecanından) dolayı muhilli asayiş bir hal ve hareket vuku bulduğu halde bunun mesuliyeti hükümeti Osmaniye'ye ait olmayıp bittabi müsebbiplerine raci olacağının (neden olanlara da döneceğinden) icap eden sefaratı ecnebiyeye şimdiden ihtarıyla ahaliyi beyhude telaş ve endişeye düşürecek ve maazallah bu yüzden asayişi memleketçe sui tesiratı müstelzim olabilecek (kötü etki doğurabilecek) tertibat ve harekâtı müheyyiceden sarfınazar olunarak sefaini ecnebiyedeki asakirin yalnız sefarethane ve konsoloshanelerle mektep ve banka ve postane ve hastane gibi müessesatı ecnebiyenin muhafazası için ledelicap (gerektiği zaman) karaya çıkarılmak üzere sefinelerinde (gemilerinde) bulundurulması ve lüzumu hakiki görülüp de hükümetçe talebi muavenet edilmedikçe karaya asker ve top ve mitralyöz çıkarılmaması memleketin idamei asayiş ve ammenin temini selameti noktai nazarından labüt (gerekli) bulunduğunun sefareti mezkûreye ilaveten tebliği hususunun hariciye nezaretine havalesi ve mevzuubahis olan proje hakkında İstanbul Muhafızlığı'nca dermeyan olunan mülahazat şayanı dikkat ise de muvafıkı nefselemir olmamasıyla bunun kabul ve tatbikine mahal görülemediği gibi Bauman Paşa'nın (1) lisanı mahalliye ve ahvali ruhiyei memlekete gayri vakıf olduğu cihetle mumaileyh amiralin refakatine tayini gayri muvafık olduğundan bu işe Jandarma Kumandanı Nazif Paşa'nın tayini tensip olunduğunun (uygun bulunduğunun), Harbiye Nezareti'ne...''

19 Sonteşrin'de (kasımda) Hariciye Nezareti yabancı elçiliklere bir nota göndererek bu çıkan deniz erlerinin gemilere geri alınmasını, bunların, güven

ve baysallıktan çok, kargaşalık çıkarmaya yarayabileceklerini ve bu yüzden Osmanlı hükümetinin hiçbir sorav (sorumluluk) kabul edemeyeceğini bildirir.

Bu erlerin geri alınması işi az uzayacaktır. Bunlar 1918-1923 yıllarından önce, daha kısa bir devre için, İstanbullulara Batılı büyük devlet askerlerinin ''medeniliğini'' tattıracaklardır. O sırada polis müdüriyeti ve İstanbul Muhafızlığı bu erlerin sarhoşlukları, meyhane ve umumhanelerde yaptıkları, kadınlara sarkıntılıkları ve bir sürü rezaletleri dolayısıyla biteviye sızlanmaktadır.

Balkanlıların bırakışma şartları:

Bulgarlar Çatalca'yı zorlayamayacaklarını anlayınca 5-7 kilometre kadar geri çekilecekler ve hemen 19 Sonteşrin'de (kasımda) bırakışma şartlarını Babıâli'ye bildireceklerdir.

En önemli şartlar aşağıdadır:

3'üncü maddeye göre:

a) Edirne ve içindeki asker Bulgar'a,

b) Çatalca berkitilmiş çizgisi Bulgar'a,

c) Yanya ve içindeki asker Yunan'a,

d) Şkodra ve içindeki asker Karadağ'a,

e) Debre ve Draç Sırp'a

verimsenecek.

4'üncü maddeye göre:

Çatalca'nın ötesinde kalan bütün Rumeli boşaltılacak, yeniden hiçbir yere Osmanlı askeri yığılmayacak.

Karadeniz'oe Bulgar limanlarının ablukası kalkacak.

Görülüyor ki Bulgar ve bağlaşıklarının istedikleri Osmanlı'nın baştan başa verimsemesi ve İstanbul'u da gerekince korumaktan vazgeçmesi idi.

Bu şartlar, Lüleburgaz vuruşmasından sonra Osmanlı ordularının eriyerek geriye aktıkları ve İstanbul'un korunulamayacağı sanının pek çok yayılmış olduğu sırada ileri sürülmüş olsaydı işi biraz anlamak kabil olurdu; ancak Çatalca'da Bulgar durdurulduktan ve biraz geri çekilmek zorunda bırakıldıktan sonra bunlar gülünçtü.

Bu dileklerini Osmanlı'ya kabul ettirebilecek durumda olmadığını kendisi de anlayan ve o ana kadar aracılığa karşın görünen Bulgar hükümeti, bunları Osmanlı'ya bildirdiği gün, Rus ve Fransız hükümetlerine başvurup onların yardımını ister. Geşof bu şartları Sofya Fransız elçisine bildirirken (1) bunların hiç gecikmeden Osmanlı hükümetince kabul edilmesini çok istediğini söyler, bu yolda Rus arkadaşı ile birlikte çalışması için İstanbul'daki Fransız büyükelçisine yönerge verilmesini diler ve şunları ekler:

Ben (Geşof) çıkabilecek her türlü güçlük dolayısıyla İstabul'a girmemize karşınım (karşıyım), ancak bırakışma için yaptığımız önergeler çok kısa bir zamanda kabul edilmezse, gereç ve geçim sıkıntıları dolayısıyla geciktirilmiş olan Çatalca'ya genel saldırı yapılacaktır ve İstanbul'a girişimizin önüne geçilemeyecektir; Çatalca zorlanınca İstanbul'un ve Osmanlı ordusunun sağlık bakımından durumuna (kolera dolayısıyla söylenilmiş) ve bulaşma korkusuna aldırılmadan İstanbul'a girilecektir, çünkü bunu Bulgar askerlerinden esirgeyemez olacağız.

Görüldüğü gibi Geşof, kendisinin İstanbul'a girişe karşın (karşı) olduğu yolundaki bir doğruyu, Çatalca'ya şu veya bu yüzden kesin olarak saldırılmadığı ve bu saldırı yapılınca her ne olursa olsun İstanbul'a girileceği gibi bir "blöfü" kendine göre ustacasına birbirine katarak, Fransa, Rusya ve az aşağıda göreceğimiz gibi İngiltere'den Osmanlı'ya karşı siyasal yardım istemekte ve blöflerin uzun sürmediklerini bildiği için işin çarçabuk yapılması üzerinde direnmektedir.

Geşof'un yine işbu 19 Sonteşrin (kasım) gününde Sofya'daki Rus elçisine başvurması da buna benzer bir biçimdedir ve Geşof yine işin çok çabuk, hatta hemen bitirilmesi karşılığı olarak Rusya'ya İstanbul ve dolayları bakımından hoşlanacağını sandığı adançlarda bulunmaktadır; şöyle ki İstanbul'daki Rus Büyükelçisi Girs'in Lovter'e söylediklerine göre (1):

Geşof, bırakışmanın hemen (1) imzalanabilmesi için Fransız ve İngiliz yardımının sağlanılmasını Rusya'dan dilemektedir. Eğer bu imza hemen (2) elde edilebilirse Geşof, Türkiye'ye kesin sınır olarak Midiya (Midye)-Ergene-Enos (Enez) çizgisini sağlayacağını Rusya'ya adançlayabilecektir.

Bulgar başvurmalarından Osmanlı başvurmalarına geçelim. Babıâli bu şartları redde karar vermiştir. Karargâhı Umumi de 21/22 gecesi bunların kabul edilemeyeceğini hükümete bildirmiştir. Hükümetin kararı 21 Sonteşrin'de (kasımda) Berlin, Londra ve Paris büyükelçilerine çektiği tellerde açık görülür.

Osman Nizami Paşa'ya şunlar denilmektedir:

Şartları reddedeceğiz. - Çatalca'da dayanabileceğimizi umuyoruz; ancak Bulgarlar, bağlaşıklarınca berkitilirlerse (desteklenirlerse) Çatalca'yı zorlamayı umabilirler - Böyle bir tehlike karşısında Almanya,Üçlü Bağlaşma ve Romanya, Bulgaristan'ı sıkıştırır mı? - Alman İmparatoru'nu ve yolda gelirken Kont Berştold'u ve Romanya Kralı'nı görün.

Osman Nizami Paşa İstanbul'a geldiği için bu telin karşılığı Hazine'de yoktur, ancak olaylar bu istenilen baskının yapılmamış olduğunu gösterir. Daha aşağıda, Osman Nizami Paşa'nın bu gezisinde barış için yaptığı başvurmaları Avusturya belgelerine göre anlatacağız.

Bu yolda bir soru Tevfik Paşa'dan da sorulur. O Grey'in karşılığını 22 Sonteşrin'de (kasımda) İstanbul'a teller, özeti aşağıdadır:

Bulgar'ın İstanbul'a girmesi işi bir Avrupa sorunudur (question Europeenne),

şimdiden bir şey diyemem - öğütlerim şunlardır: bırakışma şartlarını kabul edilemez sandığınıza göre hemen barış görüşmelerine girişin ve düşmanlarınızdan barış şartlarını sorun. Eğer bunlar da sizce kabul edilemez sayılırsa bunları büyük devletlere bildirip kabul edilemez şeyler olduklarını söyleyebilirsiniz. Bunun üzerine büyük devletler aralarında görüşür ve aracılıkta bulunmalarının veya işe karışmalarının gerekip gerekmediğini kestirirler. Böylelikle o sırada kendi asılarına (çıkarlarına) dahi dokunacak olan bir durum ortaya çıkmış olacağından büyük devletlerin işe karışması için bir yol açılmış olur.

Rifat Paşa'ya çekilen telde (21.11.1912) bir şey sorulmamakta, ancak Nâzım Paşa'ya bağlaşıklardan, bırakışma şartlarını değiştirmeye ve kılgın (pratik) temeller üzerinde konuşmaya eygin (yatkın) olup olmadıklarını sormak yönergesinin verildiği bildirilmektedir.

Geşof 23.11.1912'de Kâmil Paşa'ya çektiği telde bırakışma görüşmeleri için yolladığı kimselerin adlarını bildirir, bu demekti ki artık ilk şartlara hemen çarçabuk "evet" denilmesini istemekten vazgeçmişti; M. Reşit Paşa bu şartlardan vazgeçilmiş olduğunun Osmanlı hükümetine bildirildiğini ayrıca yazmaktadır (1). Bu yolda bir belge bulamadığımıza göre bunun sözle ve İstanbul'daki Rus Büyükelçiliği yolu ile yapılmış olması olanaklıdır.

ÇATALCA BIRAKIŞMASI

Bu bırakışma için yapılan görüşmelerde Osmanlı'dan Başkomutan Vekili ve Harbiye Nazırı Nâzım Paşa, Ticaret ve Ziraat Nazırı Mustafa Reşit Paşa ve Kurmay Albay Ali Rıza Bey; Bulgardan Kamutay (Meclis) Başkanı Danef, Başkomutan Vekili General Savof ve Genelkurmay Başkanı General Fiçef bulunmuştur; bunlar Sırbistan ve Karadağ adına da imza edebileceklerdi; Yunanistan adına, Sofya'daki Yunan elçisi ve Yunan ataşemiliteri daha sonra gelecek ve çabucak gidecektir.

Görüşmelere 28 sonteşrinde (kasımda) başlanılır.

Bırakışma için Çatalca'da yapılmış olan görüşmelerin zabıtlarını veya bunları hükümete anlatan belgeleri Hazine'de bulamadım, eğer zabıt tutulmuşsa askeri dosyalar arasında kalmış olmalıdır. Mustafa Reşit Paşa'nın anlatışından şu çıkmaktadır ki hükümete bir kere önemli bir şey bildirmek gerekmiş ve onu da Mustafa Reşit Paşa kendisi İstanbul'a giderek bildirmiştir; dolayısıyla Hazine'de ayrıca belge bulunmamasına o zamanın genel usullerine göre pek şaşmamalıdır.

Bu bırakışma görüşmelerini anlatan ve satılığa çıkarılmış olan tek yazı Mustafa Reşit Paşa'nın "Bir Vesikai Tarihiye" adlı eseridir; bunun olayları anlatan kısmı, kitabın çıktığında işin içinde bulunmuş veya işi, içinde bulunmuşlardan dinlemiş pek çok kişi sağ olduğundan ve ona karşın bir şey yazılmamış olduğundan genel olarak doğru sayılabilir. Son olay, yani bırakışmanın sonda aldığı biçimi, Nâzım Paşa'nın hükümete sormadan imzalamış olması ise, hariciyeden büyükelçilere yazılmış genelgelerle de görülmektedir. Eser iş

başında bulunan bazı kimselerin sinir gevşeklik ve bozukluğunu, nazırlar arasındaki birilerini çekememezlikleri ve öyle bir anda akla gelmemesi gereken bir sürü özel düşünceleri açığa vurması dolayısıyla da ayrıca önemlidir.

Buna göre 28.11.1912'de başlayan bırakışma görüşmeleri şöylece gelişmiştir:

İlk karşılaşmada Bulgarlar bir yana bırakılacağı söylenilmiş olan ilk şartlarını yeniden ileri sürerler, Edirne'nin hemen kendilerine bırakılmasında direnirler ve ancak Çatalca'nın boşaltılması dileğini yenilemezler.

Osmanlılar ise o andaki durumu değiştirmeyecek bir bırakışmada direnir ve bu olmayacaksa görüşmeleri keseceklerini bildirirler.

Bunun üzerine Bulgarlar başka bir yola sapıp Osmanlıları kandırmaya kalkışır ve onlara bir sürü adançta bulunmaya koyulurlar; güya bundan böyle iki ulusun asıları (çıkarları) bir olacak, siyasaları ona göre döndürülecek ve arada içten dostluk olacakmış; bunun için arada pürüzlü bir sorun kalmamalı ve dolayısıyla Edirne işi ortadan kalkmalı imiş; Edirne Osmanlı'da kaldıkça işbu devlet Bulgar'a karşı saldırgal (saldırgan) bir siyasa güdebilirmiş; sözün kısası, bütün bunlardan ötürü, Edirne Bulgar'a verilmeli imiş.

Buna karşı Osmanlılar derler ki: yüzlerce yıldan beri biz hiç saldırgal (saldırgan) bir siyasa gütmedik, dolayısıyla Edirne'nin bizde kalmasından sizce korkulacak bir şey olamaz, bunun tersine olarak İstanbul ve dolaylarının korunması için Edirne'nin bizde kalması gerekir ve onu istemekte direnirseniz biz sizin saldırgal düşünceler beslemenizden kuşkulanabiliriz. (s. 12-14)

Bu sorun daha çözülmeden Bulgarlar Karadeniz ablukasının kaldırılmasını ve Çatalca'daki ordularına, Edirne'den geçerek, demiryolu ile gereç yollamak hakkını isterler.

O gün ayrılınır, Osmanlı oruntakları (makamları) aralarında deniz ve demiryolunu Bulgar'a açalım, şu şartla ki o da bize İstanbul-Edirne yolunu açsın diye konuşurlar ve buna göre yani Edirne'den Bulgar trenlerinin geçmesi karşılığı olarak Osmanlı'nın kuşatılmış kurganlarına (engellerine) ve hatta Garp (Batı) Ordusu'na yiyecek yollayabilmesinin ve Karadeniz'deki Osmanlı ablukasının kalkmasına karşılık da Ege Denizi'ndeki Yunan abluka ve deniz yoklamasının kalkmasını isteyen bir tasarı yapılır. O sırada Edirne Komutanı Şükrü Paşa'dan: Bulgar bizi çok sıkıştırıyor, kurgan (engel) düşebilir, bundan önce bırakışma olsun diye bir telsiz alınır.

Çatalca'nın dayanması işinde ise, yeni Yemen'den gelmiş ve Bahriye Nazırı Salih Paşa'nın yerine Nâzım Paşa'ya muavin olmuş olan Ahmet İzzet Paşa'nın düşüncesi şu yoldadır:

''Hali hazırda Çatalca müdafaa olunabilir. Hattın yarılması düşman tarafından büyük toplar bulunmasına mütevakkıftır (bağlıdır). Fakat, Edirne sukut eder (düşer) ve Bulgarlar orada bulunan büyük çaptaki muhasara (kuşatma) toplarını buraya getirirlerse hattı yarıp geçerler (1)''.

Ertesi gün, Osmanlı oruntaklarının (makamlarının) kafaları bu gibi düşünce ve

kaygılarla dolu olarak, tasarı Bulgarlara gösterilir; onlar da buna eygin (yatkın) görünürler, ancak Danef, yine kurulacak dostluk sözünü yeniledikten sonra, Yunan oruntaklarının (makamlarının) yakında geleceklerini, onların da bunu görmeleri gerektiğini söyler ve imzanın iki gün geciktirilmesini ister; şunları da ekler: çok sanırım ki onlar Yanya'nın hemen kendilerine verilmesinde direnecekler ve Ege Denizi ablukasını kaldırmak istemeyeceklerdir. Mustafa Reşit Paşa buna karşılık olarak biz de deniz ve demiryolunu açmayız der. Osmanlı ve Bulgar generalleri Yunan istemezse de biz imzalarız derler ve Danef de bu düşüncede bulunur. Verilen karar iki gün sonra buluşulması ve Yunan istese de istemese de tasarının imzalanması ve arada Mustafa Reşit Paşa'nın İstanbul'a gidip bu tasarıyı hükümete göstermesidir.

Ayrılırken, kendisiyle azıcık yürüyen Mustafa Reşit Paşa'ya Danef, Yunan'ın Yanya'yı istemesinden ve bu böyle olursa Bulgarların da Edirne'yi istemesinden korktuğunu ve buna bir çare düşündüğünü söyler ve ayrılıncaya kadar hep Edirne üzerinde konuşur.

Nâzım Paşa ise bu tasarının kabul edildiği sanında kalmıştır ve Babıâli'ye iş öyle bildirilir (2).

Mustafa Reşit Paşa anıklanmış (hazırlanmış) tasarıyı İstanbul'da Meclisi Vükelâ'ya gösterir ve herkes bu işten hoşlanır (3). Yunanlılar direnirlerse ne yapılacağı sorusuna Sadrazam Kâmil Paşa: ''Yunanlılar metalibi malûmelerinde ısrar eyledikleri halde bundan dolayı mütareke işini bozmayınız, onları hariç bırakarak Bulgar, Sırp ve Karadağlılarla akdi mütareke ediniz'' der (1).

Sözün kısası şudur: Nâzım Paşa'nın yazı ile ve Mustafa Reşit Paşa'nın kendisi gelerek bildirdiğine göre Osmanlı hükümeti sanmıştır ki ordular bulundukları yerlerde durarak bir bırakışma olacak, bu sürdükçe Osmanlı, Karadeniz ve Yunan,

Ege Denizi ablukasını kaldıracak, Bulgarlar Edirne'den geçerek demiryolu ile Çatalca'daki ordularını besleyebilecekler, Osmanlı da kuşatılmış kurganlarını, Garp (Batı) Ordusu'nu ve en çok Edirne'deki ordusunu demiryolu ile besleyebilecektir. M. Reşit Paşa'nın yazdığına göre (2) buna yalnız Hariciye Nazırı pek inanır gibi görünmemiştir. M. Reşit Paşa ile onun arasında bir özel önürdeşlikten doğduğu görülen bazı aytışmalar (ayrılıklar) olur. Bu görüşmelerden sonra M. Reşit Paşa Çatalca'ya döner. Buluşma gününde (18.11.1912) yalnız General Fiçef gelir ve henüz Yunanlılar gelmediği için iki gün daha beklemek gerektiğini, ancak onlar istemeseler de Bulgarların bırakışmayı imzalayacaklarını ve Danef'in bir tasarı anıkladığını (hazırladığını) - ağızdan kaçırarak - söyler. M. Reşit Paşa önceki tasarı değişti mi diye sorunca Fiçef önemsiz değişiklik yapıldı der. O gittikten sonra Nâzım Paşa ile konuşmalarını M. Reşit Paşa şöyle anlatır (3):

''(Nâzım Paşa'nın)... fakat mütarekeden vazgeçmek de işimize gelmez. Bugün İzzet Paşa sağ cenahı teftişten geldi, kendisiyle görüşmediniz mi'' yolundaki ifadesine: ''İzzet Paşa Hazretlerini yalnız Sancaktepe'den hareketimiz esnasında görmüş isem de kendisiyle mükâlemeye (konuşmaya) vakit bulamamış

olduğumu'' beyan eyledim. Ve müşarünileyhin neticei teftişatı hakkında istifsarı (sorarak) malûmat ettim. Nâzım Paşa, ''İzzet Paşa şu teftişten memnun avdet etmedi. Edirne kumandanlığından aldığımız telgrafname meali de malûmunuzdur. İstanbul ahvali de şayanı memnuniyet olmadığını haber alıyorum. Divanıharb Reisi tebdil olunmuş (değişmiş), beni bu bapta istimzac etmediler (benim bu konuda görüşümü almadılar). Bazı tevkifat da icra olunuyor imiş, bunlar ne demek? Şu mütareke işi de uzadıkça uzadı. Bunu artık bitirmeliyiz ki ben de İstanbul'a avdet edebileyim (dönebileyim). Şayet Bulgarlar tarafeyn orduları için tesis etmek istediğimiz muamelei mütesaviyeyi (eşit) reddedecek bir teklifte bulunurlar ise protokole erzak irsali (yiyecek gönderilmesi) maddesini tarihi imzadan on gün sonraya talik edecek bir kayıt derç ve ilâve ederiz, işi bitiririz'' dedi. ''Ya bu on gün zarfında Edirne açlıktan teslim olmak mecburiyetinde bulunur ise ne yaparız?'' dedim; cevaben ''Edirne'de zahire vardır, müzakeratı sulhiye hitam (son) buluncaya kadar bile Edirne erzaksızlık yüzünden sukut etmez (düşmez), halbuki mütareke işini bozar da muhasamatı iade (tekrar silahlı çatışma) eder isek, Edirne harben sukut edebilir (düşebilir). O da pek fena bir şey olur, şu hale göre şayet Bulgarlar bu erzak maddesinden dolayı müşkülât (zorluk) çıkarırlar ve ısrar ederler ise dediğim gibi erzak irsali maddesini on gün sonraya talik ederek bugün şu mütareke işini bitiririz, hayırlısı budur'' dedi. ''Öyle yapmaktan ise Bulgar ordusuna berren ve bahren (karadan ve denizden) erzak irsaline muvafakatimizi Edirne'ye erzak ithali şartlarının kabulüne talik edelim. Bunu kabul etmedikleri halde biz de muvafakat ettiğimiz şarttan nükûl eylediğimizi (vazgeçtiğimizi) beyan ederiz. Vakaa bu suret Edirne'ye erzak irsali hakkındaki arzumuzu temin etmez ise de bu suretle de bir muamelei mütesaviye (eşit) tesis etmiş oluruz'' dedim. ''Pekâlâ böyle bir teklifte bulunuruz fakat Bulgar ordusunun arkası açık olduğundan kendileri için erzak tedariki (sağlamak) çaresi mevcuttur, şu halde bizim nükûlümüz Bulgarları teklifimizi kabule icbar (zorunlu) edecek bir kuvvette değildir'' diyerek ve biraz düşünerek ''en iyisi dediğim gibi erzak maddesini tarihi mütarekeden on gün sonraya tehir etmektir, hele kendileriyle görüşelim de bakalım protokol müsveddesini nasıl tadil etmişler (değiştirmişler) görelim, herhalde bugün bu işi bitirmeliyiz.''

Nâzım Paşa'nın bu sözleri arasında onun iç düşüncelerini göstermesi dolayısıyla en önemlisi İstanbul'da olan bitenler ve kendisinin bir an önce bırakışma yapıp oraya gitmek istediği yolundakilerdir.

Unutulmamalıdır ki Nâzım Paşa ''İttihat ve Terakki'yi'' devirenlere az çok elebaşlığı etmiş, ondan sonra Harbiye Nazırlığı'na geçerek iç ve dış durum ve örfi idare yüzünden ülkede en etkili bir uzkişi olmuş ve anlaşılan İstanbul ve orduda önemli yerlere adamlarını yerleştirerek kendine göre bir örgüt kurmuştu; bu örgüt ile Dahiliye Nezareti arasında çekişmeler olduğunu yukarda gördük. Savaştaki bir sürü başarısızlığından sonra İstanbul'daki adamlarına dokunulması, onda dayanakları ortadan kaldırılarak kendisinin de hükümetten çıkarılacağı kuşkusunu uyandırmışa benziyor; dolayısıyla o, artık ne olursa olsun bir bırakışma yapıp İstanbul'a gitmek ve durumunu sağlamlaştırmak kaygısına düşmüş görünüyor. Ancak şunu da söylemek

gerekir ki olaylar, Edirne için söylediklerini doğru çıkarmıştır; çünkü bu kurgan (belde) açıktan değil bir saldırı yüzünden zorla düşmüştür; dolayısıyla Nâzım Paşa kendi özel durumu kaygısıyla Edirne'yi düşmana bıraktığı sözü, doğru değildir; doğru olan şudur ki: o, siyasal amaçlar güderek her şeyi göze alacak bir duruma girmiştir, az aşağıda göreceğimiz gibi, hükümete danışmadan, ona bildirmiş ve onu onaştırmış (onaylamış) olduğu şartlar dışında imza vermeyi işten bile saymayacaktır.

Bizce Nâzım Paşa'nın bu sözlerinde, onun iki ay kadar sonra ölümüyle sonuçlanan olayın ilk izleri sezilebilir.

M. Reşit Paşa ile yaptığı yeni uzun bir aytışmada (görüşmede) Nâzım Paşa bu Edirne işinde hiç korkusuz çok kesin ve güvenlidir, ona yeniden der ki (1):

''Evvelce de dediğim gibi Edirne bu müddet zarfında zahiresizlik yüzünden sukut etmez (düşmez), hatta değil on gün zarfında sulhun akdine değin bile bu yüzden sukut etmez. Ben bunu bilerek söylüyorum, itimadediniz. Müzakeratı sulhiye aylarca devam etmez ya! Halbuki mütareke akdolunamaz ise Edirne harben sukut edebilir, bu takdirde Çatalca hattının ve payitahtın tehlikede bulunacağını heyetimizde cereyan eden mükâlemattan (görüşmeden) da anlamışsınızdır.''

Osmanlı oruntakları (makamları), Fiçef'le son görüşmeleri üzerine düşmüş oldukları kaygılı durumu ve içlerindeki kuşkuları hükümete bildirmezler ve onların Fiçef'le görüştükleri gün (1.12.1912) Hariciye Nezareti'nden Osmanlı elçilerine yollanılan bir genelgede, bırakışma görüşmelerinin sonuçlandığı, imzanın Yunanlılar yüzünden geciktiği, kuşatılmış kurganlarımıza (beldelerimize), (Edirne, Şkodra, Yanya) bırakışma sürdükçe yiyecek yollamak hakkını elde ettiğimiz bildirilmektedir.

3 ilkkânunda (aralıkta) Bulgar ve Yunan oruntakları (makamları) Osmanlı oruntaklarıyla buluşurlar; Yunanlıların kesin olarak ileri sürdükleri dilekler şunlardır (2):

1) Karadeniz'de kalmış olan Yunan tecim (ticaret) gemilerinin Boğazlar'dan geçebilmesi.

2) Osmanlı hükümetince el konulmuş olan Yunan gemilerinin geri verilmesi.

3) Yunan deniz ablukasının barışa kadar sürmesi.

4) Yunan hükümetinin Osmanlı gemilerini yoklayadurabilmesi.

5) Yanya'nın ve bütün adaların kendilerine verilmesi.

Bulgar oruntakları durumlarıyla, bu Yunan dileklerine karşı olduklarını göstermektedirler. Bu dilekleri abanınca Yunanlılar çıkıp giderler; bundan sonra olanı Mustafa Reşit Paşa şöyle anlatmaktadır (1):

"Yunanlılar henüz vagondan inmiş iken Bulgar askeri murahhasları, 'bırakınız varsınlar gitsinler biz mütarekeyi akdedelim, onu müteakip musalahanın akdinde sizinle biz anlaşacağız. Onlar o vakit hallerini anlarlar. Güya muharebede büyük muzafferiyetler kazanmış gibi davranıyorlar' dediler. Mösyö

Danef refiklerini tasdiken 'Yunanlılar Selanik'i güya kendi kuvvetleriyle zaptettiler. Biz işin içyüzünü ve neler döndüğünü biliriz; onları oradan çıkarmak işten bile değildir' sözlerini beşuşane ve Yunanlıları müzeyyifane bir tavır ile söyleyip generaller bu sözü tasdik ile beraber bu işi başa çıkarmak için lazım gelen kuvvetler tefrik edilmiş olduğunu ve badelmüsalaha Osmanlı ve Bulgar orduları müttefikan hareket ederek Yunanlılar'a müstahak oldukları dersi tedibi vereceklerini söylediler, Nâzım Paşa da güya bu bapta bir mukavelename akit ve imza olunmuş ve hemen iki ordu da müttefikan hareket etmek üzere bulunmuş gibi bu sözlere tamamıyla inandı. Ve generallerle şöyle yaparız böyle biçeriz yolunda müdavelei efkâra başladı. Ne saf adamlarız!"

Ancak şunu da gözden kaçırmamalıdır ki, az sonraki olayların göstereceği gibi Bulgar-Yunan düşmanlığı gerçek olmakla birlikte, Yunan'ın ablukayı kaldırmaya yanaşmaması Bulgarlar bakımından kârlı bir işti, çünkü Osmanlı sıkıntısı böylece süregelecekti.

Yunanlılar toplantıdan çekildikten sonra Danef yeniden Edirne'nin boşaltılmasını ve oradaki Türk askerinin onurla oradan çıkmasını ister ve bunun kralın son buyruğu olduğunu söyler.

Bu dilek abanınca ortalığı sessiz bir soğukluk kaplar. Bu durumu Danef, kendi anıklamış olduğu protokolü yüksek sesle okumakla bozar; orada Bulgar'a, deniz ve demiryollarının açılması yazılı olup kuşatılmış Osmanlı kurganlarına yiyecek yollanılması unutulmuştur.

Bunun üzerine Osmanlı oruntakları Edirne'yi açıkla almak istiyorsanız bunu bırakmayız derler, Bulgarlar da orada yiyeceğin bol olduğunu, yalnız tuz ve gaz eksikliği duyulduğunu söylemekle Edirne'nin iç durumunu iyicene bildiklerini gösterirler (1).

Mustafa Reşit Paşa Bulgarların önce bizim tasarıyı beğenmiş gibi görünüp işi dört gün geciktirmelerini, arada Edirne'yi almaları için Rusya ve öbür büyük devletlerden izin koparmak düşüncesinden geldiğini yazar (s. 29). Ancak yukarıdaki belgelerden anlaşıldığı gibi Edirne'nin Bulgar'a geçmesini iyi görmeyen tek devlet olan Rusya'nın orasını ona bıraktığını bildireli 14 gün olmuştur. Dolayısıyla Danef'in 4 günlük geciktirmesi eğer gerçekten Yunanlıları beklemek yüzünden değildi ise kendi hükümetiyle danışmak, İstanbul'da esen havayı öğrenmek ve Osmanlı sinirlerini denemek ve gevşetmek için yapılmış olmalıdır.

Danef'in bu durumuna karşılık olarak Mustafa Reşit Paşa, öyle ise biz de sizin deniz ve demiryolundan yiyecek geçirmenize izin vermeyiz der. Bunun üzerine General Savof, biz sizin durumunuzda değiliz, çünkü açık başka yollarımız var, biz yalnızca kolaylık göstermenizi istiyoruz, yenilen yenene hep böyle kolaylık gösterir, dolayısıyla bu son isteğinizi kabul edemem, bize kolaylık göstermek ilerdeki Osmanlı siyasal asılarına da uygundur, der (1).

Reşit Paşa'nın, bırakışma statüko üzerine olur, bu işte anlaşamaz isek hükümetlerimize bildirelim, barış görüşmelerine girişsinler, demesi üzerine (ki daha yukarıda gördüğümüz gibi Grey, Tevfik Paşa'ya, iş buraya varırsa böyle

yapınız demişti), Reşit Paşa'da, barış işine büyük devletleri karıştırıp onlar arasındaki önürdeşlikten (görüş ayrılığından) asılanmak (yararlanmak) ümidini sezen Danef, barışın da baş başa yapılacağını söyler (2).

M. Reşit Paşa daha önce Nâzım Paşa ile bir konuşmasında onun ileri sürmüş olduğu bir düşünceyi ortaya atar; o da iki yanca da öbür yanın elinde veya egemenliği altında bulunan yollardan geçerek kendi ordusuna yiyecek yollayabilmesi işinin bırakışmadan 10 gün sonra başlamasıdır.

Danef hemen peki der ve yazıcısını çağırıp ona Bulgarca yönerge (talimat) verir: İşbu yazıcı ona göre yazarken Bulgar oruntakları (makamları), hep kurulacak olan dostluk ve Yunan'ı nasıl Selanik'ten kovacakları üzerinde konuşur ve biteviye Nâzım Paşa'ya koltuk verirler.

Yazıcı işini bitirip getirince görünür ki 10 gün sonra iki yanca da birliklerine yiyecek yollanabilme işi, yalnız Bulgarlar için yazılmıştır. Bunun üzerine M. Reşit Paşa, Danef ve Nâzım Paşa arasında, M. Reşit Paşa'nın anlattığına göre şu sözler geçer (s. 34-35):

''Binaenaleyh protokolün yeniden olveçhile tashih ve tebyiz edilmesini talebederim'' dedim. Mumaileyh, ayağa kalkarak: ''Bu olamaz, bunca fedakârlıklarla Çatalca'ya kadar gelmiş olan Bulgar ordusu bundan başka bir suretle akdi mütareke edemez. Bulgar ordusunun Edirne muhafızları gibi mahsur (kuşatılmış) bulunmadığını hatırınızdan çıkarıyorsunuz. Bizim için ordumuza erzak irsaline imkânsızlık yoktur. Sizden istediğimiz bir teshilattan (kolaylıktan) ibarettir. Bu esas üzerine tanzim olunan (düzenlenen) protokolden başka şartları havi (içeren) bir protokol kabul ve imza edemeyiz. İfadem katidir. Bu protokolü ret ile işi neticesiz bırakmak ve muhasamanın (düşmanlığın) iadesi tarafına gitmek isteyişiniz doğrusu mucibi istiğraptır (gariptir). Mamafih o da sizin bileceğiniz şeydir. Biz başka türlü hareket edemeyiz'' demesi üzerine Nâzım Paşa ''protokolü reddetmiyoruz, kabul ediyoruz. İmza edelim de artık iş bitsin'' dedikten sonra bana hitaben Türkçe olarak ''Zaten size yolda gelirken söylediğim böyle idi, siz yanlış anlamışsınız. Bulgar ordusuna berren ve bahren (karadan ve denizden) erzak irsaline (gönderilmesine) müsaade tarafımızdan teshilat (kolaylaştırma) iraesinden ibarettir. Bulgar ordusunun arkası kapalı değildir'' demesiyle ''Ben yoldaki ifadenizi böyle anlamadım. Benim anladığım ve istediğim bir muamelei mütesaviye (eşit işlem) esasıdır'' demiş isem de mükâlemeye (konuşmaya) karışan Bulgar generallerinin ''mahsurlar muhasırlara nispetle daha kuvvetlidir'' demelerini Nâzım Paşa tasdik edip ''ben burasını size söylememiştim, askercesi böyledir'' dediği ve Bulgarlarla beraber protokolü imzaya kalktığı sırada yanına sokularak ''Bu şart ile mütarekenin akdine ne derler'' dediğimde ''beğenmezler ise tasdik etmezler'' cevabını verip protokole imzasını vaz'eyledi (koydu).

Bundan sonra M. Reşit Paşa kendisinin de şaşa ve donakalarak istemeyerek kâğıdı imzaladığını söyler ve Bulgarlar gittikten sonra Nâzım Paşa ile olan görüşmesini ve öyle bir durumda hatıra gelmemesi gereken özel düşünceleri şöyle anlatır (s. 36):

''Mütarekeyi başka türlü akdetmek mümkün olamayacak idi. Gördünüz ya, müzakerat (görüşmeler) az daha munkatı olacaktı (kesilecekti). Şu imkânsızlık karşısında Bulgar protokolünü kabul ve imza zaruri ve mecburi idi, size biddefaat (çeşitli kereler) temin ettiğim gibi Edirne, müzakeratı sulhiyenin hitamına değin (sonuna kadar) erzaksızlık yüzünden teslim olmak mecburiyetinde bulunmayacaktır. Onu beyhude endişe edinmeyiniz. Sulh müzakeratının icrasına başlandığı vakit Edirne'nin tahlisi (boşaltılması) çaresine bakılır. Şayet Heyeti Vükelâ şeraiti beğenmez ise mütarekenameyi tasdik etmez. Kabul veya ret Meclisi Vükelâ'nın yeddi ihtiyarındandır. Şu hale göre mütarekenamenin imzalanmış olmasından tamiri gayrikabil bir netice hasıl olmaz. Heyeti Vükelâ reddeder, muhasamat (çatışma) yeniden başlar. Zaten biz kabul ve imza etmeyeydik müzakerat kat'edilecek (kesilecek) yine muhasamat avdet eyleyecek değil mi idi?'' demesine mukabil (karşılık) ''evet netice yine muhasamatın avdeti olacak idi. Fakat şimdi iş değişti. Çünkü Bulgar ordusunca erzak tedarik etmek mümkün olduğunu ve kabul ettiğimiz şart bir teshilattan ibaret bulunduğunu kimse düşünmeyecek; muaddel (geçici) protokolü kabul edişimiz Bulgarların sahai siyasette bir muvaffakıyeti ve bizim bir mağlûbiyetimiz olmak üzere telakki edilecek, herkes enine boyuna çekecek ve şu netice bizim beceriksizliğimize hamlolunacak (yorumlanacak); müzakeratı sulhiyenin de ne kadar devam edeceği şimdiden kestirilemez'' dedim. Nâzım Paşa ''siz böyle şeyleri düşünerek muazzep olmayın (üzülmeyin); mütarekenin akdolunması pekâlâ oldu. Sulh da akdolunur, Edirne de kurtulur, endişe edecek bir şey yok; mütarekenin akdi her halde lâzım idi. Ben de iki güne kadar İstanbul'a gitmek üzere hazırlanacağım'' dedi.

Bu bırakışma görüşmelerini ayrıntılarıyla anlatışımız bu sırada dış ve iç siyasa bakımından ilerde görülecek birçok olayların ilk izlerinin o sırada belirmesidir: Bulgar'ın Yunan'a karşı düşmanlığı (o anda Bulgar Sırp'a karşı düşmanlığını çok iyi saklamıştır veyahut da aralarındaki bağlaşma ile yapılmış olan paylaşma tasarısının değiştirilmesi için henüz Sırplarca açıktan açığa bir dilek ileri sürülmemiş olduğu için Bulgarların onlara karşı o sırada düşmanlık göstermesi için bir sebep yoktu) - Bulgarların öbür Balkanlılara karşı üstün bir durumda bulunmak için Osmanlı ile işbirliği yapmak isteyeceği - Nâzım Paşa'nın bazı tasarı ve düşünceleri, bu belirtiler arasındadır.

Hükümet önce kendisine bildirilmiş ve kendisince onaylanmış olan temeller dışında imzalanan bırakışmayı tanımayabilirdi; ancak Edirne'nin bu yüzden açlıkla düşürülemeyeceği doğru olduktan sonra, ki önce de dediğimiz gibi olaylar bunun doğruluğunu göstermiştir, bu iş üzerinde direnmekte büyük bir ası (yarar) yoktu, belki bunun tersine olarak, Nâzım Paşa'nın söylediği ve ilerde görüldüğü gibi Edirne o sırada bir saldırı üzerine düşebilirdi.

Şeyhülislam Cemalettin Efendi Nâzım Paşa'nın bu işi Meclisi Vükelâ'ya bildirmesinin şöyle olduğunu yazar (1):

''.....Halbuki Çatalca istihkâmatında topların gülleleri kalmadığından muhasamaya (çatışmaya) devam olunursa 2-3 günden ziyade mukavemete imkân olmadığı cihetle maazallahu Taalâ (Allah göstermesin) düşmanın

payitahtı işgal etmesi tabii bulunduğuna binaen eyyamı mütarekede nevakısımızı ikmal ederek (eksiklerimizi tamamlayarak) ledelhace (gerekli, önlemleri alarak) istinafı harb (yeniden savaş) edebilmek üzere bütün mesuliyeti uhdesine alarak şartı mezkûru kabul ile mütareke senedini o suretle tasdik ve imza eylediğini ve umum kumanda uhdesinde olduğu cihetle bu salahiyetin ve bundan mütevellit mesuliyetin şahsına ait olduğunu marez (bildiren) cevapta dermeyan eyledi.''

Hariciye Nazırı Gabriel Efendi, kuşatılmış Osmanlı kurganlarına (mevzilerine) yiyecek gönderileceği yollu 1.12.1912 tarihli genelgesiyle bunun bırakışmada bulunması arasındaki karşıtlığın neden ileri geldiğini soran Paris Büyükelçisi Rifat Paşa'ya verdiği 20.12.1912 tarihli karşılıkta şöyle demektedir:

''Çatalca'da kararlaştırılıp Babıâli'ce onaylanmış olan ilk bırakışma tasarısında kuşatılmış kurganlarımızın beslenileceği yazılı idi. Daha sonraki bir toplantıda Bulgarlar bu hükmün bulunmadığı bir metni ortaya koyarlar. Murahhaslarımız bunu bir sorun yapmak istemez ve Babıâli'ye sormadan bırakışmayı imzalarlar, çünkü Bulgarların hiç vakit kaybetmeden barış yapmak istediklerine inan etmişlerdi.''

Reşit Paşa ile Cemalettin ve Gabriel Efendilerin yazılarının her biri bırakışmanın bildiğimiz biçimde yapılmış olmasındaki türlü etkenleri aydınlatmaktadır: Edirne'nin açlıktan değil saldırı ile düşürülmesi korkusu - Çatalca'nın cephanesizlik yüzünden bir saldırı sonucunda düşmesi korkusu - Bulgarların Osmanlı ile işbirliği yapacaklarına az çok inan - Nâzım Paşa'nın bir an önce İstanbul'a gidip kendi siyasal durumunu düzeltmek ve berkitmek (sağlamlaştırmak) istemesi.....

İmzalanan bırakışmanın ana çizgileri aşağıdadır:

Barış görüşmelerine başlanılabilmesi için bir yandan Osmanlı öbür yandan Bulgar, Sırp ve Karadağ orduları arasında bırakışma yapılmıştır, bu bir barışa varılmasına veya barış görüşmelerinin kesilmesine kadar sürecektir.

Barış görüşmeleri Londra'da yapılacak ve bırakışmanın imzasından 20 gün sonra başlayacaktır.

Barış olmazsa bırakışmanın bitme gün ve saatini her iki yan dört gün önce ötekine bildirecektir.

Arada yansız bir bölge olacaktır.

Osmanlı hükümeti Karadeniz limanlarının ablukasını kaldıracak ve Bulgar askerinin bu yolla beslenmesine engel olmayacaktır; yine Bulgar askeri trenleri Edirne içinden geçip Çatalca ile Bulgaristan arasında işleyebileceklerdir.

İşbu bırakışmanın imzası günü, Belgrad'daki Bulgar elçisinin, Fransız elçisine bırakışma şartları altında, ilerdeki Osmanlı-Bulgar sınırını saptayacak olan barış temellerinin saklı bulunduğunu söylemesi, Bulgar hükümetinin bu bırakışmayı nasıl anladığını gösterir.

Bu bırakışma işini geçmeden önce Bulgarların Osmanlı'ya dostluk önergesinde

(önerisinde) bulunmalarının Almanya'da bazı çevrelerde uyandırmış olduğu düşünceleri göstermek isteriz.

Yukarıda gördüğümüz bu yoldaki ilk sözü Bulgarlar 28 Sonteşrin (kasım) toplantısında söylerler; bir gün sonra 29 Sonteşrin'de (kasımda) İstanbul Alman Büyükelçisi bunu öğrenmiş ve hükümetine şu teli çekmiştir (1):

"İnalımız (güvenilir kişi) bildiriyor:

''Bugün padişah; kendisine bilhassa yakın olan Gazi Muhtar Paşa'yı çağırdı ve Bulgaristan'ın savgal ve saldırgal bir bağlaşma önerdiğini ve Türkiye ile doğrudan doğruya anlaşabilecek olursa Türkiye ile öteki bağlaşıkları arasında asıda (yarar) bulunan sorunlardan Bulgaristan'ın ilgisini kesmeyi adançladığını (amaçladığını) bildirdi.''

Vangenhaym bir gün sonra 30 Sonteşrin'de (kasımda) bir ikinci tel çeker, bunda (1):

''İnal, en sağlam askeri kaynaklardan öğrenmiştir ki Bulgaristan'la bağlaşma imzası yetkili askeri çevenlerde hemen olmak üzere görünmektedir. Bağlaşma imza edilir edilmez Türkiye Bulgaristan'ın Trakya ordusunun beslenmesini üzerine alıyor.''

Bu iki tel o sırada İstanbul'daki Alman Büyükelçiliği'nin ne kadar iyi kurulmuş bir çaşıtlık (casusluk) örgütü bulunduğunu ve nasıl sarayda ve orduda olan biten her önemli işi günü gününe öğrendiğini göstermektedir.

Yine işbu ''not''a göre Kiderlen bu telleri aldıktan sonra 3 İlkkanun'da (aralıkta) Bulgaristan'ın bağlaşıklarını bir yana bırakarak Türkiye ile savgal-saldırgal bir bağlaşma imzasını, güya Avusturya'nın kışkırtması üzerine önerdiği yollu dolaşan sözün doğru olup olmadığını Viyana ve Sofya'dan sormuştur. Sofya'dan 5 İlkkanun'da (aralıkta) gelen karşılıkta: ''Bulgaristan'ın, yalnız olarak Babıâli'ye savgal-saldırgal bir bağlaşma önerip önermediği açıklanılamamıştır'' denilmektedir.

Bu bağlaşma işini duyunca Alman İmparatoru'nun gösterdiği coşkunluk çok dikkate değer; o sırada Donavşingen'de bulunan Kayser hemen 1 İlkkanun'da (aralıkta) Alman Dışişleri Bakanlığı'na şu teli çeker (1):

''Ferdinand'ın bağlaşma önergesi (önerisi) hakkındaki Türkiye haberine şaşmadığım gibi, Ferdinand'ın bağlaşıklarına karşı ihanetine de şaşmadım. Bu, dâhiyane ve büyük ufuklu bir düşüncedir: Rusya'ya, Bulgaristan'la birlikte karşı koymak ve Sırpları yenmek için düşmüş ve yeniden canlanan Türkiye'nin hamisi ve önderi olmak (2). Avusturya, Türk-Bulgarlarla bir askeri bağlaşma imza etmelidir, biz de her ikisinin güçlenmesine ve yeniden hayat bulmasına yardım etmeliyiz. Bu kuvvetin ağırlığı sayesinde Yunanistan, hatta Sırbistan, kurtuluşsuz olarak Avusturya'nın kucağına düşeceklerdir. Böylece Avusturya, Balkan ve Doğu Akdeniz'de önderliği elde edecek; İtalyan ve yenileşmiş yahut yeni kurulması gereken Türk-Bulgar donanması ile birlikte İngiltere'ye karşı kudretli bir karşı ağırlık doğacak; böylece İngiltere'nin İskenderiye yolu da tehdit edilmiş olacaktır. O zaman Üçlü Bağlaşma devletleri Akdeniz'de

egemendirler, halife onların ellerinin altındadır, dolayısıyla bütün İslam dünyası da (Hindistan); Sırbistan adamakıllı sinecek, o zaman biz de Türkiye politikamızı yeniden ele alabiliriz."

Alman belgelerini çıkaranlar Kayser'in bu teli dolayısıyla şu notu yazmışlardır:

"Bulgar bağlaşması hakkındaki ilk ve henüz berkitilmemiş (doğrulanmamış) olan bir haber üzerine ve Türkiye ile Bulgaristan arasında kardeşleşmek işinin iç güçlüklerine rağmen - (bu kardeşlik ancak cihan harbinin baskısı altında vüdut (dostluk) bulabilmiştir) - hemen "İspanya'da şatolar" kurmak, Kayser'in karakterini göstermek bakımından pek çok dikkate değer. Bu defa da görülmüştür ki bu gibi sathi (yüzeysel) düşüncelere Alman Dışişleri Bakanlığı asıl değerini biçmiştir. Vakaa Dışişleri Bakanlığı, yukarıki telgrafın bir ardalası olarak, 2 İlkkanun'da (aralıkta) Kayser'den apaçık bir emir gelince, Bulgar bağlaşma önermesinin kabulünden yana Babıâli'ye direnerek demeçte bulunmasına dair İstanbul Büyükelçisi'ne yönerge (talimat) vermekten geri duramamış (karşılaştırınız: No. 12469, x ile birlikte) fakat bu o kadar ölçemli (ölçülü) biçimde yapılmıştır ki, bundan ötürü Alman siyasasının bozulması tehlike altına girmemiştir. Kayser'in 1 İlkkanun (aralık) tarihli "fantastik" telinin bir sonucu çıkmamıştır."

ÇATALCA VURUŞMASINDAN SONRA RUSYA'NIN BOĞAZLAR İŞİNDE ALDIĞI DURUM

Bulgarların artık İstanbul'a girmeleri işinin önlendiği, yahut bu olabilse de, bir iki gün içinde bir baskın gibi olamayacağı anlaşıldıktan sonra Rusya'nın Boğazlar'a karşı durumunu gözden geçirelim.

Bulgarların, hiç olmazsa o sırada, Çatalca'yı zorlamaktan vazgeçtikleri anlaşıldıktan sonra Petersburg'daki Fransız Büyükelçisi G. Lui'nin 20.11.1912'de hükümetine bildirdiğine göre (1) Sazonof Boğazlar işi üzerinde ona şunları der:

"Ne isteyeceklerimizi kararlaştırmamızın gerekeceği zaman yaklaşıyor. Yakında önermelerimi (önerilerimi) Çar'a sunabileceğimi sanıyorum. Bundan sonra bunları hemen Paris'e bildireceğim; çok sanırım ki bunların temeli İstanbul ve Boğazlar'ın yansızlığı (tarafsızlığı) olacaktır. Bugün ancak bu kadarını söyleyebilirim, çünkü bu iş üzerinde gereken oyları daha toplamadım."

5 gün sonra 25.11.1912'de G. Lui, hükümetine çektiği bir telde (1), Sazonof'un Boğazlar işinde hâlâ duruksamakta olduğunu, önce Deniz Bakanı ile birlikte benimsemiş olduğu Boğazlar'ın yansız kılınması düşüncesinden vazgeçmişe benzediğini ve 1908 İlkteşrin'indeki (ekimindeki) dileğini, yani yalnız Karadeniz'de kıyısı olan devletlerin Boğazlar'dan savaş gemisi geçirmeye hakkı olması isteğini yeniden ele alacağının sanıldığını bildirir.

26 Sonteşrin'de (kasımda) Puankare, hem G. Lui, hem de İsvolski yolu ile Sazonof'tan, Boğazlar işindeki kesin düşünce ve dileklerini sordurur (2) ve Rusya bu sırada bu işi ortaya atmak istemese de bunu Bulgarların ortaya atabileceklerini ve Fransa'nın bu işte bağlaşığı Rusya'yı destekleyebilmek için onun dileklerini iyice bilmek istediğini anlatır.

Bu soru üzerine Sazonof 28.11.1912'de İslovski'ye yolladığı uzun bir yazıda Boğazlar üzerinde o sıradaki Rus düşüncelerini anlatmaktadır; özeti aşağıdadır (3):

İngiltere'nin İstanbul'un arsıulusallaştırılması ve Boğazlar usulünün yeniden inancalanması (güvencesi) için yaptığı önermeye (öneriye) karşı Rusya çekingen davrandı - Bize göre Rusya'nın Boğazlar'daki temelli asıları inancalar (çıkarları güvenceler) veya herhangi anlaşma veya sözleşme hükümleriyle korunamaz, çünkü her an bunlara saygı gösterilmeyebilir veya bunlara karşı kaçamaklı davranılabilir; biz her an şunu göz önünde tutmalıyız: Hangi edimsel güç herhangi bir bozma denemesine karşı Boğazlar usulünü gerçekten koruyabilecek bir durumdadır. - Batı, Balkanlar işlerine karışmaması karşılığı olarak Rusya'yı Boğazlar bölgesinde özgür bırakmak yolundaki Viyana önermelerini (önerilerini) abadık (abartılı) - Olaylara göre İstanbul Türklerde kalacağa benziyor, ancak Türkiye bu savaştan güçsüzleşmiş olarak çıkacak ve onun üzerinde kolayca baskıda bulunulabilecektir; hele şimdiki bizim sınırımızdan (Kafkas) birçok birlikler (Türk birlikleri) savaş alanına taşınmıştır - Türkiye'ye karşı, bir antlaşma ile bağlanılmamalıdır ve genel olarak bizi sıkacak ve ilerde Boğazlar işinin asılarımıza (çıkarlarımıza) uygun olarak çözümlenmesine engel olabilecek hiçbir biçim inanca (güvenli) kabul edilmemelidir - Asıl önemli olan, büyük devletlerin durmudur: Rus dilekleri onların hiçbiri için beklenilemeyen bir şey değildir; onların her biri, zamanında, bazı şartlarla bu işte onaştığını (onayladığını) bildirmiştir. Avusturya'ya ödün vermek düşüncesini kabul etmemekle birlikte Rusya, onu Arnavutluk'ta ve Sırpların Adriyatik'e çıkmaları işindeki tutumsal (ekonomik) ve siyasal asılarını (çıkarlarını) göze almaktadır; dolayısıyla biz de Avusturya'nın bizim Boğazlar bölgesindeki asılarımıza (çıkarlarımıza) karşı buna benzer bir durum almasını beklemekte kendimizi haklı görmekteyiz - (Sazonof, Puankare ile görüşülecek olursa diye) şunları eklemiştir: Ödünler yoluna girmek asılarımıza (çıkarlarımıza) uygun olmadığından, şimdilik ayrıca önermeler (öneriler) ileri sürmeyi düşünmüyoruz - Eğer durum değişir ve bu sorun günün işi olursa bu yoldaki Fransız düşüncelerini bilmek bizim için önemlidir.

Bu belge Rusya'nın iki ana düşüncesini açıklamaktadır:

a- Rusya, Boğazlar sorununu, baştan başa dilediği gibi çözümlemek için kolladığı fırsat çıkıncaya kadar, ora usulünde yarım yamalak değişiklikler yaptırmak istememektedir; çünkü bunlar, yenilikleri ve Rusya'ca istenilmiş olmaları dolayısıyla ilerde büyük amacına varmak işinde Rusya'nın elini bağlayabilirler.

b- Rusya, Boğazlar işinde Avusturya'nın hiç olmazsa susmasını elde etmek için

Sırbistan'a Adriyatik'e çıkmak işinde içten ve önemli bir yardımda bulunmayacaktır; ancak bunu pek açığa vurmamak için ağız kalabalığı yapmaktadır.

Sazonof'un bu yönermesine (talimatına) göre İsvolski 3 İlkkanun'da (aralıkta) Puankare'ye karşılık verecek (1) ve iş uyutulacaktır. Bundan 3 gün önce 30 Sonteşrin'de Petersburg'da Neratof, Rusya'nın ve Bulgaristan'ın Boğazlar işini kurcalayamamayacağını G. Lui'ye söylemişti (2).

Sazonof'un bu yoldaki konuşma ve önermelerinin ne gibi uzman çalışmalarına dayandığını gözden geçirelim. Bulgarların İstanbul'u alması tehlikesi belirince Boğazlar sorunu yeniden günün işi olmuş ve Rus deniz uzmanları bu konu üzerinde yeniden çalışmaya koyulmuşlardı; bu tehlike kendini göstermemiş olsaydı, doğaldı ki Rus hükümeti, kendi eliyle düzenlediği Balkan bağlaşma ve savaşı sonucunda bundan kendisinin de nasıl asılanacağı (yararlanacağı) sorununu incelemeye koyulacaktı ve Boğazlar sorunu da bu incelemelere girecekti.

Her ne ise bu incelemeler sonucu olarak Rus deniz uzmanları hükümete başlıca iki rapor verirler (3); ikisi de 25.11.1913 tarihlidir (4). Birincisi Karadeniz işleri uzmanı deniz kurmay yüzbaşısı Nemiç'indir, bazı parçalarını aşağıya koyduk:

Rusya'nın sevkücceyşi (stratejik) ve tutumsal (ekonomik) en can alacak asılarının (çıkarlarının) kesin olarak gerektiği ''siyasal amaç'' Nemiç'e göre ''Boğaziçi ve Çanakkale boğazlarıyla onlara bitişik Avrupa ve Küçük Asya topraklarının ele geçirilmesi ve Rus ülkesine katılmasıyla Akdeniz'e deniz yolu ile çıkışın sağlanılmasıdır.'' Daha aşağıda Nemiç, bu amaç hemen bu sırada elde edilemez düşüncesiyle şunları der:

''Bugün olagelen Slav-Türk savaşının arıtımı sırasında şu şartlar elde edilirse, kara ve deniz askerliği bakımından Rus siyasal amaçları sorunu uygun bir biçimde çözümlenmiş sayılabilir: Rusya, bu anlaşmaya başka hiçbir Avrupa devleti girmemiş olarak, doğrudan doğruya Türkiye ile anlaşır ve ondan Rus savaş gemileri için herhangi bir sırada Boğaziçi ve Çanakkale boğazlarından özgür olarak geçmek ve Marmara Denizi ve iki Boğaz kıyılarının Türkiye'de kalmasını sağlayarak Boğaziçi'nde ve Marmara Denizi'nde ve Çanakkale'nin dışındaki yakın adalarda Rus donanması için üsler kurmak hakkını elde eder; Marmara Denizi'ne veya kıyılarına bir üçüncü devletin ulaşmasının ve Boğazların arsıulusal biçimde ''yansızlaştırılmasının'' önüne geçer, Babıâli'nin Boğazlar kıyılarını berkitmemesini (güçlendirmemesini) onların sularına torpil dökmemesini ve bundan böyle bir Türk savaş donanması bulundurmamasını sağlarsa...''

Kolayca görüleceği gibi bu, yani Nemiç'in Rusya'nın şimdilik onaşabileceğini (onaylayabileceğini) söylediği biçim, Trablusgarp Savaşı başlayınca Boğazlarda Rus hükümetinin Osmanlı Rumelisi statükosunu korumak ve Doğu Anadolu demiryolları üzerindeki ''hak''kının bir kısmından vazgeçmek karşılığı olarak Babıâli'den istediklerinden daha çetin ve aykırıdır (1); dolayısıyla bu, Nemiç'e

göre o an için Rusya'nın kendi eliyle düzenlediği Balkan bağlaşma ve savaşından Boğazlar sorunu bakımından bekleyebileceği ilk ödendir (tavizdir).

Yukarıda sözü geçen ikinci rapor, Rus Deniz Kurmay Başkanı Prens Lieven'indir ve Deniz İşleri Bakanı Amiral Grigoroviç'in imzasıyla Sazonof'a verilmiştir. Bazı parçaları aşağıdadır:

''Karadeniz'den özgür çıkış ödevini kesin ve büsbütün çözümlemek için yalnız Küçük Asya'yı ve Balkan Yarımadası'nı değil Girit'i dahi ayıramadan Yunan takımadalarının topunu ülkemize katmalıyız, şu kesin şartla ki birinci aşamada bir donanma ile Karadeniz'de ve Ege Denizi'nde egemen olabilelim... apaçıktır ki sorunun bu aşama köksel bir biçimde çözümlenmesi bu sıradaki gücümüzü çok aşmaktadır ve hatta ilerde de bunun yalnız Rusya'ca gerçekleştirilebilmesi şüphelidir... Biz ya bizi Boğazlar'dan ayıran bütün toprakları ele geçirmeliyiz, ya hiçbir yeri almamalıyız...''

Bundan çıkan sonuç şudur ki şimdilik ve hatta ilerde de eğer Rusya'nın bu aşama büyümesi için ona yardım edecek bir iki büyük devlet çıkmazsa kurmay yüzbaşısı Nemiç'in tasarısı, yürütülmesi olanaklı olan tek tasarıdır.

Prens Lieven'in yazdığından ayrıca anlaşılan da şudur ki eğer Rusya, Boğazlar bölgesine kadar karadan ve sağlam biçimde ulaşamaz ve oraya ancak Karadeniz yolu ile bağlı bulunursa işbu bölgeyi Anadolu veya Balkanlar'daki devletlere veya o yollarla oraya yürüyebilecek devletlere karşı korumak son aşama güç bir iştir ve buna özenmenin değeri yoktur; bu bölgeye güvenle ve sağlam olarak ulaşmak ve bu ulaşma yollarını korumak için ise bütün Balkan Yarımadası ile KüçükAsya (yani Osmanlı Asyası'nın Anadolu'dan da büyük bir kısmı) Rus eline geçmelidir ve bu yerlerin de korunması için Girit'le birlikte bütün Ege adaları Rus elinde bulunmalıdır. 1914-1918 Genel Savaşı sırasında Osmanlı ülkesi onun o zamanki düşmanları arasında paylaşılırken Rusların istemiş oldukları paylara bakılırsa, onların Lieven'in yukarıda sözü geçen tasarısının bir kısmını olsun yürütmek istemiş oldukları görülür.

Yukarıda gördüklerimiz Rus hükümetinin ve askeri çevenlerinin (çevrelerinin) Boğazlar işinde o sırada düşündüklerini ve dilediklerini aydınlatmaktadır. Bunların Balkan Savaşı'nın ikinci evresinde ve Londra barışından sonraki gelişmelerini aşağıda göreceğiz.

BALKANLI BAĞLAŞIKLAR ARASINDA İLK GEÇİMSİZLİK VE DÜŞMANLIK BELİRTİLERİ

Çatalca bırakışmasına kadar Bulgaristan'la bağlaşıkları arasında belirmeye başlayan ve 1913 yazında Balkanlılar savaşını doğuracak olan geçimsizlik ve karşınlıkları kısaca gözden geçirelim.

Bulgar Başbakanı Geşof'a göre (1) Sırp hükümeti 28 Eylül 1912'de, yani Sırp-

Bulgar bağlaşmasından beş buçuk ay sonra ve Osmanlı'ya karşı yapılacak savaştan 2-3 hafta önce, kendi elçiliklerine yolladığı bir genelgede, Pirlipe ve Ohri'yi eski Sırbistan içinde göstermektedir; halbuki Sırp-Bulgar bağlaşmasıyla bu yerler Bulgaristan'a bırakılmıştı; bu genelgeyi öğrenince Bulgar hükümeti Belgrad'a çetin bir protesto yollar.

Bu iş uyur ve savaş boyunca, Çatalca bırakışmasına kadar Bulgarlarla Sırplar arasında çokçana gerginlik olmaz. Ancak Bulgarlarla Yunanlılar arasında durum öyle değildir. Daha Lüleburgaz vuruşması sırasında Osmanlı'dan alınacak toprakların bölünmesi üzerinde aytışmalar (ayrılıklar) başlar; yerinde gördüğümüz gibi Bulgar-Yunan bağlaşması yapılırken buna bir paylaşma tasarısı eklenmemişti, dolayısıyla bu paylaşma için arada bir aytışmanın (ayrılıklar) başlaması beklenilebilirdi.

2 Sonteşrin'de (kasımda) Yunan Dışişleri Bakanı Atina'daki Bulgar elçisine bir paylaşma tasarısı verir, buna göre (1):

Kavala, Drama, Serez, Selanik ve Manastır Yunan'da kalmak üzere Yunan sınırı Mesta-Karasu'dan Avlonya'ya kadar aşağı yukarı dümdüz uzanacaktır - Bulgaristan Mesta ile Meriç arasında Ege Denizi'ne çıkacaktır. İstanbul ve Boğazlar arsıulusal bir devlet olacaktır - Bütün adalar Yunan'a geçecektir.

Yunan hükümeti bu dileklerini, istediği yerlerde oturanların çoğunluğuna veya daha doğrusu o sırada Türk ve Müslümanları saymadıkları için oralardaki Hıristiyanların çoğunluğunun Rum olduğuna dayanmaktadır.

Bulgar hükümetinin yaptığı hesaba göre Balkanlıların hep birlikte savaşarak Osmanlı'dan aldıkları yerlerden, bu tasarıyla Yunan'a ayrılan yerlerde 2 milyon ve Bulgar'a ayrılan yerde de 1.300.000 kişi yaşamaktadır; halbuki yine Bulgar hükümetine göre iki ülkenin seferber ettikleri ordular (Bulgarlar 563.000, Yunanlılar 215.000) ve katlandıkları kayıplar (Bulgarlarınki 3-4 kere daha çok) arasında ölçü yoktur.

Buna dayanarak Bulgar hükümeti, savaşta çıkarılan asker ve katlanılan kayıpların paylaşma işinde ölçü olarak kullanılmasını ister ve Osmanlı eğer boyun eğip bu yerleri bırakacaksa bunun sırf Bulgar yenleri (galibiyetleri) yüzünden elde edilmiş olacağını ileri sürer. Buna karşı Yunanlılar yende (galibiyette) kendi donanmalarının ve deniz ablukalarının çok büyük önemi olduğunu söylerler ve paylaşmanın Hıristiyan halkın çoğunluğuna göre yapılmasında direnirler. Yunan hükümetinin İstanbul ve Boğazlar üzerindeki dileği, yukarıda görmüş olduğumuz İngiliz önermesine (önerisine) çok benzediği için arada bir sözleşme olduğu sanılabilir.

Bu iş Çatalca bırakışması olduğu vakit daha bir sonuca bağlanamamıştı ve en çetin aytışmalar (ayrılıklar) o sırada Selanik dolayısıyla olmakta idi; Bulgar ve Yunanlıların o sıradaki durumu ve birbirlerine karşı göstermiş oldukları düşmanlık bu yüzden idi.

Bir yandan Bulgaristan'la ve İtalya ile adalar ve Güney Arnavutluk dolayısıyla karşınlığı (anlaşmazlığı) olan Yunanistan, öbür yandan da pek açıktan açığa

olmasa da alttan alta Bulgaristan'la ve açıkçana (Adriyatik'e çıkış işi dolayısıyla) Avusturya ve İtalya ile karşınlığı (anlaşmazlığı) olan Sırbistan arasında, sonteşrinde (kasımda) bir yakınlaşma ve anlaşmaya doğru gidildiği görülür.

2 Sonteşrin'de (kasımda) Yunan ve Sırp hükümetleri birbirlerine bir demeç (déclaration) verirler (1): Buna göre iki devletten hiçbiri, 4 bağlaşık arasında bir anlaşmaya varılmadan dışardan herhangi bir devletçe yapılacak hiçbir önermeye (öneriye) karşılık vermeyecektir. Bu, görünüşte Bulgaristan'a karşı değildir, ancak bu, Balkan bağlaşıkları arasında Sırbistan'la Yunanistan'ın doğrudan doğruya yaptıkları ilk anlaşmadır ve böylelikle Bulgaristan dörtlü bağlaşmanın tek dingili olmaktan çıkmaktadır.

Bununla birlikte Sırbistan'la Yunanistan arasında Atina'da bir bağlaşma tasarısı anıklanır (hazırlanır) (2). Buna göre:

İki devlet: Bu savaş sırasında var güçleriyle birbirlerine yardımda bulunmayı, barışı ancak birlikte ve anlaşarak yapmayı - Osmanlı hükümetine karşı Osmanlı ülkesinde kalacak olan azınlıkların ''haklarını'' gerçekleştirmek için birbirlerine yardımı - ileride Türkiye onlara saldıracak olursa bağlaşık gibi davranmayı adançlarlar. Bu tasarıda Rum Patrikliği'nin Sırplara sağlayacağı imtiyazların da sözü geçmektedir.

Bu tasarı da, yukarıda değindiğimiz gibi, Bulgaristan bir yana bırakılarak, Sırbistan'la Yunanistan arasında doğrudan doğruya anlaşma ve bağlaşma yolunda bir adımdır.

Bulgar hükümeti bu yoldaki Sırp-Yunan görüşmelerini, işin içyüzünü ve genişliğini pek öğrenememekle birlikte 17 Sonteşrin'de duyar.

Sonteşrinin (kasımın) ortalarından beri Sırp ve Yunan ordularının karşısında artık büyük ölçüde Türk ordusu kalmamıştır; halbuki Bulgar ordusunun hemen bütünü Çatalca'nın ve Edirne'nin karşısında durmak zorundadır; dolayısıyla Makedonya'da pek az Bulgar askeri bulunabilmekte ve Geşof'un yazdığına göre (1) Sırp ve Yunanlılar oradaki yerli Bulgarlara ve Bulgar papaz ve öğretmenlerine karşı çok kötü davranmaktadırlar; yani ora Bulgarlarını Sırplaştırmaya veya Eksarklıktan ayırıp patrikhaneye bağlamaya veyahut de yerlerinden kaçırmaya uğraşmaktadırlar.

Bu hava içinde sonteşrinin (kasımın) ikinci haftasında Bulgar Kamutay (Meclis) Başkanı Danef, Viyana'ya gider. Bulgar hükümetinin yayımladığına göre kendisinin Adriyatik Limanı ve genel olarak bütün Avusturya ile Sırbistan arasındaki sorunlarda Sırbistan'la birlikte olduğunu Avusturya'ya bildirmek için Danef oraya gitmektedir (2).

Gerçektense o, işi daha pek açığa vurmamakla birlikte, Bulgaristan'la Avusturya arasında hem Sırbistan hem de Rusya'ya karşı bir yakınlaşmanın temellerini kurmaya çalışacaktır. Berştold'un onunla konuştuktan sonra Sofya'daki Avusturya elçisine çektiği tel bunu gösterir, özeti aşağıdadır (1):

Danef'e göre Romanya'nın toprak almak yolunda dilekleri haksızmış, işbu devlet böyle bir şey istiyorsa barışın kurulması için başarı ile çalışması

gerekirmiş - Danef, Sırbistan'ın Adriyatik'te bir liman elde etmek isteğini ''besbelli olarak içten gelen bir inanla değil, öyle yapmış olmak için (2) tutmuş''. O, Berştold'un Avusturya bakımından ileri sürdüğü kanıtları hoş görmüş - Sonunda Danef, Sırbistan'a çetin olmamak öğüdünü vereceğini söylemekle Avusturya görüşünü az çok kabul etmiş bir duruma girmiş - Danef, dört Balkan devletini bağlayan bir gümrük birliği için bir anlaşma olmadığını söylemiş - Ona göre Sırbistan, ya Avusturya veya Bulgaristan'a yaklaşmak zorunda imiş - eğer Sırbistan Avusturya ile uzlaşmazsa Sırbistan'dan her şey beklenebilirmiş. Avusturya ve Bulgaristan'ın ona karşı uygun davranmaları artık gerekmezmiş. - Rusya ile Bulgaristan arasında Babıâli'ye karşı şimdiye kadar olagelen ası (çıkan) birliği, bütün Osmanlı Bulgarları Bulgaristan'la birleşir birleşmez anlamını kaybedecekmiş - Rusya ile Bulgaristan arasında hemen hiç tutumsal (ekonomik) ilişki yokmuş - buna karşılık Bulgaristan tutum ve kültür bakımından hemen hemen yalnız Avusturya - Macaristan'a bağlı imiş ve bu da, bir siyasal dostluk için sağlam bir temel imiş - Danef bu yoldaki asılara (çıkarlara) örnek olarak Kavala'ya bir demiryolu yapılmasını ve Selanik'te bir serbest liman kurulmasını göstermiş - Berştold, Danef'in Selanik'i Yunanistan'a bırakmamak ve orayı Bulgaristan'a katmak isteğinde olduğunu sezmiş - İstanbul'a gelince, Danef, herhalde çok insan kaybına yol açacağı için olacak, İstanbul'a girilmesini istemez görünmüş ve ancak eğer oraya askerlik bakımından girmek zorunda kalırsa girileceğini ve orada kalmak istenilmediğini, çünkü orada birçok arsıulusal asıların (çıkarların) çatıştığını bildiğini söylemiş - Danef böyle bir işe en çok İngiltere'nin karşı koyacağını söyleyerek Berştold'un bu iş üzerindeki düşüncesini sormuş - O da demiş ki bizim de orada büyük asılarımız (çıkarlarımız) var, ancak Bulgaristan'ın yolu üzerine engeller çıkarmayacağız - Berştold, Danef'in şu sözünü çok dikkate değer bulmuş: Biz, (Bulgarlar) Boğazlarda Türklerden daha çok güvenilir bekçiler olabiliriz'' (1) - Danef Edirne'yi istemiş ve aracılığa karşı görünmüş - özgür bir Arnavutluk'a eygin görünmüş. - Danef'in sözlerinden Berştold, Bulgaristan'ın Sırbistan ve Yunanistan'la bağlaşmasının pürüzsüz olmadığını ve Bulgaristan'ın Balkanlar'da egemen bir durum elde etmeye çalıştığını anlamış - Danef, Avusturya ile Bulgaristan arasında sağlam temellere dayanan bir dostluk ilişkisinin yüksek önemi üzerinde durmaya çok çalışmış ve bu dostluğun usalır bir tecim (ticari) siyasasıyla el ele gitmesi gerektiğini söylemiş.

Telin sonunda Berştold şu noktayı iyi aydınlatamadığını yazmakta ve bunun aydınlatılmasını Sofya elçisinden istemektedir:

Acaba Danef şunu mu ileri sürmek istedi: Bulgaristan'ın Adriyatik işinde Sırbistan'a yardım etmemesine bir karşılık olarak Avusturya da Romanya'nın Bulgaristan'dan toprak dileklerine yardım etmesin?

Sofya'daki Avusturya Elçisi Tarnovski bu tele 13 Sonteşrin'de (kasımda) karşılık verir (1): Danef'in gezisinden daha kesin sonuçlar beklediğini söyledikten sonra şunları bildirir: Danef'in Romanya'nın istediği ödünlerle Sırbistan'ın Adriyatik'e istediği yol arasında bir takas yapılmasını bu anda önermiş olduğun sanmıyorum, çünkü bu sırada Sırp ordusu Bulgar ordusu ile birlikte Edirne'yi

kuşatmaktadır, dolayısıyla (Çatalca vuruşmasının öngününde bulunmaktadır) Bulgaristan Sırp yardımını elden kaçırmaktan korkar; halbuki Avusturya'dan Romanya'ya karşı bu biçimde bir yardım bekleyemez. -Bundan sonra Tarnovski, Danef daha Sofya'ya dönmediği için Geşof'la olan görüşmesini anlatır; Bulgar başbakanının düşünceleri özet olarak şunlardır:

Arnavutluk parçalanmamalı ve özgür olmalıdır (Avusturya da bunu istemektedir), ancak - Sırbistan'ın Adriyatik'te bir limanı olması ve bir toprak şeridi ile oraya bağlanması doğrudur, buna Avusturya'nın neden karşı olduğunu anlayamıyorum, eğer bu limanın Ruslarca kullanılmasından korkuluyorsa Rusya Adriyatik'teki Karadağ limanlarını da kullanabilir, Bulgaristan'ın bu Sırp isteğini desteklemesi gerekir, hele ki Bulgaristan Sırpların Ege Denizi'ne çıkmalarına razı olamaz; Avusturya'nın bu işe (Adriyatik'te Sırp limanı işine) karşı olması Bulgaristan'a da dokunmakta ve durumu karıştırmaktadır.

Tarnovski özet olarak Geşof'a şu yolda karşılık verir:

Bizim Sırbistan'ın gözlerini Ege'ye çevirmek istediğimizi hiç bilmiyorum, biz Sırbistan'a Bosna üzerinden Adriyatik'e serbest bir tecim (ticaret) yolu sağlamayı önerdik; eğer Bulgaristan, Sırbistan'ın Adriyatik dileği üzerinde onun dayanışığı olduğunu açıklarsa, bu, Avusturya ile Bulgaristan arasındaki dostluğa uygun olmaz. - Tarnovski'nin yazdığına göre onun bu yoldaki sözleri Geşof'u yumuşatır.

14 Sonteşrin'de (kasımda) Tarnovski Danef'i görür ve Berştold'a çektiği bir telde düşünüldüğü gibi bir takasın önerilemeyeceğini bildirir (1).

Tarnovski ikinci bir telinde (2) özet olarak şunları anlatır:

Danef, Avusturya'dan çok hoşnut olarak dönmüş, ona göre yeni Bulgaristan'ın siyasası eskisininki gibi olamazmış; o, Bulgaristan'la Avusturya arasında sürekli bir dostluğun temelleri bulunduğunu anlamış, Bulgaristan'ın ulusal alanının en uç sınırlarına kadar büyüyebileceğini ve buna karşı Avusturya'nın bir şey demeyeceğini Berştold'dan işitmiş, Avusturya'nın işine gelen demiryollarının Bulgaristan'ın da işine geldiğinden çok hoşnut görünmüş, Geşof da böyle düşünüyormuş, Danef Yunan'a karşı çok kızgın görünmüş ve Bulgaristan'ın hiçbir şart altında Selanik'ten vazgeçmeyeceğini söylemiş.

Romanya, Sırbistan ve Arnavutluk işlerinde Danef, Avusturya görüşüne Geşof'tan az daha yakın görünmekte ise de yine bu görüşten epey ayrıdır.

Bununla birlikte, Çatalca vuruşmasının öngününde, Bulgaristan'ın Avusturya'ya doğru kaymaya yüz tuttuğu görülmektedir ve hele sonteşrinin (kasımın) ikinci yarısında Avusturya'da, artık Bulgaristan'ın bağlaşıklarından ayrılmak üzere olduğu, onun Rusya'ya da karşı bulunduğu ve Balkanlarda egemen olmayı düşündüğü inanı vardır (3).

Çatalca'da bırakışma görüşmeleri sırasında Rusya, Bulgaristan'la Yunanistan'ın arasını düzeltmeye çalışmaktadır. Bu iki devletin usule ait olarak birbirine karşı olan dilekleri şurada toplanmaktadır.

Her türlü önemli yardımdan kesilmiş olan Yanya'dan başka uğraşacak yer kalmamış ve dolayısıyla orduları serbest kalmış olan Yunanistan her bir Balkanlının alacağı payın hemen belli olmasını istemektedir. Orduları, Edirne ve Çatalca'da uğraşadursun Bulgaristan ise bu işin Osmanlı ile barıştan sonra, yani kendi orduları da serbest olduktan sonra görülmesini istemektedir. 1 ilkkanun (aralık) 1912'de Rus elçisiyle bir konuşmasında Venizelos şu kesin şartlı Bulgar görüşünü kabul eder: Eğer ileride paylaşma üzerinde ilgili devletler aralarında anlaşamazlarsa işi ''Üçlü Anlaşma'' devletleri çözümlesinler ve onların verecekleri hüküm ne olursa olsun önceden kabul edilmiş bulunsun (1).

3 İlkkanun (aralık) 1912'de Çatalca bırakışması imzalanınca Bulgaristan, artık Yunanistan'la bu usul üzerindeki karşınlığın kalmadığını (yani Venizelos'un bu şartını kabul ettiğini) söyleyecektir (2).

Yunan hükümeti Çatalca bırakışmasına çok kızar. Belgrad'daki Yunan işgüderinin Fransız elçisine söylediğine göre Bulgaristan, Trakya'da kullanılmak üzere üç Yunan tümeniyle, birinci Sırp ordusunun kendisine yardımcı olarak yollanılması önermesini (önerisini) kabul etmemişmiş ve Osmanlı'ya karşı savaşı, Yunanistan ve Sırbistan'ın istedikleri gibi Avrupa Türkiyesi'nin işini bitirinceye kadar sürdürmektense, Alman devletlerinin kışkırtmasına uyarak, Türklerle anlaşmayı daha uygun bulmuş imiş.

Bu belgeden anlaşılan şudur ki Yunanistan'la Sırbistan, savaşın baş yükü Bulgaristan'ın omuzlarında kalmak üzere onu sürdürmek için işbu devlete yardım etmeyi ona önermişler, o ise hem Çatalca'da yediği dayak dolayısıyla, hem de Makedonya'da olan bitenlerden kuşkulandığı için Türklerle bir an önce işi bitirmeyi daha uygun bulmuştur.

BARIŞ İÇİN GÖRÜŞMELER

BARIŞ ÜZERİNDEKİ DÜŞÜNCELER

Barış ve onun nasıl yapılmasının gerektiği üzerinde türlü devletlerin düşüncelerini gözden geçirelim.

Bunların hemen hepsi, Bulgar ilerleyişinin Çatalca'da durdurulduğu sırada ve ondan sonraki günlerde, yani artık İstanbul için pek yakın bir tehlike kalmadığının anlaşılmasından sonra ortaya çıkmıştır.

A- Osmanlı düşünceleri

Bu düşünce Bulgarların Çatalca'ya saldırdıkları sırada sadrazamın ve Hariciye Nazırı'nın Bompar'la bir görüşmelerinde belirir (1). Bunlar 1878'de Ayastefanos'ta (Yeşilköy) yapıldığı gibi Balkanlılarla çarçabuk bir barış yapmak ve sonra onu Berlin'de olduğu gibi büyük devletlere düzelttirmek isteğindedirler ve bu işte Avusturya'ya az çok güvenmektedirler.

Bu yolda düşünceleri, hükümetinden almış olduğu yönerge üzerine Viyana ve Bükreş'te durarak İstanbul'a gelen Osman Nizami Paşa, sadrazamın Bompar'a açışından 5 ve 8 gün sonra Avusturya ve Romanya hükümetlerine de açmış ve onlardan bu yolda yardım istemiştir.

Osman Nizami Paşa, Berştold'a şunu anlatmıştır (2): Ayastefanos (Yeşilköy) biçiminde geçici bir barış veya bir bırakışma Avusturya ve Romanya asılarına (çıkarlarına) daha uygundur, çünkü hemen yapılacak temelli bir barışın olutlarını (koşullarını) ortadan kaldırmaya ve geri aldırtmaya uğraşacak bir durumda kalmaktansa, bir bırakışma ve geçici bir ilk barışla ondan sonra yapılacak kesin barış arasında elde edilecek zaman içinde isteklerini kabul ettirmek daha kolay olur - Berştold'un anladığına göre Osman Nizami Paşa şunu istemektedir: Bir yandan Avusturya ve Romanya, Bulgaristan üzerinde baskı yapıp Türkiye'ye Trakya'da asılar (yararlar) kazandırsınlar, (yani Edirne'yi ve Edirne vilayetinin elden geldiği kadar büyük bir parçasının Osmanlı'da kalmasına yardım etsinler) öte yandan da Ayastefanos anlaşması temeline dayanarak Makedonya'da Sırp ve Yunan'a karşı Bulgar isteklerini tutsunlar; böylece Bulgaristan da bu işten zarar görmemiş olur. Osman Nizami Paşa'ya göre devletlerin ve en çok Avusturya-Macaristan ve Rusya'nın işine gelmeyen bir barış, sonra kolayca bir acun (dünya) savaşı çıkarabilir ve Avusturya'nın da işine gelebilecek olan Ayastefanos Antlaşması temeline Rusya'da önemli bir karşı koyma olmaz.

Çatalca'daki topların 2 veya 3 günlük güllesi bulunduğu için, Osmanlı hükümetinin, sadrazam ve Osman Nizami Paşa'nın açıkladıkları bu siyasa ile vakit kazanmak istemesi kolay anlaşılır. Siyasal bakımdan da bu Osmanlı'nın işine gelirdi. Çünkü zaman geçtikçe Balkanlılar arasındaki anlaşamamazlıkların açığa vurması umulabilirdi. Bu önermede (öneride) bundan başka şu da vardı: Balkanlar'da Rus, Sırp ve Yunan'a karşı Osmanlı, Bulgar, Romanya ve Avusturya işbirliği. Balkan Savaşı başlamadan önce Babıâli'nin Avusturya'ya başvurmalarını bu cildin ilk kısmında görmüştük; o vakit işbu devlete, nasıl olsa sonunda kendisinin Sırbistan'la savaşmak zorunda kalacağı açıkça söylenilerek daha Osmanlı ayakta iken Sırp'a karşı durum alması ve savaşı önlemeye çalışması kendisinden istenilmişti; Avusturya ise, anlatmış olduğumuz gibi, bundan kaçınmış idi. Bu seferki Osmanlı önermesi (önerisi) karşısında ise Berştold biraz düşünmek ve kendisine önerilen yolun tutulmasının iyi olup olmayacağını tartmak bile istemeyerek bu düşünceye karşı bir durum alacaktır. Şöyle ki Osman Nizami Paşa yanından ayrıldıktan sonra Berştold, Bükreş'teki elçisine bir tel çekerek (1), konuşulanları ona anlatır, bunları Rumen hükümetine bildirmesini söyler; bırakışma veya geçici bir barışın kendisince de Avusturya ve Rumen asılarına (çıkarlarına) daha uygun olacağını ekler, ancak ana Osmanlı dileği üzerinde, düşüncesinin büsbütün başka olduğunu yazar. Berştold'un yapmak istediği şudur: Osmanlı ile işbirliği yapılıp önce Bulgar üzerine baskıda bulunulması ve buna karşılık olmak üzere Bulgar'a Makedonya'da ödünler kazandırılması yerine bir Bulgar-Rumen anlaşmasına dayanılarak İstanbul üzerinde

Bulgar'dan yana baskıda bulunmak ve böylece Romanya'nın istediği sınır düzeltmesini bir karşılık olarak Bulgar'dan koparmak ve geçici barıştan sonra yapılacak asıl barışta kendisine verilmiş olan Türk ülkelerini temelli olarak elde tutmak için Bulgaristan'a Avusturya ve Romanya'nın yardımını sağlamak.

Bu siyasanın, işleri ve Avusturya'yı nerelere götürdüğünü olaylar göstermiştir. Osmanlı hükümetinin istediği yol tutulsaydı ne olurdu? Bunun üzerinde yazmak şimdi artık pek gerekmez.

Romanya hükümeti de Berştold'un öğütlerini doğru bulacak ve ona göre davranacaktır (1).

Berştold'un yine Osman Nizami Paşa ile görüştükten sonra, Sofya elçisine yolladığı yönerge (talimat) (2) Avusturya'nın Balkanların ilerisi için düşündüklerini aydınlattığından özeti aşağıya konulmuştur:

Berştold, Osman Nizami Paşa'nın söylediklerini anlattıktan sonra, onun önermesinin (önerisinin) Avusturya siyasasının ana çizgilerine uymadığını; onun tersinin, yani bir Bulgar-Romanya anlaşması kurarak onunla İstanbul üzerinde baskı yapmanın daha istenilecek bir şey olduğunu yazar ve gizli kalmak üzere Geşof'a şunların bildirilmesini söyler:

Eğer Bulgar hükümeti, bir yandan Romanya ile anlaşır (ona sınır düzeltmesi yolu ile ödün vererek) ve öbür yandan da Sırbistan üzerindeki etkisini kullanarak işbu devleti Adriyatik'e doğru genişlemekten vazgeçirirse, o zaman, Balkan işlerinin kesin olarak çözümlendiği sırada Bulgaristan, bizim ve Romanya'nın yardımını umabilir. Bu yüzdendir ki savaş sona erince bu sona erişin kesin bir anlaşma ile değil ancak bir kere daha gözden geçirilip düzeltilebilecek (revision) bir anlaşma ile olması bize Bulgar asılarına (çıkarlarına) daha uygun görünmektedir. Savaşın gidişi öyle oldu ki Bulgaristan en çok kurban vererek en büyük yenleri elde etmiş ise de gerçekten elde tutulan yerler bakımından o çok daha az yeri eli altında tutabilmiştir. (Yani Bulgar orduları hep Çatalca ve Edirne'de vuruşadurdukları için Osmanlıdan alınan yerlerin pek çoğunda az çok işsiz kalmış Sırp ve Yunan orduları bulunmaktadır). Bu durumun sonucu olarak Bulgaristan, ulusunun emellerine uygun olmaktan uzak bir paylaşmaya onaşmak (onaylamak) zorunda kalabilir. Avusturya, Bulgaristan'ın dilediği gibi bir paylaşmayı kabul edebilir; bilindiği gibi, savaşın sürmesi sonucu olarak Arnavut kıyılarına varacak olan bazı orduların, bu varışın kesin anlaşma için bir temel olmasını biz hiçbir biçimde onaşmayacağız (onaylamayacağız). Bu sözlerden Geşof anlayacaktır ki, eğer Bulgaristan, Avusturya görüşünü kabul ederse biz de hem doğrudan doğruya, hem de Bükreş üzerine etki yaparak, ister şimdi, ister olayların gelişimi sırasında, ona değerli yardımlarda bulunabiliriz.

Görüldüğü gibi Berştold, Bulgaristan'a: Eğer Avusturya ve Romanya ile işbirliği yapar ve Romanya'ya ufak bir ödün verirsen sana hem Edirne işinde Osmanlı'ya karşı hem de Osmanlı'dan alınacak yerlerin paylaşılması sırasında Sırp ve Yunan'a karşı yardım ederim demektedir.

B- Balkanlıların düşünceleri

Bunlar kolaycana anlaşılacağı gibi: ''Osmanlı'yı biz kendi başımıza yendik, barışı da onunla baş başa yapacağız'' demektedirler. Yukardaki ayrıntılardan bunun yalnız görünüşte doğru olduğu ve yenin kazanılmasında Fransa'nın desteklediği Rusya'nın çok etkisi olduğu anlaşılmakta ise de Balkanlılar bu düşünce ve istekte direneceklerdir.

C- Rus düşünceleri

Yukarıda bunlara birkaç kere rastladık. Bir zamanlar Rusya, o kadar inceden inceye anıklamış (hazırlamış) olduğu Türk yenilgisini sonuna kadar sömürmek ve bundan elden geldiği kadar çok asılanmak (yararlanmak) için daha önce de gördüğümüz gibi İstanbul ve Boğazlar ve Ermenistan dediği Anadolu doğu vilayetleri işlerini de ortaya atmak ve onların da çözümlenmesini istemek düşüncesinde bulunur (1); daha sonra bu işleri geciktirmeyi ve yalnızca Balkan işlerini bitirmeyi daha uygun bulur (1); çünkü Balkanlar'da barış kurulduktan sonra bu sayılan yerlerin yalnız kendi eli altında bulunacağı açık görünüyordu.

Bundan başka yine yukarda da görmüş olduğumuz gibi Rusya, Adriyatik işinde Avusturya'ya karşı Sırbistan'ı tutmakta çok ileri gitmekten vazgeçmiştir ve böylelikle Avusturya'nın Boğazlar işinde ona hiç olmazsa göz yumarak yardım edeceğini ummaktadır. Rus siyasasının türlü etkiler altında kâh çetin, kâh yumuşak olması öbür devletlerde az çok şaşkınlıklar doğurmaktan da geri durmamaktadır; her halde, o, Adriyatik işinde çok direnecek olursa İngiltere'nin, bu yüzden bir genel savaş çıkmasından hoşlanmayacağı anlaşılmaktadır (2).

D- Avusturya düşünceleri

Kont Berştold, Osmanlı isteğinin iki basamaklı barış kısmını benimsemiştir ve bunu şu biçimde ileri sürmektedir (3): Büyük devletler ve en çok Rusya ile Avusturya toprak değişiklikleri yapılmasına göz yummayacaklarını savaştan önce Balkan devletlerine bildirmiş oldukları için, Balkanlılarca kendi başına yapılacak hiçbir toprak değişikliği, büyük devletlerce kabul edilmedikçe olmuş bitmiş bir iş sayılamaz. Berlin Antlaşması, Türkiye'ce şimdi yapılacak her hangi bir antlaşmayı gözden geçirip değiştirmek hakkını onu imzalamış olan devletlere vermiştir. Bu yüzden Balkan devletleri bir ''ilk barış'' yapmalıdırlar ve Avrupa'yı kendi başlarına sağlayacakları yeni bir düzeni kabule zorlamamalıdırlar.

E- Alman düşünceleri

Sonunda yürütülecek olan bunlardır (1). Bunlara göre büyük devletler aralarında şunları kararlaştırmalıdırlar: 1) Hangi sorunları Balkanlılar kendi başlarına çözümleyebilceklerdir. 2) Hangi sorunlar üzerinde büyük devletler karar vereceklerdir; çünkü Balkanlılar, Romanya ve Türkiye'nin, aralarında görecekleri barış içinde büyük devletler arasında anlaşamamazlıklar ve karşınlıklar doğurmaya çalışmaları olanaklıdır ve bunun önüne geçmek gerekir. Alman Dışişleri Bakanı Kiderlen-Vahter'e göre büyük devletlerce ayrıca çözümlenmesi gereken sorunlar şunlar olmalıdır:

1) Arnavutluk,

2) Edirne ve İstanbul,

3) Ayon - Oros,

4) Romanya'nın istediği sınır düzeltilmesi,

5) Adalar.

Jül Kambon bu programın daha önce bildirilmiş olan Rus programıyla benzerliğine gözü (dikkati) çekmektedir.

Grey kendisine bunları bildiren Alman Büyükelçisi Lihnovski ile görüşürken sorunları üçe indirir:

1) Özgür bir Arnavutluk olacak mıdır ve eğer olacaksa sınırları ne olmalıdır?

2) Nasıl ve ne gibi şartlar altında Sırbistan'a Adriyatik'te bir çıkış verilebilir?

3) Adalar.

Grey şunları ekler: Benim bildiğime göre Rusya ile Bulgaristan arasında İstanbul, Edirne ve Ayon-Oros dolayısıyla güçlük çıkacak değildir.

Ancak 23 sonteşrinde (kasımda) Kiderlen-Vahter Jül Kambon'la konuşurken yine bu sorunlara döner (1) ve bu iki uzkişinin (bilirkişinin) her biri, işbu görüşmede, bu sorunlara karşı taraf devletler grubu arasında karşınlıklar doğuracak veya bu karşınlıkları açığa vuracak biçimde kullanmaya çalışır. Kiderlen'in ileri sürdüğü düşünce şu olur:

Her büyük devlet bu sorunlardan kendisini ayrıca ilgilendirenini ele alıp onun üzerindeki görüş ve isteklerini bildirmeli ve böylece öbür büyük devletlerle anlaşarak işbu soruna bir sonuç verdirmeye çalışmalıdır; buna göre: Arnavutluk ve Adriyatik'e çıkış işlerinde Avusturya ve İtalya. -İstanbul ve dolaylarında bırakılacak olan yerlerle Boğazlar usulü üzerinde, Rusya-Adalar işinde, İngiltere ve Osmanlı borçları işinde Fransa önceden görüş ve isteklerini bildirmelidirler.

Jül Kambon sorar: Adriyatik işinde Avusturya ve İtalyan görüşlerini baştan başa eş mi sanıyorsunuz?

Kiderlen buna karşılık vermeden kaçar ve hemen İstanbul ve Boğazlar işini ileri sürerek der ki: Sanıyorum ki İstanbul işinde herkes anlaşmış gibidir ve kimse Edirne'nin Bulgarda kalmasına karşı değildir, ancak Rusya istiyor ki Kersones (eskiden Yunanlılar Gelibolu yarımadasına Trakya Kersonesi derlerdi) Türklerde kalsın, hem Karadeniz hem de Ege Denizi'nde kıyıları olacak olan Bulgarlar ise, işbu iki deniz arasında özgür bir geçit istiyorlar; (yani Gelibolu yarımadasını istiyorlar) Boğazlar yansızlaştırılmakla belki herkes hoşlandırılır.

Adalar işinde Kiderlen der ki: Bunların büyük devletlerce korunulan bir birlik durumuna sokulması istenildi; ben buna eygin (yatkın) değilim, Girit örneği gözümüzün önündedir. Ben adaların, berkitilmemeleri, orada hiçbir askeri liman yapılmaması ve jandarmadan başka birlik bulundurulmaması şartıyla

Yunanistan'a verilmesini daha iyi bulurum.

Ondan sonra Osmanlı borçları ve bırakılar (demiryolu vs.) ve onları koruma yolları üzerinde konuşulur.

25 sonteşrinde (kasımda) bu görüşme yenilenir, Jül Kambon, Kiderlen'e, Fransa'nın onun gösterdiği yoldan gidebileceğini, şu şartla ki her büyük devlet her sorun ile uğraşabilsin. Kiderlen kendisinin de hep böyle düşünmüş olduğunu söyler, adalar ve İstanbul üzerindeki Bulgar düşüncelerinin ne olduğunu soran Jül Kambon'a Kiderlen der ki: Bunlar olaylara göre her gün değişire benziyor, bugün Bulgaristan, hem Karadeniz hem de Ege denizinde kıyıları olacağı için Marmara'dan serbest geçişi sağlamak düşüncesiyle Gelibolu'yu istiyor. Rusya ise serbest geçiş hakkını yalnız kendisi için istiyor...

F. İtalyan düşünceleri

Bu devlet genel sorunlardan çok, bazı özel sorunlar üzerinde durmaktadır: Sırbistan'ın siyasa ve iktisat bakımından erkin (özgün) kalması (yani Avusturya egemenliği altına girmemesi), Arnavutluk'un arsıulusallaştırılması (yani onun da Avusturya egemenliği altına düşmemesi) (1) Yunanistan'ın güney Arnavutluk'ta pek ilerlememesi ve hele Avlonya'yı alamaması (yani ilerde buranın İngiltere gibi bir büyük devletin donanmasınca kullanılamaması) gibi.

G. İngiliz ve Fransız düşünceleri

Bunlar az çok Alman düşüncelerine yakındırlar ve sonda işbu Alman düşüncesi ve bunda Grey'in yapılmasını istediği (yukarda bunları gördük -I. B., 243, 21/11/1912) değişiklikler temel olarak alınacaktır; yani Balkanlılar öbür işlerde az çok büyük devletlerce de gözlenilerek aşağı yukarı diledikleri gibi davranabilecekler, ancak Arnavutluk, Adriyatik ve adalar işleriyle büyük devletler doğrudan doğruya kendileri uğraşacaklardır.

LONDRA KONFERANSI'NA DOĞRU

İlk anıklıklar (hazırlıklar)

Bütün bu yoldaki görüşmeler sonucunda şuna varılacaktır:

Londra'da Osmanlı ve Balkan devletleri oruntakları (başkentleri) arasında bir konferans toplanacaktır. Bunun yanında Londra'daki büyükelçiler (Alman, Avusturya, Fransa, İtalya ve Rusya) Grey'in başkanlığı altında ayrıca toplanacaklar ve hem Arnavutluk, Adriyatik ve Adalar işlerini aralarında görüşecekler, bunlar üzerinde, kesin ve bağlayıcı olmamak üzere bazı kararlar alacaklar, hem de, Osmanlı-Balkanlılar konferansının gidişini göz altında tutacaklar.

Başta öyle düşünülmüştü ki ilerde, belki Paris'te toplanacak olan genel bir konferans yukarda sözü geçen her iki konferansın işlerini gözden geçirerek son kararlarını vereceklerdir. Ancak böyle bir konferansın toplanması

gerekmeyecektir.

Avusturya hükümeti, Londra'daki büyükelçisinin, işbu büyükelçiler konferansında öbür arkadaşlarıyla işbirliği yapması için konferans kararlarının bağlayıcı olmamasını şart koşar ve kendi büyükelçisinin ancak Sırbistan'ın Adriyatik'e tecimel (ticari) bir çıkışını sağlamak için konuşabileceğini ve toprakça çıkış istenilirse bunun üzerinde konuşamayacağını bildirir (1).

İkinciteşrinin (kasım), sonlarından beri Londra'daki büyükelçilerin ayrıca bir konferans kuracakları sözü dolaştığından, Osmanlı hükümeti bundan kuşkulanır ve 1/12/1912'de büyükelçilerine bir genelge yollar, özeti aşağıdadır:

Büyükelçiler toplantısının amacı bazılarına göre Balkan işlerini ve bazılarına göre de yalnızcana Doğu olaylarını değil Boğazlar ve Ege adaları sorunlarını da görüşmektir. Bu, savaşçılar arasında yapılacak ilk barıştan sonra taplanması düşünülen konferans için büyük devletler arasında görüşmelerde bulunmak üzere düşünülmüş bir türlü toplantıdır- Bunda konuşulanları iyice öğrenegelmeliyiz- oradaki görüşmelerin Balkan olayları dışına çıkmaması ve genişlememesi bizim için önemlidir.

Babıâli, Londra ve Paris büyükelçileri yolu ile İngiliz ve Fransız hükümetlerinden yatıştırıcı karşılıklar alır. (2 ve 5/12/1912).

5 ilkkanunda (aralıkta) Puankare, kamutayın (meclisin) dışişleri encümeninde bir demeçte bulunur; son ayların siyasal olaylarını ve kendisinin ''barışçıl'' siyasasını uzun uzadıya anlattıktan sonra Fransa'nın Doğu'daki özdeksel ve tinsel (manevi) ''haklarını'', sayar (okul, hastane... Hıristiyanların korunması), bir devletten bazı yerler ayrılırken o yerleri alanların oralarla ilgili yükleri, üzerlerine almaları gerektiği üzerine olan hukuku umumiye düsturunu ileri sürer (Borçlar, bırakılar vs.). Böylece yerler kazanan devletlere, ellerine geçirdikleri yerlerdeki Fransız özdeksel ve tinsel (maddi ve manevi) ''haklarını'' hatırlatıp, bunlara saygı gösterileceği inancında olduğunu söyler ve her iki savaşta (Trablus ve Balkan) Fransa'nın baştan başa yansız kaldığını, ancak Fransa'nın yenilmişlerden yüz çevirmek göreneğinde olmadığını, yarın Osmanlı hükümetinin barış içinde yeniden gelişmesini dilediğini, onunla geleneksel ilişkileri sürdürmek istediğini ve Avrupa ve Küçük Asya'daki büyük Fransız asılarını (çıkarlarını) koruyabileceğini ve hele birkaç aydır Lübnan'da Fransa'nın istemekte olduğu yeğlemenin geciktirilmeden yapılacağını umduğunu söyler.

Görüldüğü gibi Puankare, Osmanlı'ya karşı sevgenlik gösterisi altında Suriye ve Lübnan sorununu -tıpkı Rusya'nın Boğazlar sorunu için yapmış olduğu gibi- ortaya atmaktadır.

Yine bugün de (5/12/1912) gazetelerde Londra'daki Yunan elçisinin bir demeci çıkar; bu açık söylenilmemekle birlikte Bulgarların, Yunan isteklerine bakmadan Çatalca'da bırakışma yapmalarının doğurduğu kızgınlığın bir sonucudur ve Bulgar ve Yunan davranışları arasındaki ayrımı göstermek amacını gütmektedir; özeti aşağıdadır:

Osmanlı hükümeti Yunanistan'ı bağlaşıklarından ayırmak için ona savaş başlamadan önce bazı alımlı önermelerde (önerilerde) bulundu, Venizelos bunlara yanaşmadı; sonra ayrıca barış önerdi, ona da yanaşılmadı... Yunanistan, donanmasıyla Balkan yenini sağlamaktaki ödevini yaptı: Asya'dan Avrupa'ya denizden asker taşınmasına engel oldu, ablukasıyla kömür taşınmasının önüne geçerek Osmanlı demiryollarını az çok battal kıldı...

Üçlü Bağlaşmanın yenilenmesi (5/12/1912)

Pribram'a göre (1) Almanya ve Avusturya büyük bir savaş çıkacak olursa İtalya'nın kendileriyle birlik olmayacağını, onun Fransa ve İngiltere ile işbu Üçlü Bağlaşma hükümlerine karşı anlaşmalar yapmış olduğunu, bir savaşta onları daha güçlü görürse bağlaşıklarına karşı onlarla işbirliği yapabileceğini biliyor ve düşünüyorlardı, ancak bu bağlaşmayı İtalya'nın açıktan açığa karşı yana geçmesine tek engel saydıkları ve bunu da yeter gördükleri için böyle yapıyorlardı.

Üçlü Bağlaşma Antlaşması 8 Temmuz 1914'te sona erecekti; yenilenmesi için 1911 yazında görüşmelere başlanılmış ve bazı karşınlıklar (anlaşmazlıklar) dolayısıyla görüşmeler bir ara kesilmişti. Balkan Savaşı başladıktan sonra 21 ve 23 ilkteşrin (ekim) 1912'de Berştold'la San Giuliano'nun buluştukları sırada bu görüşmelere yeniden başlanılır. Avusturya antlaşmanın olduğu gibi yenilenmesini, İtalya ise 1900 - 1901 (1) ve 1909 antlaşmalarının yeni antlaşmaya sokulmasını ister. Pek çok çekişmeden sonra antlaşma olduğu gibi yenilenir (5/12/1912) ve ona ayrıca gizli bir protokol eklenir ve İtalya'nın istedikleri işbu protokole yazılır; ancak İtalyan Dışişleri Bakanı San Giuliano böyle bir ek olduğunu gizli tutmaya ve anlaşmanın olduğu gibi hiçbir değişiklik yapılmadan yenilenmiş olduğunu açıkça acuna (dünyaya) bildirmeye yazı ile söz verir. Böylece İtalya yalnız kendisiyle Avusturya arasında yapılmış olan 1900-1901 ve 1909 anlaşmalarının Almanya'ca da üstlenilmiş olmasını, Avusturya ise Adriyatik işinde Rusya'ya meydan okumaya anıklandığı (hazırlandığı) bir anda, İtalya'nın hiçbir şart koşmadan iki bağlaşığının yanında açıktan açığa yer aldığını acuna (dünyaya) gösterebilmeyi kazanmış olur.

Yeni antlaşma 1920'ye ve eğer bozulmazsa 1926'ya kadar sürecektir. Yeni protokolün Osmanlı ile ilgili kısmının özeti aşağıdadır (2): m. 1) 28.6.1902 anlaşmasının 9'uncu maddesinde (3) sözü geçen "statüko"nun İtalya'nın Trablus ve Sirenaik üzerinde yeni kurulmuş olan egemenliğini de kapsadığını söyler. m. 2) Fransa ve Fas'ın durumu ile ilgilidir ve yeni durumun kabulünü kapsar. m. 3) Arnavutluk ve Yeni Pazar için Avusturya ve İtalya arasında 20/12/1900 ve 9/2/1901 ve 20/11/1909 ve 15/12/1909'da yapılmış olan anlaşmaların değişmemiş olduğunu söyler. (1)

Londra konferanslarına doğru

Bu anlaşma işi çözülendikten (çözümlendikten) sonra (ki bu sonteşrin (kasım) sonlarında olmuş bitmiş sayılabilirdi) Avusturya ve İtalya, Arnavutluk ve Adriyatik işlerinde daha yürekli davranırlar; bunu az yukarda da gördük.

9 İlkkanunda (Aralık) Avusturya-Macaristan Savaş İşleri Bakanı ve Genelkurmay Başkanı değişir ve bu son yere, bir yıl önce İtalya'nın ondan kuşkulanması dolayısıyla çekilmiş olan general Konrad fon Höçendorf, yeniden getirilir. Bunun Trablusgarp Savaşı sıralarında İtalya'ya saldırmak istediğini yukarda görmüştük; yeniden iş başına geçmeden önce, biteviye Sırp'a saldırılmasını istemekte, onun büyümesine yol verilirse ilerde Avusturya'yı parçalayacağını ileri sürmekte ve söz ve yazı ile hükümete hep bu yolda başvurmakta idi.

Üçlü bağlaşmanın yenilenmesi, Höçendorf'un yeniden iş başına gelmesi, Avusturya'nın biteviye sınırlarına asker yığılması, şuraya buraya yollamış olduğu Kızılhaç ve sağlık kurullarını geri çağırması (2), Avusturya-Macaristan devlet adamlarının pek savaşçıl dil kullanmaları, bununla birlikte Sırbistan'dan ne istediklerini pek de açık söylememeleri -çünkü bunlar, Adriyatik içinden başka, tecimel (ticari) anlaşma ve kolaylıklar adıyla Sırbistan'ı Avusturya egemenliği altına almak istiyor gibi davranmakta ancak bu yolda açık ve kesin dilek ortaya atmamaktadırlar- Avrupa'da çok ağır ve gergin bir hava yaratmaktadır. Rusya da karşılık olarak koyuverilmesi gereken askerini salıvermemiştir. Her an Adyiratik'e çıkmaktan vazgeçmesi için Sırbistan'a bir Avusturya ültimatomunun verilmesi beklenilmektedir. Böyle bir şey olursa ne yapması gerekeceğini soran Sırp hükümetine Fransa: Avrupa'nın ve Rusya: Üçlü Anlaşma'nın bu yoldaki kararını bekleyeceği yolunda bir karşılıkta bulunması öğüdünü vermek düşüncesindedir (1).

O sırada Romanya da sımsıkı Avusturya ile birliktir. 26 Sonteşrinde (Kasımda) Paris'e gelen İngiliz savaş işleri bakanlığı askeri hareketler şubesi müdürü General Wilson'la Fransız Genelkurmayı arasında da yakın görünen savaş üzerinde konuşmalar yapılır. Böylece Avusturya ile Sırbistan arasında patlayacak bir tüfeğin, Rus hükümeti bunu istemese de, Rusya'daki Slavlık duygularını coşturması dolayısıyla onu ve o yüzden Üçlü Bağlaşma ve Üçlü Anlaşma Devletleri'ni bir genel savaşa sürüklemesinden korkulmakta ve böyle bir olay her an beklenilmektedir. Londra konferansları böyle gergin bir hava içinde başlayacaktır.

Londra Konferansı'na giden Osmanlı oruntaklarına (makamlarına) verilmiş olan yönergeyi toplu olarak Hazinei Evrak'ta bulamadım: ancak sıra ile ileri sürülecek düşünce ve önergelerden bunun ne olduğu anlaşılmaktadır, yerinde göreceğiz.

Londra'da bulunan beş büyük devletin büyükelçilerine aralarındaki konferans için gönderilmiş olan yönergelere geçelim.

Konferans, Londra'da toplandığı ve Grey'in kendisi işin içinde bulunduğu için, ayrıca bir İngiliz yönergesi yoktur. Rus büyükelçisine yollanılmış olan yönergeye elde bulunan Rus belgeleri çevirmelerinde rastlamadım; ancak Fransız büyükelçisine verilen yönerge (1) hem yazılış biçiminden hem de içindeki bazı sözlerden Rus yönergesine eş veya pek yakın görünmektedir.

Alman (2), Avusturya (3) ve İtalyan büyükelçilerine verilen yönergelerde hep

(başta yazıldığı gibi) birlikte çalışmak buyruğu vardır (4)

Bu yönergelerin özetini aşağıda veriyoruz.

Fransız yönergesi

Arnavutluk üzerindeki yönergeyi geçiyoruz; Puankare, Arnavutluk'un kuzey sınırının Drin suyu olmasını istemekle Şkodra'yı ve San Ciovani di Medua'yı ondan ayırmayı, yani birincisini Karadağ'a ve ikincisini şerit gibi bir toprakla birlikte liman olarak Sırbistan'a vermek istediğini açıklamaktadır.

Ayon-Oros işinde, Rusların diledikleri gibi, işbu kazanın İstanbul Rum Patrikhanesi'nin egemenliği altında bir çeşit keşiş prensliği yapılması istenilmektedir.

İstanbul için Puankare şunları yazmaktadır:

Burada statükonun korunmasına sağlam olarak bağlıyız -dolayısıyla bu kent Osmanlı kalmalıdır- Bundan başka Marmara Denizi'yle Çanakkale Boğazı'nın kıyıları Türkiye'de kalmalıdır- Bununla birlikte Edirne'nin Bulgaristan'a geçmesine en edimsel (etkili) bir biçimde çalışmalıyız- Bunu hem Selanik'te Bulgarlarla Yunanlıların anlaşmasını kolaylaştırmak (yani Edirne'yi alan Bulgar, Selanik yönünde daha uysal olur ümidiyle) hem de Bulgar hükümetine bir dostluk göstermiş olmak için yapmalıyız.

Boğazlar için Puankare şöyle yazmaktadır:

Rus diplomasisi Boğazların açılmasına biteviye pek büyük değer vermiş olmakla birlikte, bu sırada kendisi ödün arıyor görünerek böylece Balkan devletlerine zarar vermemek için (yani öbür büyük devletler ve bunlar arasında Avusturya da kendileri için Balkan devletleri zararına ödün istemeye kalkışmasınlar diye) bu yolda bir dilek ortaya atmayacaktır. Ancak Rusya, bu işi başka bir devlet kurcalayacak olursa bizim yardımımızı istedi. Biz bu yardımı, İngiliz görüşleriyle çatışmayacağımız ölçüde, ona yapacağız; ancak bu işin ortaya çıkmaması her bakımdan iyi olur.

Romanya için Puankare şunları der:

Romanya elçisinin büyükelçiler konferansına girmesi doğru olmaz; İngiltere de böyle düşünüyor. Romanya, Yanya'nın Yunan'a geçmemesini istedi. Biz bunun tersine olarak Yanya'ınn Yunan'da kalması için çalışmalıyız. Eğer Bulgaristan Romanya'dan yana bir sınır düzeltmesine onaşmazsa (onaylamazsa) Romanya ödün olarak Ege'de bir ada istemektedir. Buna onaşamayız, çünkü böyle bir adayı günün birinde Almanya bir üs gibi kullanabilir.

Adalar için Puankare şunları yazmaktadır:

Osmanlı Ege adalarının, Girit'in ve süreksiz olarak İtalyanların elinde bulunan adaların (Rodos ve öbür 11 ada), Yunanistan'a geçmesine onaşırız (onaylarız). Bu işte, hem uluslar hakkı, hem de buralara bir büyük devlet yerleşecek olursa bizim Suriye'deki asılarımızı (çıkarlarımızı) tehdidetmek suretiyle Akdeniz siyasamız için bir tehlike olacağı yüzünden böyle davranmalıyız. Eğer Bulgaristan Taşoz'u isterse bu ada ona bırakılabilir. Eğer istenilirse Boğazlara

egemen olan Limni ve Tenedos (Bozcaada) adalarının Yunan egemenliği altında yansız olmasına karşı olamayız; bunların hiçbir bakımdan berkitilmemesi (silahlandırılmaması) da olanaklıdır. Eğer bazı devletler Anadolu kıyılarına yakınlıkları dolayısıyla Midilli ve Sakız'ın Türkiye'de kalmasını isterlerse biz buna kesin olarak karşı durmayız. Ancak bu işte, Yunanistan'a karşı bir girişite (teşebbüse) kalkışmak bize düşmez. (Bu son iki sorun en çok Rusya'ca, ilerde Boğazlar ve İstanbul'u umduğu gibi alacak olursa o adamları da kendisi için saklamış olmak düşüncesiyle, ileri sürülebilirdi).

Tutumsal (ekonomik) ve siyasal sorunlar için Puankare şunları yazmaktadır:

Avusturya'nın kendine ayral (özgü) bir tutum (ekonomik) ve gümrük usulü sağlamasına göz yumamayız. Kabul edebileceğimiz en büyük şey Selanik'in özgür liman olması ve Avusturya ile ora arasında gidip gelecek mallar için bazı kolaylıklardır. Osmanlı borçları ve maliye işleri ayrıca bir konferansta görüşüleceğinden siz onlarla uğraşmayacaksınız - Fransa, her şeyden önce, Avusturya'nın doğru veya eğri yollardan giderek Balkanlar'da ergeç Rusya ve Fransa'nın etkisini azaltabilecek bir egemenlik elde edememesini ister. Dolayısıyla Avusturya'nın tutumsal (ekonomik) anlaşmalar perdesi altında Balkan devletlerini siyasal egemenliği altına alamamasını iyice gözetmeliyiz.

Balkanlı bağlaşıkların kendi aralarındaki ilişkileri dolayısıyla Puankare şunları yazmaktadır:

Balkan birliğinin yaşamasını istiyoruz ve onlara biteviye aralarında anlaşma ve uyuşma öğütleri vereceğiz. Aralarında bazı noktalar üzerinde anlaşamamazlıklar olursa onlardan birine karşı ötekilerle birlik olmayacağız, ta ki sırası gelince ve gerekince dost ve bağlaşık devletlerle birlikte onların arasında hakemlik edebilelim.

Oldukça uzun bir özetini yapmış olduğumuz bu yönerge o sıradaki Fransız ve Rus siyasalarını iyice aydınlatır.

Alman yönergesi

Kısadır; başta şöyle denilmektedir:

''İlk önce üçlü bağlaşma arkadaşları ile temas etmek; dileklerde önce onlarla uyuşmak; fakat üçlü bağlaşma adına konuşmamak; kendi adına konuşmak; öbür iki arkadaşın teker teker muvafakat etmesi. Ancak karşı yan üçlü anlaşma olarak ortaya atılırsa o zaman tek cephe olarak görünmek.''

Bundan sonra başkanlık ve görüşme tarzı üzerinde yönergeler verilir. Bu iş için şunlar istenilmektedir:

"Konuşmalar, hele basına karşı, gizli-zabıt tutulmasın; kâtip olmasın'' (öyle yapılacaktır).

Bundan sonra asıl yönergeler gelir ve şöyle denir:

''Adriyatik sorununun, Sırp isteklerine karşı koyma gibi değil, Arnavutluk ve Sırbistan asılarının (çıkarlarının) korunması gibi ele alınması. Üçlü bağlaşma yaşayabilecek bir Arnavutluk istiyor; bunun başlıca şartı, Arnavutluk'un

Avlonya ve Sen Jan di Medua içinde olmak üzere, bütün kıyılarında egemen olmasıdır. Kara sınırları için coğrafi ve ırki cephe göz önünde tutulsun. Avusturya, bu hususta müşahhas önergelerde (önerilerde) bulunacak. Sınır sorununun ana çizgilerinin Londra'da çözülmesi iyi olur. Çünkü Sırbistan, ele geçirdiği yerlerde pek evinde imiş gibi yerleşecek; daha şimdiden vergi ve kur'a askeri toplamakta. Üçlü Bağlaşma, Sırbistan'ın tam tutumsal (ekonomik) ve siyasal bağımsızlığını sağlamak istiyor. Bunun için ona Adriyatik'e çıkış (liman, demiryolu) sağlanması (1).

"Osmanlı borçları ile ayrıntıları işinde Fransa büyükelçisi ile temasın muhafaza edilmesi, (çünkü Paris'te Puankare'nin topladığı komisyon anıklıklar (hazırlıklar) yapmıştır).

"Ege adaları sorununda İngiltere'nin ne gibi isteklerle ortaya atıldığını beklemek gerektir: Şimdilik kendimizi tamamen geride tutalım, yalnız bazı adaları rehin olarak elinde tutan İtalya'nın istekleri olursa bunların göze alınması ile kalalım. Sırf şahsınızın haberdar olması için sunuyorum: Yunanistan'ın Çanakkale Boğazı ile Küçük Asya'ya pek yakın olan adaları askeri işgal yahut tahkimle "de facto" kendi mülkiyetine sokması bizce uygun görülmüyor; halbuki, yerli halka bazı özgürlük hakları verilmesi, "belki de bir nevi Yunan himayesi altında- tehlikeli görülmemektedir."

Avusturya yönergesi

Bunu anlatmadan önce yukarda da sözü geçmiş olan Viyana Dışişleri Bakanlığı'nda, Osmanlı yenilgisi belirir belirmez, 25 ile 30 birinciteşrin (ekim) 1912 arasında Balkanlar'da Avusturya-Macaristan'ca güdülmesi gereken siyasanın ana çizgilerini belirtmek için yapılmış olan toplantıda Sırbistan, Ege adaları, Anadolu'nun güney kıyıları (Karaman) ve Tuna'daki Akadakale üzerinde verilmiş olan kararları aşağıya koyuyoruz (2): Bunlar bir yandan Avusturya'nın bu işteki ana düşüncelerini göstermekte, öbür yanda da yıkılma yolunu tutmuş bir imparatorluğun nasıl birtakım hırslar besleyebildiğini açığa vurmaktadır. Sözü geçen kararlar şunlardır:

"4- Sırbistan'ın ülke bakımından genişlemesi. Avusturya-Macaristan'ın, Sırbistan'ın ülkeden yana genişlemesine -bu genişlemenin tam yahut ekseriyetle Islavların oturdukları yerlere şâmil olması şartıyla- muvafakati, tavizat (borçlanma) taleplerine bağlanmalıdır; bu tavizat (borçlanma), bilhassa ekonomi alanında olup teknik ve iç siyasa sebeplerinden ötürü tam bir gümrük birliğini ihtiva edemeyecek şekilde düşünülmüştür. (Mukayese ediniz, ekonomik hususi etüt) c) Bu ekonomik yaklaşmanın siyasal cephesi, bununla hâsıl olan bir garantiden: krallığın, devletimize karşı iyi komşuluk duygularıyla hareket etmesinden ibaret olur ki, bu hal belki zamanla daha da derinleşebilir. Mesela Drin nehri kenarında münazaalı (çekişmeli) sınır meselelerinin halli de aynı maksada yardım edebilir. Sırbistan'ın, Avusturya-Macaristan'ca müsaade edilemeyecek biricik ülke genişlemesi, Adriyatik'e kadar varan bir koridor elde etmek üzere Sırbistan'ın halis Arnavut olan ülkeye doğrudan sahip olmasıdır. Böyle bir temayül, Sırbistan tarafından takip edilen milliyetçi prensiple hiçbir veçhile temellendirilemez. Sırbistan, eğer gerçekten hüsnüniyet sahibi ise,

devletimizle daimi olarak dost yaşayabilir. Adriyatik kıyısının elde edilmesini ekonomik bir zaruret diye gösterecek gerçek ekonomik saikler (nedenler) de ileri sürülemez, zira biz Sırbistan'a, Bosna'dan Adriyatik'e serbestçe hayvan nakline müsaade ediyoruz ve bundan maada (başka), ister bizimle müşterek olarak, ister bizden müstakil olarak olsun- Selanik'e doğru serbest ihracat yolunu, bir imkân olarak açık bıraktık. Onun için, ülke genişlemesi yoluyla Adriyatik'e erişmek temayülü, yalnız Sırbistan'ın ekonomik istiklâl arzusunu değil (ki bu istiklâl arzusu Tuna-Adriyatik hattının inşasıyla tatmin olunmuştur), fakat aynı zamanda Sırbistan'ın Avusturya-Macaristan'la iyi komşuluk münasebetleri tesisi hususunda arzulu olmadığını meydana vurur. Eğer Sırbistan, şimdiki harp esnasında, Arnavutluk'un içine doğru Adriyatik istikametinde bir askeri sefer hareketine teşebbüs edecek olursa, böyle bir teşebbüse son dakikada karşı gelmekten başka elimizde bir çare olmaz...

"8- Ege Denizi'ndeki adaların istikbaldeki mukadderatı, bizi onların İtalya tarafından muvakkat (geçici) olarak işgal altında bulunmaları (taviz hakkı) dolayısıyla ilgilendirir. Avusturya-Macaristan'ın, Karaman kıyılarında yerleşmesi hakkında oldukça uzak bir istikbalde bulunan imkân da keza...

"10- Berlin kongresinde unutulmuş olan Adakale adlı Tuna adasının durumu, Macaristan'a ilhak (katmak) suretiyle hallolunabilir."

Bunları gördükten sonra Londra konferansı için olan Avusturya yönergesine gelelim. Bu çok uzun ve ayrıntılıdır, ancak özü Alman yönergesininkine eştir. Selanik üzerinde ayrıca durulmuş ve şöyle denilmiştir:

Makedonya sorunları arasında, Avusturya-Macaristan için en önemlisi Selanik sorunudur. Burada ilk önce tecimel asılar (ticarî çıkarlar) sorunu gelir; bunun için de Selanik'e demiryolu gidiş gelişinin rahatça işlemesi gerekir. Avusturya, Selanik ülkesinin arsıulusallaşmasında, yahut beledîleşmesinde hiç direnmiyor. Bunun tersine olarak eğer asılarımız (çıkarlarımız) göz önünde tutularsa, Selanik'in bir Balkan devletine katılmasına da onaşırız; bize bu işte Bulgaristan'ın asıları (çıkarları) Yunanistan'ınkilerden daha üstün görünüyor.

Drama, Kavala, azınlıklar ve Romanya işleri dolayısıyla şunlar denilmektedir: Drama ile Kavala ülkelerinin Bulgaristan'a verilmesi sorununda büyükelçi şu önemli noktaya işaret etmelidir ki hem Avusturya'nın, hem Macaristan'ın bu noktaların tütününde büyük asıları (çıkarları) vardır; onun için tütünün üretilmesi, alımı ve dışarı çıkarılması işlerinde statükonun korunması üzerinde sakıncalar ileri sürülsün. Makedonya Ulahlarının keskilleri ile başka din ve ulus azınlıklarının asıları (çıkarları) göz önünde tutulsun; bu hususta, tutumsal (ekonomik) bakımdan önemli olan Selanik İspanyol Yahudileri de unutulmasın. Azınlıkların din, okul, dil bakımından özgürlükle gelişebilmesi işi açıkça tutulmalıdır.

Romanya elçisinin konuşmalara girmesi işine gelince, Romanya ile ilgili bir iş konuşulurken büyükelçi bunu ortaya atsın.

Türlü sorunlar üzerindeki Avusturya-Macaristan görüş ve istekleri Londra büyükelçisine bildirildikten sonra hükümetin genel Balkan siyasası üzerindeki

görüşleri ona anlatılmaktadır; bunlar en çok Avusturya-Sırbistan ilişkileri konusu üzerinde toplanmaktadır. Bu kısım Balkan Savaşı'ndan sonra Avusturya'nın Balkan durumunu nasıl gördüğünü ve neden 1914-18 genel savaşını çıkardığını az çok anlatır. En önemli parçaları aşağıdadır:

''Avrupa inancaları yüzünden sahip olduğu hususi mevkii sayesinde Avrupa denkliğinin bir unsuru olan ve böylece yansız bir siyasa güden Türkiye'nin yerine, yen (zafer) kazanmış bağlaşıklar geçeceklerdir. Fakat bu, Türkiye'nin gördüğü denklik ödevinden vazgeçmek demek değildir; denklik işini bundan böyle Balkan devletleri üzerlerine alacaklardır, Bu maksatla Balkan devletleri, tüm bağımsızlıklarını elde bulundurmakla birlikte Türkiye'nin arsıulusal durumu ve coğrafi durumu sayesinde şimdiye kadar daima güttüğü, her türlü saldırışı bir yana bırakan siyasanın eşi bir siyasa kullanmalıdırlar. Yoksa, bu kadar sayıda küçük devletin, coğrafi bakımdan bir yere toplanması, -bunlar siyasada elberliği yapmasalar bile-dünya barışı için daimi bir tehlike teşkil eder. Bilhassa bizim Sırbistan'a karşı ilişkilerimize gelince, bunun, kısa inkıtalar (kesintiler) bir yana bırakılırsa, epey zamandan beri hiç de memnun olunmayacak bir halde olduğu herkesçe biliniyor. Sırbistan'da birkaç seneden beri öyle eyginlikler uyanmıştır ki, bunlar tutumsal (ekonomik) temele dayanan ve sömürge ve dünya siyasası hamlelerini içinde toplayan bugünkü Avrupa büyük devlet teşekküllerine uymamaktadır. Bana Lord Salböry bir gün şöyle demişti: ''Dünyanın gidişi, kuvvetlinin daha kuvvetli olmasını, kuvvetsizin de daha zayıf olmasını emrediyormuş gibi görünüyor.'' Bugünkü Avrupa'nın siyasal ve tutumsal (ekonomik) bünyesi, bir küçük devletin, bir komşu büyük devletle sürekli barışsızlık halinde yaşamasını olanaksız kılmaktadır. Bu öyle bir ilkedir ki, bunu Avrupa'nın bütün küçük devletleri -diğer Balkan devletleri de dahil olmak üzere- kendilerine mal edinmişlerdir; yalnız Sıribstan'ın, gerçek kuvvet durumlarını tamamen bir yana bırakarak, uluslar ailesinin iyi örfü âdetlerine karşı davranışta bulunduğu görülüyor. Bulgaristan, Rus noktai nazarını bilerek, ta baştan itibaren İstanbul'dan kendi isteği ile vazgeçtiğini bildirmiştir. Arnavut ülkesindeki emelleri bakımından Sırbistan'la aynı durumda bulunan Yunanistan, başka alanda çıkan bir fırsattan asılanarak (yararlanarak) Başvekil Venizelos'la Marki di San Giuliano arasında bir telgraf alıp vermesi ile Yunanistan'ın İtalya'ya olan dostça duygularını açıklamıştır, o, Avusturya-Macaristanla da iyi diplomatik ilişkilerde bulunmaya çalışmıştır. Yalnız Sırbistan -hem de üç buçuk yılda ikinci defa olmak üzere- emellerini Avusturya-Macaristan'ın isteklerine uydurmak şöyle dursun, davranışlarıyla, devletimizin büyük masraflara girerek, fevkalâde askerî ölçemler (önlemler) almak zorunda bırakmış ve ikinci defa olarak dünya barışını tehlikeye koyduğu gibi, dünya teciminde (ticaretinde) de ağır yaralar açmıştır. Buna kesin olarak bir son vermek gerektir. Devletimizin genişleme gayretleri yoktur; bunu, Türkiye çökerken de, -bütün Avrupa'nın ayralsız olarak sandığına karşı- ispat etmiştir. Devletimiz bir barış siyasası gütmektedir ve yalnız tutumsal (ekonomik) ve kültürel ödevlerine kendini vermektedir. Bu barış siyasasında kendisi, bağlaşıkları ve bütün büyük devletlerle aynı duygudadır; her iki büyük devlet grubunun barışı ne kadar istediğini, şimdi üzerlerinde aytışılan

(tartışılan) ciddi sorunları uygun bir çözüleme (çözümleme) yoluna götürmek için hepsinin elbirliği ile çalışması ispat eder. Bütün Avrupa'nın bu barışseverliğinin aksine olarak Sırpların genişleme isteği besleyen ve cebir ve şiddet isteyen askerî ve siyasal çevenlerini (baskılarını) görüyoruz; bunlar, iki büyük devlet grubunun herhangi bir sorun yüzünden birbiriyle çarpıştırmak istiyorlar. Avusturya'da, hiç kimse Sırbistan'ın hayat hakkını inkâr etmiyor; bilâkis onun en iyi bir şekilde tutumsal (ekonomik) gelişmesini pek büyük sıcaklıkla istiyoruz, buna da biz tutumsal (ekonomik) özverileri göze alarak yardıma anıkız (hazırız). Bundan başka onun bünyesi için önemli olan ulusal devlet ilkesi sınırları içinde genişlemesine bizce hiçbir engel çıkarılmayacaktır. Fakat Sırbistan, bundan böyle de, şimdiye kadar elde etmiş olduğu genişlemelere kanmak istemeyip, oyun bozan rolünü oynarsa, bu keyfiyet, bütün Avrupa'yı ilgilendiren bir nokta olur. Zira öyle olunca, Avrupa barışı, düşürülmesi Sırbistan'ın keyfine bağlı bir Demokles kılıcının tehdidi altında bulunur. Biz Sırbistan'dan doğrudan doğruya gelen beklenmedik kışkırtmalarla, bu duruma bir son vermek zorunda kalmamayı içten istiyoruz. Avusturya-Macaristan devleti, herhalde, bu durumun süregelmesinden gereken sonuçları çıkarmak ve hiç olmazsa tetik davranmak, dişine tırnağına kadar silahlı bulunmak ve bu durumun baskısı altında, Avrupa'da silahlanmanın istemeye istemeye bir etkeni olmak zorundadır ki, bunu Sir E. Grey, birkaç gün önce bir söylevde dikkate değer bir biçimde belirtmiştir: ''Bleeding to death in peace time is worst than war'' (1).

''İşte Sırbistan'la ilişkilerimizi sürekli bir dostluk havasına sokmak için bu noktaları esas tutmaya anıkız (hazırız). Ümit ederiz ki, bu dostluk sayesinde antlaşmaca bize verilen (onaşmak) oy hakkını (2), Sırbistan'ın -esasında hiç itiraz etmediğimiz- genişlemesi işinde ondan yana gereken anda duraksamadan kullanabileceğiz: Ekselansınız uygun zamanlarda arkadaşlarınızla konuşmalarda yukarki düşüncelere uygun demeçlerde bulunursunuz.''

Bu yönergelerde açık söylenilmeyen, ancak herkesçe anlaşılan yön şudur ki Avusturya'da milyonlarca Yugoslav (Güney Slavı) vardır, Sırbistan bunları gitgide daha çok kendisine çekiyor; Avusturya, Sırbistan bunu yapmasın ve genel olarak bana kafa tutmasın diyor, amma o, 19 ve 20'nci yüzyıllar olaylarının bu işin önüne geçilemeyeceğini göstermiş olduğunu ve ergeç ulusal dileklerin birbirine kavuşacağını unutuyor. Bu yön bu cildin ilk kısmının başlarında ayrıca incelenmiş olduğundan bu yoldaki düşüncelerimiz orada ayrıca görülmektedir.

Oruntakların (delegelerin) ilk demeçleri

İlkkanunun (aralık) ikinci haftasında barış görüşmelerinde bulunacak olan oruntaklar (delegeler) Londra'ya gelmektedirler. Osmanlı oruntakları (delegeleri) Ticaret ve Ziraat Nazırı Mustafa Reşit, Berlin Büyükelçisi General Osman Nizami ve Bahriye Nazır Vekili General Salih paşalardır. Londra Büyükelçisi Tevfik Paşa'dan başoruntak olması istenilmiş fakat o buna onaşmamaştı (yanaşmamıştı). Reşit Paşa Paris'ten geçerken Puankare ile görüşür ve ona hükümetinin barışı istediğini, ancak işine gelen bir barışı yapacağını söyler ve

pek uysal görünmez.

Berlin'de Osman Nizami Paşa da Alman Dışişleri Bakanı Kiderlen - Vahter'e o yolda bir demeçte bulunmuştur; gerek Puankare gerek Kiderlen, Osmanlı oruntaklarına (delegelerine) uysallık öğütleri verirler ve Kiderlen, Edirne'den vazgeçmek gerektiğini söyler ve Osmanlı'ya böyle bir öğüt vermiş olduğunu Bulgar hükümetine de duyurur. Geşof bundan çok hoşlanır, teşekkür eder ve Fransa'nın da Babıâli'ye bu yolda öğütler vermesini diler. (1)

Osman Nizami Paşa ile görüştükten sonra Kiderlen-Vahter onunla ve ondan önce gördüğü Danef'le olan görüşmesini yazmıştır (2). Bu yazının Danef'le ilgili kısmı ayrıca aşağıda görülecektir, Osman Nizami Paşa ile ilgili kısmı şöyledir (muterize içindeki italik yazılar Kayser'in kendi eliyle yazdığı notlardır):

''... Osman Nizami Paşa pek savaşçı idi ve pek kesin dil kullandı, ona yavaşıma öğüdünde bulunmaya uğraştım ve görüşmeler kesilir ve savaş yeniden başlarsa Türklerin saldırıcı (doğru) durumunda bulunacaklarını, bunu da Rusların Ermenistan (3) işlerine karışmasına (yahut da başka yerde; belki de İstanbul'da) yol açabileceğini imledim; görünüşe göre uyartılarımda pek başarı elde edemedim.''

Kayser bütün bu yazının Sofya, Londra ve Viyana elçiliklerine yollanılmasını buyurmuştu. Bundan ötürü, kalem müdürlerinden Rosemberg kâğıdın kenarına şunları yazar:

''Efendimizin buyrukları, yazının şimdi Sofya, Londra, Viyana'ya bildirilmesiyle yerine getirildi. Yazının son kısmından (yukardaki kısım) anlaşılıyor ki, biz, Türkler üzerinde yavaşıtıcı etkilerde bulunmakla Bulgarlara yardım ediyoruz. Onun için sıralacına konulması.''

Daha önceden de büyük devletler Babıâli'ye bir düziye uysal olmak ve birçok yerleri gözden çıkarmak öğüdünü vermişlerdi ve vermektedirler. (1)

15 İlkkanunda (Aralıkta) Bulgar Başoruntağı (Başdelegesi) ve Kamutay (Meclis) Başkanı olan Danef, Paris'e gelip Puankare ile görüşür, ona söylediklerinin özeti aşağıdadır: (2)

Bulgaristan'ın Üçlü Bağlaşma devletleriyle hiçbir anlaşması yoktur, Balkanlı bağlaşıklarıyla birliktir ve onlara bağlıdır, eğer Avusturya Sırbistan'a çatarsa Bulgar ordusu Sırp ordusunun yardımına koşacaktır, Edirne'den vazgeçemeyiz, Rusya oranın Türkiye'den alınmasına onaştı (yanaştı), biz onu elden kaçıramayız, o kuşatılmıştır ve ister istemez bu günlerde düşecektir (3), Romanya'ya ödün olarak bir şey vermeyeceğiz.

Danef Londra'ya, Berlin yolu ile gitmiş ve orada Dışişleri Bakanı Kiderlen-Vahter'le görüşmüştü, ona söyledikleri, bazı noktalarda Puankare'ye söylediklerine uyuyor, bazılarında uymuyor. Bu görüşme üzerine Kiderlen'in yazdığı notun çevrilmişi aşağıdadır (1). (Muterize içindeki italik yazılar Kayser'in kendi eliyle yazdığı notlardır):

''Sobranya'nın başkanı, insanda akıllı, ölçülü bir adam etkisi bırakıyor.

Romanya sorunu üzerinde, anlayışlı ve tamamen müsaadekâr (hoşgörülü) bir dil kullandı. Onca, Romanya ile Bulgaristan arasında bir anlaşma elde edilmesi güç değildir; kendisi bu uğurda elinden geldiği kadar çalışacak. (İyi).

''Bulgaristan'ın Edirne'den vazgeçemeyeceğini söylüyor (Anlarım). Diyor ki: Bu noktada müsaadekâr davranmak doğrudan doğruya Türkiye'nin asısı (çıkan) gereğidir. Şehir Bulgar olursa, Bulgaristan doymuş olur; Türkiye ile her türlü anlaşmazlık konusu ortadan kalkar ve iki komşunun sağlamca birbirine bağlanması sağlanılmış olur. Edirne Türk kalırsa, barış geçici olur (Doğru). Bulgaristan da bu kenti elde etmek için her fırsatı kullanır. O arada da kenti almamış olmak Bulgarlara bir açık yara etkisi yapar, bu da Türkiye ile hayırlı ilişkileri olanaksız kalır.

''Bulgaristan'ın İstanbul üzerinde emeller beslediği hakkındaki rivayeti Danef yanlış diye vasıflandırıyor. Bulgaristan nispeten az olan -4 milyon- nüfusu ile alanının en uç kenarında bir ve bir çeyrek milyonluk bir büyük kenti yük olarak üzerine almakta hiçbir ası (yarar) görmüyor (Doğru). Bundan başka, İstanbul, karşısında bulunan Küçük Asya kıyıları olmadan elde tutulamaz. Bulgarlar İstanbul'u almak isteselerdi, Küçük Asya'ya da yerleşmeleri gerekirdi. Bu da, dar bir kıyı bölgesi ele geçirmekle olmaz. Böyle sonsuz bir vicdanın Sofya hükümetini çeken bir yönü yoktur. (İyi)

''Selanik'te iş değişir, çünkü Bulgaristan Selanik'ten vazgeçmek istemiyor. Selanik Makedonya'nın limanıdır. Makedonya kimde ise onun o limana da muhakkak ihtiyacı vardır. Fakat Bulgaristan, tecim (ticaret) özgürlüğü içinde her türlü ödüne anıktır (hazırdır.)

''Osmanlı düyunu umumiyesi sorununda, Bay Danef, hükümetinin azami derecede müsaadekâr (hoşgörülü) davranacağını iddia edebileceğine kani. İmtiyaz sahiplerinin hakları da muhafaza edilecektir, diyor.

''Arnavutluk sorununda da Bay Danef anlayış göstermiştir. Ancak, büyük devletlerin, isteklerini bir an önce tespit etmelerini diliyor ve diyor ki: Devletler ne kadar birlikte hareket ederlerse, memnun edici bir hal çaresi de o kadar kolay elde edilir.'' (Doğru. Biz anıkız (hazırız), ötekiler düşüncelerini yakında bir ilan ediverseler.)

Burada göze alınması gereken en önemli noktalar Danef'in İstanbul için Berştold'a kullandığı dilden çok geride kalmış, buna karşılık Arnavutluk içinde Üçlü Bağlaşma Devletleri'nin görüşlerine yaklaşmış ve Avusturya'ya göstermiş olduğu yakınlaşma isteklerini Almanya'ya göstermemiş olmasıdır. Sözün kısası Danef, bir ay önce Berştold'la bir dost ve ortakla konuşur gibi davranmışken şimdi Kiderlen'le kendisine saygı gösterilmesi gereken bir yabancı ile konşur gibi davranmıştır.

Romanya işinde de Danef uysal görünmüştür, halbuki Puankare ile konuşurken hiç de öyle davranmamıştır. Bu da gösterir ki o, Londra konferansına giderken Üçlü Bağlaşma Devletleri'ni kazanmak ve onlara her istedikleri inancayı vermek düşüncesindedir.

Kayser; Danef'in söz ve davranışından hoşlanmış olacak ki kendisine bu görüşmeyi bildiren yazının bir suretini sunmak için yazılan tezkerenin başına şu düşünceleri koymuştur:

"Sofya elçisine bildirilsin ki Danef burada idi, söyledikleri usalırdı (akıl alırdı), iyi bir intiba aldık; Bulgaristan'ın meşru isteklerine destek oluruz. Keza Lihnovski ve Viyana'ya da; 14/XII/1912. W."

Bu belgenin son satırlarında Kiderlen'in Osman Nizami Paşa ile görüşmesi anlatılmaktadır, onların ve onlarla ilgili Kayser'in notlarının sözü daha önce geçmişti.

Bu belgenin bu iki kısmı birden göz önünde tutulursa Londra Konferansı'nın öngününde Almanya'nın Bulgaristan'ı kazanmaya çok önem verdiği görülür.

O günlerde Balkanlılarca yapılan en önemli demeç Londra konferansına Sırp Başoruntağı (Başdelegesi) olarak giden Novakoviç'in Paris'te İsvolski'ye söyledikleridir. Novakoviç der ki: Eğer bize tam egemenliğimiz altında bir Adriyatik limanı verilmezse biz Sırp-Bulgar antlaşmasıyla saptanmış olan sınırın ötesinde bir ödün aramak zorunda kalacağız.

Bu demekti ki eğer Rusya bizi Avusturya'ya karşı sonuna kadar tutmazsa biz de Balkan bağlaşmasını bozacak işler görürüz.

Bu demeç Rusya'da kaygı uyandırmıştır. Çünkü Balkan Slavlarının yeniden aralarında boğuşması, ortalığın yine Avusturya oyunlarına açılması ve Rus diplomasinin bu kadar emekle yaptığının yıkılması olacaktı.

Ancak Rusya, hem genel durum, hem de Boğazlar işine her şeyden üstün bir önem verdiği için işin sonuna kadar gitmekten çekinecek ve az aşağıda göstereceğimiz gibi Sırbistan dilediği biçimde Adriyatik'e çıkamayacaktır.

Novakoviç'in bu sözlerini öğrenince Sazonof 16 İlkkanun'da (aralıkta) Belgrad'daki Rus elçisine bir tel çekip (1) bu sözleri ona bildirir; Türk oruntaklarının (delegelerinin) demeçlerinde onların uysal olmayacaklarının anlaşıldığını ekler ve şu öğütlerde bulunur:

Düşüncemize göre Sırbistan'ın ve bütün bağlaşıkların ana asısı (çıkarı) Türkiye ile bir an önce barışın yapılmasındadır. Sırbistan'la Bulgaristan arasında tam anlaşmanın bozulmaması da o aşama önemlidir ve bu kadar güçlükle yapılmış olan Sırp-Bulgar paylaşma tasarısını değiştirmeye kalkışmak bizde hiç de hoş görülemez. Bizim inanımız şudur ki, Londra görüşmeleri sona ermeden elde edilmiş yerlerin paylaşılması işini ortaya atmak bağlaşıkların asılarına (çıkarlarına) uygun değildir.

Belki bu Sırp başvurması üzerinde bir şeyler duyduğu için, belki de kendiliğinden 16 İlkkanun'da (aralıkta) Londra'daki Bulgar Elçisi Macarof (konferansta da oruntaktır) (delegedir) oradaki İtalyan büyükelçisine şu yolda bir demeçte bulunur: (1)

Savaşın ana yükünü Bulgaristan taşıdı ve Türkiye'yi barış istemeye zorladı, bunu ne Sırbistan ne de Yunanistan yapabilirdi; dolayısıyla barış görüşmeleri

sırasında Bulgaristan'ın üstün bir durumu olmalıdır, eğer o sözünü geçiremezse Türkiye kendi başına barış yapacaktır. Hiçbir suretle Bulgaristan, Selanik'in Yunan ve Manastır'ın Sırplar'da kalmasına göz yumamaz. Sonuncu kentte Bulgar çoğunluğu vardır. (Savaş sırasında Manastır Sırpların eline düşmüştü) İmperiali'nin bir sorusuna karşılık olarak Macarof Selanik'in arsıulusallaştırılmasının güç olacağı düşüncesinde bulunduğunu, ama onun bir özgür liman olmasına karşı olmadığını söyler. Macarof'a göre Bulgaristan Edirne'yi isteyecektir, ancak eğer Türkiye güçlük çıkarırsa arada dostçasına bir anlaşmaya varılabilir. Macarof yalnız kendi düşüncelerini anlattığını söyler, ancak bu sözlerden İmperiali şunları çıkarır: 1) Bulgaristan Manastır ve Selanik için direnecektir. 2) Bulgaristan Türkiye ile her ne biçimde olursa olsun bir anlaşmaya varmıştır.

Avusturya il Sırbistan arasında güçlükler çıkarsa Bulgaristan'ın ne yapacağı yollu bir soruya Macarof: Bulgar Kralı Ferdinand'ın Viyana sarayı ile olan ilişkileri onun Avusturya'ya karşı durum almasını güçleştirir, der.

Danef ve Macarof'nu demeçleri Bulgar amaçlarının nasıl iki uç arasında oynadıklarını gösterir: a) Bağlaşıklarına dayanarak Türklere karşı elden geldiği kadar çok ası (yarar) sağlamak, b) Türklere dayanarak kendi bağlaşıkları Sırbistan ve Yunanistan'a karşı elden geldiği kadar çok ası (yarar) sağlamak.

O aylarda Bulgar siyasası bu iki amaç arasında bocalayıp duracak ve sonda dileklerinin hiçbirini elde edemeyecek ve hem kendi bağlaşıklarının hem de Türklerin çarpısına uğrayacaktır.

Sırp ve Bulgar ileri gelenlerinin söz ve davranışlarından anlaşıldığı gibi, bağlaşıklar arasında kavga çıkması korkusu, Rusya'yı Londra Konferansı'nın bir an önce bitmesi için biteviye Osmanlı üzerine baskı yapmaya kışkırtacaktır.

Bulgar ve Sırplarda uyanmış olan bu gibi düşüncelerin Avusturya'ya ne kadar büyük ümit kapıları açacağı ve onun Adriyatik limanı işini dilediği gibi çözümleyince nasıl bir taşla iki kuş vurmuş olacağı kolayca görülür.

Bu düşünceyi berkiten (doğrulayan) başka bir olayı da anlatacağız (1):

O sırada Avusturya saylavı olan profesör Mazarik (1) Belgrad'a gelmiş ve Paşiç ona Berştold'a bildirilmek üzere şu önermede bulunmuştu.

1) Sırbistan tutum ve siyasa bakımından erkinliğini kıskançlıkla koruyacaktır, ancak bununla birlikte o Avusturya ile dostluk içinde yaşayabilir.

2) Biz Arnavutluk'un paylaşılmasına eygin (yatkın) isek de Avusturya dileklerini göze almayı istediğimizi göstermek için özgür bir Arnavutluk kurulmasına onaşabiliriz.

3) Biz Avusturya'dan Arnavutluk'ta bir liman ve bu limana götüren bir dar yol istiyoruz.

4) Bu limanı berkitmeyeceğimiz (silahlandırmayacağımız), onu kimseye kullandırmayacağımız veya vermeyeceğimiz üzerine her türlü inanca (güvence) veririz.

5) Biz Avusturya'ya her türlü tutumsal kolaylık ve asıları (yararları) sağlamaya; ona borçlanma işlerimizde üstünlük vermeye ve gümrük tarifelerinde her türlü asılar inancalamaya anıkız (çıkarlar vermeye hazırız.)

Eğer bu temeller üzerinde anlaşamazsak biz Avusturya'ya karşı yine doğru ve saygılı bir durumda kalırız, bir liman için savaş çıkarmayız, ancak Selanik'te kendimize bir çıkıt (yarar) sağlarız (toprak bakımından olduğu söylenmiyor, ve daha çok tutumsal (ekonomik) bir çıkıtın (yararın) düşünüldüğü sözün gelişinden anlaşılıyor). Balkan bağlaşmasıyla tutumsal (ekonomik) bakımdan işbirliği yaparız ve Avusturya malları almayız.

Paşiç bu işler üzerinde konuşmak için kendisinin Viyana'ya gitmeye anık (hazır) olduğunu ekler.

Mazarik bunları 12 ilkkanunda (aralıkta) Berştold'a anlatırsa da o, bu işe hiç yanaşmaz ve Paşiç'in Viyana'ya gelmesinin gereksiz olacağı karşılığında bulunur.

Viyana'daki İngiliz Büyükelçisi Kartvrayt bu karşılığı doğru bulmaktadır, çünkü, barışa varılıncaya kadar Balkanlılarla ayrı ayrı görüşülmemesi için büyük devletler arasında; açıkça söylenilmemişse de altık (ön) bir anlaşma varmış ve bundan başka Masarik (Çek ulusçusu idi) Viyana'da hoş görülmeyen biri imiş, ve Berştold'la Paşiç arasında görüşmeler olsaydı bazı devletler (İtalya) bundan kuşkulanabilirmiş.

Bu işte dikkate değer yönlerden biri Paşiç'in dilediği olmazsa Selanik'te bir çıkıt (yarar) arayacağını söylemiş olmasıdır. Bu, her ne kadar Balkanlılarla bir tutumsal (ekonomik) birlik kurulacağı sözü ile birlikte söylenilmişse de, Selanik'le Sırp toprakları arasına Bulgaristan gibi hem güçlü ve her an terslik gösterebilecek ve güçlükler çıkarabilecek, hem de Sırbistan'la onun deniz yolu üzerinde bulunmayı, Balkanlar'daki egemenlik istekleri uğrunda sömürebilecek bir devleti sokmayacağım, yani Manastır'ı ve Vardar ovasını Bulgar'a bırakmayacağım da demek olabilirdi; bu ise, bir Balkanlılar arası savaşına yol açabilirdi ki Avusturya'nın en çok istediği ve isteyebileceği bir şeydi.

Sözün kısası; sonteşrin (kasım) ayrı bir Bulgar-Yunan anlaşamamazlık ve karşınlığının belirtilerini ortaya koymuşken ilkkanun (aralık) ayı buna bir Bulgar-Sırp karşınlığının belirtilerini ekleyecektir; bu karşınlıklar gerçi durumun ve işin özünde bulunuyordu; ancak, Avusturya ve İtalya'nın Adriyatik siyasası ve Rusya'nın hem genel siyasası hem de her şeyden önce var gücünü İstanbul ve Boğazlar işi için saklamak istemesi dolayısıyla Adriyatik işinde yumuşak davranması, Balkanlılar arasında uyuşuk düşmanlığın birkaç ay sonra bir savaşa varması sonucunu verecek veya bunu kolaylaştıracaktır.

Londra Konferansı'nın öngünündeki askeri olaylar

Birincikanunun (aralık) ilk yarısında, Yanya vilayetinde olan Türk-Yunan çarpışmalarını ve yine bu ayın 17'sinde Çanakkale Boğazı dışında, İmroz deniz vuruşması adını taşıyan Türk ve Yunan donanmaları arasındaki vuruşmayı, Londra Konferansı dolayısıyla, her iki savaşçı, propaganda bakımından

sömürmeye çalışacaktır.

7 ilkkanunda (aralık) başlayarak Yanya dolaylarında ve önlerinde Türklerle Yunanlılar arasında bir sürü vuruşma olur; genel olarak üstünlük Türklerdedir, ancak onlar güç ve sayıları dolayısıyla hep savgal (savunan) bir durumda kalmaktadırlar. Bu vuruşmaları her iki savaşçı acuna (dünyaya) ve en çok Londra konferansına birer yen (başarı) gibi göstermeye çalışmıştır.

17 ilkkanundaki (aralıktaki) deniz çarpışması için de böyle yapılır; vuruşmadan sonra her iki donanma üstünlük elde ettiğini ileri sürer; Yunan donanmasının ana gücünü yapan Averof kruvazörünün Türk zırhlılarından çok önemli biçimde yaralandığı şüphesiz ise de vuruşmadan sonra Osmanlı donanmasının Boğaz'dan içeri girip onarılmak için epey zaman orada kalması Yunanlıların kurmuş oldukları ablukanın sürmesi demekti; yani edimsel bakımdan vuruşma Yunan üstünlüğünü sarsmış ve Osmanlı'ya belli başlı çarpışaduran Garp (Batı) Ordusu ile Yanya kurganının (cephesinin) yükünün önemli olarak azaldığı da pek söylenemez.

Bu askeri olaylar göz önünde tutulursa Tevfik Paşa yolu ile Londra'daki Osmanlı oruntaklarına (delegelerine) verilen birtakım yönergelerin anlamı daha iyi belirir.

Gabriel Efendi Tevfik Paşa'ya 15 ilkkanunda (aralıkta) yolladığı bir telde:

Eğer Yunan bırakışmayı imzalamak isterse bu fırsattan asılanarak (yararlanarak) kuşatılmış kurganlara (mevzilere) yiyecek göndermemiz hakkını elde etmeye çalışmak gerekir demektedir.

17 ilkkânunda (aralıkta) Gabriel Efendi bir teliyle Tevfik Paşa'ya kara ve denizde kazanılan başarıları bildirir ve bir ikinci telde de: İşbu başarılar dolayısıyla Yunanlılarla bırakışma görüşmelerinin gecikmesinin daha iyi olacağını oruntaklara (delegelere) bildirir.

Yine Hariciye Nezareti'nden oruntaklar (delegeler) konferansa alınabilir, hele ki donanmamızın başarısı, adaları Yunanlılardan geri almamızı yakında olanaklı kılacaktır. Ancak kuşatılmış kurganlarımıza (cephelerimize) yiyecek gönderilmesi hakkını elde etmek gerekir.

Görüldüğü gibi Osmanlı hükümeti 17 ilkkanunda (aralık) yapılmış olan deniz vuruşmasını o günlerde az çok kesin bir yen (başarı) sanmaktadır.

Babıâli 17 ilkanunda (aralıkta) Tevfik ve Hüseyin Hilmi paşalara yolladığı birer telle: Edirne'den vazgeçemeyeceğini ve Boğazlar işiyle ilgili bulunan İngiltere (ve Avusturya) hükümetinin de bu işte Osmanlı hükümeti gibi düşündüklerini umduğunu ve Edirne'nin, Boğazlar bölgesine karşı karadan yapılacak saldırılara karşı bir duvar olduğunu yazar, yani bu işte bu iki devletten diplomatik yardım ister.

Bu teller konferansın ön ve ilk günlerinde Osmanlı hükümetinin durumunu ve düşüncesini belirtir.